

ISSN 1896-4923

2023/42
KWARTALNIK

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

The logo consists of the letters 'BBN' in a bold, white, sans-serif font. A small, golden crown is positioned above the second 'B'. A white vertical bar is placed between the second 'B' and the 'N', and a white diagonal line runs through the 'N' from the top-left to the bottom-right.

BBN

2023/42
KWARTALNIK

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

BBN

Przewodniczący Rady Naukowej kwartalnika „Bezpieczeństwo Narodowe”:
dr Jacek Siewiera, Sekretarz Stanu, Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego

Redaktor naczelny: **gen. bryg. dr hab. inż. Mariusz M. Fryc**

Sekretarz redakcji: **Agnieszka Ogrodowska**

Konsultacja merytoryczna: **Paweł Pietrzak**

Korekta i redakcja językowa: **Kinga Słowik**

© Copyright by Biuro Bezpieczeństwa Narodowego 2023

© Copyright by the Authors 2023. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

Adres redakcji:

ul. Karowa 10, 00-315 Warszawa

Tel.: +48 22 695 18 77, Faks: +48 22 695 18 63

E-mail: redakcja@bbn.gov.pl

Projekt graficzny okładki: Tomasz Czapski

Wydawca: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego

ul. Karowa 10, 00-315 Warszawa

Numer ISSN 1896-4923

Nakład: 200 sztuk

Artykuły zamieszczone w czasopiśmie są recenzowane.

Opinie wyrażone w artykułach są poglądami autorów i nie muszą odzwierciedlać oficjalnego stanowiska Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

Spis treści

Słowo wstępne	7
---------------------	---

Zintegrowane bezpieczeństwo narodowe

Jacek Siewiera, Lucjan Bełza

Prezydencka Ustawa Strategiczna. Odpowiedź państwa na zagrożenia hybrydowe, podprogowe i konwencjonalne	13
---	----

Andrzej Dawidczyk, Piotr Swoboda

Projektowanie celów polityki bezpieczeństwa na użytek strategii bezpieczeństwa narodowego.....	33
--	----

Bezpieczeństwo globalne, regionalne – wybrane konteksty

Leszek Elak, Karol Zygo, Karolina Brysiak

Stany Zjednoczone i Chiny – analiza dążenia do hegemonii w drugiej połowie XX wieku	65
---	----

Sławomir Kamiński

Strategiczny wymiar zmian w środowisku bezpieczeństwa Arktyki	95
---	----

Wojny, konflikty zbrojne – zebrane doświadczenia

Witold Repetowicz

„Realizm polityczny” jako środek zarządzania refleksyjnego
w globalnej wojnie hybrydowej.....139

Siły Zbrojne RP i przemysłowy potencjał obronny – kierunki transformacji

Mariusz Fryc

Nowoczesne technologie kształtujące rozwój sił zbrojnych
i ich operacyjne użycie do 2039 roku165

Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych – konteksty

Jarosław Gryz, Sławomir Gromadzki

Przeciwdziałanie suszy w systemie bezpieczeństwa narodowego
Polski. Model rozwiązań w zakresie retencji i ochrony zasobów
wody195

Notka biograficzna223

Table of content

Opening address.....	7
----------------------	---

Integrated National Security

Jacek Siewiera, Lucjan Bełza

Presidential Strategic Law. State response to hybrid, below the threshold of war and conventional threats	13
--	----

Andrzej Dawidczyk, Piotr Swoboda

Designing security policy objectives for the use of the national security strategy.....	33
--	----

Global and regional security – selected contexts

Leszek Elak, Karol Zygo, Karolina Brysiak

The United States and China – analysis of striving for hegemony in the second half of the 20th century	65
---	----

Sławomir Kamiński

The strategic dimension of changes in the Arctic security environment.....	95
---	----

Wars, armed conflicts – gathered experience

Witold Repetowicz

„Political realism” as a means of reflexive management in global hybrid warfare139

The Polish Armed Forces and the industrial defense potential – directions of transformation

Mariusz Fryc

Modern technologies shaping the development of the armed forces and their operational engagement until 2039165

Crisis management – contexts

Jarosław Gryz, Sławomir Gromadzki

Counteracting drought in the Polish national security system. A model of solutions for retention and protection of water resources195

About the Authors.....223

Słowo wstępne

Szanowny Czytelniku,

ostatnie lata każą spojrzeć na sprawy bezpieczeństwa narodowego z nowej perspektywy. Z perspektywy wykuwanego w wojennym ogniu nowego porządku relacji międzynarodowych, gospodarczych i społecznych, ale również z punktu widzenia Rzeczypospolitej – państwa, które wzmacnia swoją pozycję stając się ważnym punktem ciężkości europejskiego bezpieczeństwa. Państwa, które podjęło największy w Europie wysiłek wzmocnienia potencjału obronnego, i wreszcie kraju świadomego odpowiedzialności za bezpieczeństwo własnych i sojusznicznych granic.

Wnioski, które wyciągamy z wojny za wschodnią granicą i towarzyszących jej procesów stworzą ramy narodowej polityki bezpieczeństwa w horyzoncie przyszłych dekad. Będą one wspierać podejmowanie decyzji oraz kształtować świadomość kolejnych wyzwań wśród kadr państwowych i opinii publicznej. Zmieniającej się rzeczywistości musi także dotrzymywać kroku praca intelektualna w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego: tworzenie przestrzeni, w której będą powstawać nowe idee, a do nowych zadań będą tworzone nowe narzędzia. To zadanie środowiska akademickiego i niezależnych ekspertów, a jednocześnie jeden z obowiązków instytucji państwowych. Z tego względu obok realizowanego przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego projektu Debat Strategicznych, widzę szczególną rolę, jaką pełnić powinien naukowy kwartalnik „Bezpieczeństwo Narodowe”.

Jako instytucja wspierająca wykonywanie zadań Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej mamy przywilej patrzenia na sprawy bezpieczeństwa narodowego w sposób szeroki, strategiczny i ponadresortowy, a przy tym wolny od doraźności – choć wciąż aktualny. Tym samym na łamach Kwartalnika będziemy skupiać się na kwestiach strategiczno-politycznych, dotyczących bezpieczeństwa narodowego, polityki zagranicznej, spraw modernizacji oraz organizacji Sił Zbrojnych RP, a także na budowaniu instytucjonalnej i społecznej

odporności państwa. W centrum naszej uwagi pozostaną kwestie bezpieczeństwa przemysłowego, nowych technologii w dziedzinie obronności oraz ochrony ludności.

Zależy nam na tym, aby Kwartalnik stanowił forum wymiany myśli, gdzie w sposób analityczny będzie omawiana rola, kompetencje oraz priorytety polityki bezpieczeństwa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, czyli najwyższego organu bezpieczeństwa państwa w czasie pokoju i wojny, która – miejmy nadzieję – już nigdy bezpośrednio nie dotknie Rzeczypospolitej.

Niezwykle cieszy mnie to, że w bieżącym wydaniu udało się poruszyć szereg kluczowych dla bezpieczeństwa spraw, w tym dotyczących opublikowanego przed kilkunastoma dniami prezydenckiego projektu ustawy o kierunkach działań organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Opracowanie takiego dokumentu – fundamentalnego z punktu widzenia odpowiedzi na współczesne zagrożenia, a jednocześnie uzupełniającego zmiany wprowadzone Ustawą z 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, było jednym z podstawowych zadań Biura Bezpieczeństwa Narodowego w 2023 r. To także jeden z efektów największych po 1989 r. ćwiczeń systemu obronnego państwa, przeprowadzonych z udziałem naczelnych władz Rzeczypospolitej, zaś koordynowanych przez BBN.

W następnych numerach Kwartalnika planujemy opisać kolejne priorytetowe dla Biura inicjatywy, jak kwestie szeroko rozumianej odporności państwa; ochrony ludności, ratownictwa i obrony cywilnej; regulacji prawnych z zakresu strategii obronnych; mechanizmów współdziałania sojuszniczego po uruchomieniu art. 5 traktatu północnoatlantyckiego, z uwzględnieniem specyfiki polskiej roli oraz nowych planów regionalnych na wschodniej flance. W przyszłości nie zabraknie również tematów dotyczących technologii podwójnego zastosowania oraz innowacji odnoszących się do domeny kosmicznej, która ujęta została w wydanych przez Prezydenta RP „Głównych Kierunkach Rozwoju Sił Zbrojnych RP oraz ich przygotowań do obrony państwa na lata 2025–2039”.

Tym samym oddaję w Państwa ręce niniejszą publikację wraz z zobowiązaniem utrzymania wysokiego poziomu eksperckiej dyskusji, życzeniami inspirującej lektury, a także otwartym zaproszeniem do współpracy w tworzeniu polskiej myśli strategicznej dotyczącej bezpieczeństwa narodowego.

Z życzeniami dobrej lektury,
dr Jacek Siewiera
Sekretarz Stanu, Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego
Przewodniczący Rady Naukowej
kwartalnika „Bezpieczeństwo Narodowe”

Zintegrowane bezpieczeństwo narodowe

dr Jacek Siewiera¹

Sekretarz Stanu, Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego,
Warszawa, Polska

Lucjan Bełza²

Doradca Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego,
Warszawa, Polska

**PREZYDENCKA USTAWA STRATEGICZNA.
ODPOWIEDŹ PAŃSTWA NA ZAGROŻENIA
HYBRYDOWE, PODPROGOWE I KONWENCJONALNE**

**PRESIDENTIAL STRATEGIC LAW.
STATE RESPONSE TO HYBRID, BELOW THE THRESHOLD
OF WAR AND CONVENTIONAL THREATS**

Abstrakt:

W związku ze wzrostem zewnętrznych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa spowodowanych działaniami Federacji Rosyjskiej, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego na przełomie 2022/2023 roku na polecenie Prezydenta RP Andrzeja Dudy prowadziło prace nad określeniem głównych obszarów w systemie bezpieczeństwa państwa wymagających zmian oraz dostosowania do nowych zagrożeń. Po przeprowadzeniu w styczniu 2023 r. największych po 1989 r. ćwiczeń symulacyjnych z udziałem naczelnych władz państwowych, analizie działań wojennych na Ukrainie, a także związanych z nimi sytuacji kryzysowych, do których doszło na terytorium Polski, Prezydent RP za priorytetowe uznał dokonanie reform w systemie kierowania bezpieczeństwem państwa, planowaniu obronnym oraz kierowaniu i dowodzeniu Siłami Zbrojnymi RP. Propozycje regulacji zawarte zostały w projekcie ustawy o kierunkach działań organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa opublikowanym 16 sierpnia 2023 r. Jednym z zasadniczych celów projektowanej reformy jest dostosowanie systemu bezpieczeństwa do zagrożeń konwencjonalnych, hybrydowych i podprogowych, poprawienie elastyczności i szybkości reagowania na nie, a także maksymalne zbliżenie struktury i procedur czasu wojny i pokoju. Wystąpienie Prezydenta RP

¹ <https://orcid.org/0000-0002-0028-0052>

² <https://orcid.org/0000-0003-4724-1373>

z strategiczną inicjatywą ustawodawczą podyktowane jest konstytucyjną rolą jaką pełni Głowa Państwa sprowadzającą się do stania na straży suwerenności i bezpieczeństwa oraz nienaruszalności i niepodzielności terytorium Rzeczypospolitej, w tym szczególnymi kompetencjami Prezydenta RP, jako kierującemu obroną państwa w czasie wojny.

Słowa kluczowe:

System kierowania bezpieczeństwem państwa, planowanie obronne, system kierowania i dowodzenia, odporność państwa, zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa państwa

Abstract:

Due to increased external threats to the security of the state, caused by the actions of the Russian Federation, the National Security Bureau was tasked by the President of the Republic of Poland Andrzej Duda to work on defining the main areas within the national security system which required changes and adaptation to new threats. Such work was carried out by the Bureau in late 2022 and early 2023. After conducting, in January 2023, the biggest simulation exercises after 1989, with the participation of the highest states authorities, and following the analysis of the hostilities in Ukraine, as well as the emergency situations related to them which occurred in the Polish territory, the President of the Republic of Poland concluded that the priority areas requiring reforms were: state security management system, defense planning, command and control of the Polish Armed Forces. The proposed regulations were included in the draft law on the directions of action of the state authorities in case of an external threat to the state, published on August 16, 2023. One of the main goals of the draft law is to ensure the adaptation of the security system to conventional, hybrid and sub-threshold threats, the improvement of flexibility and speed of response to them, as well as the maximum alignment of the structures and procedures applied in time of war and in time of peace. Submitting a strategic legislative initiative by the President of the Republic of Poland is dictated by the constitutional role performed by the Head of State which boils down to guarding the sovereignty and security as well as inviolability and indivisibility of the territory of the Republic of Poland, including special competences of the President of Poland as the one who directs the defense of state in time of war.

Keywords:

State security system, defense planning, command and control system, state resilience, external threats to state security

Wstęp

16 sierpnia 2023 r. na stronie Sejmu RP został opublikowany prezydencki projekt ustawy o kierunkach działań organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa³. Dokument przygotowany w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego i konsultowany z Ministerstwem Obrony Narodowej, przewiduje wprowadzenie zmian w obszarze militarnym oraz pozamilitarnym, mających wzmocnić zdolności państwa polskiego w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym, podprogowym oraz konwencjonalnej agresji zbrojnej. Szczegółowe rozwiązania prezydenckiego projektu obejmują zmiany w systemie kierowania bezpieczeństwem państwa, wzmocnienie systemu planowania obronnego oraz reformę systemu kierowania i dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP.

Inicjatywa Prezydenta RP Andrzeja Dudy jest zarazem pierwszym etapem zmian w narodowym systemie bezpieczeństwa, wdrażającym wnioski i doświadczenia z kilkunastu miesięcy funkcjonowania państwa w warunkach zagrożeń, z jakimi Rzeczypospolita nie była zmuszona mierzyć się od dekad. Tym samym na projekt ustawy należy patrzeć przez pryzmat strategicznego zamiaru Prezydenta RP, jakim jest kompleksowe uregulowanie kwestii formalnych bezpieczeństwa państwa.

Rola Prezydenta RP w sprawach bezpieczeństwa narodowego

Przedstawienie przez Prezydenta projektu ustawy wiąże się ze szczególną rolą w sprawach bezpieczeństwa narodowego, jaką w polskim ustroju pełni Prezydent RP, najwyższy Zwierzchnik Sił Zbrojnych. Należy zaznaczyć, że o ile ciężar kompetencji dotyczących bezpieczeństwa państwa w czasie pokoju przesunięty jest w kierunku struktur rządowych, o tyle w czasie wojny Prezydent RP, z chwilą mianowania

³ *Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o działaniach organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=75B50FD22641C88FC1258A0E0031A281>, dostęp: (5 września 2023 r.).

Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych, kieruje obroną państwa, współdziałając z Radą Ministrów.

Kluczowe uprawnienie Głowy Państwa wyraża art. 136 Konstytucji RP, zgodnie z którym w razie bezpośredniego, zewnętrznego zagrożenia państwa Prezydent, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, zarządza powszechną lub częściową mobilizację i użycie Sił Zbrojnych RP do obrony państwa⁴.

Wszelkim decyzjom o użyciu i mobilizacji Sił Zbrojnych, mającym kluczowe znaczenie dla obrony państwa, musi towarzyszyć szereg wcześniejszych działań przygotowawczych w sferze militarnej i pozamilitarnej. Stąd przypisanie do kompetencji Prezydenta RP takich uprawnień, jak:

- przekazywanie Radzie Ministrów rekomendacji do projektu Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, a następnie jej zatwierdzanie, będącej głównym dokumentem w państwie określającym jego interesy, cele strategiczne, a także sposoby ich realizacji;
- wydawanie Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej, określającej zadania struktur państwa na czas wojny;
- określanie głównych kierunków rozwoju Sił Zbrojnych oraz ich przygotowań do obrony państwa, określających priorytety w piętnastoletniej perspektywie planistycznej;
- zatwierdzanie narodowych planów użycia Sił Zbrojnych do obrony państwa oraz organizacji i zasad funkcjonowania wojennego systemu dowodzenia Siłami Zbrojnymi;
- wskazywanie osoby przewidzianej do mianowania na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych oraz mianowanie Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych na czas wojny;
- zatwierdzanie planów krajowych ćwiczeń systemu obronnego oraz kierowanie ich przebiegiem;
- postanawianie o wprowadzeniu albo zmianie określonego stanu gotowości obronnej państwa;

⁴ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>, (5 września 2023 r.).

- postanawianie, w razie konieczności obrony państwa, o dniu, w którym rozpoczyna się czas wojny oraz dniu, w którym kończy się czas wojny na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁵.

Powyższe uprawnienia dają Prezydentowi RP szczególny mandat do formułowania oczekiwań w zakresie rozwiązań legislacyjnych, które już w czasie pokoju muszą być projektowane pod kątem „oprzyrządowania” urzędu Prezydenta RP i stworzenia warunków do skutecznego realizowania jego kompetencji w czasie kryzysu.

Wzrost zagrożeń zewnętrznych bezpieczeństwa państwa

Bezpośrednią przesłanką do zainicjowania propozycji zmian organizacyjnych, doktrynalnych oraz opracowania przepisów adekwatnych do nowych form zagrożeń były analizy agresywnej polityki Federacji Rosyjskiej, począwszy od aneksji Krymu w 2014 r., po nielegalną agresję na Ukrainę w ramach „specjalnej operacji wojskowej” przeprowadzonej 24 lutego 2022 r. Na potrzebę systemowych zmian zwrócono uwagę już w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP zatwierdzonej przez Prezydenta RP w 2020 r., gdzie wskazano na postępującą dekompozycję otoczenia międzynarodowego, a także podkreślono potrzebę wprowadzenia spójnych, kompleksowych rozwiązań prawnych zmierzających do stworzenia zintegrowanego systemu zarządzania bezpieczeństwem państwa⁶. Jednocześnie, jeszcze przed pełnoskalową agresją na Ukrainę, analizy rosyjskich działań wskazywały na rozbudowę ofensywnego potencjału wojskowego na zachodnim kierunku strategicznym, rozwijanie systemów antydoświadczalnych m.in. w regionie Morza Bałtyckiego, w tym w obwodzie królewieckim, oraz prowadzenie ćwiczeń na dużą skalę w oparciu

⁵ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz.U. 2022 poz. 655, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655>, (5 września 2023 r.).

⁶ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, s. 9, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj_6J3exZOBaxWHJxAIHFluDPAQFnoECBwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bbn.gov.pl%2Fftp%2Fdokumenty%2FStrategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf&usq=A0vVaw34R_KDorppr0YEHRRJ1SBG&opi=89978449, (5 września 2023 r.).

o scenariusze zakładające szybki przerzut dużych zgrupowań wojsk i konflikt z państwami NATO, aż po użycie broni jądrowej⁷.

Systematycznie wzrasta również groźba rosyjskich działań hybrydowych i działań poniżej progu wojny, niosących ryzyko wybuchu regionalnego konfliktu. Rosja podejmuje także wszechstronne i kompleksowe przedsięwzięcia w obszarze pozamilitarnym, mające na celu destabilizację struktur państw i społeczeństw zachodnich oraz wywoływanie podziałów wśród państw NATO i UE. Należy założyć, że wraz z wyczerpywaniem się rosyjskiego potencjału militarnego, najbardziej prawdopodobnym scenariuszem, który musi być uwzględniany przez polskie władze, będzie dalsze nasilenie działań hybrydowych wobec Ukrainy, ale i państw zachodnich.

Z tego powodu przedmiotem analiz Biura Bezpieczeństwa Narodowego były również sytuacje o znamionach kryzysu bezpieczeństwa na terytorium RP, wiążące się bezpośrednio z konfliktem na Ukrainie, które uwidocznily potrzebę zmian w polskim systemie prawnym i organizacyjnym. Do takich incydentów należały m.in. tragiczne wydarzenia w Przewodowie⁸, ale także prowokacje realizowane z inspiracji Rosji przy granicy Polski z Białorusią. Dla Prezydenta RP kluczowym zagadnieniem była kompleksowa analiza sytuacji i opracowanie wniosków, które mogą być przekładane na cywilne i wojskowe procedury.

Ćwiczenia symulacyjne wysokiego szczebla

W związku z narastającym ryzykiem dla bezpieczeństwa w regionie, w styczniu oraz maju 2023 r. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, po kilkumiesięcznych przygotowaniach, przeprowadziło największe po 1989 r. ćwiczenia symulacyjne wysokiego szczebla TTX (Table Top Exercise) z udziałem Prezydenta RP, Prezesa Rady Ministrów,

⁷ *Ibidem*, s. 6.

⁸ 15 listopada 2022 r. na terenie wsi Przewodów (powiat hrubieszowski, województwo lubelskie), leżącej niedaleko od granicy z Ukrainą, spadł pocisk raketowy wystrzelony przez ukraińską obronę przeciwlotniczą odpierającą rosyjski atak powietrzny. W wyniku eksplozji śmierć poniosło dwóch polskich obywateli.

Marszałków Sejmu i Senatu, Szefów MON, MSZ i MSWiA, szefów służb specjalnych oraz najwyższych dowódców wojskowych. Miały one na celu sprawdzenie funkcjonowania struktur państwa na wypadek konfliktu zbrojnego.

Ćwiczenia wykazały, że bieżące warunki bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza intensyfikacja hybrydowych działań poniżej progu wojny skierowanych przeciwko Polsce, wymuszają dostosowanie i określenie odpowiedzialności organów kierowania obroną państwa, a także usystematyzowanie i uszczegółowienie ich wzajemnych zależności oraz obszarów współdziałania. Ćwiczenia uwidocznily również, że w obliczu szybkich zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa oraz nowych form oddziaływania przeciwnika, podejmowanie decyzji w zakresie użycia narzędzi militarnych i niemilitarnych przez organy władzy państwowej jest warunkowane wysoką presją czasu, zaś cały proces jest hamowany niedookreślonym zakresem kompetencji wynikających z obowiązujących aktów normatywnych.

Praktyczne wnioski z ćwiczeń, które mogą zostać podane do wiadomości publicznej, dotyczyły między innymi:

- potrzeby optymalizacji procesów opracowania, zatwierdzania i aktualizacji kluczowych dokumentów planowania operacyjnego, a w szczególności Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej i narodowych planów użycia Sił Zbrojnych do obrony państwa;
- zaangażowania kluczowych organów kierowania obroną państwa w proces planowania operacyjnego w Siłach Zbrojnych już na etapie opracowania koncepcji operacji, w tym narodowych planów użycia Sił Zbrojnych do obrony państwa;
- potrzeby włączenia Marszałka Sejmu oraz Marszałka Senatu w system stałych dyżurów oraz stanowisk kierowania obroną państwa, zapewniając im utrzymanie pełnej świadomości sytuacyjnej.

Obszary obronności państwa wymagające nowych regulacji prawnych

W oparciu o wnioski z ćwiczeń, kontroli, analiz dokumentów doktrynalnych Federacji Rosyjskiej oraz prowadzonych na Ukrainie działań wojennych, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego od lutego do maja 2023 r. prowadziło prace nad zidentyfikowaniem kluczowych obszarów wymagających zmian lub nowych regulacji ustawowych w zakresie obronności państwa. Należą do nich między innymi:

- opracowanie strategii obronnych oraz zasad ich realizacji;
- wypracowywanie strategicznych decyzji przez organy władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa;
- zasady strategicznego użycia Sił Zbrojnych RP do obrony państwa;
- reforma systemu kierowania i dowodzenia w kontekście funkcjonowania wojennego systemu dowodzenia;
- dowodzenie operacją obronną przez Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych w sytuacji, gdy jednocześnie na terytorium RP będzie odbywać się operacja sojusznicza po uruchomieniu art. 5 traktatu północnoatlantyckiego;
- wzmocnienie odporności państwa, w tym zabezpieczenie działań przedsiębiorców w warunkach postępującego kryzysu polityczno-militarnego oraz w trakcie działań wojennych;
- zagrożenia społeczne, dotyczące ochrony ludności, w tym obrony cywilnej oraz rozwiązań związanych z krajowym systemem ratownictwa.
- Uwzględniając sytuację geopolityczną, za priorytetowe w obszarze prac legislacyjnych Prezydent RP uznał: potrzebę regulacji działań organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, doprecyzowanie zasad planowania i strategicznego użycia Sił Zbrojnych RP do obrony państwa oraz reformę systemu kierowania i dowodzenia armią.

Z kolei w pozostałych obszarach Biuro Bezpieczeństwa Narodowego będzie opracowywać kolejne rekomendacje oraz propozycje zmian

legislacyjnych, składające się na całościową koncepcję dostosowania narodowego systemu bezpieczeństwa do współczesnych wyzwań. Zmiany te będą jednocześnie systemowym uzupełnieniem reformy umożliwiającej skokową modernizację oraz rozbudowę zasobów kadrowych Sił Zbrojnych RP, tak fundamentalnej dla ich funkcjonowania, a wprowadzonej ustawą o obronie Ojczyzny z 11 marca 2022 r.⁹

Założenia do prac nad regulacjami prawnymi

Zgodnie z wnioskami systemowymi wypracowanymi w BBN, generalne założenia prac nad projektem ustawy o kierunkach działań organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa dotyczyły: oparcia kompetencji organów, ich decyzji i zasad działania na procesach charakteryzujących się wysoką elastycznością oraz logiką; zapewnienia ekonomiki działań w wymiarze czasowym, osobowym i finansowym; określenia odpowiedzialności opartej na zasadzie: „planujesz, szkolisz, dowodzisz, odpowiadasz” w ramach reformy kierowania i dowodzenia; maksymalnego zbliżenia struktur czasu „P” i czasu „W”, zarówno w systemie kierowania, jak i dowodzenia; a także szczególnego uwzględnienia potrzeby ochrony ludności cywilnej oraz funkcjonowania przedsiębiorców w działaniach obronnych.

Założono również, że proponowane zmiany powinny mieć na celu zlikwidowanie wszelkich niejasności w obszarach kompetencyjnych organów władzy publicznej i wojskowych oraz likwidację obszarów uznaniowości w procesach decyzyjnych, a tym samym zapewnienie przestrzegania art. 26 ust. 2 Konstytucji RP i jego właściwą realizację, mówiącego o zachowaniu cywilnej i demokratycznej kontroli nad armią oraz zachowaniu przez wojsko neutralności w sprawach politycznych¹⁰. Konieczne było także doprecyzowanie istniejących rozwiązań celem zapewnienia jednoznacznego rozumienia spraw będących przedmiotem prawnych regulacji, co wsparłoby proces

⁹ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie ..., *op.cit.*

¹⁰ Konstytucja ..., *op.cit.*

szybkiego podejmowania decyzji w przypadku powstania zagrożeń w stanie stałej gotowości obronnej państwa.

W ramach prac nad projektem zauważono także, że stopniowe i proporcjonalne reagowanie na zagrożenia powinno następować poprzez selektywne uruchamianie systemu obronnego, bez niepotrzebnego ograniczania praw podmiotowych i angażowania gospodarki w procesy obronne. Przystawienie państwa na tory działań wojennych, zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i społecznym, to konieczność, jaka powstanie dopiero w stanie pełnej gotowości obronnej państwa. Zgodnie z tym, wszelkie działania przygotowawcze, odpieranie zagrożeń hybrydowych, rozwijanie systemów obronnych, w tym wojennych, powinny następować w stanie stałej gotowości obronnej państwa.

Kluczowe było także uwzględnienie faktu podatności systemu bezpieczeństwa na działania podprogowe, wykorzystujące nieprecyzyjne regulacje prawne, wątpliwości kompetencyjne, rozbieżne oceny, opinie oraz spory instytucjonalne, które mogą skutkować wątpliwościami w sferze decyzyjnej lub prowadzić do niewłaściwych decyzji. Ich istotą w wymiarze militarnym jest m.in. inicjowanie przez siły zewnętrzne działań utrudniających ocenę ryzyka wystąpienia konfliktu w kontekście przesłanek prawnych do podjęcia określonych decyzji w ramach prawa krajowego i umów międzynarodowych. Poprzez precyzyjne uregulowania projekt ustawy zakłada minimalizację wrogich oddziaływań w obszarze planowania i reagowania obronnego.

Szczegółowy zakres regulacji projektu prezydenckiej ustawy

Zasadnicze rozwiązania zawarte w projekcie ustawy zostały ujęte w dziesięciu następujących obszarach:

- 1) **Organizacja systemu kierowania bezpieczeństwem państwa.** W projektowanej ustawie określono zasady zarządzania bezpieczeństwem państwa mające zapewnić m.in. skuteczne reagowanie na powstałe zagrożenia. Podkreślono konieczność

zachowania zdolności organów do kierowania bezpieczeństwem państwa poprzez utworzenie zarówno głównych, jak i zapasowych stanowisk kierowania. W ramach tego działania założono podjęcie działań przygotowawczych umożliwiających niezakłócone przejście na zapasowe stanowiska kierowania. Mając na uwadze rolę Marszałka Sejmu i Marszałka Senatu w systemie konstytucyjnym, w odniesieniu do czasowego wykonywania przez nich obowiązków Prezydenta RP, a także konieczność zachowania ciągłości kierowania państwem (rolę Sejmu i Senatu w stanie wojennym i czasie wojny), ujęto te organy w systemie kierowania bezpieczeństwem państwa.

- 2) **Ustalenie stanów gotowości obronnej państwa oraz wskazanie istotnych działań podejmowanych w ramach tych stanów.** To jedna z podstawowych kwestii w odniesieniu do możliwości uruchamiania elementów systemu obronnego adekwatnych do zagrożenia. Obecnie brakuje tego typu regulacji na poziomie ustawowym, a istniejące rozwiązania w aktach wykonawczych są niedostosowane do obecnych zagrożeń, w tym również tych o charakterze hybrydowym. Według nowych regulacji ustala się stan stałej gotowości obronnej państwa oraz stan pełnej gotowości obronnej państwa. Wprowadzono także istotne założenie, odnoszące się w praktyce do zagrożeń hybrydowych, zgodnie z którym w stanie stałej gotowości obronnej państwa mogą być podjęte przygotowania do rozwinięcia wojennego systemu dowodzenia w zakresie wynikającym z dokumentów zatwierdzonych przez Prezydenta RP. W stanie pełnej gotowości obronnej państwa można realizować zadania umożliwiające pełne rozwinięcie systemu obronnego państwa do odparcia zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej.
- 3) **Doprecyzowanie systemu stałych dyżurów.** Poza organami administracji rządowej i samorządowej w systemie stałych dyżurów ujęto także Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu oraz Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Przyjęto również, że Prezes Rady Ministrów będzie przekazywał niezwłocznie Prezydentowi RP informacje: o zidentyfikowanych zagrożeniach,

mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa, a także o zidentyfikowanych zagrożeniach mogących mieć istotne znaczenie dla międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej, jak również o rodzaju i rezultatach działań podejmowanych w celu przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa państwa oraz usuwania skutków ich wystąpienia.

4) **Określenie celu i struktury Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej.** Określenie trybu opracowywania, wprowadzania oraz zmiany Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej jest kluczowe dla właściwej realizacji zadań przewidzianych w Planie Reagowania Obronnego RP oraz w narodowych planach użycia Sił Zbrojnych do obrony państwa. Do teraz problematyka Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej RP nie była uregulowana, mimo że Dyrektywa jest dokumentem wykonawczym do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego i stanowi podstawę do opracowania innych dokumentów strategicznych. W proponowanych rozwiązaniach określono zakres regulacji Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej RP, który obejmuje m.in.: strategiczną analizę środowiska bezpieczeństwa i jego charakterystykę; główne zagrożenia bezpieczeństwa państwa; sytuacje planistyczne z zamiarem reagowania obronnego uwzględniającego układ militarny i pozamilitarny; cele polityczne precyzujące dążenia wynikające z interesów narodowych i celów strategicznych; a także polityczny, pożądany stan końcowy zakończenia operacji, biorący pod uwagę uwarunkowania dyplomatyczne, ekonomiczne, socjalne i humanitarne.

5) **Doprecyzowanie założeń Planu Reagowania Obronnego RP.** Kluczową rolę w tym zakresie będzie odgrywać korelacja między Planem Reagowania Obronnego RP a układem i założeniami przyjętymi w ramach przedsięwzięć systemu zarządzania kryzysowego, a wynikającymi z członkostwa Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim. W proponowanych rozwiązaniach przyjęto, że Plan Reagowania Obronnego RP sporządza Minister Obrony Narodowej na podstawie ustaleń przyjętych w Strategii

Bezpieczeństwa Narodowego RP oraz Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej RP, w uzgodnieniu ze wskazanymi przez Prezesa Rady Ministrów organami, stosownie do ich kompetencji, a także z Szefem Biura Bezpieczeństwa Narodowego, Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Szefem Agencji Wywiadu. Uruchomienie zadań wynikających z Planu Reagowania Obronnego RP następuje na podstawie decyzji Prezesa Rady Ministrów.

- 6) **Doprecyzowanie zasad uruchamiania narodowych planów użycia Sił Zbrojnych do obrony państwa.** Projektowana ustawa reguluje kwestie reagowania na zewnętrzne zagrożenia państwa, które do tej pory jedynie w sposób ogólny wynikały z Konstytucji RP w odniesieniu do użycia Sił Zbrojnych. Uwzględniając obecne realia, w ustawie z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, konieczna jest rezygnacja z planu operacyjnego użycia Sił Zbrojnych, jako bytu odrębnego od narodowych planów użycia Sił Zbrojnych, i zastąpienie go planem operacji obronnej. Wyniki krajowych ćwiczeń oraz doświadczenia z wojny prowadzonej na Ukrainie wyraźnie wskazują, że najważniejszą sprawą jest czas i elastyczność działania. Niewłaściwa jest więc regulacja wymagająca opracowywania planu operacyjnego użycia wojsk dopiero po mianowaniu Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych, który może zostać mianowany po wprowadzeniu stanu wojennego¹¹. Układ militarny oraz pozamilitarny muszą reagować na zagrożenia na bazie istniejących dokumentów i przeciwicznych sytuacji. Z tego względu Prezydent RP, już w postanowieniu o użyciu Sił Zbrojnych, może wskazywać jeden z narodowych planów użycia Sił Zbrojnych, na podstawie którego będą prowadzone

¹¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2002 nr 156 poz. 1301, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20021561301>, (5 września 2023 r.).

działania umożliwiające przeciwstawienie się zagrożeniom zewnętrznym. Z chwilą wydania przez Prezydenta RP tego postanowienia, jeden z narodowych planów użycia Sił Zbrojnych będzie stawać się planem operacji obronnej.

- 7) **Wprowadzenie stałych planów obrony.** Projekt wprowadza nowe rozwiązanie w postaci stałych planów obrony, które opracowuje się na wypadek zagrożeń powstających nagle lub z krótkim czasem ostrzegania, w tym również tych o naturze hybrydowej. Dotyczy to m.in. działań w celu przeciwdziałania niepożądanym działaniom w cyberprzestrzeni. W stałych planach obrony określa się w szczególności wydzielone siły oraz zadania Sił Zbrojnych, podejmowane w ramach operacji wojskowych. Została ograniczona także wielkość wydzielanych sił do poziomu oddziałów i pododdziałów. Ważne jest również założenie, że w ramach stałych planów obrony nie prowadzi się mobilizacji, a wydzielenie i użycie Sił Zbrojnych nie może zagrozić utrzymaniu zdolności bojowej jednostek przewidzianych do użycia w ramach narodowych planów użycia Sił Zbrojnych. Przyjęto, że Siłami Zbrojnymi wydzielonymi w stałych planach obrony dowodzi osoba wskazana przez Ministra Obrony Narodowej. Przewidziano również tryb niecierpiący zwłoki. W trybie tym Minister Obrony Narodowej może podjąć decyzję o użyciu Sił Zbrojnych RP i niezwłocznie powiadamia o niej Prezesa Rady Ministrów oraz występuje z wnioskiem do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o jej zatwierdzenie. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej niezwłocznie wydaje postanowienie o zatwierdzeniu lub uchyleniu powyższej decyzji. Przewidziano także możliwość opracowania stałego planu obrony dla Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni w zakresie aktywnej obrony elementów i zasobów cyberprzestrzeni kluczowych z punktu widzenia Sił Zbrojnych.
- 8) **Uszczegółowienie zasad korzystania z broni, uzbrojenia i środków przymusu bezpośredniego przez Siły Zbrojne w stanie stałej gotowości obronnej państwa.** Do ustawy o obronie Ojczyzny wprowadzono katalog uprawnień związanych z użyciem

broni, stosowaniem środków przymusu bezpośredniego i innego uzbrojenia. Doprecyzowanie tych kwestii pozwoli zachować jasność i jednoznaczność co do uprawnień posiadanych przez żołnierzy biorących udział w działaniach wojskowych. Przyjęto, że żołnierze mają prawo do wyprzedzającego stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni, innego uzbrojenia oraz wszelkich innych dozwolonych prawem międzynarodowym środków dla zapewnienia samoobrony, ochrony sprzętu i miejsca stacjonowania. W działaniach oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP stosowanie środków przymusu bezpośredniego, użycie broni i innego uzbrojenia może nastąpić tylko na rozkaz dowódcy jako szczególny i ostateczny środek. Użycie broni i innego uzbrojenia powinno następować w sposób i z natężeniem proporcjonalnym do zagrożenia, wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę i nie narażający innych osób, a w szczególności osób postronnych, na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia. O ile sytuacja na to pozwala oraz nie wynika to wprost z celu realizacji zadania, użycie broni i innego uzbrojenia przeciwko osobie nie powinno zmierzać do pozbawienia jej życia.

- 9) **Doprecyzowanie założeń w obszarze programowania obronnego.** W obszarze tym ujednociono zadania Prezydenta RP oraz Rady Ministrów w zakresie wydawania głównych i szczegółowych kierunków rozwoju Sił Zbrojnych. W ramach proponowanego rozwiązania szczegółowe wytyczne Rady Ministrów będą miały analogiczny zakres, jak główne kierunki wydawane przez Prezydenta RP, przez co zapewnione zostanie właściwe stosowanie art. 10 ust. 2 Konstytucji RP.
- 10) **Dokonanie zmian organizacyjnych najwyższych struktur dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP.** Zakłada się przekształcenie Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych i Dowództwa Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych w Dowództwo Połączonych Rodzajów Sił Zbrojnych. Jednocześnie utworzone zostaną: Dowództwo Wojsk Lądowych, Dowództwo Sił Powietrznych i Dowództwo Marynarki Wojennej. Ustawa zakłada również podporządkowanie Wojsk Obrony Terytorialnej pod

Dowódcę Sił Połączonych oraz utworzenie Wojsk Medycznych, jako specjalistycznego komponentu właściwego dla zabezpieczenia medycznego wojsk.

Rozwiązania w zakresie zmian organizacyjnych najwyższych struktur dowodzenia przyjęte w projekcie przez BBN oraz MON zostały oparte m.in. na wynikach prowadzonych ćwiczeń ZIMA-17 i ZIMA-20 oraz na całościowej analizie systemu bezpieczeństwa, zakończonych ćwiczeniami TTX w styczniu i maju 2023 r. Celem ćwiczeń ZIMA-17 było m.in. sprawdzenie systemu kierowania i dowodzenia armią¹². Biorąc pod uwagę problemy kompetencyjne w relacjach między Szefem Sztabu Generalnego WP, Dowódcą Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych i Dowódcą Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych, podczas ćwiczenia nastąpiła weryfikacja wstępnych założeń nowego systemu dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP. W ramach ćwiczeń ZIMA-20 sprawdzano struktury dowodzenia Siłami Zbrojnymi czasu pokoju i wojny oraz przetestowano wszystkie procedury dotyczące sytuacji strategicznej obrony kraju¹³.

Przeprowadzenie zmian było również sygnalizowane w poprzednich latach przez Prezydenta RP podczas odpraw kierowniczej kadry MON oraz Sił Zbrojnych RP, na których Prezydent polecił prowadzenie analiz pod kątem doskonalenia systemu kierowania i dowodzenia. Także Minister Obrony Narodowej podczas wprowadzania zmian w systemie dowodzenia w 2018 r. zapowiadał przywrócenie dowództw Rodzajów Sił Zbrojnych¹⁴.

W związku z powyższymi wnioskami, w projekcie ustawy zaproponowano nowe stanowisko Dowódcy Sił Połączonych, do zakresu działania którego miałyby należeć przede wszystkim: udział w procesie planowania operacyjnego na poziomie strategicznym

¹² M. Kowalska-Sendek, „Zima-17”: sprawdzian nowego systemu dowodzenia armią, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21872?t=-Zima-17-sprawdzian-nowego-systemu-dowodzenia-armia>, (7 września 2023 r.).

¹³ Prezydent RP wziął udział w podsumowaniu ćwiczeń sztabowych „ZIMA-20”, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/prezydent-rp-wzial-udzial-w-podsumowaniu-cwiczen-sztabowych,2028>, (5 września 2023 r.).

¹⁴ Nowy System Kierowania i Dowodzenia już obowiązuje, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/nowy-system-kierowania-i-dowodzenia-juz-obowiazuje>, (7 września 2023 r.).

oraz opracowaniu organizacji i zasad funkcjonowania wojennego systemu dowodzenia Siłami Zbrojnymi; przekształcanie zamiarów i celów strategicznych (w ramach opracowywanych koncepcji i planów na poziomie operacyjnym) w cele i zadania operacyjne dla sił podległych i podporządkowanych; planowanie i organizowanie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił podległych i podporządkowanych; zapewnienie i nadzór nad utrzymywaniem zdolności operacyjnych oraz wymaganych wskaźników gotowości mobilizacyjnej i bojowej w podległych związkach organizacyjnych i jednostkach wojskowych; organizacja zadań z obszaru logistyki wojskowej w podległych związkach organizacyjnych i jednostkach wojskowych; planowanie, organizowanie i prowadzenie działań połączonych oraz dowodzenie siłami podległymi i podporządkowanymi; przygotowanie stanowiska Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych.

Utrzymanie obecnego stanu prawnego w odniesieniu do statusu Dowódcy Wojsk Specjalnych zrodziło pewne wątpliwości – wojska specjalne są rodzajem Sił Zbrojnych, ale ich dowódca nie jest dowódcą rodzajów sił. Przyjęto więc, że dowódcami rodzajów Sił Zbrojnych zostali uznani dowódcy sił mający możliwość prowadzenia samodzielnej operacji w poszczególnych domenach (lądowej – Dowódca Wojsk Lądowych i Dowódca Wojsk Obrony Terytorialnej w tylnej strefie działań; Powietrznej – Dowódca Sił Powietrznych; Morskiej – Dowódca Marynki Wojennej). Komponent Wojsk Specjalnych byłby wówczas użyty do wsparcia operacji Dowódcy Połączonego, a także rodzajów wojsk. W czasie pokoju Dowódca Komponentu Wojsk Specjalnych ma podlegać bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej (podobnie Dowódca Komponentu Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni oraz Dowódca Komponentu Wojsk Medycznych). Po mianowaniu i przejęciu dowodzenia przez Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych mają mu bezpośrednio podlegać: Dowódca Połączonych Rodzajów Sił Zbrojnych, Szef Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych oraz wcześniej wymienieni dowódcy podporządkowani w czasie pokoju Ministrowi Obrony Narodowej.

Zakończenie

Wszelkie oceny wskazują dziś na utrzymanie w polityce międzynarodowej wysokiego poziomu napięcia z narastającym ryzykiem eskalacji zagrożeń o charakterze hybrydowym, skierowanych w pierwszej kolejności przeciwko Polsce oraz państwom regionu. Z tej perspektywy przyjęcie proponowanych w ustawie rozwiązań, adaptujących system bezpieczeństwa do wskazanych obszarów ryzyka jest kluczowe dla zapewnienia zdolności Sił Zbrojnych do odpowiedniego reagowania na zagrożenia i traktowane jest przez Prezydenta RP w sposób priorytetowy.

Należy podkreślić, że realizacja wskazanych zmian systemowych jest jednocześnie najbardziej optymalnym kosztowo sposobem zwiększenia bezpieczeństwa państwa i powinna równolegle towarzyszyć modernizacji technicznej armii, obejmującej wszystkie domeny jej funkcjonowania. Zmiany systemowe powinniśmy traktować także jako element polityki odstraszenia, będący skuteczną manifestacją determinacji do obrony Rzeczypospolitej.

Bibliografia

References List

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>, (5 września 2023 r.).

Kowalska-Sendek M., „Zima-17”: *sprawdzian nowego systemu dowodzenia armią*, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21872?t=-Zima-17-sprawdzian-nowego-systemu-dowodzenia-armia>, (7 września 2023 r.).

Nowy System Kierowania i Dowodzenia już obowiązuje, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/nowy-system-kierowania-i-dowodzenia-juz-obowiazuje>, (7 września 2023 r.).

Prezydent RP wziął udział w podsumowaniu ćwiczeń sztabowych „ZIMA-20”, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/prezydent-rp-wzial-udzial-w-podsumowaniu-cwiczen-sztabowych,2028>, (5 września 2023 r.).

Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o działaniach organów władzy państwowej na wypadek zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=75B50FD22641C88FC1258A0E0031A281>, dostęp: (5 września 2023 r.).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj_6J3exZOBaxWHJxAIHfLuDPAQFnoECB-wQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bbn.gov.pl%2Fftp%2Fdokumenty%2FStrategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf&usg=AOvVaw34R_KDorppr0YEHRRJ1SBG&opi=89978449, (5 września 2023 r.).

Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz.U. 2022 poz. 655, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000655>, (5 września 2023 r.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2002 nr 156 poz. 1301, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20021561301>, (5 września 2023 r.).

© Copyright 2023 Jacek Siewiera, Lucjan Bełza

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

dr hab. inż. Andrzej Dawidczyk¹

Uniwersytet Wyższa Szkoła Bankowa, Gdańsk, Polska

dr Piotr Swoboda²

Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków, Polska

PROJEKTOWANIE CELÓW POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA NA UŻYTEK STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

DESIGNING SECURITY POLICY OBJECTIVES FOR THE USE OF THE NATIONAL SECURITY STRATEGY

Abstrakt:

Projektowanie celów polityki bezpieczeństwa jest najważniejszym elementem procesu planowania strategicznego i zarządzania bezpieczeństwem państwa. Niestety warunki panujące w Polsce nie sprzyjają zarówno teoretycznemu, jak i praktycznemu projektowaniu celów bezpieczeństwa. Obowiązujące schematy skutkują projektowaniem celów, które nie uwzględniają złożoności środowiska bezpieczeństwa, i są prostą odpowiedzią na pojedyncze, pojawiające się problemy bezpieczeństwa. Niniejszy artykuł przedstawia autorską koncepcję projektowania celów polityki bezpieczeństwa o dużej skali integracji. Uwzględnia ona współwystępowanie setek tych kategorii, wpływających na państwo w sposób spójny.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, planowanie strategiczne bezpieczeństwa, analiza strategiczna

Abstract:

The aspect designing of security policy goals is the most important part of the process of strategic planning and state security management in general. Unfortunately, the conditions in Poland do not favour both the theory and practice of designing security objectives. The prevailing patterns result in designing goals that do not take into account the complexity of the security environment, and are a simple response to single, emerging security problems. This article presents the author's concept of designing security policy objectives with a large scale of integration.

¹ <https://orcid.org/0000-0001-7006-0066>.

² <https://orcid.org/0000-0002-3013-2659>.

It considers the co-occurrence of hundreds of these categories, which are affecting the state in a coherent way.

Keywords: national security, strategic security planning, strategic analysis

Wprowadzenie

Projektowanie celów polityki bezpieczeństwa państwa należy do najważniejszych etapów planowania strategicznego w tej dziedzinie. Chodzi tu przede wszystkim o samo znaczenie celów strategicznych; od ich merytorycznej zawartości zależy bowiem ostateczna koncepcja działania, czyli generalnego sposobu ich osiągnięcia, a także związane z jej realizacją następstwa, zwłaszcza finansowe. Dziedzina bezpieczeństwa jest bowiem dość kosztownym obszarem działań³. Niewłaściwie skonstruowane cele polityki bezpieczeństwa pociągają za sobą negatywne konsekwencje w postaci nieskutecznych, nieprzystających do warunków działań podejmowanych przez państwo. Grozi to paraliżem skutecznego zarządzania w sferze bezpieczeństwa i podejmowaniem istotnych decyzji w sposób doraźny. Powodów wyjaśniających ten stan rzeczy jest kilka, lecz trzy spośród nich są najważniejsze.

Po pierwsze, przyczyną projektowania przez państwo nietrafionych celów polityki bezpieczeństwa jest jego środowisko bezpieczeństwa, które podlega nieustannym, bardzo szybkim zmianom. Planisci są często zaskoczeni pojawiającymi się procesami i zdarzeniami, niejednokrotnie dotąd niewystępującymi, ale także tymi znanymi już wcześniej, ale współzystępującymi z wieloma innymi procesami w tym samym czasie, które mogą rodzić niepewność⁴. I chociaż współczesne państwa funkcjonują w środowisku bezpieczeństwa,

³ P. Modzelewski, K. Opolski, *Zastosowanie ewaluacji w procesie projektowania strategii*, w: A. Haber, M. Szałaj (red.), *Ewaluacja w strategicznym zarządzaniu publicznym*, Wydawnictwo Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010, s. 25–26.

⁴ R.J. Galavan, A.S. Huff, K.J. Sund, *Uncertainty in Strategy Research*, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197501061.013.3> (dostęp: 16 grudnia 2022 r.).

które jest złożone⁵, nieprzewidywalne⁶, turbulencyjne⁷ i charakteryzujące się hybrydowością procesów i zdarzeń⁸, to praktyka planowania strategicznego tych cech zazwyczaj nie uwzględnia. Po drugie, jest nim obowiązujący w wielu krajach europejskich, w tym w Polsce, utrwalony zwyczaj planowania strategicznego. Polega on na przypisywaniu konkretnym zagrożeniom adekwatnych, proporcjonalnych reakcji w postaci celów strategicznych. Skuteczność takiego sposobu myślenia jest niska, zazwyczaj bowiem zagrożenia oddziałują na państwo w tym samym czasie, z bardzo dużym nasileniem i w sposób spójny⁹. Oznacza to, że klasyczne, jednostronne, wycinkowe reagowanie na pojedyncze zagrożenia właściwie nie ma już sensu, jest uproszczone i z tego powodu nieskuteczne. Po trzecie, o nieadekwatności celów polityki bezpieczeństwa oraz ich niskiej użyteczności decyduje sam sposób prowadzenia analizy strategicznej w dziedzinie bezpieczeństwa związanej z operacjonalizacją uzyskiwanych wyników. Zdeterminowana jest ona bowiem arbitralnym wyborem planistów w zakresie mapowania najważniejszych zagrożeń, najbardziej prawdopodobnych i o największej potencjalnej sile oddziaływania¹⁰, przy jednoczesnym odrzuceniu pozostałych kategorii, stanowiących zdecydowaną większość (około 90 proc.). Wówczas treścią strategii bezpieczeństwa narodowego stają się tylko wybrane, jednostkowe

⁵ T. Sammut-Bonnici, *Complexity Theory*, <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom120210> (dostęp: 10 listopada 2022 r.); J. Roerich, *Complexity*, <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom100003> (dostęp: 8 listopada 2022 r.); A. Warchał, *Dimensions of Security System Complexity and Risk Detection Praxis*, https://doi.org/10.1007/978-3-030-12450-2_46 (dostęp: 11 listopada 2022 r.).

⁶ M.L. Doerfel, I. Prezelj, *Resilience in a complex and unpredictable world*, "Journal of Contingencies and Crisis Management" 2017, nr 25 (3).

⁷ S.M. Markedonov, *Strategic Diversity in a Turbulent World*, <https://doi.org/10.46272/2587-8476-2020-11-2-7-10> (dostęp: 14 listopada 2022 r.).

⁸ J. Appelgren, S. Bay, J. Malminen, E. Zouave, *Strategic toolbox for hybrid threats – A framework for common understanding of the problem*, https://www.researchgate.net/publication/342764983_Strategic_toolbox_for_hybrid_threats_-_A_framework_for_common_understanding_of_the_problem (dostęp: 12 października 2022 r.); N.H. Kalyuzhna, T.K. Kovtun, *Hybrid Threats: Essence, Characteristics, Preconditions for Escalation*, <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-3-16-21> (dostęp: 7 października 2022 r.).

⁹ M. Mitrovic, *Hybrid Security Threats and Contemporary approach to National Security*, https://www.researchgate.net/publication/321050540_Hybrid_Security_Threats_and_Contemporary_approach_to_National_Security (dostęp: 11 listopada 2022 r.).

¹⁰ A. Dawidczyk, J. Jurczak, P. Łuka, *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie*, DIFIN, Warszawa 2019, s. 14–15.

zagrożenia, wyizolowane z obszernego zbioru problemów bezpieczeństwa.

Jak pokazuje praktyka, zaprojektowane w ten sposób cele są nieadekwatne do rzeczywistych problemów bezpieczeństwa, występujących w trakcie obowiązywania strategii. Ponoszone nakłady na ich realizację okazują się nietrafione, a wysiłek organizacyjny – chybotliwy, często niepotrzebny. Ta sytuacja, tak czytelna zwłaszcza w Polsce, rodzi pytanie o sposób projektowania owych celów. Choć jest to znaczący problem, o metodach projektowania celów polityki bezpieczeństwa na poziomie państwa pisze się rzadko, brakuje książek czy artykułów poświęconych *sensu stricto* tej problematyce. Metodologia projektowania celów jest opisana najczęściej w suplementach do strategicznych przeglądów bezpieczeństwa i obrony, realizowanych przez poszczególne państwa. Zwykle jednak nie są one publikowane, często też obejmuje je klauzula niejawności lub – jak to bywa w metodykach przygotowywania strategii bezpieczeństwa – nie są one udostępniane. Jakkolwiek o metodach, podejściach, orientacjach, służących przygotowaniu strategii *sensu largo* jako koncepcji działania pisze się względnie dużo, samych publikacji traktujących bezpośrednio o tworzeniu celów polityki bezpieczeństwa państwa jest bardzo niewiele, poza wzmiankowanymi wyżej technicznymi dokumentami metodycznymi.

Do najciekawszych prac, które poświęcono problematyce planowania strategii bezpieczeństwa z uwzględnieniem złożoności środowiska bezpieczeństwa, należą bez wątpienia klasyczne już pozycje, m.in. *Complexity, Global Politics and National Security*¹¹ czy równie doskonała książka, szeroko traktująca o strategicznym planowaniu bezpieczeństwa i sił zbrojnych państwa, *Making Twenty-First-Century Strategy. An Introduction to Modern National Security Processes and Problems*¹². Obecnie na rynku wydawniczym pozycji traktujących o planowaniu strategicznym w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności jest tak wiele, że nie sposób ich nawet wymienić. Opracowania

¹¹ D.S. Alberts, T.J. Czerwinski, *Complexity, Global Politics and National Security*, National Defence University, Washington, D.C. 1997.

¹² D.M. Drew, D.M. Snow, *Making Twenty-First-Century Strategy. An Introduction to Modern National Security Processes and Problems*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama 2006.

traktujące *explicite* o sposobach projektowania celów polityki bezpieczeństwa, zwłaszcza zaś te, które uwzględniałyby dużą złożoność systemowego środowiska państwa, są jednak niezwykle rzadkie i zazwyczaj wzmiankują wyłącznie o formułowaniu celów jako etapach planowania strategicznego, nie zaś o tym, jak je fizycznie zbudować.

Projektowanie celów polityki bezpieczeństwa zawsze wiąże się z identyfikacją zagrożeń i szans jako kategorii bazowych ich tworzenia, dlatego równie dużo uwagi należy poświęcić metodom identyfikacji cech środowiska bezpieczeństwa państwa, a ściślej – sposobom selekcjonowania i doboru konkretnych zagrożeń i szans na potrzeby tworzenia celów. Okazało się, że planiści w procesie analizy strategicznej dość zgodnie odrzucają większość zidentyfikowanych kategorii zagrożeń i szans. Na dodatek przyjęte kryteria ich redukcji (zazwyczaj prawdopodobieństwo wystąpienia i siła wpływu na państwo) są wystarczającymi przesłankami do odrzucania zazwyczaj 90 i więcej proc. zidentyfikowanych kategorii. Zakwestionowanie takiej praktyki, uznanie jej za metodologicznie wadliwą i merytorycznie niekompletną, zaowocowało propozycją własnego rozwiązania – metody, która pozwalałaby uwzględniać złożoność środowiska bezpieczeństwa w procesie projektowania celów polityki bezpieczeństwa. Ów zamiar umożliwił nazwanie głównego problemu badawczego, który wyraża się w pytaniu, jaka metoda projektowania strategicznych celów polityki bezpieczeństwa państwa racjonalizowałaby przebieg procesu ich tworzenia, a także optymalizowałaby ich merytoryczną zawartość z punktu widzenia złożoności środowiska bezpieczeństwa. To zagadnienie poddano dekompozycji do postaci konstytuujących je problemów szczegółowych, stanowiących ogólną strukturę artykułu. Sprowadziły się one do następujących pytań:

- Czym cechuje się współczesne środowisko bezpieczeństwa państwa?
- Jak obecnie projektuje się cele polityki bezpieczeństwa w RP i na czym polega niedostosowanie obowiązującej metody do warunków środowiska bezpieczeństwa?
- Jaka metoda racjonalizowałaby proces analizy strategicznej w dziedzinie bezpieczeństwa w warunkach złożoności

środowiska i jakie oraz jakiego typu kategorie bazowe mogłyby być jej wytworem?

- Jaka metoda projektowania celów polityki bezpieczeństwa państwa byłaby właściwa z punktu widzenia narastającej złożoności środowiska bezpieczeństwa trzeciej dekady XXI w.?

W związku z tak sformułowanymi problemami głównym celem artykułu jest identyfikacja generalnej metody projektowania celów polityki bezpieczeństwa państwa, maksymalizacja efektywności analizy strategicznej i jej rezultatów w dziedzinie bezpieczeństwa państwa, funkcjonującego w warunkach narastającej złożoności systemowego środowiska.

Główną metodą rozwiązania problemu badawczego w niniejszym artykule jest projektowanie¹³. Jego istotę stanowi procedura wyrowadzania kryteriów efektywności w przeciwieństwie do wyjaśniania, polegającego na wyprowadzaniu kryteriów empiryczności¹⁴. Jak wiadomo, projektowanie jako metoda nie wymaga formułowania tezy ani hipotezy, czego też w niniejszym artykule nie uczyniono. Poza metodami ogólnologicznymi najszerzej reprezentowana w artykule jest metoda morfologiczna, będąca zarazem propozycją rozwiązania drugiego problemu badawczego. Jej pomysłodawcą był astronom szwajcarski Fritz Zwicky¹⁵.

Przedstawione rozwiązanie w postaci metody projektowania celów strategicznych, zdaniem autorów, w znacznie większym niż dotąd stopniu racjonalizuje wybory dokonywane w trakcie analizy strategicznej. Jest też użytecznym sposobem na uwzględnianie wszystkich kategorii bazowych identyfikowanych podczas jej trwania. Umożliwia to projektowanie celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa o dużej skali integracji, bardziej adekwatnych, lepiej

¹³ H.A. Simon, *The Sciences of Artificial*, Massachusetts MIT Press, Cambridge 1969; W. Kieżun, *Elementy metodologii projektowania*, „Prakseologia” 2001, nr 141, s. 9–16; L.B. Archer, *Systematic Method for Designers*, Council of Industrial Design, London 1965.

¹⁴ L. Nowak, *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki*, PWN, Warszawa 1977, s. 149–150.

¹⁵ F. Zwicky, *Discovery, Invention, Research – Trough the Morphological Approach*, The Macmillan Company, Toronto 1969; A.L. Lökvist-Andersen, R. Olsson, T. Ritchey, M. Stenström, *Modelling Society's Capacity to Manage Extraordinary Events. Developing a Generic Design Basis (GDB) Model for Extraordinary Societal Events using Computer-Aided Morphological Analysis*, <http://www.swemorph.com/pdf/sra.pdf> (dostęp: 11 listopada 2022 r.).

wpisujących się w potrzeby państwa w zakresie tworzenia własnego bezpieczeństwa¹⁶. Tak opracowane cele strategiczne będą też użyteczną bazą informacyjną do projektowania celów podrzędnie złożonych: w dziedzinie obronności, wojskowości oraz w ramach strategii dziedzin.

Cechy środowiska bezpieczeństwa państwa

Jak już wzmiankowano we wstępie, do najistotniejszych cech, charakteryzujących środowisko bezpieczeństwa państwa, należą strategiczna zmienność, nieprzewidywalność, złożoność oraz niepewność procesów i zdarzeń¹⁷. Każda z tych cech zasługuje na odrębne potraktowanie i opis, jednak dla potrzeb niniejszego artykułu chcielibyśmy skupić się na złożoności, ponieważ to z jej istoty wynika prezentowana poniżej metoda projektowania celów o dużej skali integracji. Złożoność jest cechą środowiska, w którym wiele procesów i zdarzeń oddziałuje na siebie na wiele sposobów, wytwarzając zupełnie nowe kombinacje¹⁸. To oznacza, że nie pojedyncze, prognozowane procesy determinują funkcjonowanie państwa, lecz całe ich zbiory. Jeżeli przyjrzymy się strategiom bezpieczeństwa licznych państw europejskich, ujrzymy prostą zależność: w otoczeniu państwa może się pojawić X zagrożeń (i tu wymienia się ich treść), dlatego należy się przygotować i przeciwdziałać im w sposób Y¹⁹. Przedstawia się tam zatem pewną liczbę zagrożeń, które nie są ujmowane w sposób kompleksowy. Kilka, czasem kilkanaście zagrożeń – najczęściej z różnych sfer funkcjonowania państwa – wpływając na siebie wzajemnie,

¹⁶ A. Dawidczyk, *Metodologia bezpieczeństwa w przykładach i zastosowaniach*, DIFIN, Warszawa 2022, s. 120–130.

¹⁷ O. Iloanusi, U. Nnolim, E.A. Umoh, *Chaos Theory and Solution Models for National Security*, https://www.researchgate.net/publication/339540552_Chaos_Theory_and_Solution_Models_for_National_Security#fullTextFileContent (dostęp: 9 października 2022 r.).

¹⁸ G. Becerra, *Complex Systems Theory and Social Systems Theory in the Controversies of Complexity*, <https://convergencia.uaemex.mx/article/view/12148> (dostęp: 22 listopada 2022 r.).

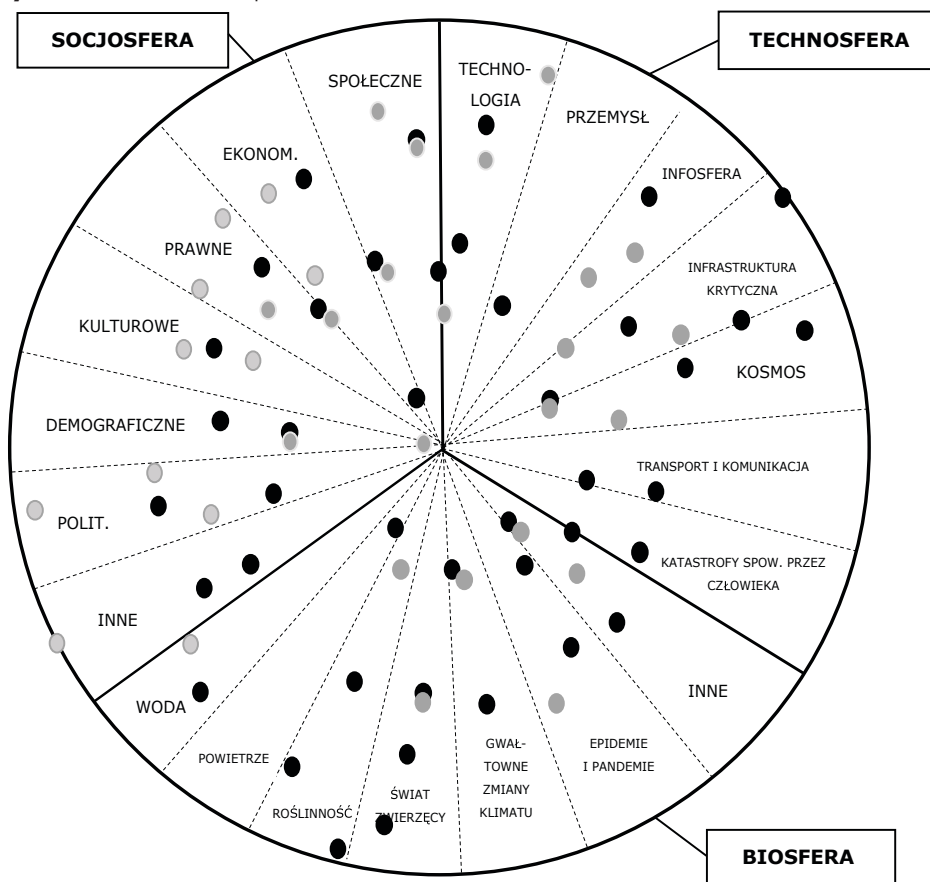
¹⁹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, BBN, Warszawa 2020.

wytwarza sytuacje, którym państwo (jako organizacja wielkiej grupy społecznej) nie jest często w stanie sprostać²⁰. Złożoność powoduje, że w bardzo krótkim czasie te zagrożenia wytwarzają hybrydy i stawiają przed krajami nowe problemy bezpieczeństwa. Typowanie więc w doktrynach bezpieczeństwa konkretnych zagrożeń z zamiarem przeciwdziałania im nie ma dzisiaj po prostu sensu i jest nieefektywne. Rzeczywistość wymaga obecnie od planistów innego, kompleksowego oglądu, w którym wiele elementów wpływa na siebie i wytwarza również wieloelementową kombinację procesów i zdarzeń²¹. Świat jest złożony, proste procesy w nim już nie występują, a zatem i cele strategiczne powinny uwzględniać ową złożoność. Nawet proste ćwiczenie, polegające na dokonaniu identyfikacji liczby możliwych, prognozowanych zagrożeń i szans w środowisku bezpieczeństwa Polski (rysunek 1), pokazuje, że bez większego trudu w jego otoczeniu systemowym uważny analityk zarejestruje około 400–500 zagrożeń, a także liczbę potencjalnych szans, może nie tak obszerną, ale liczoną również w setkach. Zasadniczym problemem planistów, odpowiadających za przygotowanie celów polityki bezpieczeństwa państwa, jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, które z wytypowanych zagrożeń powinny stać się podstawą ich projektowania. Praktyka planowania strategicznego w Polsce pokazuje, że spośród tak wielkiej liczby zagrożeń dokonuje się wyboru zaledwie kilkunastu. Czy oznacza to, że pozostałe zagrożenia nie wystąpią lub nie należy ich brać pod uwagę, ponieważ mają charakter tzw. słabych sygnałów? Albo że ich potencjalna siła wpływu na państwo jest względnie niska? Niestety najczęściej takie właśnie kryteria redukcji przesądzają o odrzuceniu większości zagrożeń czy szans jako kategorii bazowych. Tymczasem np. zagrożenia oznaczone jako tzw. słabe sygnały bardzo często wchodzą w interakcję z innymi zagrożeniami i powodują powstanie

²⁰ L.I. Valenzuela Espinoza, *Complejidad, globalización y teoría social [Złożoność, globalizacja i teoria społeczna]*, https://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-65682012000100026&lng=en&nrm=iso (dostęp: 19 listopada 2022 r.).

²¹ P. Cleary, C. Holland, G. Pierce, G. Rabrenovic, *Security Challenges in the 21st Century: The Changing Nature of Risk, Security and Sustainability*, https://doi.org/10.1007/978-3-319-60747-4_17, (dostęp: 20 grudnia 2022 r.).

Rys. 1. Środowisko bezpieczeństwa RP

Źródło: opracowanie własne.

nowych koincydencji, niespodziewanych, często bardzo groźnych²². Nigdy zatem nie wiadomo, które konkretnie zagrożenia – niezależnie od nadanych im wartości znaczenia, prawdopodobieństwa czy siły wpływu na państwo – mogą w praktyce kształtować jego bezpieczeństwo. Jak pokazują przykłady, czasem zagrożenia, które traktowane były jako mało znaczące, mało prawdopodobne albo o potencjalnie

²² D. Georgiadis, M. Raubaal, *An interdisciplinary review on weak signal detection Future Resilient Systems*, <https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/461671> (dostęp: 2 listopada 2022 r.).

niskiej sile wpływu na bezpieczeństwo państwa, w rzeczywistości stawały się katalizatorem ogromnych zmian²³.

Wszystkie zidentyfikowane kategorie należy włączyć do procesu projektowania celów polityki bezpieczeństwa państwa, jednak w sposób umożliwiający ich operacjonalizację. Na razie prześledźmy krótko obowiązującą w Polsce praktykę projektowania celów w dziedzinie bezpieczeństwa.

Projektowane celów polityki bezpieczeństwa państwa – ujęcie klasyczne

Ogólna logika projektowania celów polityki bezpieczeństwa zakłada, iż powstają one w drodze konfrontacji interesów narodowych z prognozowanymi warunkami funkcjonowania państwa. Jako że ostateczną platformę informacyjną stanowią zagrożenia i szanse, treść interesu narodowego opisana jest na ogół w zidentyfikowanych zagrożeniach i/lub szansach²⁴. Ogólna idea projektowania celów polityki bezpieczeństwa przedstawiona została na rysunku 2.

Rys. 2. Ogólna idea sposobu konstruowania celów w dziedzinie bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne.

²³ P. Carvalho, *Weak signals – early warnings of what is coming*, https://www.researchgate.net/publication/352030676_Weak_Signals_Early_Warnings_Of_What_Is_Coming (dostęp: 12 października 2022 r.); B. Ćwik, Sz. Mitkow, T. Szczurek, K. Świerszcz, *Detecting Igor H. Ansoff's Weak Signals: Interpretation Aspects in Relation to Threat Signals*, https://www.researchgate.net/publication/335453282_Detecting_Igor_H_Ansoff's_Weak_Signals_Interpretation_Aspects_In_Relation_To_Threat_Signals (dostęp: 11 listopada 2022 r.).

²⁴ A. Dawidczyk, R.B. Kuc, Z. Ścibiorek, B. Wiśniewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2017, s. 287–292.

Choć ta logika jest prawidłowa i nie budzi wątpliwości metodologicznych²⁵, problemem pozostaje wzmiankowana we wstępie, niezwykle uproszczona filozofia projektowania. Wynika to z faktu, że pojedynczym (na ogół) interesom (narodowym czy systemowym) przypisuje się również treść pojedynczych zagrożeń. W wyniku tego sformułowana jest ostateczna treść celu politycznego w dziedzinie bezpieczeństwa. W interesie państwa leży przykładowo zabezpieczenie własnego terytorium przed agresją ze strony Federacji Rosyjskiej. Treść zagrożenia brzmi wówczas: agresywna polityka Rosji, podważająca stabilność i porządek geopolityczny w Europie. Na skutek skonfrontowania ze sobą tych dwu kategorii otrzymujemy cel polityki bezpieczeństwa o mniej więcej następującym brzmieniu: utrzymanie zdolności politycznej i militarnej do przeciwstawienia się ewentualnej agresji zbrojnej ze strony Federacji Rosyjskiej (w zakładanym okresie prognozy, na ogół od czterech do pięciu lat). Takich jednowymiarowych celów politycznych w dziedzinie bezpieczeństwa wytwarza się na użytek strategii bezpieczeństwa zwykle kilkanaście. Czy jednak taka praktyka może być efektywna? Niekoniecznie, ponieważ w trakcie analizy strategicznej, przeprowadzonej na poziomie państwa, potencjalna liczba samych tylko możliwych zagrożeń przekroczy liczbę kilkuset²⁶. Jak już wzmiankowano, w procesie operacjonalizacji zagrożeń przeszło 90 proc. z nich odrzuca się bezpowrotnie i nie uwzględnia w procesie projektowania celów. Jeżeli zatem w trakcie analizy stwierdzono przykładowo 400 zagrożeń, w wyniku redukcji dokonuje się wyboru 15, a pozostałe 385 odrzuca się bezpowrotnie. Na dodatek owe niezagospodarowane, a zidentyfikowane wcześniej zagrożenia nie trafiają do żadnego zbioru danych na użytek planowania scenariuszowego, opcjonalnego, które umożliwiłoby włączenie ich do zaktualizowanego dokumentu w trakcie cyklicznego przeglądu strategii. W Polsce są one odrzucane bezpowrotnie, a przeglądy obowiązującej strategii bez-

²⁵ P.C. Bester, *Emerging challenges in terrorism and counterterrorism: a national security perspective*, https://www.researchgate.net/publication/330728224_Emerging_Challenges_In_Terrorism_And_Counterterrorism_A_National_Security_Perspective?channel=doi&linkId=5c51665092851c22a39a59fc&showFulltext=true (dostęp: 28 listopada 2022 r.).

²⁶ A. Dawidczyk, *Analiza strategiczna na poziomie państwa. Wybrane metody*, DIFIN, Warszawa 2020, s. 62–67.

pieczeństwa nikt nie prowadzi, czego rezultatem jest ich niska przystawalność do rzeczywistości zwykle już po upływie kilku miesięcy.

Podsumowując, arbitralne wybory pojedynczych zagrożeń jako podstawy projektowania celów w polityce bezpieczeństwa państwa są przestarzałe, merytorycznie chybione i nieadekwatne do potrzeb państwa. W warunkach złożoności środowiska bezpieczeństwa konieczne jest całkowicie nowe podejście, polegające na projektowaniu celów z uwzględnieniem wszystkich bez wyjątku zagrożeń, co nie oznacza, iż w wyniku tego zabiegu powstanie kilkaset celów politycznych. Wyznaczy się ich kilkanaście, czyli tyle, ile mniej więcej liczą strategie większości państw świata. Będą to jednak cele bazujące na innej logice projektowania, z jednej strony lepiej wpisujące się w potrzeby państwa, a z drugiej – optymalizujące jednocześnie i racjonalizujące sam proces projektowania celów. Chodzi tu mianowicie o tworzenie celów polityki bezpieczeństwa o dużej skali integracji. Pozostawiając na uboczu kategorię szans (równie ważnych, chodzi nam jednak o samą metodę), skupimy się teraz na proponowanej procedurze identyfikacji samych zagrożeń na użytek bazy informacyjnej projektowania celów polityki bezpieczeństwa.

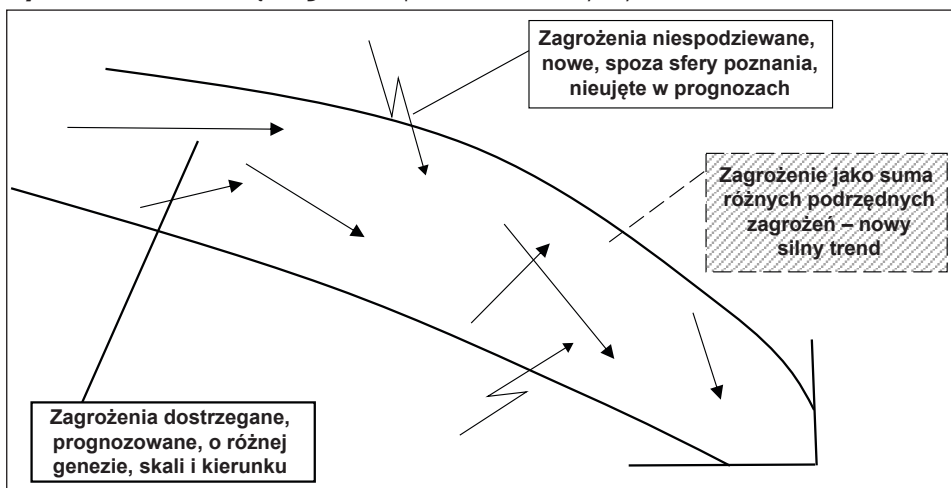
Proponowana metoda analizy strategicznej na użytek projektowania celów polityki bezpieczeństwa państwa o dużej skali integracji

W każdej strategii bezpieczeństwa, o czym już wzmiankowano, zawsze znajdzie się kilkanaście oczywistych zagrożeń, którym trzeba się przeciwstawić. Gotowym zagrożeniom przypisuje się konkretne koncepcje przeciwdziałania, poprzedzone celami, a pomija się dziesiątki kategorii, których współwystępowanie może rodzić superzagrożenia (hybrydy) i wytwarzać zupełnie nowe sytuacje, niespodziewane i dotąd niewystępujące. Tymi sytuacjami jesteśmy zazwyczaj zaskakiwani, w praktyce analitycznej zaś większością z owych problemów nie zajmujemy się w ogóle. „Większość analiz strategicznych ma zdecydowanie statyczny charakter. Wynika to zapewne głównie

z faktu ogromnej trudności przewidywania przyszłości w złożonym otoczeniu, zwłaszcza w zestawieniu z relatywnie dużą łatwością w badaniu zjawisk bieżących. Niestety tego typu podejście, wybór łatwiejszej drogi, całkowicie dyskwalifikuje tak prowadzone analizy, które przestają być strategicznymi, a ich wartość dla projektowania rozwoju staje się znikoma²⁷. Współwystępowanie zagrożeń, ich wzajemne nakładanie się na siebie, a także powstawanie zupełnie nowych kombinacji tych kategorii staje się dzisiaj wyzwaniem dla analizy strategicznej (rysunek 3).

Analiza strategiczna z samej swojej zasady jest poszukiwaniem zupełnie nowych, nietypowych problemów bezpieczeństwa. Stosowanie tradycyjnych metod, technik i narzędzi badawczych napotyka zatem na liczne problemy. Konieczne jest wówczas przyjęcie zupełnie nowego spojrzenia i metod badania otoczenia. Jedną z nich, najczęściej występującą, jest metoda kombinatoryczna Fritza Zwicky'ego²⁸. Analiza morfologiczna należy do grupy metod heurystycznych, a zatem metod twórczego rozwiązywania problemów.

Rys. 3. Nakładanie się zagrożeń i powstawanie hybryd

Źródło: opracowanie własne.

²⁷ F. Krawiec, *Strategiczne myślenie w firmie*, DIFIN, Warszawa 2003, s. 143.

²⁸ F. Zwicky, *op.cit.*, s. 34.

Zaletą tej metody jest różnorodność realizowanych przez nią funkcji. Pierwszą z nich jest funkcja metodyczna, polegająca na porządkowaniu procesów myślowych. Druga, heurystyczna, umożliwia stworzenie względnie pełnego obrazu potencjalnych rozwiązań. Trzecia, kreatywna, sprzyja tworzeniu innowacyjnych rozwiązań, a czwarta, krytyczna, pozwala na dokonywanie ocen rozwiązanych problemów²⁹. W naukach o bezpieczeństwie może być wykorzystywana w procesie prowadzenia pogłębionej analizy strategicznej, w której – wśród dużej liczby badanych kategorii (zagrożeń/szans/sił/słabości) oraz dowolnie pogrupowanych interesów – poszukuje się ich wzajemnych, ciekawych związków, koincydencji, tworzących nową jakość merytoryczną³⁰. W przypadku analizy morfologicznej – będącej metodą kombinatoryczną, swoistym stymulatorem skojarzeń – możliwe jest kojarzenie kategorii pochodzących ze zbiorów niebranych zazwyczaj pod uwagę. Przedmiotem łączenia mogą być np. jednocześnie zagrożenia, siły i słabości, szanse, zagrożenia i siły albo siły, słabości, szanse i zagrożenia razem wzięte. Wybór sposobu łączenia poszczególnych kategorii jest funkcją problemu badawczego.

Najbardziej pierwotna metoda kojarzenia danych to łączenie ze sobą samych zagrożeń bądź samych szans. Możliwości kombinacji jest bardzo wiele, ich liczba sięgać może setek rozwiązań. Część z nich stanowi zwykle rozwiązania przeciętne, niezasługujące na włączenie ich do zbioru poszukiwanych rozwiązań. Niektóre trzeba odrzucić jako sprzeczne, a nawet pozbawione racjonalności. Wiele z nich to jednak rozwiązania nowe, dotychczas w ogóle niebrane pod uwagę, często niezwykle wartościowe. W wyniku przeprowadzonej procedury, a zatem w drodze systematycznej analizy wszystkich elementów, które określają rozwiązanie problemu, możliwe jest wprowadzenie kombinacji zbiorów obiektów. Pozwalają one stwierdzić, jak w skutek ich wystąpienia mogą kształtować się warunki funkcjonowania państwa w zakładanym okresie prognozy. Analiza

²⁹ M. Trocki, P. Wyrozębski, *Zastosowanie analizy morfologicznej w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2014, nr 2 (162), s. 13.

³⁰ T. Ritchey, *On a Morphology of Theories of Emergence*, <https://philpapers.org/archive/TOMAMO-2.pdf> (dostęp: 19 października 2022 r.).

morfologiczna obejmuje z zasady trzy etapy postępowania – chociaż niektórzy autorzy wskazują ich więcej – tj. sformułowanie problemu, jego analizę oraz syntezę.

Sformułowanie problemu polega na jego ścisłym zdefiniowaniu i określeniu granic. Ten etap analizy to w głównej mierze wyodrębnienie wszystkich istotnych parametrów (w poniższym przykładzie – zagrożeń) charakteryzujących dany problem. Parametry umieszcza się następnie w tabeli, zwanej macierzą morfologiczną, która umożliwia uporządkowanie obiektów i tworzenie wariantów rozwiązań. Na koniec w etapie syntezy następuje określanie możliwych kombinacji obiektów (czyli wariantów połączeń rozwiązań częściowych w obiekty złożone), zwanych inaczej łańcuchem morfologicznym. Poniżej przedstawiono przykładową macierz morfologiczną (tabela 1).

Tab. 1. Metoda morfologiczna. Macierz pierwotna

Zmienne	Wartości zmiennych			
	1	2	3	n
a	a1	a2	a3	an
b	b1	b2	b3	bn
c	c1	c2	c3	cn
...

Źródło: opracowanie własne.

Następnie dokonuje się wyboru dowolnej pary wartości, a ich możliwe kombinacje zestawia się w tabeli zwanej macierzą wstępną. Ich analiza umożliwia wskazanie interesujących kombinacji (tabela 2).

Kolejny etap to wybór nowych, oryginalnych połączeń (a1b2, a2b3, a3b2), po czym zestawienie ich z następnym w kolejności parametrem, względnie z kolejnymi parametrami. Poniżej przedstawiono macierz końcową, zawierającą już hybrydę szesnastu kategorii, które pochodzą z czterech sfer (ramy artykułu nie pozwalają na prezentację wszystkich kolejnych zestawień). Powtarzamy zatem procedurę, oznaczając skojarzenia interesujące z punktu widzenia analizy (tabela 3).

Tab. 2. Macierz wstępna

an/bn	Wartości zmiennych			
	1	2	3	4
1	a1b1	a1b2	a1b3	a1b4
2	a2b1	a2b2	a2b3	a2b4
3	a3b1	a3b2	a3b3	a3b4
4	a4b1	a4b2	a4b3	a4b4

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 3. Macierz końcowa

an/bn/cn/dn	Wartości zmiennych			
	1	2	3	4
1	a1b2c2d1	a1b3c3d3	a1c3d1	a1c3d2
2	a2b3c1d1	a2b3c2d3	a2b3c3d3	a2b2c2d4
3	a3b3c1d4	a3c2c3d4	a3b2c3d3	a3b3c3d1
4	a4b2c2d4	a4b4c2d2	a4b2c2d3	a4b2c2d2

Źródło: opracowanie własne.

Wykorzystując przedstawione narzędzie, można umieścić w nim dane pochodzące z przeprowadzonej wcześniej wstępnej analizy strategicznej (zbiór zagrożeń pochodzący z dekompozycji środowiska bezpieczeństwa państwa na sfery i sektory – rysunek 1). Poniżej (tabela 4) przedstawiono przykładowe zagrożenia związane z różnymi sferami funkcjonowania państwa. Każde z nich niesie ze sobą ryzyko powstawania określonych, potencjalnie niebezpiecznych sytuacji dla państwa. Spróbujmy jednak poszukać nowych połączeń, których współdziałanie stworzyć może nową jakość. Idąc na skróty i pomijając tabele dwu – i trzejelementowe, co normalnie stanowiłoby treść procesu łączenia parametrów, tworzymy kombinacje czteroelementowe (tabela 4).

Tab. 4. Macierz pierwotna

Sfery	Zagrożenia w sferach			
	1	2	3	4
(a) Sfera polityczna	Populizm w praktyce politycznej państwa (a1)	Odchodzenie od wartości demokratycznych (a2)	Pogarszające się relacje z najważniejszymi graczami w Europie i na świecie (a3)	Erozja autorytetu władzy (a4)
(b) Sfera społeczna i demograficzna	Obniżanie się wskaźnika dzietności w Polsce (b1)	Niekontrolowany napływ migrantów (b2)	Powstawanie enklaw narodowościowych, religijnych (b3)	Pogłębiające się poczucie podziałów społecznych (b4)
(c) Sfera kulturowa	Zaostrzenie się skrajnych postaw i poglądów w sprawie charakteru państwa (c1)	Brak rozdziału kościoła od państwa (c2)	Propaganda i nagonka informacyjna w mediach (c3)	Nietolerancja dla odmienności, nacjonalizm i szowinizm (c4)
(d) Sfera ekonomiczna	Pogłębiające się zadłużenie wewnętrzne państwa (d1)	Niewydolność systemu emerytalnego (d2)	Kryzys systemu zasiłków i darowizn publicznych (d3)	Zmniejszenie dotacji z UE (d4)

Źródło: opracowanie własne.

Uwzględniając z powyższego zbioru problemów wyłącznie te kombinacje, które mają merytoryczny sens i logiczne uporządkowanie, jesteśmy w stanie wytworzyć macierz końcową. Stanowi ona cztero-elementową hybrydę zagrożeń, a te razem składają się na nową treść zagrożeń w środowisku bezpieczeństwa państwa (tabela 5).

Tab. 5. Macierz końcowa. Rezultaty analizy

Lp.	Kombinacje zagrożeń	Treść zagrożeń	Nowa wartość zagrożenia
1.	a1b2c4d3	(a1) Populizm w praktyce politycznej państwa (b2) Niekontrolowany napływ migrantów (c4) Nietolerancja dla inności, nacjonalizm i szowinizm (d3) Kryzys systemu zasiłków i darowizn publicznych	Zamieszki na tle narodowościowym. Radykalne postawy i zachowania znacznej części społeczeństwa przeciwko uchodźcom i migrantom ekonomicznym.
2.	a4b4c1d4	(a4) Erozja autorytetu władzy (b4) Pogłębiające się poczucie podziałów społecznych, zarządzanie społeczeństwem przez konflikt (c1) Zaostrzanie się skrajnych postaw i poglądów w sprawie charakteru państwa (d4) Spadek wielkości dotacji z UE	Stan anarchii w państwie. Masowe wystąpienia społeczne oraz konflikt wewnątrzsystemowy. Możliwość przejęcia władzy w państwie przez ugrupowania radykalne.
3.

Źródło: opracowanie własne.

Takie hybrydy nie mają już cech przynależności do ściśle określonej sfery, ale odzwierciedlają zagrożenia występujące w kilku, nawet kilkunastu różnych sferach. Są one wyodrębnione oraz zoperacjonalizowane do postaci umożliwiającej ich czytelną interpretację i opis. Co należy podkreślić, przedstawiona powyżej macierz końcowa czteroelementowa to uproszczenie i jedynie przykład. W praktyce analizy strategicznej, prowadzonej na poziomie państwa, konieczne byłoby zestawianie ze sobą kilkunastoelementowych hybryd, a nawet takich, w których pod uwagę brano by po dwadzieścia kilka zestawionych ze sobą kategorii. W takiej sytuacji konieczne byłoby zastosowanie modelowania komputerowego, znacznie ułatwiającego zestawianie ze sobą poszczególnych obiektów, czyli symulacji komputerowej, wykorzystującej oprogramowanie do modelowania

rzeczywistych procesów zachodzących w czasie³¹. Zaproponowana wyżej metoda morfologiczna umożliwia łączenie ze sobą rozmaitych typów zagrożeń, które pochodzą z różnych sfer. W istotny sposób poszerza to spektrum możliwości klasycznej analizy strategicznej, w jasny sposób obrazuje wzajemne oddziaływanie różnych czynników bazowych, a jednocześnie pokazuje możliwe następstwa tego współwystępowania dla bezpieczeństwa państwa.

Przygotowane w powyższy sposób hybrydy zagrożeń tworzą ich pewne klasy, które mogą być podstawą do zarysowania celów polityki bezpieczeństwa, odnoszących się nie do jednego zagrożenia, ale do wyprowadzonych metodą morfologiczną klas zagrożeń³². W ten sposób wszystkie zagrożenia, zidentyfikowane w środowisku bezpieczeństwa państwa, są brane pod uwagę, poddane grupowaniu na zasadzie logicznej zbieżności i uporządkowane w klasy zagrożeń³³. Te, które mają merytoryczny sens i oferują inną, nową jakość, są już podstawą do projektowania celów polityki bezpieczeństwa państwa o dużej skali integracji. Trzeba jednak zwrócić uwagę, iż w dokumentach tak ogólnych, jak strategia bezpieczeństwa, sama klasa zagrożeń nie wystarczy do poprawnego, względnie pełnego zarysowania celu polityki bezpieczeństwa. Kategoriami, które należy brać pod uwagę poza zagrożeniami, są szanse rozwojowe. Ich wykorzystanie może sprzyjać realizacji interesów narodowych, co czyni je równie ważnymi składowymi projektowanego celu. Jak wspomniano, metoda morfologiczna, na podobnej zasadzie jak w przypadku zagrożeń, umożliwia grupowanie szans, występujących w różnych sferach środowiska bezpieczeństwa państwa. W przypadku projektowania celów o dużej skali integracji szanse takie powinny być uwzględniane jako składowe (poza zagrożeniami) owych celów. Poniżej przedstawiamy taki przykład.

³¹ T. Ritchey, *Strategic Decision Support using Computerised Morphological Analysis*, https://www.researchgate.net/publication/228860602_Strategic_decision_support_using_computerised_morphological_analysis (dostęp: 20 listopada 2022 r.).

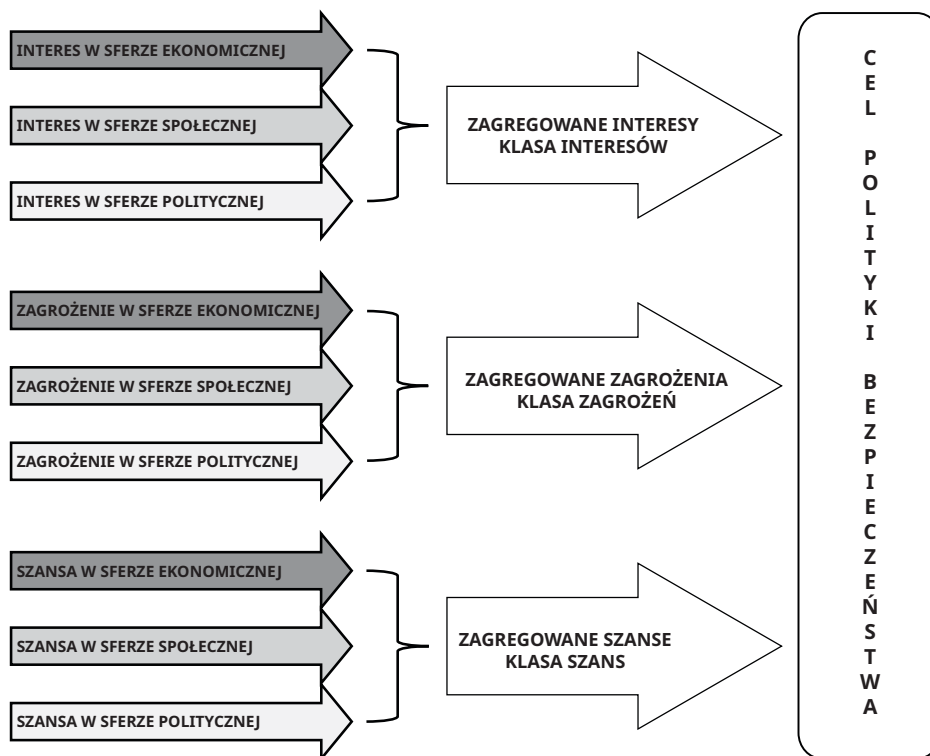
³² A. Dawidczyk, *Analiza strategiczna...*, *op.cit.*, s. 104–131.

³³ D. Bilusich, S. Lord, R. Nunes-Vaz, *From Strategic Security Risks to National Capability Priorities*, <https://www.jstor.org/stable/26465444> (dostęp: 28 listopada 2022 r.).

Konceptualizacja metody projektowania celów o dużej skali integracji

W praktyce projektowania obszernych celów politycznych, czyli właściwych dla poziomu państwa, zazwyczaj dokonuje się zestawienia pewnej ilości zagregowanych interesów, opisanych na zbiorach zagregowanych warunków, a zatem zagrożeń i szans. Cele takie nazywamy celami o dużym stopniu integracji (ich sposób tworzenia odzwierciedla rysunek 4).

Rys. 4. Idea projektowania celów polityki bezpieczeństwa państwa o dużym stopniu integracji

Źródło: opracowanie własne.

W proponowanym podejściu nie przedstawiono prostej relacji: interes – zagrożenie – cel polityczny. Prezentuje ono bardziej złożoną

logikę formułowania celów polityki bezpieczeństwa na podstawie zestawienia ze sobą: 1) zagregowanych interesów narodowych (zgrupowanych za pomocą metody morfologicznej interesów, czyli klas interesów); 2) zagregowanych zagrożeń (zgrupowanych na podstawie konkretnego kryterium, czyli klas zagrożeń), a także 3) zagregowanych szans (klas szans).

Takie podejście umożliwia formułowanie celów polityki bezpieczeństwa o dużym stopniu ogólności, zdecydowanie większej pojemności merytorycznej i szerzej odnoszących się do warunków funkcjonowania państwa. Lepiej też wpisuje się w potrzeby projektowania strategii bezpieczeństwa narodowego, w której cechą formułowanych celów jest właśnie ich względna ogólność i obszerność. Korzystając z przedstawionych wyżej rozważań, spróbujemy zbudować taki obszerny cel polityki bezpieczeństwa państwa. Spośród interesów narodowych, domyślnie przyjętych na użytek niniejszego przykładu, a także wytypowanych zagrożeń i szans wybierzemy niektóre w celu ich pogrupowania. Takie współwystępowanie zagrożeń i szans w przypadku projektowania celów prowadzi zazwyczaj do powstawania sytuacji nowych, niedostępnych naszemu poznaniu tak długo, jak długo nie skojarzymy ich ze sobą. Najpierw dokonujemy domyślnego wyboru interesów państwa w różnych dziedzinach określonych przedmiotowo, które wiążą się z problemem migracji. Następnie przekształcamy je w adekwatne formuły interesu narodowego o następującym brzmieniu (tabela 6):

Tab. 6. Treść przykładowych interesów w dziedzinie bezpieczeństwa

Lp.	Treść interesów
1.	Pozyskanie najbardziej wartościowych zasobów ludzkich z innych systemów (cudzoziemców) według specjalności, które w danym czasie potrzebne będą gospodarce (sfera gospodarcza)
2.	Zwiększenie reprezentacji ludnościowej, racjonalizującej zdolności obronne (sfera obronności)
3.	Efektywna poprawa systemu bezpieczeństwa socjalnego (sfera społeczna)

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z przyjętą metodą (rysunek 4) wspomniane interesy należy teraz zagregować (połączyć) w jeden szerzej opisany interes państwa. Treść takiego zagregowanego interesu może wyglądać następująco:

Tab. 7. Treść zagregowanego interesu w dziedzinie bezpieczeństwa

Interes zagregowany
Zaplanowanie i wdrożenie koncepcji celowego pozyskiwania imigrantów na potrzeby gospodarki, obronności, a także sfery socjalnej państwa

Źródło: opracowanie własne.

Dążąc do skonkretyzowania celu polityki bezpieczeństwa państwa, należy odnieść ów zagregowany interes do zagregowanych klas zagrożeń oraz klas szans. Metodami służącymi agregacji zagrożeń i szans, poza metodą morfologiczną, mogą być także matematyczne metody grupowania danych, na przykład *k-means* i *k-medoids*³⁴, ale także wiele innych. Na podstawie pogrupowanych kilkunastu zagrożeń i szans uzyskujemy klasy zagrożeń/szans, które stanowią hybrydę tych kategorii. W rezultacie pozwala to na ich interpretację i opis. Niech takie zagrożenie zagregowane stanowi następująca hybryda:

Tab. 8. Treść zagregowanego zagrożenia w dziedzinie bezpieczeństwa

Zagrożenie zagregowane (wypadkowa klasy zagrożeń)
Narastający poziom wrogości wobec imigrantów zarobkowych, skutkujący demonstracjami szowinizmu, aktami przemocy jednostkowej i grupowej, pogłębiony pogarszającą się sytuacją ekonomiczną państwa, rosnącą inflacją i jego marginalizacją na arenie międzynarodowej, prowadzący do anarchizacji życia politycznego.

Źródło: opracowanie własne.

³⁴ A. Dawidczyk, *Analiza strategiczna...*, *op.cit.*, s. 110–130.

Jak widać, przedstawiony przykład to w gruncie rzeczy synteza wyłączenie pasujących do siebie, prognozowanych, negatywnie wartościowych zjawisk, z których każde rozpatrywane osobno nie stanowiłoby prawdopodobnie większego problemu dla państwa. Ich współistnienie prowadzić może do bardzo złożonych konsekwencji natury politycznej, prawnej, ekonomicznej i społecznej. Dokonajmy teraz zderzenia ze sobą kilkunastu szans rozwojowych (klasa) i utwórzmy ich zestawienie o następującej charakterystyce:

Tab. 9. Treść zagregowanej szansy w dziedzinie bezpieczeństwa

Szanse zagregowane (wypadkowa klasy szans)
Stały napływ imigrantów w zdefiniowanych przez państwo, deficytowych obszarach bezpieczeństwa narodowego, skutkujący zmianą struktury wieku i płci w społeczeństwie, zwłaszcza jego odmłodzeniem, w istotny sposób poprawiający sytuację na rynku pracy, równoległe optymalizujący współpracę międzynarodową w ramach polityki migracyjnej i azylowej w łonie państw Unii Europejskiej.

Źródło: opracowanie własne.

Przykłady zarysowanych wyżej zestawień, interesów, zagrożeń oraz szans, stanowią już wystarczającą bazę informacyjną do zaproponowania treści celu polityki bezpieczeństwa państwa (tabela 10):

Zaprojektowany, przykładowy cel polityki bezpieczeństwa jest wytworem znanej logiki: interesy – warunki – cele. W przeciwieństwie do uproszczonego działania, stosowanego zwykle w praktyce politycznej, polegającego na opracowywaniu celów na podstawie pojedynczych zagrożeń względem pojedynczych na ogół interesów, proponowana metoda uwzględnia złożoność środowiska bezpieczeństwa i umożliwia tworzenie celów bazujących na pełnym przeglądzie warunków tego środowiska.

Tab. 10. Morfologia formułowania celów politycznych w dziedzinie bezpieczeństwa o dużej skali integracji

Treść interesu (zagregowanego)	Warunki środowiska bezpieczeństwa	
	Wypadkowa klasy zagrożeń	Wypadkowa klasy szans
Zaplanowanie i wdrożenie koncepcji celowego pozyskiwania imigrantów na potrzeby gospodarki, obronności, a także sfery socjalnej państwa	Narastający poziom wrogości wobec imigrantów zarobkowych, skutkujący demonstracjami szowinizmu, aktami przemocy jednostkowej i grupowej, pogłębiony pogarszającą się sytuacją ekonomiczną państwa, rosnącą inflacją i jego marginalizacją na arenie międzynarodowej, prowadzący do anarchizacji życia politycznego.	Stały napływ imigrantów w zdefiniowanych przez państwo, deficytowych obszarach bezpieczeństwa narodowego, skutkujący zmianą struktury wieku i płci w społeczeństwie, zwłaszcza jego odmłodzeniem, w istotny sposób poprawiający sytuację na rynku pracy, równoległe optymalizujący współpracę międzynarodową w ramach polityki migracyjnej i azylowej w łonie państw Unii Europejskiej.
Treść celu (zagregowanego)		
Do końca 2023 r. zbudowanie kompleksowej strategii proimigracyjnej, odpowiadającej prognozowanym i projektowanym potrzebom zrównoważonego rozwoju gospodarczego państwa, zaspokojeniu potrzeb w zakresie jego obronności, a także stabilizującej aspiracje socjalne w długim okresie prognozy, zgodnej i niesprzecznej z polityką gospodarczą, społeczną i kulturową Unii Europejskiej, racjonalizującą oczekiwania i aspiracje tradycyjnie zorientowanej części społeczeństwa, sprzyjającej poprawie sytuacji demograficznej.		

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Przedstawiona w artykule metoda projektowania celów polityki bezpieczeństwa bazuje przede wszystkim na innej logice prowadzenia samej analizy strategicznej. Zastosowana metoda morfologiczna umożliwia grupowanie dużej liczby zagrożeń lub szans w określone klasy, co pozwala nie tylko na porządkowanie obrazu systemowego środowiska państwa, lecz także projektowanie celów polityki bezpieczeństwa o dużej pojemności, uwzględniających wpływ wielu czynników naraz. Istotą metody morfologicznej jest tworzenie dużych zestawień zagrożeń czy szans jako podstawy projektowania celów polityki bezpieczeństwa na zasadzie przyporządkowania gdzie X jest dziedziną, czyli zbiorem argumentów (zbiór zagrożeń/szans) funkcji f , Y zaś jest przeciwdziedziną, czyli zbiorem wartości (cele polityki bezpieczeństwa) funkcji f . $\{displaystyle Y,\}$ Takie podejście umożliwia formułowanie celów polityki bezpieczeństwa szerzej odnoszących się do warunków funkcjonowania państwa. Lepiej też wpisuje się w potrzeby projektowania strategii bezpieczeństwa narodowego, w której cechą projektowanych celów jest ich względna ogólność i obszerność. Jednocześnie ogólność i obszerność owych zbiorów to ich największa zaleta, ponieważ w stosunkowo prosty sposób porządkuje złożoność otoczenia. Warto jeszcze raz przypomnieć, iż w praktyce planowania strategicznego w dziedzinie bezpieczeństwa bazuje się na kilkunastu prostych zagrożeniach i kilku szansach, podczas gdy faktycznie występujące liczone są w setkach. W rzeczywistości nie wolno odrzucać żadnej z wykrytych kategorii, nie wiadomo bowiem która z nich w połączeniu z innymi przekształci się w superzagrożenie, mogące mieć istotny wpływ na funkcjonowanie państwa. Oznacza to, że stopień osiągalności interesów narodowych w dziedzinie bezpieczeństwa weryfikowany jest przez skupienie (klasę) zagrożeń/szans, a nie pojedyncze zagrożenie czy szansę. Warto wreszcie na koniec zwrócić uwagę na jeszcze fakt, iż w ramach poszczególnych klas mieszczą się zagrożenia, które pochodzą z różnych sfer funkcjonowania państwa: społecznej, ekonomicznej, religijnej czy techniczno-technologicznej itp. Uzyskana klasa zagrożeń/szans ma zatem

charakter multidyscyplinarny i złożony, co najbardziej odpowiada idei nakładania się na siebie i współistnienia poszczególnych zagrożeń/szans, wytwarzających zupełnie nowe warunki funkcjonowania państwa.

Podsumowując, należy stwierdzić, że przedstawiona metoda racjonalizuje proces projektowania celów polityki bezpieczeństwa. Do ich zbudowania wykorzystuje bowiem wszystkie zidentyfikowane w ramach analizy strategicznej zagrożenia i szanse, nie zaś tylko niektóre, wybrane.

Bibliografia

References List

- Alberts D.S., Czerwinski T.J., *Complexity, Global Politics and National Security*, National Defence University, Washington, D.C. 1997.
- Appelgren J., Bay S., Malminen J., Zouave E., *Strategic toolbox for hybrid threats – A framework for common understanding of the problem*, https://www.researchgate.net/publication/342764983_Strategic_toolbox_for_hybrid_threats_-_A_framework_for_common_understanding_of_the_problem (dostęp: 12 października 2022 r.).
- Archer L.B., *Systematic Method for Designers*, Council of Industrial Design, London 1965.
- Becerra G., *Complex Systems Theory and Social Systems Theory in the controversies of complexity*, <https://convergencia.uaemex.mx/article/view/12148> (dostęp: 22 listopada 2022 r.).
- Bester P. C., *Emerging challenges in terrorism and counterterrorism: a national security perspective*, https://www.researchgate.net/publication/330728224_Emerging_Challenges_In_Terrorism_And_Counterterrorism_A_National_Security_Perspective?channel=doi&linkId=5c51665092851c22a39a59fc&showFulltext=true (dostęp: 28 listopada 2022 r.).
- Bilusich D., Lord S., Nunes-Vaz R., *From Strategic Security Risks to National Capability Priorities*, <https://www.jstor.org/stable/26465444> (dostęp: 28 listopada 2022 r.).

- Carvalho P., *Weak signals – early warnings of what is coming*, https://www.researchgate.net/publication/352030676_Weak_Signals_Early_Warnings_Of_What_Is_Coming (dostęp: 12 października 2022 r.).
- Cleary P., Holland C., Pierce G., Rabrenovic G., *Security Challenges in the 21st Century: The Changing Nature of Risk, Security and Sustainability*, https://doi.org/10.1007/978-3-319-60747-4_17.
- Ćwik B., Mitkow Sz., Szczurek T., Świerszcz K., *Detecting Igor H. Ansoff's Weak Signals: Interpretation Aspects in Relation to Threat Signals*, https://www.researchgate.net/publication/335453282_Detecting_Igor_H_Ansoff's_Weak_Signals_Interpretation_Aspects_In_Relation_To_Threat_Signals (dostęp: 11 listopada 2022 r.).
- Dawidczyk A., *Planowanie strategii rozwoju sił zbrojnych*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006.
- Dawidczyk A., Kuc B.R., Ścibiorek Z., Wiśniewski B., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Toruń 2017.
- Dawidczyk A., *Bezpieczeństwo obronność wojskowość. Problemy planowania strategicznego*, DIFIN, Warszawa 2019.
- Dawidczyk A., *Analiza strategiczna na poziomie państwa. Wybrane metody*, DIFIN, Warszawa 2020.
- Dawidczyk A., *Cluster Analysis as a Tool for Strategic Analysis at the State Level*, "Internal Security" 2020, nr 12 (1).
- Doerfel M.L., Prezelj I., *Resilience in a complex and unpredictable world*, "Journal of Contingencies and Crisis Management" 2017, nr 25 (3).
- Drew D.M., Snow D.M., *Making Twenty-First-Century Strategy. An Introduction to Modern National Security Processes and Problems*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama 2006.
- Georgiadis D., Raubal M., *An interdisciplinary review on weak signal detection Future Resilient Systems*, <https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/461671> (dostęp: 2 listopada 2022 r.).
- Global Strategic Trends. The Future Starts Today*, Ministry of Defence UK, London 2020.
- Hirsch Ballin E., Dijkstra H., De Goede P., *Security in an Interconnected World. A Strategic Vision for Defence Policy*, Springer 2020.
- Iloanus O., Nnolim U., Umoh E.A., *Chaos Theory and Solution Models for National Security*, <https://www.researchgate.net/publication/3395405>

- 52_Chaos_Theory_and_Solution_Models_for_National_Security#full-TextFileContent (dostęp: 9 października 2022 r.).
- Kalyuzhna N.H., Kovtun T.K., *Hybrid Threats: Essence, Characteristics, Pre-conditions for Escalation*, <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-3-16-21> (dostęp: 7 października 2022 r.).
- Kieżun W., *Elementy metodologii projektowania*, „Prakseologia” 2001, nr 141.
- Kitler W., *National security. Theory and practice*, Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Obronnej, Warszawa 2021.
- Krawiec F., *Strategiczne myślenie w firmie*, DIFIN, Warszawa 2003.
- Markedonov S.M., *Strategic Diversity in a Turbulent World*, <https://doi.org/10.46272/2587-8476-2020-11-2-7-10> (dostęp: 14 listopada 2022 r.).
- Mitrovic M., *Hybrid Security Threats and Contemporary approach to National Security*, https://www.researchgate.net/publication/321050540_Hybrid_Security_Threats_and_Contemporary_approach_to_National_Security (dostęp: 11 listopada 2022 r.).
- Nowak L., *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki*, PWN, Warszawa 1977.
- Opolski K., Modzelewski P., *Zastosowanie ewaluacji w procesie projektowania strategii*, w: *Ewaluacja w strategicznym zarządzaniu publicznym*, Haber A., Szałaj M. (red.), Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010.
- Lövkvist-Andersen A.L., Olsson R., Ritchey T., Stenström M., *Modelling Society's Capacity to Manage Extraordinary Events. Developing a Generic Design Basis (GDB) Model for Extraordinary Societal Events using Computer-Aided Morphological Analysis*, <http://www.swemorph.com/pdf/sra.pdf> (dostęp: 11 listopada 2022 r.).
- Ritchey T., *Strategic Decision Support using Computerised Morphological Analysis*, https://www.researchgate.net/publication/228860602_Strategic_decision_support_using_computerised_morphological_analysis (dostęp: 20 listopada 2023 r.).
- Ritchey T., *On a Morphology of Theories of Emergence*, <https://philpapers.org/archive/TOMAMO-2.pdf> (dostęp: 19 października 2022 r.).
- Roerich J., *Complexity*, <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom100003> (dostęp: 10 listopada 2023 r.).
- Galavan R.J., Huff A.S., Sund K.J., *Uncertainty in Strategy Research*, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197501061.013.3> (dostęp: 16 grudnia 2022 r.).

- Sammut-Bonnici T., *Complexity Theory*, <https://doi/10.1002/9781118785317.weom120210> (dostęp: 10 listopada 2022 r.).
- Simon H.A., *The Sciences of Artificial*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1969.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020.
- Trocki M., Wyrozębski P., *Zastosowanie analizy morfologicznej w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2014, nr 2 (162).
- Valenzuela Espinoza L.I., *Complexity, globalization and social theory*, http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-65682012000100026&lng=en&nrm=iso (dostęp: 19 listopada 2022 r.).
- Warchał A., *Dimensions of Security System Complexity and Risk Detection Praxis*, https://doi.org/10.1007/978-3-030-12450-2_46 (dostęp: 11 listopada 2022 r.).
- Zwicky F., *Discovery, Invention, Research – Trough the Morphological Approach*, The Macmillan Company, Toronto 1969.

© Copyright 2023 Andrzej Dawidczyk, Piotr Swoboda

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.

**Bezpieczeństwo
globalne, regionalne
- wybrane konteksty**

prof. dr hab. inż. Leszek Elak¹

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

dr Karol Zygo²

Uniwersytet Medyczny, Lublin, Polska

lic. Karolina Brysiak³

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych, Chełm, Polska

STANY ZJEDNOCZONE I CHINY – ANALIZA DĄŻENIA DO HEGEMONII W DRUGIEJ POŁOWIE XX WIEKU

THE UNITED STATES AND CHINA – ANALYSIS OF STRIVING FOR HEGEMONY IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

*Niezwyciężoność zależy od nas samych,
ale podatność na klęskę
zależy od przeciwnika*

— Sun Zi

Abstrakt:

Procesy, które zachodzą na świecie, oddziałują na każdą sferę państwa. Odnoszą się one do zmiany struktur państw, rozwoju ekonomicznego, technologicznego, militarnego i informatycznego. Dynamika tych procesów wiąże się z globalizacją. Walka o hegemonię na świecie wśród współczesnych mocarstw ma swoje podstawy w nowo powstałych kierunkach, które stabilizują pozycję państwa. Stany Zjednoczone po II wojnie światowej wzniosły swój rozwój na wyżyny. Taki tok zdarzeń umożliwił globalne panowanie tego mocarstwa. Analiza Planu Marshalla pozwoli zrozumieć, jakie procesy sprawiły, że Stany Zjednoczone mogły zająć pozycję globalnego mocarstwa. Zmieniający się świat stawia nieustanne wyzwania krajom, które chcą nim rządzić. Utrzymanie władzy przez dotychczasowego hegemoną staje się coraz trudniejsze z uwagi na wzrost ekonomiczny konkurentów i walkę o wpływy na arenie międzynarodowej.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-5255-9768>.

² <https://orcid.org/0000-0002-8274-1958>.

³ <https://orcid.org/0000-0002-0961-6181>.

Tylko odpowiednia polityka państwa oraz wysoki rozwój pozwalają na utrzymanie pozycji mocarza. Chiny w XIX i XX w. odnotowały bardzo wysoki rozwój gospodarczy, militarny, technologiczny i informacyjny. Ich odpowiedzią na zmieniający się świat i procesy globalizacyjne było wprowadzenie globalizacji ekonomicznej. Taka kolej rzeczy zwróciła uwagę innych państw na Chiny jako na pretendenta do stanowiska globalnego hegemonu. Pozycja światowego mocarstwa pozwala im na wzrost poziomu bezpieczeństwa obywateli oraz na wyznaczanie granic innym krajom.

Słowa kluczowe: Stany Zjednoczone, Chiny, hegemonia, pretendent do roli hegemonu, globalizacja

Abstract:

The processes taking place in the world affect every sphere of the state. They affect the change of state structures, economic, technological, military and IT development. The dynamics of these processes are related to globalization. The struggle for hegemony in the world among modern powers has its foundations in newly emerging directions that stabilize the position of the state. The development in the United States began to prosper after World War II. Such a course of events led to the global rule of this superpower. The analysis of the Marshall Plan will make it possible to understand what processes took place so that the United States could rise to the position of a global power. The changing world poses constant challenges to the states that want to rule the world. Maintaining power by the current hegemon is becoming more and more difficult due to the economic growth of other countries and the struggle for influence on the international stage. Only the appropriate policy of the state and advanced development allow it to maintain the position of global power. China in the 19th and 20th centuries recorded a huge economic, military, technological and information development. China's response to the changing world and globalization processes was the introduction of economic globalization. This turn of events drew the world's attention to China as a contender for the position of global hegemon. The position of a world power allows the state to increase the level of security of its citizens and to set boundaries for other countries.

Keywords: United States, China, hegemony, pretender to the role of hegemony, globalization

Wprowadzenie

Koncentrując się na znaczeniu globalności we współczesnym świecie oraz zmiennych powodowanych przez światową hegemonię, autorzy artykułu wnoszą trzy wkłady. Po pierwsze, podkreślają, jaką pozycję w ciągu ostatnich dekad XX w. osiągnęły Stany Zjednoczone i Chiny, oraz tym samym stwarzają pole do refleksji dotyczącej konsekwencji, jakie dana zależność może wprowadzić w obliczu zachodzących obecnie zmian. Po drugie, zwracają uwagę na powagę znaczenia hegemonii oraz procesu rozwoju Stanów Zjednoczonych i Chin, uwzględniając czas oraz obszar rozwoju tych państw w ostatnich dekadach XX w. Po trzecie, mają na celu zachęcenie do szerszych dywagacji na temat zależności rozwoju w danym okresie w porównaniu do pierwszych dwóch dekad XXI w.

Charakterystyka współczesnego globalnego mocarstwa

Współczesny świat znacząco różni się od poprzednich epok. Determinanty, określające znaczenie krajów na świecie, ewoluowały wraz z biegiem czasu. Transformowały też podstawowe wartości, które musiało spełnić państwo, aby stać się globalnym mocarstwem, takie jak: rozległe tereny, rozwinięte wojsko, odpowiednio rządzący władca oraz bogactwo rozumiane jako szeroki rozwój gospodarczy i technologiczny. Znany nam świat opiera się na podstawach globalizacji. Ten aspekt w głównej mierze stał się buforem zmieniających się wartości. Cechy, które w dawnych epokach pełniły najważniejszą funkcję w procesie budowania pozycji hegemonu, uległy deprecjacji.

Globalne mocarstwo, które sprawuje władzę na arenie międzynarodowej, nosi miano hegemonu. Termin ten określa jego przewagę technologiczną, finansową, gospodarczą, militarną oraz polityczną. Odnosi się do przywództwa najsilniejszego państwa nad sytuacją międzynarodową⁴. Osiągnięcie miana hegemonu jest pracochłonnym

⁴ K. Brysiak, L. Elak, K. Zygo, *Geneza hegemonii – implikacja terminu na podstawie Machiavellego oraz analiza hegemonii wybranych państwa na przestrzeni wieków*, „Biuletyn

procesem, na który składa się wiele czynników dotyczących odpowiedniego zarządzania państwem, polityką wewnętrzną i zagraniczną, rozwojem gospodarczym, technologicznym, informacyjnym oraz militarnym.

Globalizacja stała się głównym determinantem zmieniających się wartości. Według *Słownika języka polskiego* globalizacja to „unifikacja gospodarcza, finansowa, kulturalna instytucji, narodów, państw, mająca światowy zasięg”⁵. Oznacza to nic innego jak rozprzestrzenienie głównych wartości państwa na arenę międzynarodową. Wszystkie kraje tworzą powiązane ze sobą grupy interesów, odnoszące się do światowej ekonomii i polityki.

Dodatkowym aspektem zmieniających się wartości jest zaobserwowana szeroka migracja między państwami. Prowadzi ona do zmniejszenia liczebności populacji w państwach słabszych oraz do zmian w życiu społecznym i kulturowym. W myśl *Analizy systemów światów*, napisanej przez amerykańskiego socjologa Immanuela Wallersteina, globalizacja to „termin stosowany na określenie najnowszej rekonfiguracji gospodarki-świata, w której istnieją nadzwyczaj silne presje na wszystkie rządy w kierunku otwarcia granic na swobodny przepływ towarów i kapitału. Twierdzi się, że jest to wynikiem postępu technologicznego, zwłaszcza w dziedzinie informatyki”⁶. Jak można zauważyć, podczas opisywania terminu globalizacji autor kładzie nacisk na gospodarkę, która jest według niego ściśle związana z procesem globalizacyjnym zachodzącym we współczesnym świecie. Otwarcie granic oznacza po prostu swobodną wymianę dóbr na podstawie zawartych sojuszy i porozumień między państwami.

Cały świat staje się globalną gospodarką, która jest ściśle uzależniona od rozwoju technologicznego i informatycznego. Współczesny hegemon nie może nie koncentrować swoich działań na wymiarze

Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2022, t. XVII, nr 19 (2), s. 66.

⁵ B. Dunaj, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Langenscheidt Polska, Konin 2021, s. 118.

⁶ I. Wallerstein, *Analiza systemów-światów*, Wydawnictwo DIALOG, Warszawa 2007, s. 133.

globalnym. Również polityka współpracy międzypaństwowej i rozwoju ekonomicznego powinna być prowadzona przez niego na najwyższym poziomie, by doprowadzić do uzyskania silnej pozycji. Z uwagi na posiadany status współczesne globalne mocarstwo zarządza kapitałem innych państw oraz politycznie wpływa na decyzje w nich podejmowane. Prowadzi też wewnętrzną politykę rozwojową na najwyższym poziomie, nieustannie otwiera się na nowe możliwości, a także przewiduje pojawiające się szanse i wyzwania.

Wartością uznawaną za czynnik globalnego hegemonia w poprzednich epokach były ziemie, które wraz ze zmianą współczesnego świata przetransformowały w system międzypaństwowy, rozumiany jako posiadane terytorium i sojusze oraz wpływy danego państwa na świecie. Nowoczesne państwa, pomimo swojej suwerenności, istnieją wewnątrz szerszego kręgu. Ta zależność świadczy właśnie o systemie międzypaństwowym. Jego istota jest powiązana z rozwojem dyplomacji, której źródeł upatruje się w podpisaniu pokoju westfalskiego w 1648 r. Układ miał na celu kodyfikację zasad uznanych przez większość krajów Europy. Odnosiły się one zarówno do ograniczeń, jak i gwarancji względnej autonomii państw, po czym zostały rozbudowane i przetransformowane w formę prawa międzynarodowego⁷. Takie rozwiązanie spowodowało odrzucenie walki zbrojnej o ziemie, które posiada dany kraj, a zapoczątkowało wysoko rozwiniętą dyplomację międzypaństwową w ramach reguł uznanych przez zrzeszone narody świata. Wówczas jedną z najważniejszych cech odnoszących się do terytorium stała się suwerenność. Odznaczała się ona stałymi prawami do zarządzania swoim terytorium w obrębie ustalonych granic⁸. Łączyło się to z zasadą nieingerowania innych państw w politykę wewnętrzną drugiego kraju.

Pozycja hegemonia w odniesieniu do suwerenności pozwala na wpływanie na decyzje danego państwa, jeżeli prowadzona polityka wewnętrzna nie odnosi się do zasad ustalonych przez system międzypaństwowy. Globalne mocarstwo w takiej sytuacji staje na straży praw ustalonych przez większość. Przy tworzeniu zasad

⁷ *ibidem*, s. 65.

⁸ *ibidem*, s. 67.

międzynarodowych hegemon posiada niepisany przywilej ustanawiania większości praw z uwagi na uzależnienie od jego decyzji słabszych państw. Wykorzystując ten fakt, mocarz stara się dopasowywać panujące zasady w taki sposób, aby nie tylko prowadzić sprawiedliwe powiernictwo władcy świata, lecz także czerpać korzyści z posiadanej pozycji.

W czasach nowożytnych kolonie, z których władca czerpał zyski, były często kluczowym zasobem spośród posiadanych przez niego ziem. Z biegiem czasu zaczęły być traktowane jako najsłabszy rodzaj państwa w systemie międzypaństwowym, o najniższym stopniu autonomii, co skutkowało największą podatnością na wyzyskiwanie przez silniejsze strony⁹. Wyobraźmy sobie taki przykład: ludność zamieszkująca kolonie, chcąc zmienić swoje państwo i dążąc do uniezależnienia, stara się o uznanie suwerenności przez system międzypaństwowy. W procesie walki o niepodległość hegemon zauważa możliwość kontroli tych terenów. Pojawia się jako państwo-opiekun, który pragnie uznać suwerenność słabszego, a w ramach wsparcia oczekuje uzależnienia od jego polityki. Dzięki temu działaniu zyskuje pewność, że inne stosunkowo silne państwo nie uzyska wpływów na terytorium, które stara się o suwerenność, i nie nabędzie prawa dostępu do kapitału. W ten sposób kolonista poszerza swoje terytorium, gdyż inne państwa, w obawie przed agresją polityczną hegemonu, stają się od niego w dużym stopniu zależne.

Terytorium państwa, wyznaczone przez granice, jest ściśle powiązane z gospodarką. We współczesnym świecie suwerenne państwo ma prawo decydować o tym, kto i na jakich warunkach przekracza jego granice. Im silniejszą pozycję posiada dany kraj, tym bardziej rozbudowana jest machina systemowa, odnosząca się do transakcji ponadgranicznych. Polega ona na przepływie dóbr, kapitału oraz ludności. Silne państwo ma prawo do narzucania zasad podatkowych na określone towary przekraczające granice. Dzięki temu buduje swoje bogactwo. Gospodarka współczesnego świata polega na globalizacji, a co za tym idzie, wiąże się z przepływem dóbr oraz kapitałów

⁹ *ibidem*, s. 84.

między krajami. Państwa odgórnie narzucają korzystne dla siebie zasady transakcji, dzięki którym przy odpowiednim monopolu poszerzają swoje bogactwa. Przepływ osób przez granice państw wiąże się z poziomem rozwoju gospodarczego. Im wyższy rozwój ekonomiczny i bogatsze państwo, tym chętniej napływa tam ludność. Silny kraj posiada nie tylko wiernych obywateli jednokulturowych, jak bywało to dotychczas. W XXI w. każdy kraj posiada różnorodność kulturową, która objawia się w większym bądź mniejszym stopniu. Wysoko rozwinięte państwo może również liczyć na przypływ osób z wysokim wykształceniem, co pozytywnie wpływa na jego wartość na arenie międzynarodowej. Im lepiej wykształcone społeczeństwo zamieszkujące dane terytorium, tym bardziej dynamiczny staje się rozwój technologiczny i informacyjny. Skutkuje to połączeniem technologii i informacji z gospodarką. Taka kolej rzeczy powoduje umocnienie pozycji państwa na arenie międzynarodowej¹⁰.

Należy pamiętać, że wszystkie zasady odnoszące się do przepływu dóbr, kapitału oraz ludności są również uwarunkowane prawami międzynarodowymi. Suwerenne państwa posiadają swoje własne prawa, jednak tylko najsilniejsze z nich mogą pozwolić sobie na swobodne manipulowanie zasadami w obrębie swoich granic oraz sojuszy. Hegemon, który włada światem, ma decydujące znaczenie w kontekście przepływu zasobów i ludzi. Jego silna pozycja pozwala mu na dyktowanie zasad słabszym państwom. Nie zawsze objawia się to po prostu zakazami czy pozwoleniami; globalne mocarstwo stosuje w tym celu różnorodne środki polityki państwa, jak np. dyplomacja czy sankcje.

Ewolucja światowego rynku sprawiła, że zmieniły się również wiodące gałęzie przemysłu. Opierają się one głównie na dostępie do złóż naturalnych i ich wydobyciu oraz na przetwórstwie technologicznym i informacyjnym. Najcenniejszymi towarami, które wpływają na pozycję państwa, są złoża metali i kamieni szlachetnych, ropy naftowej, gazu ziemnego oraz odnawialnych źródeł energii. Całkowita gospodarka państwa jest zależna od tych elementów.

¹⁰ *ibidem*, s. 70–72.

Do wytworzenia towaru potrzebne są energia oraz bogactwo, uzyskiwane z tych źródeł. Silne państwo, które posiada wystraszającą ilość złóż, aby zasilić własną gospodarkę i dodatkowo sprzedawać nadwyżkę, zyskuje uznanie wśród innych krajów. Dzięki swoim bogactwom ma możliwość prowadzenia korzystnych wymian oraz decydowania, w jakim stopniu i po jakiej cenie podzieli się dobrami z innymi. W tym aspekcie bardzo ważne są sojusze, które pozwalają silnemu państwu uzależniać słabszych od swojej polityki. Światowe mocarstwo musi posiadać dostęp do takich dóbr, aby utrzymać swą pozycję i sprawować władzę nad innymi krajami. Państwo, które nie jest w stanie wytworzyć wystarczających rezerw energii na własne potrzeby i jest uzależnione od silnego państwa, staje się jedynie pionkiem w światowej grze. Silne państwo dzięki odpowiedniej polityce gospodarczej ma możliwość akumulacji kapitału, który może wykorzystać w dalszym rozwoju. Wówczas odnotowuje się zazwyczaj zwiększony poziom zatrudnienia, wyższe płace i poziom życia społeczeństwa¹¹. Związek między państwami i firmami, które zasilają ich gospodarkę, to także kluczowy element gospodarki światowej. Odpowiednia polityka kraju wobec przedsiębiorstw znajdujących się w ich obrębie terytorialnym pozwala na czerpanie korzyści w formie nie tylko podatków, lecz także praw do własności na patenty czy nowe technologie. Silne państwo, które posiada wysoką pozycję na arenie międzynarodowej, liczy się z tym, że istotnym elementem globalnego mocarstwa są potężne firmy od niego uzależnione.

Współcześnie gospodarka światowa w wielu aspektach podlega rozwojowi technologicznemu. Ewolucja tej dziedziny pozwala uzyskać państwu silną pozycję na arenie międzynarodowej. Postęp technologiczny umożliwia efektywniejsze działanie wielu gałęzi funkcjonowania państwa. Hegemon liczy się z tą zależnością i dlatego stara się uzyskać najwyższy poziom rozwoju technologicznego. Ten postęp w dużym stopniu wiąże się z mniejszymi nakładami ekonomicznymi dla wytworzenia towarów, pozwala unowocześnić produkty, umożliwia efektywniejszą eksploatację złóż naturalnych, a dzięki temu

¹¹ *ibidem*, s. 49.

większą integrację z gospodarką światową. Skutkuje to możliwością czerpania korzyści z wymiany międzynarodowej¹². Ulepszanie technologii wiąże się również z komfortem życia społeczeństwa oraz jego poczuciem względnego bogactwa materialnego. Pozwala to na utrzymanie wiernego społeczeństwa i wzrostu populacji ludności, co jest istotne dla pretendenta do bycia globalnym mocarstwem. Zmieniając się z upływem dekad, świat wymusił postęp technologiczny powiązany z elektroniką i nanotechnologiami. Współcześnie o sile państw świadczy stopień zaawansowania technologicznego w nanotechnologie oraz w rozwiązania pozwalające rozszerzyć wpływy o kluczowe tereny, m.in. terytoria o wysokim zasobie złóż naturalnych, które mogą zostać wydobyte dzięki rozwojowi technologii, oraz o przestrzeń kosmiczną, będącą w ostatnich dekadach przedmiotem rywalizacji pomiędzy najsilniejszymi krajami.

Rozwój informacyjny oddziałuje na gospodarkę: powoduje większe zasięgi oraz tworzy wirtualny rynek światowy. Ma to ogromny wpływ na procesy decyzyjne zachodzące w państwach. Konsumpcja jest skupiona na towarach, do których dostęp państwa mają głównie dzięki połączeniu technologii i informacji, czyli cyberprzestrzeni. Im wyżej rozwinięte są gałęzie technologii i informacji, tym silniejsza pozycja kraju na świecie. Rozwój informacyjny sprzyja również szerzeniu dyplomacji, zbieraniu poparcia i wpływów, pokazywaniu swojej wyższości bądź dobroci wobec słabszych państw, by budować poparcie, czy też szerzeniu dezinformacji oraz demonstrowaniu swojej siły militarnej.

Rozwój informacyjny pozwala również państwom prowadzić politykę wewnętrzną i zewnętrzną oraz gromadzić plany i strategie w taki sposób, aby inne kraje nie miały do tych informacji dostępu. Umożliwia także wnikanie w struktury innych państw i dogłębne ich poczynania dzięki umiejętnemu wykorzystywaniu luk systemowych przez najwybitniejszych naukowców. Postęp technologiczny

¹² K. Waligóra, 2019, *Determinanty rozwoju państw BRICS w aspekcie międzynarodowej konkurencyjności*, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, s. 123, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/8587/1/K_Waligora_Determinanty_rozwoju_panstw_BRICS.pdf (dostęp: 5 marca 2023 r.).

umożliwia globalnemu mocarstwu manipulowanie i ingerencję w sytuację innych państw. Z uwagi na to, tylko wysoki rozwój i nieustanny postęp w gospodarce, technologii i informacji pozwalają na silną pozycję na arenie międzynarodowej – posiadanie pozycji światowego hegemonu bądź ubieganie się o to miano.

We współczesnym świecie podmiot rządzący znacząco się zmienił. Początkowo o sile państwa stanowił władca, który z pełną rozważą, mądrością i stanowczością zarządzał krajem i podlegającym mu terenom. Ten element hegemonii również uległ transformacji. Chcąc poszerzyć swoje panowanie, władcy rozpoczęli proces biurokracji oraz tworzenia różnorodnych organów administracji państwowej. Z czasem te systemy rozwinęły się w tak dużym stopniu, że władca absolutny niemal odszedł w zapomnienie.

W kontekście systemu sprawowania władzy możemy wyróżnić dwa główne nurty: demokrację i autokrację. Akceptowana i popularyzowana na świecie stała się demokracja, definiowana jako „forma ustroju państwa, polegająca na sprawowaniu władzy bezpośrednio przez obywateli poprzez głosowanie, podejmowanie uchwał większością głosów, konsultacje opinii publicznej (referendum) itp.”¹³. Taka forma rządów opiera się w głównej mierze na wolnej woli narodu – na tym, czego pragną obywatele oraz czego nie tolerują. Z tego powodu partie polityczne, które walczą o władzę w państwie, próbują zyskać poparcie społeczeństwa, stosując zabiegi polityczne takie jak np. dodatki socjalne czy umacnianie sojuszy na rzecz większego poczucia bezpieczeństwa na świecie. Ta forma rządów jest popularyzowana i popierana przez większość narodów z uwagi na poszanowanie praw i wolności człowieka oraz humanitarną możliwość dyplomacji między państwami demokratycznymi.

Drugi rodzaj władzy, czyli autokracja, odnosi się do „formy rządów polegających na skupieniu całej władzy w rękach jednego człowieka lub niewielkiej grupy ludzi, nad którymi nikt nie sprawuje władzy”¹⁴. Wola obywateli w tym przypadku nie ma wielkiego znaczenia dla

¹³ B. Dunaj, *op.cit.*, s. 67.

¹⁴ A. Jamróz, M. Olkuśnik, E. Wójcik (red.), *Popularna Encyklopedia Powszechna*, FOGRA Oficyna Wydawnicza, Kraków 2001, s. 524.

podmiotu rządzącego, a zawieranie sojuszy czy dyplomacja na arenie światowej z takim państwem są niejednokrotnie wyzwaniem. Obydwie formy władzy znacząco się od siebie różnią. Choć autokracja nie jest jawnie popierana przez systemy międzypaństwowe i organizacje zrzeszonych narodów, istnieją państwa, w których ten system jest wiodący. Ze względu na wysoki wskaźnik rozwojowy elementów hegemonii, ich pozycja na świecie jest znacząca.

Obywatele odgrywają ważną rolę w kształtowaniu się państwa. Im wyższy poziom wykształcenia społeczeństwa oraz im większa jego populacja, tym stabilniejsza pozycja kraju. Jednakże istnieje również odwrotny związek: im wyższy rozwój gospodarczy, technologiczny, informacyjny i militarny państwa, tym większe możliwości rozwoju obywateli oraz wyższy stopień migracji społeczeństw do tego państwa. Współcześnie obserwujemy nierozłączną zależność pomiędzy władzą a społeczeństwem. Państwo o stabilnej pozycji na świecie jest w stanie zapewnić dobrobyt swoim obywatelom. Globalny hegemon, chcąc utrzymać swoją pozycję, musi dążyć do nieustannego rozwoju nie tylko państwa, lecz także społeczeństwa. Ustrój demokratyczny pozwala na uczciwe przewodnictwo oraz wywieranie nacisku przez partię rządzącą na rozwój kraju, aby w przyszłości objąć kolejną kadencję. Takie państwo łatwiej nawiązuje sojusze, jego społeczeństwo jest zadowolone, a rozwój gospodarczy, ekonomiczny i technologiczny postępuje nieustannie, w większym bądź mniejszym stopniu.

Proces rozwoju militarnego państwa nie jest w tych rozważaniach tak znaczący z uwagi na względne poczucie bezpieczeństwa. Pozwala on jednak na okazanie wyższości na arenie międzynarodowej, dlatego też hegemon stara się, by jego zaplecze militarne było jak najlepiej rozwinięte. Walki zbrojne oraz środki polityki państwowej związane z siłą militarną są znane na świecie od wieków. Niegdyś elementem państwa hegemonicznego było wojsko, które z biegiem czasu znacząco zmieniło swoją formę. Metody walki również są unowocześnione, gdyż rozwój technologii i informacji pozwolił zaopatrzyć się w broń najwyższej technologii. Względny spokój na świecie jest dyktowany przez najsilniejsze państwa, dlatego hegemon musi posiadać rozwinięte środki polityki militarnej, by bronić swoje terytorium i ziemie

sojusznicze. Światowe mocarstwo nie buduje potęgi tylko walcząc i zdobywając terytorium niehumanitarnymi sposobami, lecz także dzięki opiekuńczości, dyplomacji i rozważnym decyzjom.

Szeroko rozumiane bezpieczeństwo militarne ściśle łączy się z rozwojem ekonomicznym, technologicznym i informacyjnym. Proces globalizacji wpłynął znacząco na pojmowanie światowego bezpieczeństwa i stabilizacji, które dla hegemonu są podstawą istnienia. Dzięki takiemu działaniu może on nieustannie sprawować władzę na arenie międzynarodowej. Transformacja świata w środowisko globalne zainicjowała powstaniem nowych wyzwań i zagrożeń dla każdego państwa. Powoduje to nieustanny proces przewidywania i reagowania na nowe sytuacje pojawiające się na globalnym terenie. Rozwój technologiczny i informacyjny wpłynął na powstanie nowych związków i zależności między kluczowymi graczami na arenie międzynarodowej, czyli pretendentów na stanowisko hegemonu oraz samego hegemonu, stanowiącego prawa na świecie. Najważniejsze determinanty, wpływające na rozwój bezpieczeństwa militarnego, to rozwój stosunków społecznych, postęp technologiczno-informacyjny oraz migracje społeczeństw. W dobie zmieniającego się świata globalny hegemon musi mieć na uwadze wszystkie te czynniki, by być nieustannie przygotowanym na pojawiające się szanse, wyzwania i utrzymanie swojej pozycji.

Rozkwit świata oraz globalizacja uaktywniły także nowe zagrożenia, z którymi musi się mierzyć każde państwo. Globalne mocarstwo powinno przekładać wszystkie siły i środki w państwie, aby utrzymać stabilizację pomimo tych zagrożeń. Należą do nich m.in.: rozpadanie się państw, konflikty graniczne, różnorodność etniczna i religijna, która powoduje liczne agresje; powstawanie międzynarodowych mafii czy szerzenie się terroryzmu, coraz szybciej rozwijającego się we współczesnym świecie¹⁵. Wszystkie te determinanty mają wpływ na rozwój militarny oraz strategię mocarstw względem polityki bezpieczeństwa. Hegemon w sytuacji rozwoju i nasilenia wszystkich tych komponentów staje przed ogromnym wyzwaniem.

¹⁵ P. Krzykowski, M. Żyła, *Bezpieczeństwo globalne a bezpieczeństwo państwa – implikacje*, Zamość 2019, s. 9–13.

Utrzymanie stabilizacji i pokoju na świecie okazuje się bardzo trudne, a mocarstwo musi prowadzić nieustanną politykę rozwoju militarnego i dyplomację.

Czynnik wpływający na pozycję hegemonu na świecie, czyli rozwój militarny, odnosi się również do potencjału bojowego, na który wpływają: powiększanie swojej armii, unowocześnienie zasobów wyposażenia militarnego, a także technika bojowa. Ważną funkcję pełni również rozwój technologiczny i informacyjny, potencjał naukowo-badawczy oraz zasoby finansowe. Jakość środków polityki militarnej, wyrażana poprzez skuteczność i innowacyjność, stanowi o uzyskaniu przewagi. „Od zarania dziejów rzemiosło wojskowe, w tym środki walki, podlegało ewolucji w imię celu: być lepszym, skuteczniejszym, zaskakującym i w efekcie być zwycięzcą!”¹⁶. Hegemon musi spełniać te warunki, aby utrzymać swoją pozycję. Jego dominacji służą też nieustanne szkolenia wojsk, głównie w technologiach informacyjnych związanych z bezpieczeństwem militarnym państwa. Sprzęt, którym dysponują siły zbrojne światowego mocarstwa, powinien być wciąż unowocześniany, a nowe taktyki walk opracowywane tak, aby państwa wzbijające się i rosnące w siłę na arenie międzynarodowej nie miały możliwości zaskoczenia hegemonu.

Równie istotnym elementem jest wprowadzanie komponentów działań asymetrycznych w taktykach wojennych. Są to: „Względem rażenia: możliwość ataku z powietrza, szerokie wykorzystanie technologii oddziaływania (np. widoczność pola walki w nocy), pełne możliwości zaopatrywania, pełna możliwość (techniczna) prowadzenia działań psychologicznych; względem ruchu: pełny manewr powietrzny, swoboda wykorzystania istniejącej naziemnej infrastruktury komunikacyjnej, pełne wykorzystanie pojazdów wojskowych (ochrona i obrona); względem informacji: pełne możliwości wykorzystania technologii (satelitarne, powietrzne), od własnych sił

¹⁶ R. Miernik, *Innowacje dla sił zbrojnych jako czynnik zmian w taktyce działania wojsk – wybrane przykłady*, w: L. Elak, A. Michalak, W. Więcek (red.), *Wyzwania i perspektywy ewolucji taktyki w świetle konfliktów lokalnych XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2016, s. 309.

rozpoznawczych, od zasobów ludności lokalnej”¹⁷. O sile państw we współczesnym globalnym świecie, który podlega innowacji technologicznej i informacyjnej, świadczy również posiadanie broni najwyższej technologii. Kraje, które mają w swoich zasobach militarnych broń masowego rażenia, stają się najsilniejszymi graczami na arenie międzynarodowej. Elementy najwyższej innowacji i nanotechnologii musi zawierać również sprzęt do poruszania się w przestrzeni powietrznej, gdyż to on daje hegemonowi możliwość niepostrzeżonego ataku. Szybkość to podstawowa cecha współczesnych maszyn bojowych. Słabsze państwa, chcąc uchronić się przed agresją światowego mocarstwa, podlegają jego dyplomatycznym nakazom.

Siły zbrojne najsilniejszych państw posiadają oddziały wyspecjalizowane w taktykach wojennych prowadzonych na lądzie, morzu, w powietrzu, ale również w przestrzeni kosmicznej. Rozwój technologii wprowadza nowe możliwości eksploatacji terenów nieznanych. Najsilniejsze strony walczą ze sobą o zasoby nieznanne, dlatego hegemon musi być przygotowany na wyzwania, które mogą pojawić się wraz z rozprzestrzenieniem się konfliktów, nawet w przestrzeń kosmiczną. W odniesieniu do postępu globalnego świata polityka militarna państw rozproszyła wojska i stworzyła siłę, która opiera się na jednostkach wyspecjalizowanych do walki na terenach lądowych, morskich i powietrznych, a także w przestrzeni informacyjnej, cybernetycznej i dyplomatycznej. Rozwój technologii i informacji wymusił na państwach rozwój służb specjalnych. Ich zadaniem jest wykrywanie zagrożeń w cyberprzestrzeni, a także tych związanych z inwigilacją, dywersją i manipulacją, sabotażem oraz terroryzmem. Aby utrzymać swoją pozycję, hegemon musi nieustannie prowadzić szkolenia wojsk na każdym polu i przewidywać nowe zagrożenia.

W dobie rozwoju globalizacji przed hegemonem pojawiają się nowe szanse i wyzwania. Jednak aby zyskać to miano i utrzymać swoją pozycję, należy w swoich decyzjach politycznych zważać m.in. na posiadane terytorium, sojusze i wpływy, rozwój ekonomiczny, technologiczny, informacyjny i militarny. Osoba rządząca powinna

¹⁷ L. Elak, A. Michalak, *Przewaga w działaniach asymetrycznych*, „Kwartalnik Bellona” 2014, nr 2, s. 118.

sprawować władzę w taki sposób, by zapewnić społeczeństwu najwyższy stopień bezpieczeństwa. Wszystkie te elementy pozwalają na trzymanie najwyższego poziomu w świecie globalnej konkurencji, a w konsekwencji umożliwiają hegemonowi utrzymanie swojej pozycji na arenie międzynarodowej i dalsze rozdawanie kart. Siła hegemonia nie oznacza jednak tylko skutecznego egzekwowania władzy w obrębie poszczególnych granic. Pomimo suwerenności każdego państwa mocarz, z uwagi na swój autorytet, może interweniować w ich sprawach wewnętrznych. Strach słabszych państw oraz potrzeba uzyskania wsparcia i pomocy hegemonia-opiekuna sprawiają, że zyskuje on władzę nad światem.

Hegemonia Stanów Zjednoczonych

Stany Zjednoczone zbudowały swoją potęgę po zakończeniu II wojny światowej. W tym okresie dotychczasowy mocarz – Wielka Brytania, sprawująca pieczę nad światem do czasu wybuchu I wojny światowej – stał się słabszy. Chęć odbudowy świata bez ryzyka wybuchu kolejnego globalnego konfliktu zbrojnego wymusiła na państwach posiadających najsilniejszą pozycję przejście wiodącej roli w opracowywaniu planów i stworzenie organizacji, które pomogą w realizacji tego celu. Postulaty Stanów Zjednoczonych były wzorowane na Planie Marshalla (*European Recovery Program*), który zakładał odbudowę i rozwój powojennego świata. Realizacja składowych celów na rzecz umocnienia pokoju na świecie miała miejsce w drugiej połowie XX w. W tym okresie gospodarka i rozwój technologiczny Stanów Zjednoczonych w dużym stopniu przewyższały koniunkturę w innych państwach. Z tego powodu Stany Zjednoczone zostały pretendentem do objęcia hegemonii na świecie, a także stały się architektem najistotniejszych organizacji i instytucji międzynarodowych. Były to: Organizacja Narodów Zjednoczonych (*United Nations*, ONZ), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (*International Monetary Fund*, MFW) oraz Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO). Państwo urosło w siłę, osiągnęło

pozycję hegemonu i rozpoczęło rozporządzanie większością procesów pokojowych i rozjemczych. Można stwierdzić, że przyczyniało się do rozpoczynania i kończenia wojen wedle własnego uznania. Usunięcie się ze strefy między państwowej ZSRR¹⁸, które było drugim pretendentem do przejścia roli lidera w globalnym porządku, umocniło jeszcze bardziej pozycję USA jako hegemonu, a brak silnych wrogów pozwolił na dalszy rozwój państwa. Amerykański dolar stał się walutą rozliczeniową oraz rezerwową świata, a zasoby wojskowe Amerykanów stacjonują do dziś w wielu państwach. Zapoczątkowanie pokoju na świecie i zarządzanie sytuacją polityczną na arenie międzynarodowej pozwoliło również na rozwój nowych technologii. Ten postęp zapewnił Stanom nie tylko możliwości np. eksploatacji kosmosu, lecz także wzmocnił ich pozycję militarną na świecie poprzez budowanie nowoczesnej broni np. jądrowej¹⁹.

Stany Zjednoczone są mocarstwem o idealnym położeniu geograficznym, które sprzyja budowaniu pozycji najsilniejszego państwa. Rozbudowany system rzeczny, oparty na potencjale wodnym Missisipi i Missouri wraz z dorzecziami, ułatwia w dużym stopniu transport handlowy. Przewozy drogą wodną są tańsze z uwagi na naturalne źródło. Drogi lądowe, będące sztuczną infrastrukturą, pod wpływem eksploatacji niszczej i wymagają nieustannych nakładów finansowych umożliwiających ich dalsze użytkowanie. Dzięki swojemu położeniu USA mają także dostęp do mórz i oceanów, które umożliwiają im transport międzynarodowy drogą morską. Dodatkowym atutem posiadania przez Stany Zjednoczone ogromnych dopływów rzecznych jest również rozwój gospodarczy, dzięki któremu można zapewnić wyżywienie dla całego narodu w stosunkowo niedużych kosztach. USA to państwo niezależne, które jest w stanie funkcjonować osobno bez wsparcia innych krajów, co również wzmacnia

¹⁸ Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich – historyczne pierwsze państwo komunistyczne położone we wschodniej Europie oraz północnej i środkowej Azji, ze stolicą w Moskwie, istniejące w latach 1922–1991.

¹⁹ J. Bartosiak, *Nowy porządek, uwarunkowania geopolityczne amerykańsko-chińskiej rywalizacji o hegemonię. Rola Rosji i Europy. Analiza długoterminowa*, <https://fundacja-republikanska.org/wp-content/uploads/2020/01/nowy-porzadek-bartosiak.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).

jego hegemoniczną pozycję. Dzięki temu Stany Zjednoczone posiadają wysoki kapitał, nadwyżki żywnościowe oraz fizyczną izolację od potencjalnych konkurentów bądź wrogów z uwagi na położenie między oceanami²⁰. Wszystkie te czynniki odnoszą się do jednego z głównych walorów państwa–hegemonia, czyli ziemi, które posiada.

Obydwie wojny światowe toczony w XX w. pozwoliły Stanom Zjednoczonym zaistnieć na arenie międzynarodowej i zyskać miano jednej z najsilniejszych armii. Państwa europejskie poniosły ogromne straty, dlatego żadne z nich nie posiadało wystarczająco silnej pozycji, aby móc starać się o miano pretendenta do stanowiska hegemonia. Ta sprzyjająca sytuacja umożliwiła Stanom Zjednoczonym osiągnięcie wpływów na oceanach oraz w handlu międzynarodowym drogą morską. Amerykanie jako jedyni posiadali wystarczająco silną flotę, aby wzbudzać trwogę wśród innych państw. Silna dominacja Stanów Zjednoczonych doprowadziła do utraty ziem kolonialnych przez osłabione europejskie państwa. Odtąd hegemon mógł rościć sobie prawo do nakładania ekonomicznych zobowiązań. W ten sposób powstał system sprzyjający Stanom Zjednoczonym, a jednocześnie będący fundamentem dla MFW i Banku Światowego (*World Bank*). Odpowiednie wykorzystanie atutów ekonomicznych i dominacji na terenach morskich pociągnęło za sobą silną politykę państwa. Sprawowanie kontroli nad handlem sprawiło, że wiele krajów musiało prowadzić przychylną dla Stanów Zjednoczonych politykę. Ważnym dokonaniem było wymaganie stosowania dolara jako głównej waluty rozliczeniowej. Kapitał, który Amerykanie uzyskiwali dzięki odpowiednim działaniom politycznym, pozwolił na rozwój nowatorskich i innowacyjnych rozwiązań, co doprowadziło do szybkiego postępu technologii i informacji²¹. Jest to kolejny elementarny czynnik składający się na hegemonię państwa.

Sprzyjające położenie hegemonia pozwala na większą swobodę i wysokie poczucie bezpieczeństwa społecznego. W XX w. dostęp do tego państwa w celu ataku był utrudniony, Stany Zjednoczone zatem nie czuły się narażone na walki na swoim kontynencie. Poskutkowało

²⁰ *ibidem.*

²¹ *ibidem.*

to rozwojem armii oraz powstaniem broni, która miała przyjąć funkcję odstraszenia i pokazywać, jak potężny i nowoczesny jest to kraj. Połączenie technologii i bezpieczeństwa umożliwiło stworzenie broni masowego rażenia. Pierwsze sukcesy na tym polu Stany Zjednoczone odnotowały w 1945 r., kiedy były prowadzone badania pod kryptonimem Projekt Manhattan (*Manhattan Project*). Agresywna polityka Stanów Zjednoczonych doprowadziła do użycia śmiertelnej broni w Hiroszynie i Nagasaki²². To wydarzenie ujawniło siłę hegemonia oraz wzbudziło strach w innych państwach. Stany Zjednoczone stały się symbolem siły militarnej opartej na nieustannym rozwoju technologii. Dzięki stałemu rozwojowi potęgi nuklearnej siły zbrojne Ameryki powiększono o bomby nuklearne, głowice oraz innego rodzaju uzbrojenia, jak również w samoloty, specjalnie przystosowane do przetransportowania broni i zrzutu na określony teren. Połączenie rozwoju technologicznego i informacyjnego pozwalało na unowocześnianie systemów militarnych i budowanie stabilnej pozycji hegemonia. Okazywanie mocarstwowej pozycji Stanów Zjednoczonych w drugiej połowie XX w. przejawiało się również w relokacji armii na kontynentach. W latach 1950–2005 około 23 proc. żołnierzy amerykańskich stacjonowało na obcej ziemi. Od 1950 r. armia Stanów Zjednoczonych gościła w ponad 54. krajach. W drugiej połowie XX w. 52 proc. żołnierzy rozmieszczonych na świecie znajdowało się w Europie, a 41 proc. w Azji²³. Powyższe dane wskazują na potęgę tego państwa. Żadna inna armia w historii świata nie stacjonowała w tak wielu krajach, co USA.

O jego silnej, hegemonicznej pozycji na arenie międzynarodowej zadecydowało również usytuowanie nowych branży w przemyśle w XX w. W czasach gdy państwa europejskie borykały się z problemami gospodarczymi, Stany Zjednoczone stawały się potęgą, a w ich towary zaopatrywał się cały świat. Powstały nowe gałęzie przemysłu: chemiczny, elektroniczny oraz naftowy, zachodził też stały rozwój technologiczny, informacyjny, gospodarczy i militarny.

²² P. Pacuła, *W kierunku Global Zero? Broń jądrowa – stan obecny i perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” III-2013, nr 27, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, s. 50–53.

²³ T. Kane, *Global U.S. Troop Deployment, 1950–2005*, <https://www.heritage.org/defense/report/global-us-troop-deployment-1950-2005> (dostęp: 5 marca 2023 r.).

Zapotrzebowanie innych państw na towary amerykańskie pozwoliło USA na uzależnienie od swoich dóbr reszty świata, a to również wzmocniło i tak już silną pozycję hegemonu.

Osiągnięcia w nauce i technologii stały się dla innych państw drogowskazem. Dzięki rozwojowi technologii rozpoczął się okres wyścigów pomiędzy silniejszymi krajami o zdobycie wpływów na nieznanym terenie. Podbój kosmosu stał się ekspozycją siły i pozycji. Przewaga w przestrzeni kosmicznej dawała możliwość szpiegowania przeciwników czy wykorzystania satelitów do ataku na wroga. Stany Zjednoczone utworzyły agencje, które zajmowały się wyłącznie projektami badawczymi kosmosu, po czym w 1958 r. powołały do życia Narodową Agencję Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej (*National Aeronautics and Space Administration, NASA*)²⁴. W tym samym roku wysłały w przestrzeń kosmiczną pierwszego sztucznego satelitę, Explorer 1, dzięki któremu odkryto pas radiacyjny otaczający Ziemię, pasy Van Allena. Pierwszy lot orbitalny Amerykanów z udziałem żywego organizmu na pokładzie odbył się w 1962 r. Szybki rozwój amerykańskiej technologii pozwolił również na wysłanie pierwszej na świecie satelity telekomunikacyjnej, która umożliwiała transmisję telewizyjną na całym świecie. Wszystko to umacniało pozycję Stanów Zjednoczonych jako lidera w globalnym wyścigu sił.

Najsilniejszym dowodem na amerykańską dominację w podboju kosmosu było wysłanie człowieka na powierzchnię Księżyca w 1969 r. Kolejne sukcesy były już tylko kwestią czasu, ponieważ badania kosmosu stawały się coraz szybsze. Podczas misji Stanów Zjednoczonych na Księżyc zostały pobrane liczne próbki oraz użyto pojazdu kołowego, który miał poruszać się po powierzchni. Rozpoczęło się również rozprzestrzenienie badań na inne planety²⁵. Wyścig kosmiczny w XX w. miał nie tylko nieoceniony wkład w rozwój nauki i technologii, dzięki którym powstały systemy telekomunikacyjne i nawigujące, lecz także pozwolił na postęp w wojskowości. Podbój

²⁴ Narodowa Agencja Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej jest agencją rządu Stanów Zjednoczonych, odpowiedzialną za narodowy program lotów kosmicznych.

²⁵ W. Duch, *Wyścig kosmiczny. Czyli rywalizacja w podboju kosmosu między USA a ZSRR*, <https://historia.org.pl/2021/04/11/wyścig-kosmiczny-czyli-rywalizacja-w-podboju-kosmosu-miedzy-usa-a-zsrr/> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).

kosmosu umożliwił szersze działania wywiadowcze z użyciem satelitów, które nie były umiejscowione w przestrzeni powietrznej innych państw. Dzięki temu można wykonywać za ich pomocą zdjęcia ważnych elementów na terenie potencjalnego konkurenta.

Polityka Stanów Zjednoczonych prowadzona w XX w., oparta na Planie Marshalla, pozwoliła na utworzenie wielu organizacji, które posiadały kluczowe znaczenie w rozwoju świata. Po zakończeniu wojen światowych nabrało znaczenia, aby państwo sprawujące pieczę pilnowało spokoju i nie dopuszczało do kolejnej katastrofy militarnej. Uwzględniając postulaty innych stron, jak również swoje dobro, Stany Zjednoczone utworzyły ONZ, które miało stanowić podstawę powojennego ładu na arenie międzynarodowej. Stany Zjednoczone stały się prekursorem tego pomysłu, lecz organizacja została utworzona w sojuszu z Wielką Brytanią i ZSRR. ONZ posiadał główne cele, które pozwalały na utrzymywanie pokoju tak potrzebnego nie tylko narodom świata, lecz także gospodarczym interesom hegemonia oraz innym silnym państwom. Na świecie, w którym panują konflikty zbrojne, przewaga ekonomiczna i handel nie zapewniają takiej stabilności jak w czasie pokoju. Wykorzystanie ONZ jako narzędzia utrzymującego pokój zapewniło również umocnienie pozycji hegemonia, który sprawował pieczę nad światem oraz nad kluczową organizacją pokojową. Racjonalne użycie swojej władzy pozwoliło na udział w misjach pokojowych pod sztandarem ONZ w celu nadzorowania porozumień pokojowych, zawieszenia broni czy tworzenia stref neutralnych, które mogłyby rozdzielać ścierające się strony. Dzięki takiemu działaniu hegemon miał wgląd w sytuacje zaistniałe na całym świecie i mógł wpływać na rozkład sił wrogich państw. Wykorzystując swoją pozycję, Stany Zjednoczone wpływały na politykę innych państw w taki sposób, aby była im sprzyjająca.

Kolejną organizacją, która umacniała pozycję światowego mocarza, był MFW, utworzony na fundamentach Planu Marshalla. Jego główne cele mają za zadanie utrzymać stabilność w systemie walutowym na świecie. Dodatkowo MFW sprawuje nadzór nad działalnością innych państw: w jego kompetencji znajduje się przegląd gospodarek oraz finansów krajów należących do sojuszu. Daje to hegemonowi

możliwość kontroli nad rozwijającymi się państwami. MFW nie tylko wspomaga słabsze państwa, aby prowadzić współmierną politykę gospodarczą, lecz także daje przewagę hegemonowi. Nadzór Stanów Zjednoczonych w tej organizacji pozwala na prowadzenie zarówno polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej innych państw z korzyścią dla swojej pozycji. Pomoc kredytowa, ujęta w statucie organizacji, jest dodatkowym narzędziem w rękach hegemonu i pozwala na uzależnienie od swoich wpływów i kapitału słabszych państw. Należy również nadmienić, że walutą obowiązującą w systemach jest dolar, czyli macierzysta waluta Stanów Zjednoczonych.

Jedną z najważniejszych organizacji sprawujących kontrolę nad współczesnym światem jest NATO, utworzone na fundamentach Planu Marshalla w drugiej połowie XX w. Inicjatorem założenia organizacji były Stany Zjednoczone, które swoją politykę pokojową prowadziły na całym świecie. Jest to organizacja o charakterze polityczno-militarnym, jej działania skupiają się na zmniejszeniu eskalacji konfliktów przy granicach zewnętrznych NATO i na wspólnej mobilizacji państw członkowskich w razie ataku na któregoś z jego członków. W tej organizacji kluczowe znaczenie mają najsilniej rozwinięte militarnie państwa, w tym USA, które dzięki przynależności innych krajów zapewniają sobie bezpieczeństwo i wgląd do ich zbrojeń. W ramach celów sojuszniczych organizowane są również misje pokojowe, które mają zaprowadzić ład w najbardziej konfliktowych stronach.

Stany Zjednoczone niewątpliwie dokonały ogromnego rozwoju państwa w wielu aspektach, co pozwoliło im uplasować się na pozycji hegemonu. Powyższa argumentacja pokazuje, jakie przedsięwzięcia doprowadziły do objęcia roli światowego mocarza przez Stany Zjednoczone.

Chiny jako pretendent do roli światowego hegemonu

Na wstępie należy zauważyć, że Chiny, mające predyspozycje do roli hegemonu, nie są jedynie państwem, lecz cywilizacją, która ma swoją historię oraz kulturę trwającą niezmiennie od pięciu tysięcy lat.

Nawet jeśli w obecnym czasie nie są tak silne jak niegdyś, i tak postrzega się je przez pryzmat bogatej przeszłości, opływającej w dostatek i mocarstwowość. Naród chiński odczuwa wyższość jako wspólnota, jest silnie przywiązany do swojej zjednoczonej społeczności oraz bogatej cywilizacyjnej historii, elity zaś są kształcone w szacunku do państwa i jego historii. W połączeniu z mocarstwową historią wywołuje to sentymentalne odczucia względem Chin jako pretendenta do roli hegemonia.

Ważną rolę w predyspozycjach hegemonicznych Chin odgrywa społeczeństwo. Kapitał ludzki, który występuje w tym kraju, jest jednym z największych na świecie. Wysoki poziom demograficzny pozwala na większy rozwój państwa. „W 1949 r., gdy powstawała Chińska Republika Ludowa, liczba jej ludności wynosiła prawie 500 mln. Na początku lat osiemdziesiątych liczba mieszkańców tego kraju przekroczyła granicę 1 mld. Tak więc w okresie tylko 30. lat liczba ludności Chin podwoiła się²⁶”. Obecnie Chiny są miejscem życia ponad 1 mld 300 mln ludzi. Co ważne, tendencja demograficzna jest stale wzrostowa.

Kolejnym elementem, opowiadającym się za możliwościami hegemonistycznymi Chin, jest relacja między społeczeństwem a władzą. Władca, który posiada nieograniczone zaufanie i prowadzi rozważną politykę, potrafi wznieść swój kraj na wyżyny rozwoju. Dzięki silnemu przywiązaniu Chińczyków do zwyczajów, historii i tradycji swojego długowiecznego kraju obywatele mają odmienny stosunek do władcy niż populacja zamieszkująca tzw. państwa Zachodu²⁷. Organizacja państwa nie jest dla nich jedynie umową społeczną, zawieraną w drodze demokratycznych wyborów; to raczej rodzaj paternalistycznej relacji, która opiera się na podziale ról: podporządkowany–opiekun. W tej zależności bardzo istotnym elementem jest autorytet władcy, który sprawuje rządy nie tylko w wyniku wyborów, lecz także wskutek zobowiązania wobec swojego narodu, który traktuje

²⁶ K. Tomala, *Rozwój demograficzny Chin w XX wieku*, „Dzieje najnowsze” XXXII–2000, s. 178.

²⁷ Określenie odnoszące się do państw położonych w zachodniej części Europy.

jako wspólnotę, rodzinę²⁸. Społeczeństwo, bogata historia i rozważny władca stawiają Chiny na pozycji stałego pretendenta do roli hegemonu, co nieraz przejawiało się w przeszłości tego mocarstwa.

W drugiej połowie XX w. Chiny oparły się na swoim dobytku historycznym oraz kulturowym, co sprawiło, że rozpoczęły politykę stawiającą na większy rozwój i przywrócenie pozycji hegemonu. Zrywy mocarstwowe rozpoczęły się po 1949 r., gdy Chiny lawirowały pomiędzy różnymi doktrynami, które w ostateczności miały doprowadzić do wybrania jednolitej formy rządów. Władzący zgodnie stwierdzili, że głównymi przeciwnikami na drodze do przywrócenia mocarstwowości Chin są państwa Zachodu oraz Japonia. Ostateczna forma, uznana przez chińskie elity, wyrażała chęć stworzenia socjalistycznego mocarstwa chińskiego. Utworzono w tym czasie politykę „trzech czerwonych sztandarów”, która zgodnie z nazwą miała się opierać na trzech elementach: nowej linii partii rządzącej odrzucającej cechy stalinizmu, postępie cywilizacyjnym związanym ze skokiem gospodarczym oraz rozwojem komun ludowych. Mimo wspaniałych zamysłów teoria zakończyła się klęską, a przynajmniej nie rozwinęła się tak, jak chcieliby tego rządzący. Dzięki temu na arenie politycznej Chin zasłynął Deng Xiaoping, który przedstawił nową wizję mocarstwowości. Po objęciu przez niego władzy w 1978 r. rozpoczęły się procesy modernizacyjne. Polityk zaproponował nowy plan otwarcia się na globalny świat oraz wdrożenie reform gospodarczych. Zmiany wprowadzane były stopniowo, co pozwoliło na uniknięcie ewentualnych negatywnych skutków transformacji. Rozwaga w prowadzeniu polityki zarówno wewnętrznej, jak i na arenie międzynarodowej pozwoliła na zbudowanie silnego państwa, posiadającego predyspozycje do roli hegemonu. Chiny za sprawą rozważnego władcy rozpoczęły rozwój oświaty i kultury.

Panujący skupił się także na zbudowaniu specjalnych stref ekonomicznych z kapitałem zagranicznym oraz wprowadził reformę odnoszącą się do wsi i gruntów, co doprowadziło do likwidacji komun ludowych. Pozwoliło to na ustabilizowanie sytuacji wewnątrz

²⁸ J. Bartosiak, *op.cit.*

państwa oraz zapoczątkowało proces rozwojowy Chin. Państwo, które zbudowało silną pozycję gospodarczą, rozpoczęło poszerzanie silnych stosunków na arenie międzynarodowej. Dzięki mądrej dyplomacji Chinę zawiązały relacje ze Stanami Zjednoczonymi. Za czasów panowania Denga został rozwiązany konflikt na obszarze Azji Wschodniej, powstały z powodu istnienia kolonii. Rozwiązaniem okazała się polityka jednego kraju i dwóch systemów. Odrębności kolonialne mogły zarządzać systemowo na swoim odrębnym terytorium, jednak żadne decyzje podejmowane na tych obszarach nie mogły dojść do skutku bez konsultacji z chińskimi towarzyszami²⁹. To pozwoliło Chinom na przejęcie wpływów na terenach Azji Wschodniej i sprawiło, że stopniowo stawały się one najpotężniejszą gospodarką świata.

Druga połowa XX w. dla wielu badaczy niekwestionowanie stała się czasem silnego wzrostu dominacji Chin na świecie. Waldemar J. Dziak w monografii *Chiny – wschodzące supermocarstwo* opisuje ten potężny kraj jako „nie tylko mocarstwo regionalne zwrócone ku swym najbliższym sąsiadom w strefie Pacyfiku, ale coraz bardziej oczywiste mocarstwo globalne, z ambicją współdecydowania o losach całego świata. Stabilne wewnętrznie, spójne społecznie i wydajnie produkcyjnie Chiny są wyzwaniem, które świat musi potraktować z najwyższą powagą”³⁰. Stwierdzenie to ukazuje nam, jak ogromne znaczenie posiadały Chiny pod koniec XX w. Obecność tego mocarstwa na arenie międzynarodowej wymuszała na innych państwach rozważenie nowego scenariusza rozkładu sił na świecie. Założenia, które opierały się na polityce Denga Xiaopinga, pozwoliły na stały rozwój Chin. Odnosząc się do tej strategii, następcy stawiali kolejne kroki zmierzające ku hegemonii.

Wprowadzenie Chin do Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization*, WTO) sprawiło, że kraj stał się gospodarczym zapleczem świata, a inne państwa zostały uzależnione od chińskich

²⁹ D. Bób, *Chińska droga ku mocarstwowości – uwagi wstępne*, „Gdańskie studia Azji Wschodniej” 2013, nr 4, s. 180–182.

³⁰ W.J. Dziak, *Chiny – wschodzące supermocarstwo*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996, s. 5.

dostaw. Wprowadzenie polityki „czterech modernizacji” dodatkowo uczyniło Chiny jeszcze poważniejszym graczem na arenie międzynarodowej z wzrostową tendencją rozwojową. Opierała się ona na czterech filarach: unowocześnieniu chińskiej nauki i techniki, rolnictwie, modernizacji przemysłu ciężkiego oraz produkcji nowoczesnych zbrojeń. To wszystko stanowiło fundament państwa hegemonicznego. Gdy Chiny odniosły sukces związany z relacją władca–społeczeństwo i z posiadaniem terytorium, rozpoczęły rozwój na wzór Stanów Zjednoczonych, w tym rozbudowę silnej i nowoczesnej armii. Po osiągnięciu silnej pozycji na arenie międzynarodowej skupiły się również na kwestiach, które mogłyby w przyszłości zakłócić szybki rozwój i dążenie do pozycji hegemonia. Polityka skupiała się na ochronie środowiska oraz opiece nad biedniejszym społeczeństwem, co dawało władzy poważanie w narodzie i tworzenie harmonijnego społeczeństwa³¹. Ta decyzja niewątpliwie odznacza się cechami hegemonistycznego przywództwa, które nie tylko rozwiązuje pojawiające się problemy, lecz także przewiduje takie, które mogą narosnąć i przeszkodzić państwu na drodze do objęcia wiodącej pozycji na świecie.

Chiny w XX w. dokonały strategicznych wynalazków w sferze innowacyjności medycyny. Odkrycia chińskich naukowców są stosowane do dziś na całym świecie. W 1955 r. doktor Min Chiu Li jako pierwszy wyleczył pacjenta chorego na nowotwór złośliwy z przerzutami za pomocą systemowej chemioterapii. Jego dokonanie stworzyło nowe możliwości w leczeniu chorób onkologicznych, które w dobie zmieniającego się świata są coraz powszechniejsze. Do sukcesów chińskich naukowców zaliczamy również wynalezienie leku stosowanego przeciwko malarii. Za swój patent z 1972 r. Li został wyróżniony Nagrodą Nobla. Było to jedno z ważniejszych odkryć chińskich naukowców XX w. Innowacyjność i postęp chińskich uczonych doprowadziły do przeprowadzenia pierwszego zabiegu *in vitro* w warunkach laboratoryjnych. Jak wiadomo, we współczesnym świecie osiągnięcie to jest bardzo cenione, choć kontrowersyjne. Zabieg *in*

³¹ D. Bób, *op.cit.*, s. 183.

vitro ułatwia rodzinom spłodzenie potomka, co niejednokrotnie jest najważniejszym celem w życiu społeczeństw³². XX w. przyniósł nieoczekiwany zwrot w rozwoju chińskiej technologii, dzięki czemu Chiny zostały zauważone na arenie międzynarodowej.

Rozwój Chin na wyżej opisanych płaszczyznach niewątpliwie pozwolił na ich usytuowanie się na pozycji pretendenta do roli hegemona oraz państwa, które posiada silną rangę w światowej grze.

Podsumowanie

Podczas globalnej walki o hegemonię istotną kwestią są rozwój gospodarczy, technologiczny, informacyjny i militarny oraz osoba sprawująca władzę. Podane warunki świadczą o mocarstwowości państw i tylko globalne mocarstwa mają możliwość objęcia pozycji hegemona. Analiza dążenia do pozycji władcy świata przez Stany Zjednoczone oraz Chiny wskazuje na to, jak wysoka może być tendencja przyszłych starć tych państw o wpływy. Niepokój wzmagają sytuacja na Tajwanie w XXI w., działania prowadzone na obszarze Arktyki oraz nieokreślona polityka Chin względem sytuacji w Ukrainie. Ukazanie wzrostu rozwojowego Chin uświadamia, iż mogą one zaburzyć obecną sytuację na arenie międzynarodowej.

Zapędy hegemoniczne tego państwa są ogromne, a uznanie ich przez Stany Zjednoczone za rywala wskazuje znacząco na ten fakt. W publikacji *China's Quest for Global Primacy. An Analysis of Chinese International and Defense Strategies to Outcompete the United States* możemy wyczytać: „Chińskie władze uznają nieuchronność konkurencji, ale odrzucają pogląd, że konflikt jest nieunikniony; międzynarodowa strategia Chin ma na celu ustanowienie prymatu kraju w regionie Azji i Pacyfiku oraz ustanowienie chińskiego przywództwa w porządku międzynarodowym; Chiny unikają wojny ze Stanami

³² T. Mileszko, *Chińskie wynalazki XX wieku – jakich odkryć dokonali naukowcy z Państwa Środka?*, <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/chinskie-wynalazki-xx-wieku-jakich-odkryc-dokonali-naukowcy-z-panstwa-srodka/l9hhlhh> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).

Zjednoczonymi, chociaż nie wykluczają możliwości militaryzacji kryzysów lub konfliktów o ograniczonym zakresie; Stany Zjednoczone szanują autorytet Chin jako światowego lidera oraz w dużej mierze powstrzymują się od szkodenia chińskim interesom. Dodatkowo Stany Zjednoczone i Chiny zarządzają swoimi różnicami zgodnie z normami utrzymywanymi przez Chiny oraz obie strony współpracują w oparciu o wspólne obawy na warunkach określonych w dużej mierze przez Chińczyków³³. Potwierdza to powagę sytuacji, która rozgrywa się pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami. Rozwój tych państw w drugiej połowie XX w. dodatkowo wskazuje na skalę koniunktury.

Polityka Chin nosi znamiona rozważy, która jest niezmiernie cenią w dążeniach do hegemonii. Wyrazem dyplomacji względem światowej władzy oraz ukazania w negatywnym świetle przywództwa Stanów Zjednoczonych jest publikacja z 20 lutego 2023 r., znajdująca się na stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej (*Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*). Można w niej wyczytać, że „Stany Zjednoczone ignorują prawdę swoją siłą i depczą sprawiedliwość, aby służyć własnym interesom. Te jednostronne, egoistyczne i regresywne praktyki hegemoniczne wywołały narastającą, intensywną krytykę i sprzeciw społeczności międzynarodowej. Kraje muszą się wzajemnie szanować i traktować jak równych sobie. Duże kraje powinny zachowywać się w sposób odpowiadający ich statusowi i przejąć inicjatywę w dążeniu do nowego modelu stosunków międzypaństwowych, opartego na dialogu i partnerstwie, a nie konfrontacji czy sojuszu. Chiny sprzeciwiają się wszelkim formom hegemonizmu i polityki siły, a także odrzucają ingerencję w wewnętrzne sprawy innych krajów³⁴”.

Cytowany artykuł powinien zainicjować rozważania o wyzwaniach, jakie niesie za sobą napięcie między Stanami Zjednoczonymi a Chinami wobec bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej.

³³ A. Clark, D. Grossman, T. R. Heath, , *China's Quest for Global Primacy: An Analysis of Chinese International and Defense Strategies to Outcompete the United States*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA447-1.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).

³⁴ *US Hegemony and Its Perils*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202302/t20230220_11027664.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).

W kontekście potęgi gospodarczej w 1992 r. ukształtowała się jednobiegunowo pozycja Stanów Zjednoczonych, natomiast w 2018 r. układ sił zmienił się znacząco na wskazanie Chin i Stanów Zjednoczonych, gdzie Chiny ukazują się na pierwszym miejscu. Pod względem kryterium potęgi militarnej w 1992 r. również jednobiegunowo klarowało się przywództwo Stanów Zjednoczonych, jednakże w 2018 r. Chiny zbliżyły się do obecnego hegemonia. W kontekście potęgi geopolitycznej w 1992 r. wskazanie jest jednobiegunowe na Stany Zjednoczone, a w 2018 r. ukazuje się dwubiegunowość Stanów Zjednoczonych oraz Chin. W zakresie prognoz potęgi gospodarczej do 2050 r. przewiduje się wzmocnienie Chin oraz osłabienie Stanów Zjednoczonych. W kontekście potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, dla porównania z opisywanymi globalnymi mocarstwami, w 1992 r. Polska posiadała 27. pozycję, w 2018 r. natomiast 25³⁵. Wskaźnik wzrostu Rzeczypospolitej Polskiej nie jest wysoki na przestrzeni dwóch dekad, co dodatkowo świadczy o powadze rozważań w kwestii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w obliczu rywalizacji globalnych mocarstw o hegemonię.

Bibliografia

References List

- Bartosiak J., *Nowy porządek, uwarunkowania geopolityczne amerykańsko-chińskiej rywalizacji o hegemonię. Rola Rosji i Europy. Analiza długoterminowa*, <https://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2020/01/nowy-porzadek-bartosiak.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).
- Bób D., *Chińska droga ku mocarstwowości – uwagi wstępne*, „Gdańskie studia Azji Wschodniej” 2013, nr 4.
- Brysiak K., Elak L., Zygo K., *Geneza hegemonii – implikacja terminu na podstawie Machiavellego oraz analiza hegemonii wybranych państwa na przestrzeni wieków*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół

³⁵ Informacje za: J. Płaczek, Łukasz Kiczma, Mirosław Sułek. *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, w: „Przegląd geopolityczny” 2021, t. 35, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, s. 177–178.

- Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2022, t. XVII, nr 19 (2).
- Clark A., Grossman D., Heath T. R., *China’s Quest for Global Primacy: An Analysis of Chinese International and Defense Strategies to Outcompete the United States*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA447-1.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).
- Duch W., *Wyścig kosmiczny. Czyli rywalizacja w podboju kosmosu między USA a ZSRR*, <https://historia.org.pl/2021/04/11/wyścig-kosmiczny-czyli-rywalizacja-w-podboju-kosmosu-miedzy-usa-a-zsrr/> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).
- Dunaj B., *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Langenscheidt Polska, Kolin 2021.
- Dziak W. J., *Chiny – wschodzące supermocarstwo*, Warszawa 1996.
- Elak L., Michalak A., *Przewaga w działaniach asymetrycznych*, „Kwartalnik Bellona” 2014, nr 2.
- Jamróż A., Olkuśnik M., Wójcik E. (red.), *Popularna Encyklopedia Powszechna*, FOGRA Oficyna Wydawnicza, Kraków 2001.
- Kane T., *Global U.S. Troop Deployment, 1950–2005*, <https://www.heritage.org/defense/report/global-us-troop-deployment-1950-2005> (dostęp: 5 marca 2023 r.).
- Płaczek J., Łukasz Kiczma, Mirosław Sulek. *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, w: „Przegląd Geopolityczny” 2021, t. 35, Polskie Towarzystwo Geopolityczne.
- Krzykowski P., Żyła M., *Bezpieczeństwo globalne a bezpieczeństwo państwa – implikacje*, Zamość 2019.
- Miernik R., *Innowacje dla sił zbrojnych jako czynnik zmian w taktyce działania wojsk – wybrane przykłady*, w: Elak L., Michalak A., Więcek W. (red.), *Wyzwania i perspektywy ewolucji taktyki w świetle konfliktów lokalnych XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2016.
- Mileszko T., *Chińskie wynalazki XX wieku – jakich odkryć dokonali naukowcy z Państwa Środka?*, <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/chinskie-wynalazki-xx-wieku-jakich-odkryc-dokonali-naukowcy-z-panstwa-srodka/l9hhlhh> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).

- Pacula P., *W kierunku Global Zero? Broń jądrowa – stan obecny i perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” III-2013, nr 27, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Tomala K., *Rozwój demograficzny Chin w XX wieku*, „Dzieje najnowsze” XXXII–2000.
- US Hegemony and Its Perils*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202302/t20230220_11027664.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).
- Waligóra K., 2019, *Determinanty rozwoju państw BRICS w aspekcie międzynarodowej konkurencyjności*, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, s. 123, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/8587/1/K_Waligora_Determinanty_rozwoju_panstw_BRICS.pdf (dostęp: 5 marca 2023r.).
- Wallerstein I., *Analiza systemów-światów*, Wydawnictwo DIALOG, Warszawa 2007.

© Copyright 2023 Leszek Elak, Karol Zygo, Karolina Brysiak

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

dr Sławomir Kamiński¹

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, Polska

STRATEGICZNY WYMIAR ZMIAN W ŚRODOWISKU BEZPIECZEŃSTWA ARKTYKI

THE STRATEGIC DIMENSION OF CHANGES IN THE ARCTIC SECURITY ENVIRONMENT

Abstrakt:

Postęp technologiczny oraz ocieplenie się klimatu, w tym wzrost temperatur, wpływają na otwieranie się nowych szlaków tranzytowych w Arktyce. Zwiększa się dostępność do zasobów naturalnych tego regionu, w tym ropy naftowej i gazu, uranu czy pierwiastków ziem rzadkich. Konsekwencje dla stosunków między państwami w regionie Arktyki ma też wywołana przez Rosję wojna w Ukrainie. Celem artykułu jest wykazanie, że obszar Arktyki nie jest odporny na globalne zmiany zachodzące w środowisku bezpieczeństwa. Zmiany te skutkują nie tylko redefinicją międzynarodowego układu sił, lecz także powodują, że niektóre państwa położone poza Arktyką, posiadające aspiracje ponadregionalne, otwierają się na nowe strategiczne i ekonomiczne cele w tym regionie. W konsekwencji system zarządzania Arktyką zmienia się i różnicuje. Konieczne staje się wypracowanie nowego modelu zarządzania Arktyką, uwzględniającego zmiany w środowisku bezpieczeństwa oraz znacznie szersze spektrum aktorów sceny międzynarodowej niż kiedykolwiek w przeszłości.

Słowa kluczowe: Arktyka, Daleka Północ, ocieplenie się klimatu, środowisko bezpieczeństwa, geopolityczna wyjątkowość, model zarządzania bezpieczeństwem

¹ <https://orcid.org/0009-0005-3864-675X>.

Abstract: Technological progress and global warming, including rising temperatures, open new transit routes in the Arctic. The availability of natural resources in the region, including oil and gas, uranium and rare earth elements, is increasing. The war caused by Russia in Ukraine also has consequences for the relations between the states in the Arctic region. The aim of the article is to show that the Arctic region is not immune to changes in global security environment. These changes not only result in a redefinition of the international balance of power. Some countries located beyond the Arctic, with supra-regional aspirations, open to new strategic and economic goals in this region. Consequently, Arctic management system is changing and diversifying. It is becoming necessary to develop a new model for managing this region, considering changes in the security environment and much wider spectrum of international actors than ever before.

Keywords: The Arctic, the Far North, global warming, the security environment, geopolitical uniqueness, model of security management

Wprowadzenie

Daleka Północ była postrzegana od dziesięcioleci jako obszar odległy geograficznie i dostępny jedynie dla nielicznych aktorów sceny międzynarodowej. Tereny Arktyki ze względu na surowe warunki życia, zimny klimat i bardzo ograniczone możliwości przemieszczania się były przez wiele lat nieprzyjazne dla osadnictwa człowieka. Jednak ocieplający się klimat, postęp technologiczny oraz asertywna polityka bezpieczeństwa rosnącej liczby państw zmieniają środowisko, rolę i znaczenie Arktyki. Celem artykułu jest wykazanie, że ten region nie jest niezależny od zmian zachodzących w globalnym środowisku bezpieczeństwa; nie tylko z powodu rosnącej liczby państw, które otwierają się na nowe możliwości realizacji interesów w Arktyce, lecz także z powodu zmieniającego się układu sił. W konsekwencji możemy zaobserwować podważanie dotychczasowego systemu zarządzania Arktyką.

Układ artykułu oparty został na pięciu rozdziałach odpowiadających pięciu głównym obszarom problemowym (tj.: charakterystyka zmian roli i miejsca Arktyki w wymiarze globalnym; skutki tajenia wiecznej zmarzliny w Arktyce; geopolityczna wyjątkowość Arktyki; koncepcje polityki arktycznej wybranych państw; zaangażowanie NATO i Unii Europejskiej w Arktyce), zakończonych podsumowaniem. W trakcie prac nad poszczególnymi rozdziałami zostały wykorzystane teoretyczne metody badawcze, w tym: analiza, abstrahowanie, porównanie, synteza oraz uogólnienie. Analiza pozwoliła na zbadanie literatury, dokumentów oraz opracowań przez rozłożenie problemów na części składowe i zbadanie każdej z nich osobno. Główna trudność w zastosowaniu tej metody polegała na tym, że większość materiałów odnosiła się do wpływu czynników klimatycznych na środowisko bezpieczeństwa Arktyki oraz politykę państw w regionie. Jedynie niewielka część autorów (w szczególności materiałów opracowanych i opublikowanych po lutym 2022 r., tj. po ostatniej agresji Rosji na Ukrainę) wychodziła z założenia, że cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa są podstawą do kreowania przez wybrane państwa takiej polityki, która zmierza do podważenia globalnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, obejmującego m.in. Arktykę. Abstrahowanie polegało na wydzieleniu elementów, które wywierają wpływ na strategiczny charakter zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa tego regionu. Zastosowanie porównania i analogii umożliwiło wykorzystanie doświadczeń i praktyki działania państw i organizacji międzynarodowych (NATO, UE), które mogły przyczynić się do pogłębienia wagi i znaczenia zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa Arktyki. Synteza pozwoliła na sformułowanie wniosków systemowych, a uogólnienie (generalizacja), jako metoda pozwalająca na sprowadzenie pojęcia do mniej szczegółowej postaci, umożliwiła przedstawienie regionu Arktyki jako ważnego elementu środowiska bezpieczeństwa w wymiarze całego globu.

Charakterystyka zmian roli i miejsca Arktyki w wymiarze globalnym

Bezprecedensowa skala zmian zachodzących w rejonach arktycznych sprawia, że zmienia się też pozycja tego regionu w wymiarze globalnym. W literaturze przedmiotu z dziedziny stosunków międzynarodowych przyjmuje się definicję, że Arktyka to obszar położony na północ od granicy wyznaczonej kołem podbiegunowym (66°30'39"N), obejmujący część Rosji, Kanady, Norwegii, Szwecji, Finlandii, Alaskę (USA), Grenlandię (autonomiczne terytorium duńskie), Islandię i Ocean Arktyczny². Centrum Arktyki to Ocean Arktyczny, pokryty w dużej części lodem. Otaczają go bezleśne obszary lądowe o przemarzniętym gruncie³. Ta definicja w dużym stopniu pokrywa się z definicją koła arktycznego, które pod względem technicznym definiowane jest jako obszar położony powyżej 66,34°N, na którym występuje co najmniej raz do roku dwudziestoczerogodzinny czas trwania dnia lub nocy. Dokładna lokalizacja tego równoleżnika zmienia się w czasie, ponadto niekiedy w odniesieniu do Ameryki Północnej, Islandii i Rosji wschodniej dokonuje się rozszerzenia obszaru Arktyki aż do 60°N⁴. W definicjach klimatyczno-ekologicznych podkreśla się, że jest to obszar położony na północ od linii naturalnego występowania (wegetacji) drzew lub obszar położony na północy,

² P. Arbo et al., *Arctic futures: conceptualizations and images of a changing Arctic*, "Polar Geography" 2012, vol. 36 (3), s. 1–20.

³ W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że pojęcia „Arktyka” oraz „Daleka Północ” są traktowane zamiennie, chociaż tego drugiego nie można uznać za nazwę geograficzną. Wynika to z nieprecyzyjności tych pojęć, co jest konsekwencją: dużej dynamiki zmian klimatycznych oraz problemami dotyczącymi ograniczonych możliwości wyraźnego określenia granic geograficznych dla tego regionu; różnych metod oznaczania granic bieguna północnego. Oprócz tych odniesień niektóre państwa mają własne nazwy określające ich najbardziej wysunięte na północ regiony. Należą do nich norweskie określenie „Dalekiej Północy” (*Nordomardene*), rosyjskie „Skrajna Północ” lub „Daleka Północ” (*Крайний Север, Дальний Север*), a także „Daleka Północ” jako oznaczenie terytorium Kanady na północ od koła podbiegunowego (*Far North*). Więcej na ten temat: *National Snow and Ice Data Center*, <https://nsidc.org/home> (dostęp: 14 lutego 2023 r.); R. Baker, *Remapping the American Arctic*, <https://worldview.stratfor.com/article/remapping-american-arctic> (dostęp: 15 lutego 2023 r.).

⁴ C. Keskitalo, *International Region-Building: Development of the Arctic as an International Region*, "Cooperation and Conflict" 2007, vol. 42, s. 192–193.

gdzie przeciętna temperatura powietrza w lipcu nigdy nie jest wyższa niż 10°C⁵.

Arktyka jest bogata w faunę i florę morską; zamieszkują ją jednak nie tylko ptaki czy zwierzęta lądowe, lecz także społeczności ludzkie. Rdzenna ludność Arktyki (Inuici, Lapończycy, Czucze, Nieńcy) dostosowała się do trudnych warunków życia i stworzyła wyjątkowe kultury. Arktyka jest obszarem szczególnie wrażliwym na zmiany klimatyczne, dla klimatologów stanowi więc system wczesnego ostrzeżenia⁶. Nie zatrzymało to jednak eksploatacyjnej polityki państw regionu, które intensywnie pozyskują zasoby arktyczne, m.in. drewno, węgiel, produkty pochodzenia zwierzęcego oraz ryby. Głównym motorem działalności gospodarczej w regionie są złoża naturalne. Z danych amerykańskiej agencji naukowo-badawczej *United States Geological Survey* wynika, że w regionie Arktyki znajduje się 20–25 proc. niewykorzystanych światowych zasobów ropy i gazu, a także złoża pierwiastków ziem rzadkich i innych strategicznie ważnych minerałów, w tym: platyny, palladu, uranu i kobaltu. Dno morskie Arktyki kryje co najmniej 90 mld baryłek ropy naftowej i ok. 1,67 bln metrów sześciennych gazu ziemnego⁷. Ponadto obficie występują tam złoża klatratu metanu i gazu ziemnego. Bogactwo coraz łatwiejszych do wykorzystania zasobów naturalnych powoduje, że państwa arktyczne zaostrzają spór o prawa do ich wydobycia i eksploatacji.

Systematycznie wzrasta znaczenie Arktyki jako trasy tranzytowej w żegludze morskiej. Tajenie wieloletniej zmarzliny i ustępująca pokrywa lodowa coraz mniej ograniczają wykorzystanie wód

⁵ *Greenland Climate and Weather*, <https://visitgreenland.com/about-greenland/greenland-climate-weather/> (dostęp: 15 lutego 2023 r.); *Science For a Changing Far North. The Report of the Far North Science Advisory Panel*, www.ontario.ca/farnorth (dostęp: 15 lutego 2023 r.); *Far North Land Cover Data Specifications Version 1.4*, Ontario, Ministry of Natural Resources and Forestry; *World Meteorological Organization's World Weather & Climate Extremes Archive*, Arizona State University, <https://wmo.asu.edu/> (dostęp: 15 lutego 2023 r.).

⁶ W. Radziwinowicz, *Syberia jest coraz cieplejsza. Rosja na skraju katastrofy*, <https://wyborcza.pl/7,75399,25694033,syberia-jest-coraz-cieplejsza-rosja-na-skraju-katastrofy.html> (dostęp: 14 lutego 2023 r.).

⁷ Więcej na ten temat: D. Gautier et al., *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, U.S. Geological Survey Fact Sheet 2008–3049, 2008.

arktycznych do tranzytu powierzchniowego i sezonowo umożliwiając żeglugę wzdłuż peryferii. To Rosja jako pierwsza w pełni zbadła i przepłynęła przez tzw. Północną Drogę Morską (*Northern Sea Route*, NSR) w latach trzydziestych XX w⁸. Znaczenie tego skrótu tranzytowego między Europą i Azją wzrasta nie tylko ze względu na zmiany klimatyczne, lecz także ulepszenia technologiczne, w tym postępujące inwestycje infrastrukturalne wzdłuż tej arterii żeglugowej. Istnieje także kanadyjskie Przejście Północno-Zachodnie (*Northwest Passage*), które jednak pozostaje opcją znacznie bardziej ograniczoną od NSR ze względu na skomplikowany układ geograficzny oraz płytkość wód.

Wzmacnia się też rola Arktyki jako obszaru tranzytowego w przewozach drogą powietrzną. Transpolarne powietrzne szlaki handlowe są eksplorowane nie tylko w kontekście skrócenia czasu tranzytu pomiędzy odległymi geograficznie obszarami, lecz także w zakresie strategicznych zasobów powietrznych i rakiet, co wpływa na kształt strategii obronnych i zakres zdolności militarnych państw zaangażowanych na tych terenach. Arktyka jest doskonałą lokalizacją dla satelitarnych stacji śledzenia i odbioru – krytycznego elementu systemów wczesnego ostrzegania, nawigacji i naprowadzania. Ten czynnik podnosi walor regionu i sprawia, że staje się on coraz ważniejszym elementem diagnozy strategicznego środowiska bezpieczeństwa tych państw, które lokują w nim swoje interesy w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego.

⁸ Północna Droga Morska (ang. *Northern Sea Route*) to sezonowy szlak żeglugowy w Arktyce, wzdłuż brzegów Eurazji, biegnący z Morza Barentsa i Morza Białego przez Morze Karskie, Morze Łaptiewów, Morze Wschodniosyberyjskie oraz Morze Czukockie do Morza Beringa (Ocean Spokojny). Jest najkrótszym szlakiem żeglugowym łączącym europejską część Rosji z Syberią i Dalekim Wschodem. Stanowi część Przejścia Północno-Wschodniego (ang. *Northeast Passage*) – szlaku morskiego w Arktyce, prowadzącego z Oceanu Atlantyckiego do Oceanu Spokojnego wzdłuż północnych brzegów Eurazji. Przejście ma około 7500 km długości i biegnie z Narwiku do Prowidieniji.

Istnieje także Przejście Północno-Zachodnie (ang. *Northwest Passage*) – morska droga z Europy do wschodniej Azji, prowadząca drogami wodnymi wewnątrz Archipelagu Arktycznego. W wyniku narastającego efektu cieplarnianego i cofania się lodów na Oceanie Arktycznym, szlak ten może w przyszłości okazać się bardziej atrakcyjny. Pretensje do Przejścia Północno-Zachodniego zgłosiła Kanada, która twierdzi, że Grzbiet Łomonosowa stanowi przedłużenie jej szelfu kontynentalnego, co miałyby świadczyć o tym, że znaczny obszar Arktyki stanowi wyłączną strefę ekonomiczną Kanady.

Skutki tajenia wiecznej zmarzliny w Arktyce

Wieczna zmarzlina (nazywana też wieloletnią zmarzliną) to warstwa gruntu, która przez co najmniej dwa lata utrzymuje temperaturę równą lub niższą od 0° C. Sięga na głębokość poniżej 30 m (przykryta przez naskórkową warstwę gleby, która sezonowo rozmarza i zamarza) i swoim zasięgiem obejmuje ¼ powierzchni lądów półkuli północnej, a także część dna Oceanu Arktycznego. Jest więc ważnym składnikiem kriosfery – zmrożonej części Ziemi, do której należą też lodowce, lód morski czy śnieg⁹. Obecnie z powodu globalnego ocieplenia wieloletnia zmarzlina w Arktyce taje. Najszybciej podnosi się temperatura górnych rejonów zmrożonego gruntu, położonych płytko pod powierzchnią ziemi. Zmrożony grunt, którego temperatura jest zbliżona do 0° C, ociepla się średnio o 0,3° na dekadę. Z kolei chłodniejsza zmarzlina, której temperatura jest niższa od -2°C, ogrzewa się aż o stopień w ciągu 10 lat. Można więc założyć, że z powodu coraz wyższej średniej temperatury Ziemi ten proces będzie przyspieszać. Modele klimatyczne prognozują, że jeśli globalne ocieplenie sięgnie 1,5°C, powierzchnia wieloletniej zmarzliny na półkuli północnej zmniejszy się o 30 proc. Jeśli sięgnie 2°C, jej powierzchnia skurczy się o 40 proc. W ciągu ostatnich 7 lat globalne ocieplenie sięgnęło wartości 1,17°C¹⁰.

Ponadto naukowcy szacują, że w wieloletniej zmarzlinie zgromadzone jest 1,7 mld ton węgla. To dwa razy więcej niż znajduje się obecnie w atmosferze oraz dwa i pół razy więcej niż ludzkość wypuściła w powietrze od wybuchu rewolucji przemysłowej. W tającej zmarzlinie budzą się mikroorganizmy, które – zależnie od swojego metabolizmu – zaczynają spalać zawarty w niej węgiel beztlenowo lub tlenowo. W efekcie do atmosfery ulatuje metan lub dwutlenek węgla. Oba są gazami cieplarnianymi, przy czym z badań obejmujących ostatnie 100 lat wynika, że metan jest aż dwudziestoośmiokrotnie

⁹ K. Isaksen, H. O'Neill, J. Noetzli, V. Romanovsky, S. Smith, *The changing thermal state of permafrost*, <https://www.nature.com/articles/s43017-021-00240-1> (dostęp: 17 lutego 2023 r.).

¹⁰ *ibidem*.

bardziej skuteczny w zatrzymywaniu ciepła na Ziemi niż dwutlenek węgla¹¹.

Odwilż w Arktyce i rejonach górskich ma też wymierne znaczenie dla tamtejszych ekosystemów oraz dla infrastruktury budowlanej przez ludzi. Ławice ryb arktycznych już teraz przemieszczają się, aby dostosować się do zmieniających się temperatur wody. Z kolei w ciągu najbliższych 30 lat tająca zmarzlina może zagrozić 30–50 proc. budynków, rurociągów, gazociągów czy dróg w Arktyce¹². Ich naprawa będzie kosztować dziesiątki mld dolarów, w wielu przypadkach okaże się niemożliwa lub nieopłacalna. Przy mniejszej ilości lodu chroniącego linie brzegowe erozja zimowych sztormów niszczy nadmorskie miejscowości. Rozmarzanie wiecznej zmarzliny skutkuje tym, że przestaje ona stabilizować grunt i dźwigać ciężar zapadających się budynków oraz podierać: linie kolejowe, drogi, pasy startowe lotnisk, rurociągi, słupy linii energetycznych, nabrzeża portów, brzegi mórz i rzek. To skraca czas żywotności istniejącej infrastruktury wokół osiedli ludzkich, instalacji wojskowych czy krytycznych projektów energetycznych i mineralnych¹³.

Geopolityczna wyjątkowość Arktyki

Region arktyczny ma szczególny charakter z kilku powodów:

- podlega zmianom klimatycznym, a także przyciąga coraz większą liczbę państw zainteresowanych eksploatacją zasobów arktycznych, co czyni sytuację bezpieczeństwa w Arktyce zmienną i dynamiczną;

¹¹ K. Bjella, G. Doré, J. Hjort, M. Luoto, D. Streletskiy, Q. Wu, *Impacts of permafrost degradation on infrastructure*, <https://www.nature.com/articles/s43017-021-00247-8> (dostęp: 17 lutego 2023 r.).

¹² *ibidem*.

¹³ Struktura zmarzliny pozostaje rozpoznana w bardzo słabym stopniu, co utrudnia szacowanie skutków jej rozmarzania, zwłaszcza w średniookresowej i długookresowej perspektywie czasowej. Na „wiecznej” zmarzlinie powstały duże miejscowości, m.in. Surgut (380 tys. mieszkańców), Jakuck (330 tys.), Murmańsk (287 tys.; macierzysty port Floty Północnej), Niżniewartowsk (277 tys.), Norylsk (181 tys.; największe miasto za kołem podbiegunowym), Workuta (61 tys.), Nojabrsk (106 tys.) oraz Nowy Urengoj (118 tys.).

- przebieg obwodu koła arktycznego jest niejednoznaczny, przez co trudno jest precyzyjnie określić zakres praw do poszczególnych obszarów i znajdujących się tam zasobów;
- nierozstrzygnięte pozostają kwestie, czy problemy związane ze zmianami klimatycznymi oraz ich konsekwencjami mają charakter globalny – stanowiący „wspólne dziedzictwo” ludzkości; narodowy – oparty na położeniu geograficznym i prawie do suwerenności, czy może lokalny – ukształtowany przez ludność tubylczą, która od wielu lat żyje w „tradycyjny” sposób i realizuje swoje potrzeby na lądzie wokół Oceanu Arktycznego¹⁴.

Zmiany klimatyczne, postęp technologiczny i wzmożona aktywność państw sytuują Arktykę w miejscu, którego jeszcze nie było w historii ludzkości. Arktyka nie posiada centrum decyzyjnego, co skutkuje ograniczonymi możliwościami skutecznej ochrony przed stanem się obszarem strategicznej rywalizacji i konkurencji o zasoby. Jedynym sposobem na utrzymanie Arktyki jako regionu pokojowego współistnienia i współpracy jest zawarcie międzynarodowego porozumienia w sprawie jej statusu oraz zasad inwestowania, prowadzenia badań i eksploatacji jej zasobów. W obecnej sytuacji jest to jednak mało prawdopodobne rozwiązanie.

Czynnikiem, który nie będzie sprzyjał międzynarodowemu uregulowaniu konfliktów, jest też rosnąca temperatura. W najbardziej prawdopodobnym scenariuszu spory między państwami zaangażowanymi w sprawę tego rejonu staną się bardziej skomplikowane i coraz trudniejsze do uregulowania. Ocieplenie klimatu ma wymierny wpływ na wielkość i ukształtowanie pokrywy lodowej w Arktyce, erozję obszarów przybrzeżnych, które tracą barierę lodową chroniącą je przed sztormami, oraz na niszczenie budynków i infrastruktury transportowej ulokowanych na nietrwałym podłożu. Ryby

¹⁴ Грејз Г.М., Кузменко Ю.Г., Босе У., *Китайские интересы в российской Арктике на фоне западных санкций против России и меняющегося геополитического глобального сценария* [Grejz G.M., Kuzmienko J.G., Bose U., *Chińskie interesy w rosyjskiej Arktyce na tle zachodnich sankcji przeciw Rosji i zmieniającego się globalnego scenariusza geopolitycznego*], „Мир науки и мысли. The World of Science and Ideas” 2023, nr 1, s. 134–138, <https://cyberleninka.ru/article/n/kitayskie-interesy-v-rossiyskoy-arktike-na-fone-zapadnyh-sanktsiy-protiv-rossii-i-menyayushegosya-geopoliticheskogo-globalnogo/viewer> (dostęp: 8 marca 2023 r.).

w Oceanie Arktycznym przemieszczają się ze swoich pierwotnych lokalizacji, co wywiera wpływ na rybołówstwo lokalne i komercyjne, skutkując wzrostem konkurencji między państwami o zasoby morskie. Ściany mórz pokrytych lodem, które w przeszłości odgradzały kraje arktyczne od zagrożeń z zewnątrz, również stopniowo odsuwają się od stałego lądu, odsłaniając luki w naturalnych zaporach obronnych tych państw. Jednocześnie topniejący lód otwiera nowe obszary dla eksploracji i wydobycia zasobów, umożliwiając tym samym zwiększenie tranzytu i otwierając drogę dla wzmożonej działalności rolniczej w kierunku północnym.

Szczególnym obszarem rywalizacji między państwami arktycznymi i niearktycznymi stał się potencjał nowych szlaków morskich. Rosja i Kanada twierdzą, że ich północne korytarze są wodami wewnętrznymi, a zatem podlegają regulacyjnej i suwerennej jurysdykcji ich rządów. Stany Zjednoczone i Chiny uważają je za „międzynarodowe cieśniny”, do których każdy może mieć swobodny dostęp. Ustawia to dotychczasowych sojuszników przeciwko sobie: Kanada przypomina USA, że tranzyt przez cieśniny o statusie międzynarodowym będzie umożliwiać swobodne operowanie na tych wodach rosyjskim i chińskim okrętom podwodnym; Chiny szukają sposobów na ominięcie przepisów, które ich partner (Rosja) nakłada na statki przepływające Północną Drogą Morską. Z kolei wzrost zainteresowania państw niearktycznych tymi terenami – związany z podejmowanymi globalnie działaniami klimatycznymi, kwestiami ochrony środowiska oraz próbami regulacji zasad eksploatacji zasobów lokalnych – pogłębia proces dalszego umiędzynarodowienia zarządzania Arktyką.

Koncepcje polityki arktycznej wybranych państw

Kraje, których terytoria są ulokowane poza kołem podbiegunowym, od dawna strzegą swojej kontroli nad regionem, ograniczając próby wprowadzania niekorzystnych dla siebie zmian w zarządzaniu Arktyką. To osiem państw arktycznych: Rosja, Kanada, Stany

Zjednoczone, Norwegia, Szwecja, Finlandia, Dania (Grenlandia) i Islandia (mała część wyspy Grimsey). Te kraje współpracują m.in. w ramach Rady Arktycznej (*Arctic Council*), organie utworzonym w celu zarządzania problemami Arktyki¹⁵. O ile jednak przez dziesięciolecia Arktyka była obszarem względnie spokojnym, położonym z dala od napięć geopolitycznych, a państwa arktyczne utrzymywały wielopłaszczyznową współpracę, to pogłębiające się zmiany klimatyczne oraz rosyjska inwazja na Ukrainę zmieniły sytuację. Rada Arktyczna okazała się jedną z pierwszych ofiar tej wojny: wszystkie państwa arktyczne z wyjątkiem Rosji wydały na początku marca 2022 r. wspólne oświadczenie, w którym ogłosiły zamiar zawieszenia udziału we wszystkich posiedzeniach tego gremium¹⁶. Argumentowały swoje postanowienie tym, że Rada Arktyczna – najważniejszy organ zarządzający Arktyką – nie może podejmować decyzji opartych na konsensusie w trakcie toczącej się wojny w Ukrainie, prowadzonej przez jednego z jej członków.

Rosja

Spośród ośmiu państw arktycznych Rosja jest najbardziej zależna od tego regionu. Zajmuje ok. 40 proc. terytorium lądowego Arktyki, a ponad połowa mieszkańców Arktyki ma obywatelstwo rosyjskie, co umiejscawia największe arktyczne miasta (Murmańsk, Norylsk) na terytorium Rosji. Z tego powodu Arktyka zajmuje kluczowe

¹⁵ Rada Arktyczna to utworzone na mocy Paktu z Ottawy w 1996 r. forum współpracy międzynarodowej w regionie Arktyki. W jej skład wchodzi przedstawiciele rządów państw i terytoriów położonych w tym regionie: Dania, Finlandia, Grenlandia, Islandia, Kanada, Norwegia, Rosja, USA, Szwecja i Wyspy Owcze (Grenlandia i Wyspy Owcze to terytoria zależne Danii). Polska posiada od 1998 r. status stałego obserwatora. W latach 2021–2023 pracom Rady przewodniczy Rosja. Innym forum współpracy parlamentów, rządów państw nordyckich i ich terytoriów autonomicznych jest utworzona w 1952 r. Rada Nordycka z siedzibą w Kopenhadze. Państwa założycielskie to: Dania, Islandia, Norwegia i Szwecja. W późniejszych latach dołączyły Finlandia, Grenlandia, Wyspy Alandzkie i Wyspy Owcze. Współpraca w ramach Rady Nordyckiej dotyczy wszystkich dziedzin poza polityką zagraniczną i obronnością.

¹⁶ *Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia's Invasion of Ukraine*, <https://www.state.gov/joint-statement-on-arctic-council-cooperation-following-russias-invasion-of-ukraine/> (dostęp: 24 lutego 2023 r.).

miejsce w rosyjskich planach rozwoju i jest uznawana za region, który w przyszłości pozwoli złagodzić skutki problemów ekonomicznych i społecznych kraju¹⁷.

Zdaniem Nikołaja Korchunowa, ambasadora ds. współpracy arktycznej w rosyjskim MSZ oraz przedstawiciela Rosji w Radzie Arktycznej, głównym zagrożeniem w Arktyce jest zmiana klimatu, która wymaga opracowania środków łagodzących i działań przystosowawczych. Z tego powodu Rosja deklaruje zainteresowanie różnymi formami międzynarodowego partnerstwa, których celem byłoby osiągnięcie przełomu w dziedzinie technologii i innowacyjnych rozwiązań na rzecz zrównoważonego rozwoju Arktyki. Istnieją jednak przeszkody na drodze do niego, w szczególności ograniczenia wywołane sankcjami gospodarczymi przeciwko Rosji (a w konsekwencji także dla mieszkańców Arktyki). Skutkuje to emisją wielu mln ton dwutlenku węgla uwolnionych w efekcie zawieszenia projektów Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (*European Bank for Reconstruction and Development*, EBOR) dla Rosji¹⁸. Konrchunow podkreśla, że „jedyną konkurencją, za którą opowiadamy się w Arktyce, jest uczciwa konkurencja rynkowa (...). Ostatnią rzeczą, której potrzebujemy to kolejne przejawy «zimnej wojny» lub «dylematu bezpieczeństwa». Rosja (...) wzmacnia swój potencjał militarny i podejmuje odpowiednie środki obronne w celu zapewnienia suwerenności i ochrony naszych północnych granic, co oparte jest na logice rozsądnej wystarczalności”¹⁹. W opinii Nikołaja Korchunowa Rosja opowiada się za holistycznym podejściem do rozwoju Arktyki, w tym zapobieganiu zagrożeniom oraz reagowaniu na wyzwania poprzez

¹⁷ Rosyjska ekspedycja Arktyka-2007 przeprowadziła badania, które miały potwierdzić, że Grzbiet Łomonosowa jest przedłużeniem jej szelfu kontynentalnego, a zatem spory obszar Arktyki miałby stanowić wyłączną strefę ekonomiczną Rosji. Wzdłuż rosyjskich wybrzeży przebiega Przejście Północno-Wschodnie, droga morska między Europą i krajami Dalekiego Wschodu, której częścią jest Północna Droga Morska (NSR). Ponadto Rosja, która ma rozległą linię brzegową na północy, zmienia swoją pozycję strategiczną i dąży do infrastrukturalnego połączenia arktycznej granicy z Rosją centralną.

¹⁸ E. Buchanan, *Russia and the High North: Interview with Nikolay Korchunov, Russian Ambassador at Large for Arctic Cooperation*, Modern War Institute at West Point, <https://mwi.usma.edu/russia-and-the-high-north-interview-with-nikolay-korchunov-russian-ambassador-at-large-for-arctic-cooperation/> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

¹⁹ *ibidem*.

mechanizmy współpracy regionalnej. Coroczne spotkania szefów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych państw Rady Arktycznej były – zdaniem ambasadora – skutecznym mechanizmem utrzymania stabilności w regionie, ponieważ ograniczały internacjonalizację działalności wojskowej państw niearktycznych. Rosja uważa, że w Arktyce nie ma problemów wymagających militarnego rozwiązania i oczekuje, że wszystkie państwa, które zobowiązały się do utrzymania pokoju, stabilności i konstruktywnych stosunków w tym regionie, będą to zobowiązanie bezwarunkowo przestrzegać²⁰.

Problemem w stanowisku Rosji jest fakt, że pod pozorem troski o środowisko naturalne i poprawę warunków życia rdzennych mieszkańców testuje ona możliwości czerpania zysków ze zmian klimatycznych. Dla prezydenta Władimira Putina Arktyka jest kluczem do kontynuacji modelu biznesowego Rosji opartego na eksporcie surowców energetycznych, zwłaszcza że jej gospodarka odczuwa zachodnie sankcje ekonomiczne nałożone wskutek agresji na Ukrainę. Rosja realizuje więc ambitne projekty energetyczne w Arktyce; militaryzuje też politykę arktyczną, m.in. poprzez testowanie nowych rodzajów broni (tj. podwodny dron Posejdon o napędzie jądrowym), a także reaktywację, kosztem ponad miliarda dolarów, kilkudziesięciu opuszczonych wcześniej radzieckich baz wojskowych na wybrzeżu Arktyki oraz umieszczenie w nich systemów obrony powietrznej S-400. Zgłasza też nowe roszczenia terytorialne na Dalekiej Północy, co uderza w interesy innych państw arktycznych – Kanady, Danii czy Norwegii. Moskwa ponowiła roszczenia terytorialne dotyczące szelfu kontynentalnego na forum ONZ, podejmując tym samym działania zabezpieczające rosyjskie interesy na Północnej Drodze Morskiej. W sumie rości sobie prawa do 1,2 mln kilometrów kwadratowych Arktyki, tj. obszaru czterokrotnie większego od Niemiec²¹.

Po wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej w lutym 2022 r. tendencje militarystyczne w rosyjskiej polityce arktycznej uległy

²⁰ *ibidem*.

²¹ P. Lokshin, *Kalter Krieg um die Arktis [Zimna wojna w Arktyce]*, <https://www.welt.de/politik/ausland/plus231228413/Wettstreit-der-Weltmaechte-Kalter-Krieg-um-die-Arktis.html> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

wzmocnieniu²². Rosja uważa, że warunki realizacji jej interesów ulegają pogorszeniu, ponieważ – wraz z wnioskami Finlandii i Szwecji ubiegającymi się o przystąpienie do NATO – jest coraz bardziej „okrążana” przez państwa Sojuszu Północnoatlantyckiego²³. 31 lipca 2022 r. prezydent Władimir Putin podpisał znowelizowaną Doktrynę morską Federacji Rosyjskiej²⁴, która aktualizuje cele i strategię operacyjną marynarki wojennej z 2015 r. Najważniejsze założenia dokumentu to „nieuchronność konfrontacji z Zachodem” i potrzeba zwiększenia „zdolności operacyjnej” na akwenach międzynarodowych. Rosja wprost ogłasza się „potęgą morską” i podkreśla konieczność realizacji interesów na każdym akwenie świata. Za najważniejsze regiony operacyjne uznaje teraz Arktykę oraz Pacyfik. Wskazuje to na reorientację założeń polityki morskiej i zmianę nastawienia do Zachodu – z polityki kooperacyjnej na politykę rywalizacji na Dalekim Wschodzie i Północy. W „obszarach kluczowych dla przetrwania państwa”²⁵ oraz w „obszarach o istotnym znaczeniu”²⁶ Rosja zakłada użycie wszystkich możliwych środków, w tym sił zbrojnych²⁷.

Dużą uwagę poświęcono NSR, która została zaklasyfikowana w dokumencie jako wody terytorialne Rosji. Wskazuje to na wzrost zainteresowania Rosji w kierunku północnym, co jest spowodowane przede wszystkim chęcią pozyskania strategicznych surowców oraz zabezpieczenia przed ewentualnymi działaniami zbrojnymi, w tym przed perspektywą inwazji. Mając na uwadze zmiany klimatyczne, Rosja uznała, że sezonowe szlaki morskie na Oceanie Arktycznym mogą wkrótce stać się szlakami stałymi, a wieczna zmarzlina zacznie

²² Moskwa próbuje odbudowywać architekturę obronną z czasów zimnej wojny wzdłuż północnej granicy, uznając, że dostęp do mórz jest nie tylko korzyścią, lecz także potencjalnym zagrożeniem.

²³ 4 kwietnia 2023 r. Finlandia formalnie została członkiem NATO.

²⁴ *Указ Президента Российской Федерации от 31.07.2022 г. № 512 об утверждении Морской доктрины Российской Федерации [Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 31 lipca 2022 r., nr 512, o zatwierdzeniu Doktryny morskiej Federacji Rosyjskiej]*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/48215> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).

²⁵ Wody terytorialne Federacji Rosyjskiej, wyłączna strefa ekonomiczna Federacji Rosyjskiej, Morze Kaspjskie, Morze Ochockie, rosyjska część Oceanu Arktycznego.

²⁶ Wschodnia część Morza Śródziemnego, Morze Czarne, Morze Azowskie, Morze Bałtyckie, cieśniny czarnomorskie, cieśniny duńskie, cieśniny kurylskie.

²⁷ *Указ Президента..., op.cit.*

zanikać, co stwarza zarówno szansę, jak i zagrożenie dla bezpieczeństwa północnych obszarów Rosji. Autorzy doktryny wyraźnie wskazali potrzebę inwestowania w przemysł cywilny i wojskowy w regionie północnym. Celem jest chęć poprawy wydajności infrastruktury i zwiększenia zdolności produkcyjnych dla budowy nowoczesnych okrętów, zdolnych zasilić szeregi Floty Północnej. W planach pozostaje zwodowanie nowego rodzaju lotniskowca, zastąpienie sprzętu postradzieckiego nowoczesnym arsenałem morskim oraz zwiększenie liczby atomowych okrętów podwodnych zdolnych do przenoszenia głowic nuklearnych²⁸.

Reasumując, Rosja postrzega Arktykę jako strategiczne *continuum* rozciągające się od północnego Atlantyku po północny Pacyfik. W tym kontekście priorytetami Kremla są nakładanie opłat na inne państwa w zamian za uzyskanie dostępu do rosyjskiej części Arktyki, ochrona Północnego Szlaku Morskiego, obrona podejść do bieguna północnego oraz rozszerzanie zdolności wojskowych Rosji poza obszar rosyjskiej części Arktyki.

Rosja dąży do odbudowy zdolności wojskowych i modernizacji infrastruktury w regionie, stosując tzw. „podwójnie podwójne” podejście: infrastruktura arktyczna jest wykorzystywana do celów cywilnych i wojskowych (podwójne zastosowanie), jednocześnie zaciera granice między intencjami ofensywnymi i defensywnymi (podwójny cel). Rosyjska polityka arktyczna prowadzi do zwiększania napięć, szczególnie w rejonach, gdzie funkcjonują regionalne węzły nawigacyjne: Grenlandia–Islandia–Wielka Brytania oraz Grenlandia–Islandia–Norwegia i archipelag Svalbard²⁹. Tym samym ograniczane są możliwości powrotu do pragmatycznej współpracy z innymi państwami arktycznymi.

²⁸ *ibidem*.

²⁹ M. Boulègue, *The militarization of Russian polar politics*, <https://www.chathamhouse.org/2022/06/militarization-russian-polar-politics> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

Kanada

Państwa Ameryki Północnej zajmują drugą co do wielkości masę lądową Arktyki. W przeciwieństwie do Rosji Arktyka stanowi jednak niewielki procent Produktu Krajowego Brutto (PKB) zarówno dla Kanady, jak i Stanów Zjednoczonych. Z tego powodu sprawy Arktyki przez długi czas uważane były w tych krajach za drugorzędne. To podejście ulega jednak zmianie wraz ze wzrostem zaangażowania Rosji i innych państw w tym regionie. Ottawa podjęła pierwsze decyzje dotyczące zwiększenia własnej aktywności (m.in. budowa nowych lodołamaczy oraz statków zdolnych do funkcjonowania w warunkach arktycznych), lecz wielkość inwestycji Kanady i USA znacząco ustępuje inwestycjom rosyjskim, a nawet chińskim.

Kanada zgodziła się w 2014 r. na zwiększenie środków na obronę do 2 proc. PKB, co stanowi limit obowiązujący państwa NATO³⁰. Zdaniem Elinor Sloan, profesor stosunków międzynarodowych na Carleton University w Ottawie, „Kanada potrzebuje okrętów podwodnych z napędem jądrowym, aby odbywać rejsy patrolowe pod lodem arktycznym przez cały rok, oraz co najmniej dwóch lodołamaczy klasy polarnej. Arktyczne okręty patrolowe mogą penetrować akweny pokryte maksymalnie jednometrową warstwą lodu, dlatego muszą pływać w towarzystwie lodołamaczy”³¹. Płk Pierre Leblanc, były dowódca sił kanadyjskich na Dalekiej Północy, dodaje: „Kanada miałaby trudności z samodzielnym odparciem inwazji dużych sił wojskowych”³².

W kanadyjskich ośrodkach analitycznych dominuje przekonanie, że Kanada w zbyt dużym stopniu opierała swoją politykę bezpieczeństwa na międzynarodowych sojuszach. Nie osiągnęła celów NATO w zakresie wydatków wojskowych (1,3 proc. PKB w 2021 r.)³³.

³⁰ L. Hirtzmann, *L'Arctique canadien, nouvel enjeu militaire? [Kanadyjska Arktyka, nowe wyzwanie militarne?]*, <https://www.lefigaro.fr/international/l-arctique-canadien-nouvel-enjeu-militaire-20220904> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

³¹ *ibidem*.

³² *ibidem*.

³³ *Military Expenditure (% of GDP) – Canada. The World Bank data*, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=CA> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

Polega na partnerstwie wywiadowczym „Five Eyes”, ale kanadyjski wkład w tę inicjatywę jest rozczarowujący³⁴. Jego rząd wielokrotnie wspominał o zobowiązaniach na rzecz obrony Ameryki Północnej, m.in. z wykorzystaniem NORAD³⁵, ale jak dotąd nie wykonał zbyt wiele, aby zmodernizować kluczowe systemy nadzoru, które stanowią podstawę bezpieczeństwa i ochrony kanadyjskiej suwerenności nad Arktyką. W związku z tą sytuacją kluczowe jest podjęcie trzech następujących kroków: Kanada powinna zobowiązać się do wnoszenia na rzecz wzmocnionej misji zbiorowego bezpieczeństwa NATO. Po drugie, musi rozszerzyć swoje zdolności wywiadowcze, a także te dotyczące oceny zagrożeń w wymiarze globalnym, aby wraz z partnerami z „Five Eyes” przyczynić się do wczesnego ostrzegania o zagrożeniach i konfliktach. Po trzecie, Kanada musi zrealizować swoje zobowiązania wobec Arktyki. Będzie to oznaczać nowe inwestycje w infrastrukturę, zdolności obronne na Dalekiej Północy oraz nadzór naziemny i kosmiczny, monitorujący skutki zmian klimatu oraz zagrożenia dla bezpieczeństwa. Konieczne będzie także podjęcie nowych zobowiązań obronnych, tj.: przyspieszenie wzrostu wydatków wojskowych i zwiększenie liczebności sił zbrojnych, co może być przedsięwzięciem niewygodnym, zwłaszcza w sytuacji, gdy kraj dąży do ożywienia gospodarczego po pandemii COVID-19³⁶.

³⁴ Tzw. Sojusz Pięcioroga Oczu to niejawnie porozumienie instytucji wywiadowczych pięciu państw: USA, Wielkiej Brytanii, Kanady, Australii i Nowej Zelandii. Dotyczy przekazywania sobie danych wywiadowczych, w szczególności tych z nasłuchu elektronicznego, i rezygnacji z wzajemnego szpiegowania.

³⁵ Nadzór w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa nad kanadyjską częścią Arktyki oraz amerykańską Alaską prowadzi *North American Aerospace Defense Command* (Dowództwo Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej i Kosmicznej, NORAD;). To jednostka organizacyjna istniejąca od 12 maja 1958 r., w skład której wchodzi USA i Kanada. Celem jest kontrola przestrzeni powietrznej i kosmicznej nad Ameryką Północną poprzez: wykrywanie, obserwację i szacowanie stopnia zagrożenia obiektów w przestrzeni kosmicznej; wykrywanie i ostrzeganie przed atakiem na Amerykę Północną; współpracę i dostarczanie informacji innym szczeblom dowodzenia; zapewnienie kontroli i obrony w przestrzeni powietrznej USA i Kanady.

³⁶ W. Wark, A. Shull, *Opinion: Canada needs a new security strategy to deal with the new global order*, <https://nationalpost.com/opinion/opinion-canada-needs-a-new-security-strategy-to-deal-with-the-new-global-order> (dostęp: 19 lutego 2023 r.); A. Shull, W. Wark, *Reimagining a Canadian National Security Strategy*, <https://www.cigionline.org/publications/reimagining-a-canadian-national-security-strategy/> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

Kluczowe potrzeby obronne Kanady obejmują nowe myśliwce i samoloty szturmowe, uzbrojone i nieuzbrojone drony rozpoznawcze, małe systemy satelitarne, mobilne systemy obrony przeciwlotniczej, obronę przeciwpancerną i uzbrojone lodołamacze³⁷. Jednak największa reorientacja będzie dotyczyć zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego, obejmującego m.in. ochronę przedsiębiorstw i osób przed cyberatakami, wzmocnienie zdolności do zwalczania zagranicznego szpiegostwa i kradzieży wiedzy, poprawę ochrony własności intelektualnej w gospodarce opartej na technologii cyfrowej oraz zapewnienie, że sektor badawczy i społeczeństwo obywatelskie w Kanadzie są wolne od złośliwej, obcej ingerencji³⁸. Wyzwania dla bezpieczeństwa ekonomicznego i zagrożenia dla interesów gospodarczych kraju są bez wątpienia największe od czasu II wojny światowej. Obejmują one w szczególności kanadyjskie terytoria arktyczne jako potencjalny obszar rywalizacji państw o zasoby regionu. Dla Kanady nadszedł czas, aby zareagować na fundamentalne zmiany porządku światowego.

Stany Zjednoczone

Stany Zjednoczone są państwem arktycznym dzięki eksklawie położonej w północno-zachodniej części Ameryki Północnej, czyli Alasce. Jest ona nie tylko największym stanem USA (ponad 1,7 mln km kw.), lecz także trzecim najmniej zaludnionym (ok. 733 tys. ludności)³⁹. Dotychczasowe, relatywnie słabe zainteresowanie władz USA sprawami Dalekiej Północy wynika z odległości geograficznej czterdziestu ośmiu kontynentalnych stanów, a także z powszechnej w tym kraju koncepcji normatywnej, według której Alaska jest wyjątkowym regionem z zestawem niepisanych zasad, wierzeń i historii, które zapewniły jej odporność na wiele problemów geopolitycznych.

³⁷ *Canada's Arctic and Northern Policy Framework*, Government of Canada, 2019.

³⁸ W. Wark, A. Shull, *Opinion: Canada needs...*, *op.cit.*

³⁹ *U.S. Census Bureau QuickFacts*, <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/AK/PST045222> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

Narracja o wyjątkowości Arktyki utrzymywała się od czasu zakończenia zimnej wojny, ale zaczyna być kwestionowana w obliczu aktualnych i nadchodzących zmian w środowisku bezpieczeństwa. Wraz z otwarciem nowych szlaków morskich i łatwiejszym dostępem do ropy naftowej, gazu i innych zasobów naturalnych powstaje tzw. „nowa Arktyka”, co zmusza Stany Zjednoczone do bardziej aktywnego zabezpieczenia swoich interesów. Niektóre amerykańskie ośrodki analityczne wzywają do amerykańskiego „powrotu” do Arktyki, który obejmowałby powstanie programu „Arktycznej Inicjatywy Bezpieczeństwa” (na wzór „Europejskiej Inicjatywy Odstraszenia” w Europie Wschodniej) w celu przeciwstawienia się agresywnej postawie Rosji. Poprzez projekty infrastrukturalne, nowe ćwiczenia wojskowe oraz działania biznesowo-badawcze Waszyngton mógłby pokazać, że Ameryka nie porzuci zarówno arktycznych ambicji, jak i terytoriów swoich bliskich sojuszników w obliczu postawy Rosji. Jest jednak grono ekspertów i ekspertek, którzy zgłaszają wątpliwości. Obawiają się wysokich kosztów „nowej, północnej zimnej wojny”, niepewnych perspektyw wykorzystania zasobów surowcowych Arktyki, a także niejasnej przyszłości NSR pomimo deklaracji ze strony rosyjskiej. Co więcej, wysokie koszty ubezpieczenia przedsięwzięć realizowanych na Dalekiej Północy sprawiają, że trasy arktyczne są drogie i w najbliższej przyszłości nie będą w stanie konkurować z trasami przez kanały Sueski czy Panamski⁴⁰.

W dokumencie strategicznym pt. „Niebieska Arktyka: strategiczny plan dla Arktyki” ze stycznia 2021 r. (wydanym w ostatnich dniach urzędowania administracji Donalda Trumpa) wzywa się do zwiększenia amerykańskich wpływów w tym regionie⁴¹. Podkreśla się potrzebę zwiększenia amerykańskiego systemu odstraszenia w Arktyce, jednak bez naruszania stabilności relacji lub wywoływania konfliktu w regionie. Jednym z kluczowych celów zawartych w strategii jest „budowanie zaufania między narodami poprzez zbiorowe działania

⁴⁰ P. Lokshin, *Kalter Krieg...*, *op.cit.*

⁴¹ *A Blue Arctic. A Strategic Blueprint for the Arctic*, <https://media.defense.gov/2021/Jan/05/2002560338/-1/-1/0/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

odstraszania i bezpieczeństwa, które koncentrują się na wspólnych zagrożeniach i wspólnych interesach”⁴². Zaproponowane podejście jest jednak niezgodne z koncepcją odstraszania wobec Rosji, opartą na silnej, wiarygodnej i przewidywalnej obecności wojskowej, unikającej podsycania napięć i wywoływania ewentualnego konfliktu. Silniejsza obecność wojskowa USA w regionie Arktyki jest bez wątpienia kluczowa dla utrzymania odpowiedniego poziomu odstraszania. Jednak jest także konieczne, aby doprowadzić do zmniejszenia ryzyka wystąpienia niezamierzonych konfliktów poprzez „rozszerzenie regionalnych mechanizmów konsultacyjnych i wspólnego planowania” z „komunikacją, ograniczeniami, przejrzystością i weryfikacją” jako podstawowymi elementami zapobiegania niezamierzonej eskalacji militarnej w Arktyce⁴³.

Znaczenie Arktyki dla USA szybko wzrasta na skutek „rosnących implikacji geostrategicznych, ekonomicznych, klimatycznych, środowiskowych i bezpieczeństwa narodowego” wynikających z szybkich zmian zachodzących w tym regionie. W 2014 r. oczekiwano, że stała obecność amerykańskiej Marynarki Wojennej w Arktyce będzie konieczna nie wcześniej niż w 2030 r. Obecnie ocenia się, że podjęcie działań w tym zakresie jest sprawą pilną ze względu na złożony charakter wyzwań arktycznych: od zapewnienia nieskrępowanego dostępu do szlaków morskich i surowców po wzmożoną aktywność wojskową Rosji i Chin, wymuszającą bardziej asertywne zaangażowanie się USA. Z tego powodu kładzie się większy nacisk na kontrolę akwenów morskich, a także podejmuje szereg działań, w tym: decyzję o odtworzeniu Drugiej Floty USA; wzmocnienie obiektów wojskowych, tj. Bazy Sił Powietrznych Thule na Grenlandii; wzrost amerykańskiej obecności wojskowej w bazie lotniczej w Ørland w Norwegii; udział grupy uderzeniowej lotniskowca Harry S. Truman w ćwiczeniach NATO pk. Trident Juncture w 2018 r. w pobliżu koła podbiegunowego⁴⁴. Ponadto w amerykańskiej strategii arktycznej kładzie się

⁴² *ibidem*.

⁴³ K. Zysk, *Predictable Unpredictability? U.S. Arctic Strategy and Ways of Doing Business in the Region*, <https://warontherocks.com/2021/03/predictable-unpredictability-u-s-arctic-strategy-and-ways-of-doing-business-in-the-region/> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

⁴⁴ *National Strategy for the Arctic Region*, The White House, Washington 2022.

nacisk na rozwijanie zdolności w zakresie: załogowej i bezzałogowej obecności operacyjnej, patrolowania, inwestycji w infrastrukturę, kluczowych badań i projektów umożliwiających funkcjonowanie w warunkach klimatu arktycznego; modelowania pogody, dowodzenia, kontroli, komputerów, łączności, cyberprzestrzeni, wywiadu, nadzoru i rozpoznania możliwych do zastosowania w Arktyce. USA ma w planach współpracę z sojusznikami i partnerami regionalnymi, m.in. w zakresie nadzoru powietrznego, wymiany danych wywiadowczych, ćwiczeń i szkoleń. Chodzi także o to, aby poprzez rozwój współpracy międzynarodowej w wymiarze regionalnym zwiększać możliwości realizowania wspólnych interesów i osiągnięcia zbieżnych celów w tym wyjątkowym środowisku bezpieczeństwa⁴⁵.

Słabością amerykańskiej strategii arktycznej jest jednak m.in.: brak określenia celowości zaangażowania amerykańskich sił morskich w różnych częściach regionu, a także brak uznania, że Arktyka jest rozległa i zróżnicowana pod względem poziomu rozwoju, infrastruktury, działalności gospodarczej i potrzeb wojskowych. Poszczególne jej części różnią się pod względem wyzwań w dziedzinie bezpieczeństwa. Europejska część Arktyki jest relatywnie silnie zmilitaryzowana – w odróżnieniu od wybrzeży Alaski. Zachodnia część Arktyki jest obszarem działania rosyjskiej Floty Północnej, co potencjalnie stwarza zagrożenie dla drożności morskich szlaków komunikacyjnych oraz możliwości operacyjnych amerykańskich i europejskich sił morskich na północnym Atlantyku. Kwestię sporną stanowi rosyjska kontrola nad Północną Drogą Morską, kwestionowana przez USA. nierozstrzygalnym dylematem pozostaje też znalezienie równowagi pomiędzy dwoma filarami bezpieczeństwa arktycznego: z jednej strony militaryzacją, silną obroną i odstraszaniem, z drugiej zaś – tworzeniem sieci zarządzania i współpracy. W wymiarze praktycznym obejmuje to m.in. Okrągły Stół Arktycznych Sił Bezpieczeństwa⁴⁶ i spotkania szefów obrony państw regionu.

⁴⁵ *ibidem*.

⁴⁶ ASFR, czyli *Arctic Security Forces Roundtable* (Okrągły Stół Arktycznych Sił Bezpieczeństwa) to ustanowiony w 2011 r. z inicjatywy Norwegii i USA format współpracy dwunastu państw (Kanada, Dania, Finlandia, Francja, Niemcy, Islandia, Holandia, Norwegia, Rosja, Szwecja, Wielka Brytania, USA) w zakresie poprawy komunikacji i świadomości

W tym kontekście potrzebne jest także większe zaangażowanie amerykańskiej dyplomacji w Arktyce. W 2014 r. podczas administracji prezydenta Baracka Obamy zostało utworzone stanowisko Specjalnego Przedstawiciela ds. Arktyki. W 2017 r. zostało ono zlikwidowane, a w 2020 r. ponownie odtworzone pod nazwą Koordynatora Regionu Arktycznego. Latem 2020 r. nastąpiło także otwarcie konsulatu USA w Nuuk, na Grenlandii. Z jednej strony to pozytywne kroki w kierunku rozszerzenia obecności dyplomatycznej i zaangażowania USA w sprawę Arktyki. Z drugiej strony, te działania zostały raczej odebrane jako symbole historycznego zaniedbania regionu przez USA, gdyż to wciąż za mało, aby ustanowić amerykańskie dyplomatyczne przywództwo w Arktyce⁴⁷. W tym kontekście senatorka Lisa Murkowski, republikanka z Alaski, zwróciła się z wnioskiem do prezydenta Joe Bidena o rozważenie m.in.: rozszerzenia amerykańskiego przywództwa w Arktyce na całą gałąź wykonawczą, zwłaszcza na Departament Stanu, Departament Obrony, Radę Bezpieczeństwa Narodowego, przywrócenie funkcjonowania Komitetu Wykonawczego ds. Arktyki z dodatkowymi miejscami dla przedstawicieli rdzennych mieszkańców Alaski, a także powołanie Specjalnego Pełnomocnika Prezydenta ds. Klimatu oraz dyrektora wykonawczego *Ted Stevens Center for Arctic Security Studies* – zatwierdzonego i finansowanego przez Kongres regionalnego centrum studiów w dziedzinie bezpieczeństwa w Arktyce⁴⁸.

morskiej w regionie koła podbiegunowego, powstały w wyniku zwiększającego się przepływu ludzi i towarów w Arktyce. Spotkania odbywają się zazwyczaj regularnie co pół roku z udziałem wysokiej rangi oficerów reprezentujących poszczególne kraje. Od 2014 r. w spotkaniach ASFR nie uczestniczy Rosja.

⁴⁷ L. Murkowski, *Arctic Exceptionalism*, <http://afsa.org/arctic-exceptionalism> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

⁴⁸ *ibidem*.

Kraje nordyckie⁴⁹

Norwegia, Finlandia, Islandia i Szwecja to mniejsi gracze na arenie międzynarodowej. Mimo to również mają swoje interesy w Arktyce, zwłaszcza w przemyśle naftowym, gazowym i mineralnym, rybołówstwie i turystyce. Polityka państw nordyckich w Arktyce pozostaje połączeniem metod odstraszenia i odprężenia, ale rosnące zdolności militarne Rosji w regionie, jej asertywna polityka zagraniczna i dopuszczanie użycia siły w osiągnięciu celów politycznych czynią stosunki wzajemne asymetrycznymi i wymagają od państw nordyckich przesunięcia akcentów w dotychczas realizowanej polityce bezpieczeństwa.

Norwegia jest światowym liderem w produkcji ropy naftowej w Arktyce oraz dużym eksporterem ropy i gazu ziemnego. Szacuje się, że połowa z jej nieodkrytych węglowodorów znajduje się na Morzu Barentsa. Jest też drugim co do wielkości eksporterem ryb na świecie. Skutkuje to tym, że – w warunkach asymetrii militarnej między Norwegią a Rosją – jest ona silnym orędownikiem skupienia NATO na obronie zbiorowej i zwiększenia zaangażowania na północnej flance poprzez sojusznicze ćwiczenia wojskowe, zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego. Po nielegalnej rosyjskiej aneksji Krymu Norwegia zawiesiła współpracę wojskową z Rosją, ale podtrzymała ją w dziedzinach: rybołówstwa, poszukiwania i ratownictwa, współpracy straży przybrzeżnych i granicznych, reagowania na incydenty na morzu czy zagrożenia dla środowiska⁵⁰. Utrzymywana jest też „gorąca linia” pomiędzy norweskim Dowództwem Operacyjnym a rosyjską Flotą Północną, aby zmniejszyć ryzyko wystąpienia nieprzewidzianych wypadków. Oba kraje mają „wspólny interes, aby

⁴⁹ Kraje nordyckie (tj. kraje północne, od słów *nord* i *nordisk* oznaczających w językach skandynawskich odpowiednio *północ* i *północny*) to termin, który wiąże się z określeniem „kraje skandynawskie”, ale o szerszym znaczeniu. Obejmuje kraje członkowskie Rady Nordyckiej, tj. trzy państwa skandynawskie (Danię, Norwegię i Szwecję) oraz Islandię i Finlandię. Z Radą związane są też trzy terytoria autonomiczne: Grenlandia, Wyspy Alandzkie i Wyspy Owczce.

⁵⁰ Norwegia i Rosja, wraz z USA, Kanadą i Danią, przyjęły w 2008 r. Deklarację Ilulissat w sprawie utrzymania kompleksowego międzynarodowego systemu prawnego w regionie Oceanu Arktycznego, a w 2010 r. podpisały porozumienie w sprawie wspólnej granicy morskiej na Morzu Barentsa.

tworzyć sprzyjający klimat do rozszerzonej współpracy w przyszłości”⁵¹. Niemniej, w świetle pogarszających się warunków bezpieczeństwa w regionie, Norwegia rozważa reinterpretację tzw. Traktatu Spitsbergeńskiego, podpisanego w 1920 r. w Paryżu. Daje on Norwegii zwierzchnictwo nad archipelagiem Svalbard, ale pozwala innym sygnatariuszom zakładać tam stacje badawcze i eksploatować zasoby naturalne.

Do czasu zbrojnej agresji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. polityka arktyczna Szwecji i Finlandii pozostawały w dużej mierze skorelowane z politykami pozostałych państw arktycznych. Jednak po wybuchu wojny oba kraje zdecydowały się na zasadnicze przeorientowanie polityki bezpieczeństwa i przedłożyły wnioski akcesyjne w sprawie przystąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Finlandia formalnie jest już członkiem NATO. Natomiast proces przystąpienia Szwecji do Sojuszu jeszcze się nie zakończył. Włączenie Szwecji i Finlandii do NATO wzmocni jego siłę militarną oraz możliwości obronne na północnej flance. Podniesie także znaczenie Arktyki i poprawi sytuację strategiczną państw regionu poprzez ograniczenie swobody operacyjnej siłom zbrojnym Rosji. Szwecja i Finlandia – po formalnym zakończeniu procedury – zostaną objęte sojuszniczymi gwarancjami obronnymi, które będą obejmować także ich terytoria arktyczne.

Rosja przedstawia decyzję Finlandii i Szwecji o wstąpieniu do NATO jako manewr Sojuszu, który jeszcze bardziej „okrąży ją” w regionie bałtyckim i arktycznym. Dyskusyjne postawienie tej sprawy nie oznacza jednak, że Moskwa nie odpowie środkami destrukcyjnymi (choć trzeba przyznać, że bezpośredni konflikt Rosji z Finlandią i Szwecją w najbliższym czasie nie wydaje się prawdopodobny). W efekcie tej decyzji wzrosło jednak ryzyko podważenia dotychczasowych modeli zarządzania Arktyką, w tym załamania prac Rady Arktycznej. Przystąpienie Szwecji i Finlandii do NATO formalnie podzieli bowiem ten obszar na dwie części: państwa NATO i Rosję. Zakłócenia współpracy naukowej i regulacji zasobów morskich były

⁵¹ R. Folland, *Arctic Security: Deterrence and Détente in the High North*, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-security-deterrence-detente-high-north/> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).

widoczne już po wybuchu wojny w Ukrainie. Obecnie mogą ulec nasileniu, zwłaszcza że istnieje grupa państw (m.in. Chiny, Indie i Japonia), które roszczą sobie prawa do włączania się w proces zarządzania Arktyką i eksploataowania jej zasobów. Będą więc dążyć do tego, aby pogłębiać podziały wśród państw arktycznych, podważać obecne modele zarządzania regionem i dążyć do ich internacjonalizacji (np. na wzór modelu zarządzania Antarktyką)⁵².

Nordyckim członkiem NATO, który nie posiada stałych sił, a jego polityka i międzynarodowa pozycja są szczególnie silnie zdeterminowane przez jego położenie i wielkość (103,1 tys. km kw., 368 tys. mieszkańców), jest Islandia. To małe państwo wyspiarskie, którego gospodarka jest oparta na innowacyjności, wiedzy i elastycznym udziale w globalnej wymianie ekonomicznej. Jednocześnie jest to kraj wrażliwy na wszelkiego rodzaju zmiany zachodzące w środowisku bezpieczeństwa, również w regionie Arktyki, którą postrzega przez pryzmat zmiany własnego znaczenia geostrategicznego, żywotnie istotnego dla państw małych. Z tego powodu opiera politykę bezpieczeństwa na multilateralizmie i budowaniu przyjaznych relacji z innymi aktorami stosunków międzynarodowych. Po wycofaniu sił amerykańskich w 2006 r. z bazy w Keflavik, pojawieniu się zagrożeń asymetrycznych oraz w świetle konieczności redefinicji potrzeb bezpieczeństwa po agresji Rosji na Ukrainę Islandia stanęła przed wyzwaniem zapewnienia sobie na nowo gwarancji bezpieczeństwa. Cel ten osiąga m.in. poprzez: zacieśnianie współpracy nordyckiej oraz w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego; wydzielanie swojego terytorium, przestrzeni morskiej i powietrznej na potrzeby realizacji ćwiczeń Sojuszu; wzmacnianie współpracy obronnej m.in. z Norwegią, Wielką Brytanią, Kanadą i Danią; aktywne działania na rzecz poznania obszaru arktycznego i podnoszenie własnych kompetencji jako wiarygodnego i kompetentnego partnera w rozwiązywaniu problemów tego regionu; rozwój innowacyjnej gospodarki opartej na wiedzy. W interesie bezpieczeństwa Islandii jest bowiem utrzymanie

⁵² M. Black, P. Dortmans, B. Sacks, *Arctic Governance is in Trouble. The Antarctic Could be Next*, https://www.realclearworld.com/articles/2022/12/06/arctic_governance_is_in_trouble_the_antarctic_could_be_next_868682.html (dostęp: 21 lutego 2023 r.).

Arktyki jako obszaru międzynarodowej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, ochrony środowiska i zasobów naturalnych, transportu, kultury i społeczeństwa, nauki i monitoringu⁵³.

Grenlandia to kolejny przykład terytorium, które jest przede wszystkim obszarem aktywności gospodarczej. Ta słabo zaludniona wyspa, zamieszkała przez ok. 56 tys. ludzi, stopniowo zwiększa zakres swojej autonomii uzyskanej w 1979 r. Rząd w Kopenhadze nadal decyduje o polityce walutowej, obronnej i zagranicznej Grenlandii, lecz w pozostałych obszarach dotyczących wyspy decyzje podejmuje grenlandzkie władze samorządowe. Nie można wykluczyć scenariusza, że w przyszłości, kierując się własnym, pragmatycznie rozumianym interesem, zagłosują one nad niepodległością.

Strategiczne położenie Grenlandii pomiędzy Ameryką Północną, Arktyką a Europą oraz perspektywa zdobycia ogromnych, dotychczas niedostępnych zasobów surowców, w tym pierwiastków ziem rzadkich stanowiących składnik zaawansowanych technologicznie produktów (np. smartfonów), doprowadziły do znaczącego zainteresowania wyspą. Kombinacja potrzeb gospodarczych, presja ze strony wielkich mocarstw oraz nowe możliwości pojawiające się w efekcie zmian klimatycznych skutkują rosnącą konkurencją międzynarodową w zakresie wydobywania surowców ulokowanych na wyspie. Grenlandia coraz wyraźniej traktuje zasoby naturalne jako klucz do zmniejszenia zależności finansowej od Danii (środki pochodzące z tego kraju stanowią połowę budżetu Grenlandii i czwartą część jej PKB). O ile duża część mieszkańców Grenlandii popiera własną niezależność, to przeszkodą jest słaba i niezdywersyfikowana gospodarka wyspy, oparta głównie na rybołówstwie i turystyce. Obecnie ok. 80 proc. wyspy pokryte jest lodem; jednak z biegiem czasu ocieplający się klimat i postęp technologiczny sprawią, że firmy poszukujące złóż surowców i minerałów będą miały do nich ułatwiony dostęp⁵⁴.

⁵³ K. Chyra, *Polityka Islandii wobec Arktyki w kontekście wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie*, Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2017, nr 12/2, s. 163–180.

⁵⁴ *Pro-Environment Politics Won't Deter Demand for Greenland's Resources*, <https://worldview.stratfor.com/article/pro-environment-politics-won-t-deter-demand-greenlands-resources> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).

W związku z tym można przypuszczać, że gdyby Grenlandia ode-
rwała się w przyszłości od Danii – członka NATO, sojusznika USA
i „bufora” dla Grenlandii w zakresie polityki zagranicznej i obron-
nej – konkurencja o uzyskanie dostępu do grenlandzkich zasobów
naturalnych może się zaostrzyć. Największym producentem i kon-
sumentem pierwiastków ziem rzadkich są Chiny, które będą zainte-
resowane zabezpieczeniem ich dostaw poprzez eksploatację złóż na
Grenlandii⁵⁵. Z kolei Stany Zjednoczone⁵⁶, Unia Europejska⁵⁷, Wielka
Brytania⁵⁸ i inne kraje będą szukać alternatywy dla dostaw z Chin.
Wszyscy ci aktorzy będą prawdopodobnie zwiększać pomoc gospo-
darczą dla wyspy, aby wpłynąć na przyszłe decyzje grenlandzkiego
rządu.

W świetle powyższych uwarunkowań wydaje się, że strategia
arktyczna największych państw nordyckich powinna być oparta na
trzech filarach. Po pierwsze, kraje te muszą tak zarządzać ryzykiem,
aby zachowywać elastyczną równowagę między środkami odstra-
szającymi a zapewniającymi dotychczasową stabilność w obliczu
nieprzewidywalnych zachowań Rosji. Po drugie, ich polityka wobec
Arktyki musi mieć na celu zapewnienie twardego bezpieczeństwa,
aby skutecznie chronić przed rosyjskim rewizjonizmem, a jednocze-
śnie nie prowadzić do eskalacji konfliktu. Może to oznaczać koniecz-
ność wzmocnienia obecności NATO na północnej flance i zagwaran-
towania, że Sojusz przyjdzie swoim nordyckim członkom z pomocą
w razie rosyjskiej agresji, a także stałą i wiarygodną obecność woj-
skową w regionie. Po trzecie, państwa nordyckie mają potencjał, aby

⁵⁵ Zainteresowanie Chin Grenlandią koncentruje się na badaniach polarnych i zasobach naturalnych, Grenlandia zaś jest zainteresowana chińskimi inwestycjami ukierunkowanymi na pobudzenie i rozwój jej gospodarki. W 2016 r. Kopenhaga uniemożliwiła chińskiej firmie przejęcie opuszczonej bazy morskiej na Grenlandii.

⁵⁶ USA proponowały zakup Grenlandii w 1946 i 2019 r., a od 1950 r. mają bazę lotniczą na wyspie.

⁵⁷ UE opublikowała we wrześniu 2020 r. plan dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych, w tym pierwiastków ziem rzadkich. Grenlandia jest ważną częścią tego planu.

⁵⁸ W listopadzie 2020 r. Londyn i Grenlandia podpisały protokół ustaleń w celu zacieśnienia współpracy w zakresie rybołówstwa – kluczowego sektora handlu dwustronnego. Wielka Brytania postrzega pogłębianie współpracy gospodarczej z Grenlandią przez pryzmat poprawy warunków na zabezpieczenie dywersyfikacji łańcucha dostaw zasobów naturalnych.

współpracować z Rosją w sprawach arktycznych, a przy tym łagodzić dylematy bezpieczeństwa w regionie i równoważyć ryzyko wybuchu konfliktu militarnego poprzez użycie środków ukierunkowanych na budowanie przejrzystości, przewidywalności, stabilności, odpowiedzialności oraz pragmatycznej współpracy. Z tego powodu Arktyka może stać się takim regionem, w którym zasadne stanie się łączenie odstraszenia militarnego, dialogu politycznego, współpracy gospodarczej i środowiskowej; zarówno w ramach istniejących, jak i przyszłych formatów współpracy, gdy zaistnieją już warunki do ich uruchomienia.

Chiny jako wiodące państwo niearktyczne

Postęp technologiczny oraz gospodarczy, powiązany z ocieplaniem się klimatu, skutkują tym, że coraz więcej państw deklaruje zainteresowanie Arktyką. Spośród nich prym wiodą Chiny, które znacząco zwiększyły swoje inwestycje i angażują się w sprawy tego regionu na znacznie szerszą skalę niż jakikolwiek inny kraj arktyczny w ostatnich latach. W 2011 r. władze chińskie stwierdziły, że są potęgą „bliską Arktyki” oraz zadeklarowały, że będą dążyć do uzyskania statusu „mocarstwa polarnego” w ramach morskiej i narodowej strategii bezpieczeństwa. Dwa lata później Pekin otrzymał status obserwatora w Radzie Arktycznej (obok Indii, Korei Południowej, Singapuru i Japonii). Te działania zmieniły środowisko bezpieczeństwa w Arktyce, czyniąc ją *de facto* obszarem rywalizacji i konkurencji państw europejskich, północnoamerykańskich oraz azjatyckich. Co prawda Chiny działają w ramach istniejącej struktury zarządzania dla Arktyki, ale mają wyraźny interes w podważaniu istniejącego porządku prawnego i międzynarodowego, ustanowionego i sprawowanego głównie przez kraje arktyczne.

Chiny dążą do tego, aby stać się „wielką potęgą arktyczną”, chociaż publicznie bagatelizują ten cel. Niektórzy analitycy przyjmują, że politycy tego kraju mówią dwoma głosami na temat Arktyki. Pierwszy głos (np. zawarty w dokumentach państwowych skierowanych na

zewnątrz) jest stosunkowo stonowany i umiarkowany. Drugi zaś (np. treść przemówień chińskich decydentów państwowych) jest skierowany do odbiorców wewnętrznych, podkreślający konkurencję i arktyczne ambicje Pekinu⁵⁹. Określa on Arktykę, Antarktydę, dno morskie oraz przestrzeń kosmiczną jako „przestrzeń niezarządzane”, czyli „najbardziej konkurencyjne skarby zasobów”. W związku z tym można przypuszczać, że będą oni dążyć do stworzenia takich warunków, aby udział w tych zasobach odpowiadał udziałowi Chin w światowej populacji. Chińscy planiści wojskowi postrzegają Arktykę jako obszar potencjalnej przyszłej rywalizacji militarnej, dlatego nie można wykluczać ryzyka użycia przez nich siły w „grze wielkich mocarstw”, mającej na celu zapewnienie dostępu do zasobów ulokowanych „w nowych przestrzeniach strategicznych”⁶⁰.

Pekin argumentuje, że aktualne normy i standardy międzynarodowe nie są reprezentatywne dla całego świata i odzwierciedlają system północnoatlantycki wprowadzony po II wojnie światowej, który stanowił rdzeń globalnej potęgi gospodarczej. Według tych polityków obecny porządek nie odpowiada już normom społecznym, politycznym czy gospodarczym większości krajów świata i dlatego nadszedł czas na dostosowanie globalnych mechanizmów w taki sposób, aby reprezentowały szersze spektrum państw świata, a nie tylko garstkę europejskich i północnoamerykańskich demokracji liberalnych. Takie podważanie układu sił w Arktyce rozpoczęłoby erozję ładu globalnego i tworzenie warunków do budowy nowego porządku międzynarodowego, bardziej korzystnego z punktu widzenia interesów bezpieczeństwa i rozwoju Chin. W tym kontekście przystąpienie Finlandii i Szwecji do NATO wzmocni pozycję Chin, ponieważ podzieli Arktykę między państwa NATO a Rosję, skutecznie utrudniając kontynuowanie współpracy między państwami arktycznymi. Chiny mogą oczekiwać, że nowa sytuacja ułatwi im umiędzynarodowienie rządów w Arktyce, przełamanie mentalności skoncentrowanej

⁵⁹ A. Dale-Huang, R. Doshi, G. Zhang, *Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions*, <https://www.brookings.edu/research/northern-expedition-chinas-arctic-activities-and-ambitions/> (dostęp: 22 lutego 2023 r.).

⁶⁰ *ibidem*.

na zimnej wojnie i Zachodzie, wytworzenie warunków do zmiany systemu zarządzania w wymiarze nie tylko arktycznym, lecz także globalnym, w którym przewidziana będzie większa rola Chin. Każdy ruch mający na celu faktyczne wykluczenie Rosji z Rady Arktycznej może ośmielić Pekin do pogłębienia współpracy z Moskwą w kierunku wypracowania alternatywnego forum zarządzania Arktyką. Mamy więc do czynienia z sytuacją „ubezwłasnowolnienia” Rady Arktycznej, co uprawdopodobnia wypracowanie nowego, umiędzynarodowionego modelu zarządzania Arktyką, gdy tylko zaistnieją sprzyjające warunki bezpieczeństwa⁶¹.

Mimo rosnącego zainteresowania Chin regionem faktyczna zależność gospodarcza Arktyki od tego kraju wciąż jest niewielka. Zainwestowały one w „dyplomację arktyczną”, aby zwiększyć swe lokalne wpływy: wysyłały wysokiej rangi osobistości do państw arktycznych, lobbowały na rzecz uzyskania statusu obserwatora w Radzie Arktycznej (uzyskały go w 2013 r.), angażowały się w inicjatywy na szczeblu lokalnym. Dążą też do zwiększenia swej obecności w wymiarze wojskowym: wysyłają okręty wojenne na Arktykę i Alaskę, inwestują w budowę ciężkich lodołamaczy oraz „składają przyjacielskie wizyty” w portach Danii, Szwecji i Finlandii. Prowadzą działalność naukową w regionie z wykorzystaniem własnych lodołamaczy oraz ośrodków naukowych i satelitarnych ulokowanych w Norwegii, Islandii i Szwecji, jednocześnie poszukując dodatkowych obiektów w Kanadzie i na Grenlandii. Rozwijają arktyczne projekty infrastrukturalne, choć te jednak rodzą podejrzenia, że mogą zostać wykorzystane do prowadzenia działań zbrojnych w razie wybuchu ewentualnego konfliktu. Wątpliwości budzą także niektóre chińskie inwestycje surowcowe w Arktyce, z których część zakończyła się niepowodzeniem. Ocenia się więc, że nie chodziło w nich o samo inwestowanie, ile raczej o oszacowanie realnej wielkości surowców i możliwości ich późniejszej eksploracji na lepszych warunkach.

Chiny będą zwiększać i różnicować działania zmierzające do wzmocnienia swojej strategicznej pozycji oraz uzyskania „prawa do

⁶¹ *China's Opportunity to Break Into Arctic Governance*, <https://worldview.stratfor.com/article/chinas-opportunity-break-arctic-governance> (dostęp: 22 lutego 2023 r.).

mówienia” o regionie Arktyki. Rosnąca asertywność chińskich wysiłków i działań wskazują na to, że będą one dążyć do „ukształtowania nowej strategicznej granicy” odzwierciedlającej ich ambicje arktyczne. Arktyka ma dla Chin coraz większe znaczenie w wielu wymiarach: ekonomicznym (wydobywanie arktycznych zasobów naturalnych, północny szlak żeglugowy, infrastruktura portowa), naukowym (poznawanie mechanizmów rządzących zmianami klimatu), wizerunkowym i politycznym (ambicje włączenia się w zarządzanie Arktyką). Chiny przedstawiły też strategię arktyczną w ramach inicjatywy Polarnej Jedwabnej Szlaku, w ramach której jest rozwijana współpraca z państwami arktycznymi, w tym z Rosją⁶².

Współpraca gospodarcza Rosji i Chin, zwłaszcza na Dalekiej Północy, ma dwa wymiary. Z jednej strony Rosja liczy na to, że Chiny pomogą jej w umocnieniu pozycji w Arktyce i na Północnej Drodze Morskiej, z drugiej strony – rosnące zaangażowanie Chin w sprawy Dalekiej Północy stwarza ryzyko, że Pekin wkrótce utworzy tam Polarny Jedwabny Szlak, w którym Rosja może zostać zredukowana do roli drugoplanowej. Będzie to oznaczać rzucenie wyzwania interesom nie tylko rosyjskim, lecz także państw zachodnich w tym regionie⁶³. Obecne i planowane inwestycje chińskie wynikają z przekonania, że NSR będzie zwiększać obsługę morskiego ruchu tranzytowego, w tym kontenerowego, stanowiąc coraz poważniejszą alternatywę dla Kanału Sueskiego. Otwiera to przed Chinami i Rosją przestrzeń do rozmów na temat skali, możliwości i zakresu chińskiego zaangażowania w rosyjski przemysł stoczniowy. W tle tych rozmów toczą się kalkulacje dotyczące przyszłej roli i znaczenia obu krajów na Dalekiej Północy⁶⁴.

Krzyżowanie się interesów różnych państw w Arktyce coraz bardziej komplikuje zarządzanie tym regionem. Środki finansowe

⁶² Грейз Г.М., Кузменко Ю.Г., Босе У., *Китайские интересы в российской Арктике...*, *op.cit.*

⁶³ P. Goble, *China Helping Russia on Northern Sea Route Now but Ready to Push Moscow Aside Later*, "Eurasia Daily Monitor" 2021, vol. 18 (73).

⁶⁴ J. Greenwood, S. Luo, *Could the Arctic Be a Wedge Between Russia and China?*, <https://warontherocks.com/2022/04/could-the-arctic-be-a-wedge-between-russia-and-china/> (dostęp: 22 lutego 2023 r.).

przeznaczone przez Chiny na inwestycje z jednej strony napędzają jego rozwój, ale z drugiej skutkują pogłębianiem się podziałów między państwami Arktyki. Przykładowo Dania obawia się, że chińskie zaangażowanie na Grenlandii może przyspieszyć dążenia niepodległościowe wyspy. USA z kolei ryzykuje, że chińska obecność na Grenlandii zapewni jej globalnemu rywalowi większą kontrolę nad strategicznymi rezerwami surowców i minerałów, a także osłabi historyczny status Grenlandii w architekturze bezpieczeństwa północnoatlantyckiego. Z kolei Islandia przyjmowała dotychczas z zadowoleniem chińskie inwestycje, czym budziła rozczarowanie innych państw regionu, zwłaszcza USA.

Zaangażowanie NATO i Unii Europejskiej w Arktyce

Sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg w artykule zamieszczonym 24 sierpnia 2022 r. w kanadyjskim dzienniku „The Globe and Mail” napisał m.in.: „Brutalna agresja Rosji w Ukrainie zmienia zasady gry w wymiarze bezpieczeństwa globalnego (...). Najkrótsza droga dla rosyjskich rakiet lub bombowców na trasie do Ameryki Północnej przebiega przez biegun północny. Sprawia to, że rola Dowództwa Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej i Kosmicznej (NORAD) staje się kluczowa dla transatlantyckiego bezpieczeństwa”⁶⁵.

W NATO nie ma konsensu co do tego, w jakim kierunku będzie ewoluować środowisko bezpieczeństwa w Arktyce. Pojawiła się jednak wspólna świadomość zagrożeń. Pierwsze z nich wynika ze zmian klimatycznych. Według norweskich badań opublikowanych w sierpniu 2022 r. na łamach „Communications Earth and Environment”, „w ciągu ostatnich 43 lat Arktyka ocieplała się prawie 4 razy szybciej niż reszta globu”⁶⁶. W niedalekiej przyszłości Przejście Północno-

⁶⁵ J. Stoltenberg, *In the face of Russian aggression, NATO is beefing up Arctic security*, <https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-in-the-face-of-russian-aggression-nato-is-beefing-up-arctic-security/> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

⁶⁶ O. Hyvärinen, A. Karpechko, A. Laaksonen, A. Lipponen, K. Nordling, M. Rantanen, K. Ruosteenoja, T. Vihma, *The Arctic has warmed nearly four times faster than the*

-Zachodnie może być całkowicie wolne od lodu przez kilka miesięcy w roku, co może spowodować wzrost ruchu morskiego, zwłaszcza wojskowego. Drugie zagrożenie wynika z rosnącego ryzyka napięć między państwami wskutek ocieplania się klimatu, a także wzmagającej się globalnej konkurencji; zwiększania się możliwości dla szlaków żeglugowych i rozwoju gospodarczego, wydobywania zasobów naturalnych regionu oraz wzrostu zainteresowania Arktyką ze strony państw autorytarnych, tj. Rosji, a także Chin⁶⁷. NATO ma wyraźny interes w zachowaniu bezpieczeństwa, stabilności i współpracy na Dalekiej Północy. Arktyka jest „bramą do północnego Atlantyku”, scalającą ważne połączenia handlowe, transportowe i komunikacyjne między Ameryką Północną a Europą. Zapewnienie swobody żeglugi i nieskrępowanego dostępu ma zasadnicze znaczenie dla utrzymania silnych gospodarek i bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim. Po zakończeniu procesu przystąpienia Finlandii i Szwecji do Sojuszu Północnoatlantyckiego, siedem z ośmiu państw arktycznych będzie członkami NATO, co nie tylko wzmocni pozycję NATO w Arktyce, lecz także podniesie zdolności sojuszników do wzmacniania bezpieczeństwa państw bałtyckich. Z tego powodu Sojusz Północnoatlantycki inwestuje w podnoszenie zdolności lotniczych i morskich sojuszników, ale też regularnie przeprowadza ćwiczenia w Arktyce (tj. *Trident Juncture* i *Cold Response*), aby upewnić się, że pozostaje gotowa „do działania w każdych warunkach i do obrony każdego centymetra terytorium Sojuszu przed jakimkolwiek zagrożeniem (...). W tym coraz niebezpieczniejszym i konkurencyjnym świecie NATO zwiększa obecność i czujność w całym Sojuszu, również na Dalekiej Północy. Z siłą i jednością będziemy nadal odstraszać agresję, chronić nasze wartości i interesy oraz zapewniać bezpieczeństwo naszym obywatelom”⁶⁸.

globe since 1979, <https://www.nature.com/articles/s43247-022-00498-3> (dostęp: 20 lutego 2023 r.); J. Bamber, *The Arctic is warming nearly four times faster than the rest of the world*, <https://www.pbs.org/newshour/politics/the-arctic-is-warming-nearly-four-times-faster-than-the-rest-of-the-world> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

⁶⁷ J. Stoltenberg, *In the face...*, *op cit.*

⁶⁸ *ibidem*.

Unia Europejska również jest żywo zainteresowana Arktyką, nie tylko jej europejską częścią, lecz całym regionem. Celem strategicznym UE jest, aby Arktyka pozostała bezpieczna, stabilna, zrównoważona, pokojowa i zamożna. Jako gospodarczo-polityczna organizacja międzynarodowa, zaangażowana w walkę z kryzysem klimatycznym i przeciwdziałanie degradacji biologicznej różnorodności, Unia jest szczególnie zaangażowana w poniesienie współodpowiedzialności za skutki ocieplania się Arktyki – konsekwencje arktycznej transformacji rozciągają się bowiem na całą planetę i wpływają na ludzką populację na wiele różnych sposobów.

Unia Europejska, skupiająca dwadzieścia siedem demokratycznych państw, przyczynia się do ocieplania Arktyki poprzez ośmioprocentowy udział w światowych emisjach gazów cieplarnianych. Państwa członkowskie są też odpowiedzialne za około 36 proc. arktycznej depozycji sadzy, która przyspiesza ocieplenie tego regionu, topnienie powierzchni śniegu i lodu oraz zanieczyszczenie powietrza. W związku z tym Unia zobowiązała się do przeciwdziałania temu wpływowi w sposób skoordynowany, w ścisłej współpracy z władzami krajowymi, regionalnymi i lokalnymi oraz społecznościami Arktyki. Aby osiągnąć ten cel strategiczny, zadeklarowała chęć zwalczania głównych źródeł zanieczyszczeń występujących w regionach arktycznych w powietrzu, na lądzie i na morzu, w szczególności takich jak: tworzywa sztuczne, śmieci morskie, sadza, chemikalia i emisje transportowe, a także niezrównoważona eksploatacja zasobów naturalnych⁶⁹.

Zobowiązanie UE do zwiększenia zaangażowania w regionie Arktyki i wokół niego ma na celu sprostanie wyzwaniom geopolitycznym, środowiskowym, gospodarczym, społecznym oraz tym w zakresie bezpieczeństwa. Działania będą obejmować przede wszystkim: wzmocnienie perspektywy strategicznej poprzez analizę powiązań występujących między zmianą klimatu a bezpieczeństwem; włączenie kwestii Arktyki do głównego nurtu swojej dyplomacji

⁶⁹ *Joint Communication on a stronger EU engagement for a peaceful, sustainable and prosperous Arctic*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-stronger-eu-engagement-peaceful-sustainable-and-prosperous-arctic-0_en (dostęp: 24 lutego 2023 r.).

zewnątrznej; wspieranie współpracy regionalnej, działającej na korzyść bezpieczeństwa Arktyki; rozszerzenie zdolności w zakresie ochrony ludności; współpracę w zakresie poszukiwań i ratownictwa oraz badania nad topnieniem wiecznej zmarzliny. Wdrażając Europejski Zielony Ład⁷⁰ Unia Europejska będzie dążyć do łagodzenia problemów związanych ze zmianą klimatu oraz wdrożenia działań dostosowawczych do nowej sytuacji klimatycznej, m.in. poprzez stymulowanie lepszej edukacji w społecznościach regionu i rozwijanie ich umiejętności cyfrowych; promowanie zrównoważonego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, a także zwiększanie zaangażowania młodych ludzi, kobiet i ludności rdzennej w podejmowanie decyzji o przyszłości Arktyki w kwestiach dotyczących innowacji czy badań. UE będzie stymulować innowacyjną zieloną transformację, co umożliwi stworzenie w Arktyce przyszłościowych miejsc pracy w innowacyjnych sektorach: w energetyce odnawialnej, neutralnej pod względem emisji dwutlenku węgla; w zrównoważonym przemyśle wydobywczym czy turystyce; zielonych technologiach, rybołówstwie i rolnictwie, a także w sektorach e-nauki, e-zdrowia, łączności i infrastruktury. UE będzie też naciskać, aby państwa odchodziły od polityki wydobywania ropy, węgla i gazu w regionach arktycznych⁷¹.

Podsumowanie

Obraz nowej sytuacji bezpieczeństwa w Arktyce dopełniają wezwania ponawiane na arenie międzynarodowej, aby utrzymać status Arktyki jako „strefy pokoju”. Komplikują je jednak nie tylko realia zachodzących zmian klimatycznych, lecz także reakcje na nie państw,

⁷⁰ Europejski Zielony Ład (*European Green Deal*) to zbiór politycznych inicjatyw Komisji Europejskiej mających na celu osiągnięcie neutralności klimatycznej w Europie do 2050 r. Więcej: A. Gurzu, P. Tamma, E. Schaart, *Europe's Green Deal plan unveiled*, <https://www.politico.eu/article/the-commissions-green-deal-plan-unveiled/> (dostęp: 24 lutego 2023 r.); *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - Europejski Zielony Ład*, Bruksela 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640&qid=1653851156228> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁷¹ *Joint Communication on...*, *op.cit.*

które lokują swe interesy w tym regionie. Wraz ze wzrostem zainteresowania Arktyką wszystkie państwa arktyczne stoją w obliczu nowej rzeczywistości strategicznej.

Wojna wywołana agresją Rosji na Ukrainę sprawiła, że pojawiły się nowe zagrożenia i problemy dla bezpieczeństwa regionu; te z kolei obaliły mit, że Arktyka jest odporna na zmiany zachodzące w środowisku bezpieczeństwa w wymiarze globalnym. Pierwsze wyzwanie to chińska aktywność w Arktyce, podważająca dotychczasowy model zarządzania tym obszarem. Drugie wyzwanie to działalność Rosji i Chin, które podjęły wspólną grę w celu zwiększenia swojej obecności wojskowej, gospodarczej i naukowej w Arktyce, motywując ją potrzebą reformy obowiązującego dotychczas systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Trzecie wyzwanie wynika z roszczeń terytorialnych wobec kolejnych obszarów arktycznych – przedłożonych m.in. przez Rosję i odrzuconych przez Stany Zjednoczone – które mogą wkrótce stać się zarzewiem nowego konfliktu. Co więcej, działania innych państw włączających się w tę sprawę mogą dodatkowo utrudniać warunki ewentualnej renegocjacji systemu zarządzania Arktyką. Dotychczas ten region podlegał określonym mechanizmom formalnoprawnym, które funkcjonowały tak długo, jak długo uczestnikom zależało na ich działaniu. Okazało się jednak, że istnieją granice współpracy. Zarówno wojna w Ukrainie, jak i cofający się lód przyspieszają konkurencję państw w Arktyce i kończą epokę „izolacjonizmu arktycznego”. Aby ograniczyć negatywne skutki tego wyścigu, konieczne staje się wypracowanie nowego modelu zarządzania tym regionem, uwzględniającego jednak znacznie szersze spektrum aktorów sceny międzynarodowej niż kiedykolwiek wcześniej.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

- Arbo P. et al., *Arctic futures: conceptualizations and images of a changing Arctic*, "Polar Geography" 2012, vol. 36 (3).
- Baker R., *Remapping the American Arctic*, <https://worldview.stratfor.com/article/remapping-american-arctic> (dostęp: 15 lutego 2023 r.).
- Bamber J., *The Arctic is warming nearly four times faster than the rest of the world*, <https://www.pbs.org/newshour/politics/the-arctic-is-warming-nearly-four-times-faster-than-the-rest-of-the-world> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- Bird K.J., Charpentier R.R., Gautier D.L., Houseknecht D.W., Klett T.R., Pitman J.K., Moore T.E., Schenk Ch.J., Tennyson M.E., Wandrey C.J., *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, U.S. Geological Survey Fact Sheet 2008–3049, 2008.
- Boulègue M., *The militarization of Russian polar politics*, <https://www.chathamhouse.org/2022/06/militarization-russian-polar-politics> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).
- Buchanan E., *Russia and the High North: Interview with Nikolay Korchunov, Russian Ambassador at Large for Arctic Cooperation*, Modern War Institute at West Point, <https://mwi.usma.edu/russia-and-the-high-north-interview-with-nikolay-korchunov-russian-ambassador-at-large-for-arctic-cooperation/> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- China's Opportunity to Break Into Arctic Governance*, <https://worldview.stratfor.com/article/chinas-opportunity-break-arctic-governance> (dostęp: 22 lutego 2023 r.).
- Chyra K., *Polityka Islandii wobec Arktyki w kontekście wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie*, „Teki Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2017, nr 12/2.
- Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G., *Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions*, <https://www.brookings.edu/research/northern>

- expedition-chinas-arctic-activities-and-ambitions/ (dostęp: 22 lutego 2023 r.).
- Folland R., *Arctic Security: Deterrence and Détente in the High North*, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-security-deterrence-detente-high-north/> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).
- Goble P., *China Helping Russia on Northern Sea Route Now but Ready to Push Moscow Aside Later*, "Eurasia Daily Monitor" 2021, Vol. 18 (73).
- Greenland Climate and Weather*, <https://visitgreenland.com/about-greenland/greenland-climate-weather/> (dostęp: 15 lutego 2023 r.).
- Greenwood J., Luo S., *Could the Arctic Be a Wedge Between Russia and China?*, <https://warontherocks.com/2022/04/could-the-arctic-be-a-wedge-between-russia-and-china/> (dostęp: 22 lutego 2023 r.).
- Grejz G.M., Kuzmienko J.G., Bose U., *Chińskie interesy w rosyjskiej Arktyce na tle zachodnich sankcji przeciw Rosji i zmieniającego się globalnego scenariusza geopolitycznego* (Грейз Г.М., Кузменко Ю.Г., Боце У., *Китайские интересы в российской Арктике на фоне западных санкций против России и меняющегося геополитического глобального сценария*, *Мир науки и мысли*), *The World of Science and Ideas*, 2023, nr 1, s. 134–138, <https://cyberleninka.ru/article/n/kitayskie-interesy-v-rossiyskoy-arktike-na-fone-zapadnyh-sanktsiy-protiv-rossii-i-menyayuschegosya-geopoliticheskogo-globalnogo/viewer> (dostęp: 8 marca 2023 r.).
- Hirtzmann L., *L'Arctique canadien, nouvel enjeu militaire?*, <https://www.lefigaro.fr/international/l-arctique-canadien-nouvel-enjeu-militaire-20220904> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- Bjella K., Doré G., Hjort J., Luoto M., Streletskiy D., , Wu Q., *Impacts of permafrost degradation on infrastructure*, <https://www.nature.com/articles/s43017-021-00247-8> (dostęp: 17 lutego 2023 r.).
- Iwanicka E.B., *XII Międzynarodowe forum «Arktyka: teraźniejszość i przyszłość»* (Иваницкая Е.В., *XII международный форум «Арктика: настоящее и будущее»*), „Безопасность труда в промышленности” 2023, nr 1.
- Keskitalo C., *International Region-Building: Development of the Arctic as an International Region*, "Cooperation and Conflict" 2007, vol. 42.

- Kubiak K., *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012.
- Laruelle M., *Russia's Arctic Strategies and the Future of the Far North*, Routledge 2014.
- Łatuchina K., *Władimir Putin omówił rozwój Arktyki w kontekście sankcji* (Латухина К., Владимир Путин обсудил развитие Арктики в условиях санкций), „Российская газета”, 2022, 14 апреля, С.2, <https://rg.ru/2022/04/13/vladimir-putin-obsudil-razvitie-arktiki-v-usloviiah-sankcij.html> (dostęp: 24 lutego 2023 r.).
- Lokshin P., *Kalter Krieg um die Arktis*, <https://www.welt.de/politik/ausland/plus231228413/Wettstreit-der-Weltmaechte-Kalter-Krieg-um-die-Arktis.html> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- Murkowski L., *Arctic Exceptionalism*, <https://afsa.org/arctic-exceptionalism> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- Osica O., *Daleka Północ jako nowy obszar współpracy i rywalizacji*, „Nowa Europa. Przegląd natoliński” 2010, nr I (4).
- Pro-Environment Politics Won't Deter Demand for Greenland's Resources*, <https://worldview.stratfor.com/article/pro-environment-politics-won-t-deter-demand-greenlands-resources> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).
- Radziwinowicz W., *Syberia jest coraz cieplejsza. Rosja na skraju katastrofy*, <https://wyborcza.pl/7,75399,25694033,syberia-jest-coraz-cieplejsza-rosja-na-skraju-katastrofy.html> (dostęp: 14 lutego 2023 r.).
- Rantanen M., Karpechko A.Y., Lipponen A., Nordling K., Hyvärinen O., Ruosteenoja K., Vihma T., Laaksonen A., *The Arctic has warmed nearly four times faster than the globe since 1979*, <https://www.nature.com/articles/s43247-022-00498-3> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- Sacks B.J., Black M., Dortmans P., *Arctic Governance is in Trouble. The Antarctic Could be Next*, https://www.realclearworld.com/articles/2022/12/06/arctic_governance_is_in_trouble_the_antarctic_could_be_next_868682.html (dostęp: 21 lutego 2023 r.).
- Shull A., Wark W., *Reimagining a Canadian National Security Strategy*, Centre for International Governance Innovation, <https://www.cigionline.org/publications/reimagining-a-canadian-national-security-strategy/> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

- Smith S. L., O'Neill H.B., Isaksen K., Noetzli J., Romanovsky V.E., *The changing thermal state of permafrost*, <https://www.nature.com/articles/s43017-021-00240-1> (dostęp: 17 lutego 2023 r.).
- Stoltenberg J., *In the face of Russian aggression, NATO is beefing up Arctic security*, <https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-in-the-face-of-russian-aggression-nato-is-beefing-up-arctic-security/> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).
- Tamma P., Schaart E., Gurzu A., *Europe's Green Deal plan unveiled*, <https://www.politico.eu/article/the-commissions-green-deal-plan-unveiled/> (dostęp: 24 lutego 2023 r.).
- The EU in the Arctic*, The Diplomatic Service of the European Union, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-arctic_en (dostęp: 21 lutego 2023 r.)
- Toropow A.H., *Специфика wykorzystania pojazdów wojskowych w Arktyce* (Торопов А.Н., *Особенности применения военной автомобильной техники в Арктике*), „Морской сборник” 2023, nr 1 (2110), s. 78–81.
- Wark W., Shull A., *Opinion: Canada needs a new security strategy to deal with the new global order*, <https://nationalpost.com/opinion/opinion-canada-needs-a-new-security-strategy-to-deal-with-the-new-global-order> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).
- Wład I.W., Szarowatow A.A., Влад И.В., Шароватов А.А., *Zapobieganie skutkom globalnych zmian klimatu w Arktyce* (Вопросы предотвращения последствий глобального изменения климата в Арктике), „Инновации и инвестиции” 2023, nr 1, s. 52–57, <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-predotvrascheniya-posledstviy-globalnogo-izmeneniya-klimata-v-arktike/viewer> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).
- World Meteorological Organization's World Weather & Climate Extremes Archive*, Arizona State University, <https://wmo.asu.edu/> (dostęp: 15 lutego 2023 r.).
- Zadera C., *Zbadanie i oczyszczenie rosyjskiej części Arktyki* (Задера С., *Российскую часть Арктики изучат и очистят*), „Российская газета”, 2022, 14 апреля, С.2, <https://rg.ru/2022/04/13/rossijskuiu-chast-arktiki-izuchat-i-ochistiat.html> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).
- Zysk K., *Predictable Unpredictability? U.S. Arctic Strategy and Ways of Doing Business in the Region*, <https://warontherocks.com/2021/03/predict>

able-unpredictability-u-s-arctic-strategy-and-ways-of-doing-business-in-the-region/ (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

Źródła

Sources

A Blue Arctic. A Strategic Blueprint for the Arctic, <https://media.defense.gov/2021/Jan/05/2002560338/-1/-1/0/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF> (dostęp: 20 lutego 2023 r.).

Canada's Arctic and Northern Policy Framework, Government of Canada, 2019.

Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z 31.07.2022 r. nr 512 w sprawie zatwierdzenia Morskiej Doktryny Federacji Rosyjskiej (Указ Президента Российской Федерации от 31.07.2022 г. № 512 об утверждении Морской доктрины Российской Федерации), <http://www.kremlin.ru/acts/bank/48215> (dostęp: 24 lutego 2023 r.).

Far North Land Cover Data Specifications Version 1.4, Ontario, Ministry of Natural Resources and Forestry, 2014.

Joint Communication on a stronger EU engagement for a peaceful, sustainable and prosperous Arctic, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-stronger-eu-engagement-peaceful-sustainable-and-prosperous-arctic-0_en (dostęp: 24 lutego 2023 r.).

Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia's Invasion of Ukraine, 3.03.2022, <https://www.state.gov/joint-statement-on-arctic-council-cooperation-following-russias-invasion-of-ukraine/> (dostęp: 24 lutego 2023 r.).

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Europejski Zielony Ład, Bruksela 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640&qid=1653851156228> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Military Expenditure (% of GDP) – Canada. The World Bank data, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=CA> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

National Snow and Ice Data Center, <https://nsidc.org/home> (dostęp: 15 lutego 2023 r.).

National Strategy for the Arctic Region, The White House, Washington 2022.
Science For a Changing Far North. The Report of the Far North Science Advisory Panel, Ontario 2010.

The UK's Defence Contribution in the High North, 29.03.2022, <https://www.gov.uk/government/publications/the-uks-defence-contribution-in-the-high-north> (dostęp: 21 lutego 2023 r.).

U.S. Census Bureau QuickFacts, <https://www.census.gov/quickfacts/fact/table/AK/PST045222> (dostęp: 19 lutego 2023 r.).

© Copyright 2023 Sławomir Kamiński

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.

Wojny, konflikty zbrojne - zebrane doświadczenia

Dr Witold Repetowicz¹

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

„REALIZM POLITYCZNY” JAKO ŚRODEK ZARZĄDZANIA REFLEKSYJNEGO W GLOBALNEJ WOJNIE HYBRYDOWEJ

“POLITICAL REALISM” AS A MEANS OF REFLEXIVE MANAGEMENT IN GLOBAL HYBRID WARFARE

Abstrakt:

Pomimo przyjętej narracji przez niektórych polityków czy publicystów próby tworzenia opozycji realizm polityczny–romantyzm (rozumiany przez „realistów” jako podżegacz wojenny) nie mają w rzeczywistości wiele wspólnego z rozumieniem właściwej teorii realizmu politycznego. Nawet odwołując się do Hansa Morgenthaua, a w pewnym zakresie również do Johna J. Mearsheimera, można wykazać błędy w argumentacji zwolenników jak najszybszego zawarcia pokoju z Rosją i ograniczenia pomocy dla Ukrainy. W szczególności nieprawdziwa jest teza, jakoby Rosja nie przejawiała tendencji imperialistycznych i miała jedynie bronić swojego *status quo*. Należy również uznać za błędne założenie „realistów” kwestionujące aksjologiczne spojrzenie na konflikt. Wojna w Ukrainie nie jest wojną o strefy wpływów i interesy, lecz starciem rzeczywistości demokratycznej z zagrażającym mu imperializmem autorytarnym. Zderzenie tych dwóch porządków przybrało również formę globalnej wojny hybrydowej, której istotną częścią są operacje psychologiczno-informacyjne i sterowanie refleksyjne. Wykorzystywanie pojęcia „realizmu politycznego” do kreowania fałszywego obrazu wojny, narracji pacyfistycznej korzystnej dla Rosji i wywoływania strachu, również nuklearnego, stanowi istotną część tych operacji w ramach zarządzania refleksyjnego. Artykuł analizuje ten problem w oparciu o wybraną narrację w polskiej przestrzeni informacyjnej.

Słowa kluczowe: zarządzanie refleksyjne, realizm polityczny, operacje psychologiczno-informacyjne, wojna hybrydowa, Ukraina, Rosja

¹ <https://orcid.org/0000-0001-8112-5371>.

Abstract:

Despite the narrative adopted by some politicians or columnists, attempts to create a political realism-romanticism opposition (understood by „realists” as warmongers) do not actually have much to do with understanding the proper theory of political realism. Even referring to Hans Morgenthau, and to some extent to John J. Mearsheimer, it is possible to demonstrate the fallacies in the arguments of those who advocate making peace with Russia as soon as possible and limiting aid to Ukraine. In particular, the thesis that Russia does not manifest imperialist tendencies and is only supposed to defend its status quo is false. The assumption of „realists” questioning the axiological view of the conflict should also be considered false. The war in Ukraine is not a war for spheres of influence and interests, but a clash between democratic reality and the authoritarian imperialism that threatens it. The clash between the two orders has also taken the form of global hybrid warfare, of which psychological and informational operations and reflexive control are an important part. The use of the concept of „political realism” to create a false image of war, a pacifist narrative favorable to Russia and the creation of fear, including nuclear fear, is an important part of these reflexive management operations. The article analyzes this problem based on a selected narrative in the Polish information space.

Key words: reflexive management, political realism, information and psychological operations, hybrid warfare, Ukraine, Russia

Wprowadzenie

Obecnie, równolegle do wojny klasycznej toczy się globalna wojna hybrydowa² między Rosją – jako klasycznym państwem rewizjonistycznym, próbującym podważyć porządek postzimnowojenny oraz naruszającym zasady ładu międzynarodowego – a państwami broniącymi

² Pojęcie wojny hybrydowej jest niejednoznaczne i wywołuje wiele kontrowersji. Arsalan Bilal pisze, że „wojna hybrydowa polega na połączeniu konwencjonalnych i niekonwencjonalnych instrumentów siłowych i dywersyjnych” oraz zwraca uwagę na dwie cechy charakterystyczne takiej wojny: zacieranie granicy między wojną a pokojem oraz niejednoznaczność i problem przypisania odpowiedzialności. Za: A. Bilal, *Wojna hybrydowa – nowe zagrożenia, złożoność i „zaufanie” jako antidotum*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2021/11/30/wojna-hybrydowa-nowe-zagrozenia-zlozonosc-i-zaufanie-jako-antidotum/index.html> (dostęp: 4 marca 2023 r.). Z kolei James N. Mattis oraz Frank Hoffman nazywają wojnę hybrydową „bezprecedensową syntezą”, polegającą

tęgo ładu i stojącymi na stanowisku, że każdy kraj ma prawo do samodzielnego wyboru sojuszników i kierunków polityki zagranicznej. Tymczasem Rosja, a także przeciwnicy pomocy dla Ukrainy, odwołują się do teorii realizmu politycznego, często w zwulgaryzowanej wersji postrzegają ład międzynarodowy jako grę mocarstw, w której inne państwa są tylko pionkami. Takie ujęcie problemu jest nie tylko niebezpieczne, lecz także sprzeczne z polskimi interesami zdefiniowanymi w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego. Narracja przeciwników zdecydowanego wsparcia Ukrainy w wojnie z Rosją stanowi przy tym często refleks propagandy rosyjskiej, co niekoniecznie wynika z działalności o charakterze typowo agenturalnym, lecz często jest efektem oddziaływania kognitywnego³.

na „połączeniu różnych trybów i środków prowadzenia wojny”. Wiąże ją z koncepcją „wojny trzech rzędnic” gen. Charlesa Krulaka, do której dodają „czwartą przecznicę” w postaci operacji informacyjno-psychologicznych, co podkreśla znaczenie tego aspektu w ramach wojny hybrydowej. Za: F. Hoffman, J.N. Mattis, *Future warfare, the rise of hybrid wars*, <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars>, (dostęp: 4 marca 2023 r.). Natomiast Tarik Solmaz wyróżnia pięć interpretacji wojny hybrydowej, tj. „wykorzystanie synergicznej fuzji broni konwencjonalnej, nieregularnych taktyk, terroryzmu i działań przestępczych na tym samym polu bitwy; połączone użycie regularnych i nieregularnych sił pod zjednoczonym kierunkiem; użycie różnych środków wojskowych i pozamilitarnych w celu zastraszenia wroga; działania podprogowe obejmujące dowolną mieszankę środków siłowych i niesiłowych; osiąganie celów politycznych za pomocą niesiłowych działań wywrotowych”. Za: T. Solmaz, *Hybrid warfare: one term, many meanings*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-warfare-one-term-many-meanings> (dostęp: 4 marca 2023 r.). Pojęcie wojny hybrydowej, choć różnie interpretowane, wiąże się z terminem tzw. „szarej strefy”, czyli zacieraniem się granic między wojną a działaniami o charakterze politycznym prowadzonymi w stanie pokoju, na co zwraca uwagę wielu autorów, m.in. Bolesław Balcerowicz, który stwierdza, że „granice między tym, co jest wojną, a tym co wojną nie jest, są nieostre i płynne”. Za: B. Balcerowicz, *Czym współcześnie jest wojna?*, „Ethos. kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL”, R. 18, nr 3/4, 2005, s. 130. W oparciu o te interpretacje przez globalną wojnę hybrydową rozumie działania podejmowane w wymiarze ogólnosiłowym i oparte na syntezie różnych instrumentów z szarej strefy między wojną i nie-wojną, w szczególności weponizację (tj. używanie jako broni przedmiotów i zjawisk, które nie mają takiego przeznaczenia) żywności, migracji, energetyki, wody etc., którym towarzyszą operacje psychologiczno-informacyjne.

³ Nathan Beauchamp-Mustafaga, opierając się na chińskich koncepcjach operacji kognitywnych, stwierdza, że jest to rodzaj operacji psychologicznych nowej generacji, traktujących sferę kognitywną człowieka jako pole walki (tak jak morze, powietrze czy ląd), na którym należy uzyskać przewagę nad przeciwnikiem. Odwołując się do pracy chińskiego eksperta Zenga Huafenga, Beauchamp-Mustafaga tak charakteryzuje sferę kognitywną: „Przestrzeń uczuć, percepcji, rozumienia, przekonania, a także wartości, będąca polem podejmowania decyzji poprzez rozumowanie”. Oddziaływanie kognitywne według tego modelu opiera się na „użyciu informacji oraz wytworów duchowych

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie narracji „realizmu politycznego” pojawiającej się w polskiej publicystyce i skonfrontowanie jej z tezami czołowych przedstawicieli tej teorii, a także ujęcie tego problemu w kontekście działań hybrydowych Rosji. Przedmiot badań stanowi narracja operująca pojęciem „realizm polityczny”, pojawiająca się w wybranych przekazach medialnych w kontekście wojny na Ukrainie oraz jej odniesienie do teorii realizmu politycznego, zarówno w wariacie klasycznym⁴, jak i ofensywnym⁵. Metoda badań bazuje na analizie językowej i porównawczej w oparciu o paradygmat zarządzania refleksyjnego oraz wojny hybrydowej. W tym kontekście analizie został poddany mechanizm nadawania nowych znaczeń takim pojęciom jak „realizm”, „pokój”, „podżegacz wojenny” w kontekście toczącej się wojny na Ukrainie, a następnie wyciągnięto wnioski w zakresie psychologicznych efektów tych działań.

i kulturowych jako broni w celu wpływania na ludzką psychologię, wolę, postawy, zachowanie, a nawet zmianę ideologii, wartości, tradycji kulturowych i systemów społecznych”. Celem wojny kognitywnej jest uzyskanie zwycięstwa bez walki poprzez rażenie jednostek, grup społecznych, państw itp. Za: N. Beauchamp-Mustafaga, *Cognitive Domain Operations: The PLA's new holistic concept for influence operations*, <https://jamestown.org/program/cognitive-domain-operations-the-plas-new-holistic-concept-for-influence-operations/> (dostęp: 4 marca 2023 r.). Z przedstawionym modelem koresponduje też koncepcja modyfikatora świadomości jako broni idealnej przedstawiona przez Ryszarda Szpyrę. Za: R. Szpyra, *Bezpieczeństwo militarne państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012, s. 48. Z kolei Michał Wojnowski, odwołując się do koncepcji rosyjskich, pisze, że „wojna kognitywna [...] stanowi syntezę charakterystyczną dla operacji informacyjnych i operacji psychologicznych” i można ją zdefiniować jako „metodologię tworzenia i wdrażania kombinacji różnorodnych czynności prowadzących do transformacji obrazu świata, który istnieje w świadomości strony przeciwnej”, przy czym przez obraz świata należy rozumieć „wizualne, akustyczne i emocjonalne odzwierciedlenie świata, miejsca człowieka w nim i jego relacji z rzeczywistością. Konfiguracja tych obrazów kreuje światopogląd, przekonania, ideały i wartości”. Za: M. Wojnowski, *„Zarządzanie refleksyjne” jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w.*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12, s. 16.

⁴ J. Czapotowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych, krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 76–81.

⁵ J. Czapotowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe, współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 117

„Realści polityczni” i „podżegacze wojenni” – fałszywa opozycja

Po agresji rosyjskiej na terytorium Ukrainy i rozpoczęciu klasycznego konfliktu zbrojnego między tymi dwoma państwami, termin „realizm polityczny” był często przywoływany przez przeciwników udzielenia Ukrainie zdecydowanej pomocy. Określenie miało być, według tej narracji, przeciwieństwem „romantyzmu” oraz „podżegania wojennego”⁶. Redaktor naczelny tygodnika „Do Rzeczy”, Paweł Lisicki, stwierdził, że „realizm [polityczny], najkrócej, kieruje się szacunkiem dla rzeczywistości. Realści polityczni niechętni są wielkim projektom, porywom serca, śmiałym wizjom i gestom [...], starają się, na ile to możliwe, unikać ryzyka, a przede wszystkim troszczą się o bezpieczeństwo i pozycję własnego państwa [...]. Odrzucają manichejską wizję rzeczywistości politycznej, czyli przekonanie, że w historii ściera się bezwzględne dobro i zło, oraz angelizm, czyli wiarę w to, że samemu jest się po stronie dobra”⁷. Lisicki podkreśla też, że realizm polityczny nie jest „po prostu egoizmem, ani cynizmem, ani kultem nagiej siły”⁸. Z kolei Łukasz Warzecha stwierdził, że „przeważająca część opinii publicznej, nastawiona niezmiernie

⁶ Tego rodzaju błędne przeciwstawianie pojęć „realizm” i „romantyzm” w kontekście podejścia do wsparcia Ukrainy w jej walce z Rosją występowało początkowo przede wszystkim w mediach społecznościowych, później jednak pojawiło się również w tekstach publicystycznych oraz analitycznych. Tymczasem opozycja „realizm–romantyzm” jest prawdziwą w odniesieniu do pewnych nurtów ideowo-kulturowych XIX w., lecz nie w odniesieniu do problematyki bezpieczeństwa, politologii i stosunków międzynarodowych. W niektórych tekstach publicystycznych łączono również termin „romantyzm” z uproszczoną wersją teorii liberalnej stosunków międzynarodowych np. w: P. Stankiewicz, *Naiwny romantyzm i realizm są równie groźne*, <https://kulturaliberalna.pl/2022/07/21/stankiewicz-naiwny-romantyzm-i-realizm-sa-rownie-grozne/> (dostęp: 10 lutego 2023 r.); B. Radziejewski, *Wojna rosyjsko-ukraińska potwierdza zasady realizmu politycznego*, <https://nowakonfederacja.pl/wojna-rosyjsko-ukraińska-potwierdza-zasady-realizmu-politycznego/> (dostęp: 10 lutego 2023 r.). Oskarżenia o rzekome „podżeganie wojenne” uzupełniały tę narrację i po raz pierwszy pojawiły się już w marcu 2022 r. w kontekście propozycji dostarczenia Ukrainie polskich myśliwców MIG-29 oraz debaty o „zamknięciu nieba” nad Ukrainą np. w: <https://ekspedyt.org/2022/03/06/polska-ma-byc-wciagnieta-do-wojny/> (dostęp: 10 lutego 2023 r.). O „romantycznych podżegaczach” pisał też B. Radziejewski, <https://dorzeczy.pl/opinie/279085/udzial-polski-w-wojnie-radziejewski-jak-oceniaja-ryzyko.html> (dostęp: 10 lutego 2023 r.). Zarzutu „podżegania wojennego” często używają również L. Sykulski oraz Ł. Warzecha.

⁷ P. Lisicki, *Polska szkoła realizmu*, „Do Rzeczy” 2023, nr 6 (513), 5.02.2023, s. 3.

⁸ *ibidem*.

bojowo, wciąż nie zdaje sobie sprawy, czym faktycznie jest wojna i co oznaczałoby wejście do niej naszego kraju”, przy czym zasugerował, że dziennikarze „pozamieniali się w propagandystów wojennych”, a także, że zwolennicy „kontynuowania jak największego polskiego zaangażowania” w istocie pragną wciągnięcia Polski do tego konfliktu, a zatem są „podżegaczami wojennymi”⁹. W prezentowanym przez publicystów obrazie mamy z jednej strony „podżegaczy wojennych”, czyli takich, którzy jakoby szerzą propagandę wojenną, polegającą na kreśleniu zbyt optymistycznego obrazu wojny (sukcesów Ukrainy i strat Rosji), zachęcającego do udzielania wsparcia Ukrainie, a w konsekwencji narażającego Polskę na bezpośredni udział w wojnie poprzez prowokowanie Rosji takim zachowaniem – oraz „realistów politycznych”, którzy uznają, że w polskim interesie jest jak najszybsze doprowadzenie do pokoju. Przykładów takiej „realistycznej” narracji jest w publicystyce politycznej znacznie więcej (nie mówiąc już o komentarzach w mediach społecznościowych). Powyższe dwa przykłady oddają jednak istotę problemu.

Opozycja realizm–romantyzm ma wskazywać na to, że podejście realistyczne do wojny w Ukrainie jest jedynym rozsądnym, wszystkie pozostałe zaś są nacechowane emocjami (romantyzm) i groźne w skutkach (podżeganie wojenne). O tym, że nie chodzi tu jednak o kolokwialne rozumienie realizmu, jako rzekomego szacunku dla rzeczywistości, świadczy częste odwoływanie się publicystów nazywających siebie realistami do czołowych teoretyków realizmu politycznego, takich jak Henry Kissinger czy John Mearsheimer, oraz – choć rzadziej – do Henry’ego Morgenthaua. Takie ujęcie wydaje się nie tylko nieuczciwe i manipulacyjne, lecz także może wpisywać się w działania dezinformacyjno-kognitywne Rosji¹⁰, gdyż prowadzi

⁹ Ł. Warzecha, *Wojenni podżegacze*, „Do Rzeczy” 2023, nr 3 (510), 16.01.2023, s. 44.

¹⁰ Nie chodzi tu o zarzut aktywności o charakterze agenturalnym, lecz o diagnozę zbieżności określonych narracji z narracjami i/lub celami Rosji. Wpisuje się to w teorię dezinformacji Vladimira Volkoffa i pudeł rezonansowych. Za: R. Kasprzyk, *Wojny przyszłości i operacje informacyjne (INFOOPS) w cyberprzestrzeni*, w: *Systemy informatyczne na potrzeby bezpieczeństwa państwa oraz gospodarki narodowej: modele i metody*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2019.

do dezawuowania innych podejść do problemu niż realistyczne, w szczególności ujęcia liberalnego oraz konstruktywistycznego.

Przykładem odwołania się do realizmu politycznego jako teorii, a nie luźnego konceptu jest tekst Włodzimierza Koraba-Karpowicza opublikowany w maju 2022 r. na łamach dziennika „Rzeczpospolita”. Autor dochodzi w nim do wniosku, że „konflikt rosyjsko-ukraiński należy jak najszybciej zakończyć, zwłaszcza że może okazać się śmiertelnie niebezpieczny dla nas wszystkich, jeśli dojdzie do jego dalszej niekontrolowanej eskalacji”, co miałyby oznaczać „setki milionów ofiar, zniszczenie państw oraz upadek naszych osiągnięć cywilizacyjnych”¹¹. Odwołując się do dokonanego przez H. Morgenthaua podziału polityk na imperialistyczne i zachowawcze¹², W. Korab-Karpowicz twierdzi, że „rosyjską inwazję na Ukrainę należy rozumieć jako politykę *status quo*, czyli poprawę własnego bezpieczeństwa, a nie jako politykę imperialistyczną zagrażającą innym państwom”. Tę tezę opiera na diagnozie J. Mearsheimera, że przyczyną wojny było dążenie do rozszerzenia NATO o Ukrainę, co jakoby miało stanowić „zagrożenie egzystencjalne dla Rosji”¹³. Ma to bez wątpienia fundamentalne znaczenie dla oceny wojny w Ukrainie z perspektywy badawczej realizmu politycznego. Problem polega jednak na tym, że diagnoza wydaje się całkowicie błędna, a perspektywa realizmu politycznego nie jest jedyną możliwą, ponieważ istnieją jeszcze inne podejścia badawcze np. liberalne (w szczególności teoria demokratycznego pokoju¹⁴) czy konstruktywistyczne. Pozbawiona podstaw jest również teza, że w 2014 r. (tj. w momencie rozpoczęcia ataku hybrydowego Rosji na Ukrainę¹⁵) lub w lutym 2022 r. (tj. przed

¹¹ W. Korab-Karpowicz, *Pokój na Ukrainie. Potrzeba realizmu politycznego*, <https://www.rp.pl/publicystyka/art36404711-w-julian-korab-karpowicz-pokoj-na-ukrainie-potrzeba-realizmu-politycznego>, (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

¹² H. Morgenthau, *Polityka między narodami, walka o potęgę i pokój*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 68 i n.

¹³ W. Korab-Karpowicz, *op. cit.*

¹⁴ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków...*, s. 132–137.

¹⁵ Użycie sformułowania „atak hybrydowy” jest uzasadnione z powodu zastosowania przez Rosję instrumentów militarnych, jednakże były to działania poniżej progu otwartego konfliktu zbrojnego. W szczególności próba rozmycia kwestii odpowiedzialności za atak (przypisanie jej nieokreślonym „zielonym ludzikom”), zastosowanie elementów walki nieregularnej (separatyści) czy też połączenie działań siłowych z niesiłowymi

rozpoczęciem klasycznej wojny między tymi państwami) istniało znaczne prawdopodobieństwo rozszerzenia NATO o Ukrainę. Wręcz przeciwnie, ówczesny dyskurs polityczny nie pozostawiał żadnych wątpliwości, że taka propozycja zostałaby wówczas zablokowana przez część państw członkowskich. Paradoksalnie to właśnie agresja rosyjska z 24 lutego 2022 r. pokazała niechętnym dotąd krajom konieczność dalszego rozszerzenia granic NATO, co zresztą można wyjaśnić, posługując się zarówno perspektywą realistyczną, jak i liberalną¹⁶.

Kolejnym błędem jest założenie, iż to Rosja broniła równowagi sił, którą jakoby naruszyło NATO. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że H. Morgenthau przyznawał, że równowaga sił „jest niestabilna i dynamiczna – nie z powodu przypadku lub przez jakiś czas, lecz ze swojej istoty i zawsze”¹⁷. Obecna równowaga sił nie jest więc tą samą, która istniała w czasie zimnej wojny, a fakt, że Związek Radziecki tę wojnę przegrał, miał fundamentalne znaczenie dla wytworzenia się nowej równowagi sił, której elementem było rozszerzenie NATO. By to zrozumieć, warto odwołać się do teoretycznych i faktycznych podstaw ładu międzynarodowego ukształtowanego po II wojnie światowej, oraz pokrótce przedstawić dynamikę zmian w tym zakresie. Jest to tym bardziej istotne, że Strategia Bezpieczeństwa Narodowego z 2020 r. (SBN) definiuje „kształtowanie porządku międzynarodowego, opartego na solidarnej współpracy i poszanowaniu prawa

(referendum na Krymie, które teoretycznie było działaniem niesiłowym, lecz było zabezpieczone przez „zielone ludziki”) skłaniają do określenia tych działań jako atak hybrydowy.

¹⁶ Zmiana podejścia Szwecji i Finlandii do kwestii przystąpienia tych państw do NATO wynikała ze zrozumienia, że Rosja prowadzi politykę imperialistyczną, w morgenthauowskim rozumieniu tego pojęcia, zatem stanowi ona zagrożenie dla ich bezpieczeństwa. To zaś implikuje konieczność zmuszenia Rosji do rezygnacji z jej imperialistycznej polityki poprzez zawarcie sojuszu z państwami, z którymi łączy je wspólnota interesu, według wzoru równoważenia poprzez współzawodnictwo. Za: H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 196, 202. Z drugiej strony, ruch ten można również wyjaśnić z perspektywy liberalnej, tj. w oparciu o diadyczny wariant teorii demokratycznego pokoju. Skoro bowiem sąsiedztwo z państwami autorytarnymi, takimi jak Rosja, rodzi zagrożenie dla państw demokratycznych, takich jak Szwecja czy Finlandia, to w interesie tych ostatnich jest połączenie sił z innymi państwami demokratycznymi w celu przeciwstawienia się temu zagrożeniu oraz poszerzaniu się obszaru wpływów niedemokratycznych w Europie. Za: J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo...*, *op.cit.*, s. 141.

¹⁷ H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 195.

międzynarodowego, dającego gwarancje bezpiecznego rozwoju Polski”¹⁸ jako jeden z czterech interesów narodowych w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. SBN, w ramach Filaru II, wskazuje również na następujące działania strategiczne jako realizację wskazanego wyżej interesu narodowego: „umacnianie niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, Gruzji i Republiki Mołdawii, w tym wspieranie ich dążenia do realizacji aspiracji europejskich i euroatlantyckich” (2.3.) oraz „działania na rzecz wzmocnienia skuteczności Organizacji Narodów Zjednoczonych odpowiedzialnej za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego” (2.4)¹⁹.

Konieczność rozróżnienia teoretycznych i faktycznych podstaw ładu międzynarodowego wynika z braku zdolności do pełnego wdrożenia systemu bezpieczeństwa zbiorowego, ustanowionego na podstawie Karty Narodów Zjednoczonych (KNZ)²⁰. Nie zmienia to faktu, że wspomniany dokument stanowi fundament prawa międzynarodowego i determinuje kształt ładu międzynarodowego, a zatem wskazuje również, kto temu ładowi zagraża i go narusza. W szczególności art. 2 KNZ wprowadza zasadę „suwerennej równości wszystkich jej członków” oraz obowiązek „powstrzymania się od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej któregośkolwiek państwa”²¹. Jednym z fundamentalnych atrybutów suwerenności państw jest decydowanie o swojej polityce zagranicznej, w tym w szczególności o przystępowaniu do sojuszków, a podważanie tego prawa stanowi naruszenie zasad KNZ, które zostały zaakceptowane m.in. przez ZSRR, a następnie przez Rosję. Sam ten fakt pozwala na określenie Rosji mianem państwa rewizjonistycznego²², próbującego podważyć międzynarodowy porządek, którego utrzymanie stanowi polską rację stanu.

¹⁸ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

¹⁹ *ibidem*.

²⁰ *Karta Narodów Zjednoczonych*, San Francisco 1946, https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

²¹ *ibidem*.

²² *ibidem*.

Biorąc pod uwagę sceptycyzm realistów politycznych wobec systemu bezpieczeństwa zbiorowego opartego na ONZ²³, warto jednak zwrócić uwagę na przełomowe zmiany w równowadze sił wspomnianego ładu międzynarodowego. Stworzenie ONZ zbiegło się z rozpoczęciem zimnej wojny, tj. ukształtowaniem świata bipolarnego, opartego na dwóch superpotęgach: USA i ZSRR. Równowaga tych sił nigdy jednak nie była ani stała, ani stabilna, a obie strony nieustannie dążyły do jej zmiany, o czym świadczą m.in. wojny w Korei czy Afganistanie. Podczas nich USA powstrzymało próby zmiany równowagi sił dokonywane przez ZSRR²⁴, wojna w Afganistanie zaś przyczyniła się wręcz do rozłamu systemu bipolarnego. Co więcej, USA doprowadziło do kilkukrotnego rozszerzenia NATO: w 1952, 1955 i 1982 r. Nie były one bynajmniej formalnością w ramach istniejącej równowagi sił, o czym świadczy choćby przypadek Turcji, która do 1952 r. nie była związana z USA i ich zachodnioeuropejskimi sojusznikami. Wręcz przeciwnie, po I wojnie światowej zawarła sojusz z ZSRR przeciwko zwycięskim mocarstwom, czyli m.in. USA, Anglii i Francji, a następnie, pod rządami Atatürka, przyjęła neutralność jako doktrynę swojej polityki zagranicznej. Tym, co przyczyniło się do rewizji doktryny Turcji w latach 50., były nieudane próby podważenia przez ZSRR równowagi sił²⁵, które doprowadziły wyłącznie do osłabienia pozycji Związku Radzieckiego na arenie światowej. Ten sam trend można zaobserwować obecnie: próbując podważyć międzynarodowy ład prowadzeniem imperialistycznej polityki, Rosja doprowadza do zmiany na własną niekorzyść.

²³ H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 315 i n.

²⁴ Wojna w Korei, a także w ogóle „zimna wojna” zostały rozpoczęte zgodnie z doktryną Trumana, która nie była oparta na perspektywie realistycznej, lecz liberalnej. To pokazuje nieprawdziwość sugestii, że alternatywą dla realizmu jest romantyzm czy też utopijna wizja świata, gdyż wizja świata tzw. „zimnowojennych liberałów”, skupionych wokół prezydenta Harry’ego Trumana, nie była ani „utopijna”, ani też „romantyczna”.

²⁵ Chodzi przede wszystkim o wysunięcie w 1945 r. roszczeń terytorialnych przez J. Stalina pod adresem Turcji dotyczących zwrotu prowincji Kars i Ardahan, przekazanych Turcji przez bolszewików na podstawie traktatów z Moskwy i Karsu z 1921 r., a także o żądanie z 1946 r. objęcia cieśnin czarnomorskich wspólną radziecko-turecką kontrolą. Dodatkowo Turcję niepokoiła coraz bardziej agresywna polityka ZSRR, której przejawem był wybuch w 1950 r. wojny koreańskiej.

Zimna wojna zakończyła się przegraną i rozpadem ZSRR, co otworzyło drogę do kolejnych rozszerzeń NATO w 1999, 2004, 2009, 2017 oraz 2020 r. Z perspektywy zmiany zimnowojennego układu sił kluczowe były dwa pierwsze rozszerzenia, gdyż pozostałe nie obejmowały państw członkowskich byłego Układu Warszawskiego (lub części tych państw). W ten sposób wytworzyła się nowa równowaga sił, która stanowi obecny punkt odniesienia dla analizy agresji Rosji na Ukrainę i jej charakteru – zachowawczego bądź imperialistycznego (w rozumieniu morgenthauowskim).

Jednocześnie NATO dokonało redefinicji swojej doktryny poprzez wprowadzenie polityki bezpieczeństwa kooperatywnego jako jednego z trzech fundamentów swojej strategii. Kluczowym instrumentem tej polityki były takie instytucje jak Partnerstwo dla Pokoju, do którego w 1994 r. przystąpiła Rosja, oraz Stała Wspólna Rada NATO–Rosja, przekształcona następnie w Radę NATO–Rosja. Jak pisze Robert Kupiecki „po zakończeniu zimnej wojny stosunki NATO–Rosja wyrażały (niezrealizowaną) ideę partnerstwa dawnego Wschodu i Zachodu, opartego na zasadach poszanowania prawa oraz upowszechniania wartości demokracji, indywidualnej wolności i liberalnej gospodarki [...]. Sojusz był gotów pójść bardzo daleko [...] proponując drugiej stronie poważną współpracę, samoograniczając swoją siłę, [...] był zawsze stroną inicjującą wysiłki celem rozwoju oraz instytucjonalizacji współpracy z Rosją. Po drugiej stronie nie napotkano jednak gotowości do odpowiedzi na miarę uzyskanej oferty [...]; rzeczywistym celem było ukształtowanie rozwiązania sytuującego Rosję jako uprzywilejowanego współdecydenta w procesie tworzenia pozimnowojennego porządku bezpieczeństwa w Europie”²⁶.

Fakty te jednoznacznie wskazują na to, że postzimnowojenny ład został oparty na hegemonii USA (co wynikało z przegranej przez ZSRR zimnej wojny) oraz na budowaniu przez NATO wspólnoty bezpieczeństwa poprzez poszerzanie wolnego świata demokracji liberalnej. Z kolei teza, że demokratyczny ustrój ma fundamentalne znaczenie w kontekście skłonności danego państwa do prowadzenia

²⁶ R. Kupiecki, *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, PISM, Warszawa 2019, s. 196–197.

wojny z innym demokratycznym państwem znalazła empiryczne potwierdzenie: rozszerzenie NATO o część państw byłej Jugosławii doprowadziło do znacznego wygaszenia napięć etnicznych, które jeszcze w latach 90. były przyczyną krwawego konfliktu. Tym samym falsyfikacji uległa teoria realizmu ofensywnego J. Mearsheimera, który sam zresztą stwierdził: „Państwa traktuję jak czarne skrzynki, lub kule bilardowe, tzn. nie uwzględniam w moich analizach ich uwarunkowań wewnętrznych”, przyznając się do „uproszczenia rzeczywistości”²⁷. Warto jednak zwrócić uwagę na fundamenty teorii J. Mearsheimera, które zaprzeczają tezom przeciwników zdecydowanego wsparcia Ukrainy i krytyków rozszerzania NATO jako rzekomej przyczyny naruszenia równowagi sił (dotyczy to również dzisiejszych wypowiedzi samego J. Mearsheimera na ten temat). Tymczasem badacz twierdził, że „żadne mocarstwo nie jest usatysfakcjonowane *status quo*; jedynym wyjątkiem od tej reguły może być państwo, które osiągnęło status hegemonu [...]. Mocarstwa rzadko kontentują się aktualnym układem sił [...] i nie cofają się przed użyciem przemocy dla zmiany [...], gdy koszty i ryzyko działania oceniają jako zbyt duże, czekają na bardziej korzystne okoliczności”²⁸ i w związku z tym uznał stwierdzenie, że „państwa zainteresowane przetrwaniem w niebezpiecznym świecie polityki międzynarodowej nie mogą uchylić się od zmagania o potęgę” za główne przesłanie swojej książki pt. *Tragizm polityki mocarstw*²⁹. Według teorii J. Mearsheimera USA powinno nieustannie dążyć do zmiany równowagi sił i maksymalnego osłabienia Rosji poprzez stałe rozszerzanie NATO; jeśli natomiast doszłoby do przedwczesnego pokoju – dającego Rosji możliwość odbudowy swojego potencjału, niekarzącego jej za naruszenie ładu międzynarodowego, lecz wręcz nagradzającego ją poprzez uznanie nielegalnie poczynionych zmian terytorialnych – to prędzej czy później spróbuje ona ponownie go naruszyć, rozpoczynając kolejną wojnę.

²⁷ J. Mearsheimer sam przyznaje, że jego teoria nie zawsze się sprawdza właśnie ze względu na uwarunkowania wewnętrzne. Za: J. Mearsheimer, *Tragizm polityki mocarstw*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2019, s. 12.

²⁸ *ibidem*, s. 2.

²⁹ *ibidem*, s. V.

Morgenthau wskazywał „przegraną wojnę” jako jedną z trzech przyczyn imperializmu (por. przegrana zimnej wojny przez ZSRR)³⁰ oraz przestrzegał przed pomyleniem polityki imperialnej z zachowawczą³¹. Twierdził też, że „imperializmowi, dążącemu do obalenia istniejącego rozkładu potęgi, należy przeciwstawić co najmniej politykę powstrzymywania”, a także, że polityka ustępstw w przypadku imperializmu jest błędem, gdyż cele polityki imperialnej nie są ograniczone, a zatem ustępstwa stanowią co najwyżej zachętę do wysuwania dalszych żądań³².

Dezinformacja i oddziaływanie kognitywne

Teza głosząca, że Rosja broni *status quo*, a nie dąży do obalenia postzimnowojennego porządku poprzez przywrócenie równowagi sił sprzed ćwierćwiecza, jest zatem nieprawdziwa. Jej propagowanie służy jako instrument zarządzania refleksyjnego³³. *Status quo ex ante* opiera się przede wszystkim na integralności terytorialnej Ukrainy, obejmującej zarówno Donbas, jak i Krym, a także na statusie Ukrainy jako suwerennego państwa oraz na wykluczeniu współdecydowania przez Rosję o sprawach wewnętrznych NATO. Są to zatem warunki *sine qua non* jakiegokolwiek pokoju.

Warto zwrócić szczególną uwagę na kwestię integralności terytorialnej Ukrainy ze względu na związane z nią manipulacje dwojakiego rodzaju, tj. uzasadnianie rosyjskiej aneksji Krymu i Donbasu w oparciu o zasadę samostanowienia narodów oraz sugerowanie, że na tym wyczerpują się rosyjskie cele w tej wojnie. Jeżeli chodzi

³⁰ H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 86.

³¹ *ibidem*, s. 96.

³² *ibidem*, s. 92.

³³ Koncepcję zarządzania refleksyjnego (zwanego również sterowaniem refleksyjnym) stworzył rosyjski psycholog Władimir Lefewr w latach 60. XX w. R. Kasprzyk stwierdza, że mechanizm ten „polega na ingerowaniu w proces budowy subiektywnego obrazu rzeczywistości przez obiekt atakowany poprzez wytworzenie w świadomości, podświadomości i nieświadomości obiektu warunków do kształtowania się przekonań i poglądów, a w konsekwencji podejmowania decyzji i akcji zgodnych z celem atakującego”. Kasprzyk podkreśla przy tym, że w modelu tym chodzi o to, by obiekt atakowany „był przekonany, że decyzje podejmuje autonomicznie. Za: R. Kasprzyk, *op. cit.*, s. 84.

o pierwszą kwestię, ta argumentacja zawarta jest m.in. w orędziu Władimira Putina z dnia 21 lutego 2022 r. rozpoczynającego wówczas agresję na Ukrainę³⁴. W swoim przemówieniu Putin stwierdza, że Ukraina stała się państwem tylko dlatego, że po rewolucji bolszewickiej 1917 r. konieczne było przyjęcie jakiejś formuły administracji tak rozległego i złożonego terytorium, a nie było to możliwe na zasadach amorficznych. Według Putina granice Ukrainy zostały sztucznie ukształtowane przez Lenina (odpowiedzialnego za włączenie „historycznie rosyjskich” ziem do Ukrainy), Stalina i Chruszczowa (który przekazał Ukrainie Krym). Narracja ta znajduje swoje odpowiedniki również w niektórych publikacjach w Polsce³⁵.

Ponieważ fundamentalną zasadą dezinformacji jest to, że nie powinna być ona zbudowana wyłącznie na kłamstwie, lecz na elementach prawdy obudowanych kłamstwami, przemilczeniami i manipulacją³⁶, kluczowe jest zatem skupienie się nie na tym, co w niej jest, ale raczej na tym, co zostało pominięte. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na wybiórcze podejście Rosji do zasady opierania granic na ich historyczności oraz samostanowieniu narodów. Dowodami na to mogą być wojna w Czeczenii czy odmowa zwrotu Japonii Wysp Kurylskich, które ponad wszelką wątpliwość nie są „historycznie rosyjskie”. Dotyczy to również tłumienia aspiracji emancypacyjnych rdzennych narodów ziem, które weszły w skład dzisiejszej Federacji Rosyjskiej w wyniku ich podboju i imperialnego kolonializmu. Jednak znacznie bardziej istotne jest to, że taka zmiana granic byłaby pierwszym przypadkiem usankcjonowania aneksji nie tylko niezgodnej z Kartą Narodów Zjednoczonych, lecz także dokonanej siłą przez jedno państwo na innym, pomimo wcześniejszego

³⁴ *Address by the President of the Russian Federation*, Moskwa 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

³⁵ G. Kołodko, *Wojna i pokój*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022.

³⁶ R. Kasprzyk, charakteryzując dezinformację w ujęciu dynamicznym, stwierdza, że jest to „ingerencja w proces podejmowania decyzji odbiorcy”, w której „wykorzystywana jest informacja, która nie zawsze jest nieprawdziwa, ale wprowadzane zaburzenia informacyjne mogą powodować u odbiorcy wątpliwości co do faktycznego stanu rzeczy”. Warto więc zwrócić uwagę, że elementy prawdy uwiarygadniają nieprawdę, zwłaszcza gdy podmiotowi szerzącemu dezinformację udaje się skoncentrować debatę nad zaburzoną przekazem na tych jego elementach, które są prawdziwe. Za: R. Kasprzyk, *op. cit.*, s. 81.

wzajemnego uznawania granic. Wszelkie porównania rosyjskiej inwazji do różnych postzimnowojennych interwencji USA (np. w Iraku) są nieuprawnione, gdyż nie prowadziły one do takiego skutku. Dotyczy to również interwencji w Kosowie, która była uzasadniona zbrodniami przeciwko ludzkości dokonywanymi przez reżim Slobodana Miloševića na miejscowej ludności albańskiej, a ponadto nie doprowadziła do aneksji części terytorium jednego kraju przez żadne z państw uczestniczących w tej interwencji, lecz do powstania odrębnego państwa³⁷. Wszelkie zmiany granic, które miały miejsce po 1945 r. i doprowadziły do powstania niezależnych państw³⁸, były efektem dobrowolnego i pokojowego jednoczenia się suwerennych państw (np. Jemen) lub pokojowej cesji albo wymiany terytorium między dwoma państwami (np. cesja 1137 km² terytorium Tadżykistanu na rzecz Chin w 2011 r.). Nigdy jednak nie wynikały one z usankcjonowania zbrojnej agresji. Taki precedens miałby ogromne konsekwencje w postaci całkowitego podważenia porządku międzynarodowego zbudowanego po II wojnie światowej.

W przypadku międzynarodowego usankcjonowania obecnych zmian granic Ukrainy należałoby spodziewać się dalszego podważania pozostałych granic ze strony Rosji, ponieważ uznaje ona za „historycznie rosyjskie” również inne ziemie, które nie wchodzą w skład jej terytorium. W związku z tym teza głosząca, że doprowadzenie do pokoju ukraińsko-rosyjskiego w oparciu o uznanie rosyjskiej suwerenności w stosunku do ziem obecnie przez nią okupowanych zakończyłoby w sposób trwały wojnę, wydaje się nieprawdopodobna i niezgodna z jakąkolwiek perspektywą badawczą teorii stosunków międzynarodowych. Z orędzia Putina z 1 lutego 2022 r. wyraźnie wynika kwestionowanie prawa Ukrainy do istnienia, a wskazanie „denazyfikacji i demilitaryzacji Ukrainy” jako celu wojny pozwala przypuszczać, że prezydent Rosji dąży do podporządkowania sobie całego

³⁷ Nawet gdyby Kosowo zostało przyłączone do Albanii, do czego nie doszło, na uwagę zasługuje fakt, iż Albania nie uczestniczyła w tej interwencji.

³⁸ Chodzi zarówno o państwa uznane międzynarodowo, powstałe w wyniku rozpadu federacji np. Czechy i Słowacja, jak i państwa nieuznawane, powstałe w wyniku secesji, np. Somaliland. Dotyczy to również wspieranych przez Rosję secesji w obrębie republik powstałych po rozpadzie ZSRR np. Naddniestrza.

kraju³⁹. Byłby to jednak przyczynek do wysuwania dalszych roszczeń. Zgoda na współdecydowanie przez Rosję o sprawach NATO (w tym o rozszerzeniach Sojuszu) mogłaby doprowadzić do podważania integralności terytorialnej państw członkowskich NATO np. w imię rzekomej konieczności obrony rosyjskiej mniejszości w państwach bałtyckich lub przywracania *status quo* rozumianego przez Putina jako stan z okresu układu bipolarnego, czyli sprzed zakończenia zimnej wojny. Nie oznacza to jednak, wbrew szerzonej dezinformacji, że zobowiązanie do kolektywnej obrony Sojuszu jest nierealistyczne. Wręcz przeciwnie, determinacja NATO by zatrzymać imperialistyczną politykę Rosji, przejawiająca się nie tylko wsparciem dla Ukrainy, lecz także wdrożeniem polityki globalnego powstrzymywania Rosji, świadczy o wiarygodności Sojuszu (nawet jeśli są wątpliwości co do tego, czy podejmowane działania są wystarczające). Krokiem do podważenia wiarygodności kolektywnej obrony mogłaby być raczej polityka ustępstw, do której wzywają samozwańczy realiści polityczni.

Kolejnym narzędziem dezinformacji jest tzw. bombardowanie strachem, czyli sugerowanie, że pomoc niesiona Ukrainie może doprowadzić do III wojny światowej oraz zagłady nuklearnej. Gdyby to zadziało, pozwoliłoby Rosji „wyjść z twarzą” z tej wojny, choć od razu nasuwa się tu przestroga H. Morgenthau, który pisał o polityce ustępstw wobec działań imperialnych. Pomimo, że nigdy nie można całkowicie wykluczyć użycia broni nuklearnej przez autorytarny reżim, to prawdopodobieństwo jest jednak bardzo niskie. Amerykański badacz uznawał wręcz potęgę nuklearną za nieużyteczną, tj. niemożliwą do wykorzystania⁴⁰ (w świetle takiego stwierdzenia tym bardziej ironiczny staje się fakt, że argument strachu przed wojną

³⁹ Innym rozwiązaniem korzystnym dla Rosji byłoby wciągnięcie innych państw do projektu rozbiorowego Ukrainy, gdyż legitymizowałyby to zmiany granic i ściągałoby z Rosji odium państwa, które jako jedyne naruszyło w tym zakresie ład międzynarodowy ustanowiony po II wojnie światowej. Dlatego rosyjska propaganda usilnie stara się szerzyć dezinformację w zakresie rzekomych planów rewizjonistycznych ze strony Polski. Niestety postawa Węgier w tym zakresie nie jest jednoznaczna. Por. *Mapa na szaliku Orbana rozwścieczyła Ukraińców. Ambasador Węgier zostanie wezwany na dywanik*, <https://www.wprost.pl/polityka/10969276/mapa-na-szaliku-orbana-rozwscieczyla-ukraincow-ambasador-wegier-zostanie-wezwany-na-dywanik.html> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

⁴⁰ H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 49.

nuklearną jest podnoszony przez realistów politycznych). Warto bowiem wspomnieć, że żaden z klasycznych konfliktów zbrojnych mających miejsce w czasie zimnej wojny, w których USA i ZSRR wspierały przeciwne sobie strony, nie przerodził się w wojnę światową, w szczególności tę o charakterze nuklearnym. W 1989 r. ZSRR nie opuścił Afganistanu „z twarzą” – a stało się tak dzięki aktywnemu wsparciu USA dla walczących z nim mudżahedinów. Pomimo tego nie użyto broni nuklearnej, choć klęska w Afganistanie była dla Związku Radzieckiego dużym ciosem i przyczyniła się do jego rozpadu.

Nie można wykluczyć, że na pewnym etapie wojny Rosji z Ukrainą konieczne będzie doprowadzenie do rozejmu, jednak w takim wypadku należy rozróżnić rozejm od pokoju, podobnie jak działania zbrojne na Ukrainie od globalnej wojny hybrydowej. O ewentualnym rozejmie wspomina np. Roman Kuźniar w artykule napisanym dla dziennika „Rzeczpospolita”, w którym stwierdza, że „nie ma to nic wspólnego z rozmowami pokojowymi czy pokojowym traktatem”, a także, że „ewentualny rozejm nie dotyczyłby relacji Rosja–Zachód”. Dodaje przy tym, że warunkiem podjęcia rozmów dotyczących tych relacji jest odsunięcie od władzy Putina i jego ekipy rządzącej, ukaranie winnych, w tym zbrodni agresji oraz zapłacenie reparacji wojennych Ukrainie⁴¹. Decyzja o ewentualnym zawieszeniu broni powinna należeć wyłącznie do Ukrainy, gdyż to żołnierze tego kraju giną w walce z rosyjskim agresorem, cywile są ofiarami zbrodni wojennych, a ukraińskie miasta oraz infrastruktura są niszczone przez rosyjskie bomby.

Taka decyzja nie będzie miała jednak wpływu na koszty ponoszone przez społeczeństwa zachodnie, w tym polskie, w tej nowej zimnej wojnie (czyli globalnej wojnie hybrydowej) – podobnie zresztą jak rozejm w wojnie koreańskiej nie zakończył poprzedniej zimnej wojny. Z perspektywy bezpieczeństwa militarne fundamentalne znaczenie ma zdolność do odtwarzania zasobów, co oznacza, że z perspektywy Zachodu Rosja musi zostać pozbawiona tej możliwości. Właśnie to jest istotą toczącej się obecnie globalnej wojny hybrydowej, która

⁴¹ R. Kuźniar, *Trismus czyli szczególność Putina*, <https://www.rp.pl/publicystyka/art-37808931-roman-kuzniar-trismus-czyli-szczekoscisk-putina> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

wymaga zastosowania optyki 360 stopni zarówno przez NATO, jak i resztę wolnego świata⁴². Wojna ta polega w szczególności na „weponizacji” informacji, żywności, energii, migracji ludności, a jej istotnymi obszarami działań są Afryka oraz Bliski Wschód. To właśnie tam jest szczególnie dobrze widoczna synchronizacja różnych instrumentów militarnych i niemilitarnych stosowanych przez Rosję, obejmujących m.in. użycie nieregularnych oddziałów (tzw. „wagnerowców”) zatrudnianych przez prywatne firmy wojskowe (PMC), pozornie niepowiązane z rosyjskim rządem; próby blokowania dostaw zboża rozumiane jako weponizacja żywności; operacje psychologiczno-informacyjne, w tym zarządzanie refleksyjne, a także tworzenie agentury wpływu. Jednocześnie te działania mają ścisły związek z wojną w Ukrainie, gdyż służą m.in.: podnoszeniu zdolności Rosji do odtwarzania zasobów i unikania skutków nałożonych na nią sankcji (np. poprzez eksploatację kopalni złota w Sudanie czy Republice Środkowoafrykańskiej, które zabezpieczają tzw. „wagnerowcy”), pozyskiwaniu nowych sojuszników na forum międzynarodowym (którzy popierają rosyjskie stanowisko w sprawie wojny w Ukrainie⁴³), a także przejmowaniu nowych instrumentów nacisku na państwa południowej Europy (np. poprzez przejmowanie szlaków migracyjnych czy przemysłowych). Należy wspomnieć przy tym, że nałożone na Rosję sankcje, a także dostarczanie przez zachodni świat uzbrojenia dla wojska ukraińskiego również wpisują się w „szarą strefę” działań pomiędzy strefą militarną i niemilitarną, gdyż ich celem jest ograniczenie zdolności Rosji do prowadzenia skutecznych działań zbrojnych.

W kontekście wojny informacyjnej warto zwrócić uwagę na aspekt ideologiczny, który ma fundamentalne znaczenie z perspektywy oddziaływania kognitywnego oraz budowania morale. We wspomnianym wcześniej artykule W. J. Korab-Karpowicz trafnie podkreśla, że „realizm polityczny stroni od moralizatorstwa”, a jego

⁴² Rozumiem przez to inne kraje demokracji liberalnej, w szczególności takie jak: pozanatowscy członkowie Unii Europejskiej, Australia, Nowa Zelandia, Japonia, Korea Południowa, itp.

⁴³ Widać to np. po głosowaniach Mali w Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych. W Mali miejscowa junta korzysta ze wsparcia „wagnerowców”.

przedstawiciele twierdzą, „że nie powinniśmy angażować się w wojny w imię abstrakcyjnych zasad moralnych lub dzielących nas ideologii”⁴⁴. J. Mearsheimer w istocie bowiem pisał, że „realiści unikają dzielenia państw na «dobre» i «złe», ponieważ wszystkie mocarstwa kierują tą samą logiką”⁴⁵. H. Morgenthau ubolewał z kolei nad tym, że stawką rywalizacji między państwami stała się „zdolność do narzucania rywalom nowego uniwersalnego systemu politycznego i moralnego”, co prowadzić ma do postrzegania wojny jako ideologicznej krucjaty, a w konsekwencji – do ideologicznego fanatyzmu zaangażowanych stron, w tym walczących żołnierzy⁴⁶.

Takie ujęcie może być jednak problematyczne. Zgodnie z tą narracją realiści, w tym H. Morgenthau, popełniają ten sam błąd, który sami zarzucają liberałom: nie rozróżniają tego, jak powinien wyglądać świat, z tym, jak w istocie wygląda⁴⁷. Skoro bowiem jedna strona będzie narzucać wizję konfliktu jako starcia dobra ze złem, a druga będzie go relatywizować, sprowadzając do interesów i równowagi sił, to oczywista staje się konkluzja, że przewagę uzyska ta pierwsza. Przyznawał to zresztą również H. Morgenthau, pisząc, że „państwo, które wyrzekłoby się ideologii i otwarcie oświadczyło, że zależy mu na potędze, zatem będzie przeciwstawiać się podobnym aspiracjom innych narodów, natychmiast znalazłoby się na bardzo niekorzystnej i być może skazanej na klęskę pozycji w walce o potęgę”⁴⁸. Tymczasem Rosja przedstawia wojnę w Ukrainie właśnie w kategoriach walki dobra ze złem. Dostosowuje przy tym narrację do odbiorcy, co – w porównaniu z Imperium Rosyjskim na przełomie XIX i XX w. oraz ZSRR – jawi się jako aksjologiczny relatywizm i niespójne podejście

⁴⁴ Jednocześnie jednak autor stwierdza, że „podejście, które reprezentują współcześni realisci, wynika z założenia, że najważniejszą wartością ze wszystkich jest ludzkie życie i ochrona ludzi przed śmiercią i cierpieniem” (W. Korab-Karpowicz, *op. cit.*). Jest to jednak całkowicie sprzeczne z faktycznymi tezami J. Mearsheimera, który odwołuje się do clausewitzowskiej koncepcji nazywającej wojnę „kontynuacją polityki z użyciem innych środków” i dochodzi do konkluzji, że realisci uznają wojnę za „akceptowalny instrument sztuki rządzenia” (J. Mearsheimer, *op. cit.*, s. 21)

⁴⁵ *ibidem*, s. 21.

⁴⁶ H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 243–245.

⁴⁷ Takie zarzuty H. Morgenthau stawia pod adresem polityki Woodrowa Wilsona (*ibidem*, s. 244).

⁴⁸ *ibidem*, s. 114.

do wartości we współczesnej Rosji. W tym pierwszym wypadku ideologiczne uzasadnienie polityki imperialnej było oparte na spójnym przekazie odwołującym się do panslawizmu oraz obrony prawosławia; w tym drugim – na marksistowskim internacjonalizmie, anty-imperializmie i antykolonializmie⁴⁹. Rosja putinowska stara się natomiast pozyskiwać wsparcie zarówno skrajnej prawicy, jak i skrajnej lewicy, rasistów oraz imigrantów przybywających do zachodniej Europy⁵⁰. Najsilniejszym przekazem jej propagandy wojennej jest jednak ukazywanie wojny jako obrony tradycyjnych wartości i stawienia czoła „satanistycznym” siłom Zachodu, pragnącym zasiać demoralizację, wartości LGBT⁵¹ itd.⁵² Taki przekaz silnie rezonuje w Europie, również w Polsce, zarówno w mediach społecznościowych, jak i w wypowiedziach niektórych publicystów czy polityków⁵³. Na takiej propagandzie swoją narrację buduje także tzw. Polski Ruch Antywojenny stworzony przez Leszka Sykulskiego⁵⁴. Takie działanie jest charakterystyczne dla wojny kognitywnej⁵⁵.

⁴⁹ Spójność przekazu w tym wypadku nie oznaczała bynajmniej zgodności z faktycznymi celami polityki.

⁵⁰ Celem tej dywersyfikacji jest też wywoływanie polaryzacji poprzez wzmacnianie wrogich ekstremów w państwach demokracji liberalnej.

⁵¹ Akronim powstały w latach 60. XX w. w Stanach Zjednoczonych (*lesbian, gay, bisexual, transgender*). Służy do określenia społeczności ze względu na ich orientację czy tożsamość płciową; jest stosowany w odniesieniu do osób homoseksualnych, biseksualnych i transpłciowych.

⁵² Liczne przykłady takiej narracji można spotkać w programach W. Sołowiowa lub O. Skabiejewej w rosyjskiej telewizji.

⁵³ Por. np. wpis Janusza Korwina-Mikkego na Twitterze z dn. 11.02.2023 r., <https://twitter.com/JkmMikke/status/1624418434342592514> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

⁵⁴ „Pacyfizm” tego środowiska jest kalką lewicowych pacyfistów na Zachodzie w okresie zimnej wojny, przy czym fakt, iż dzisiejsi prorosyjscy „pacyfiści” odwołują się raczej do narracji narodowo-chrześcijańsko-konserwatywnej nie ma znaczenia, gdyż jest to jedynie instrument destabilizacji przeciwnika przez Rosję. Schemat ten koresponduje ze wzorcem imperializmu kulturowego, o którym pisze H. Morgenthau (H. Morgenthau, *op. cit.*, s. 89), przy czym ideologia komunizmu została zastąpiona ideologią „obrony tradycyjnych wartości”. Szerzej na temat tej narracji np. w: W. Sokala, *Prorosyjskie środowiska w Polsce przeszły do działań łopatologicznych*, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/8652366,rosja-agent-wplywu-ukraina-wojna.html> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

⁵⁵ A. Jawor, „Wojna mentalna” a rosyjska agresja na Ukrainę. Kluczowa rola armii, <https://defence24.pl/geopolityka/wojna-mentalna-a-rosyjska-agresja-na-ukraine-kluczowa-rola-armii> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

Podsumowanie

Narracja polskich publicystów odwołujących się do realizmu politycznego w znacznym stopniu wpisuje się w zarządzanie refleksyjne i operację kognitywną Federacji Rosyjskiej, będące elementem globalnej wojny hybrydowej. Ten mechanizm opiera się na zniekształceniu informacji dotyczących tego, czym naprawdę jest realizm polityczny jako grupa teorii i narzucania percepcji, a także na przeświadczeniu, że ta perspektywa jest jedyną realistyczną, w opozycji do wszelkich innych nierealistycznych podejść. Chodzi przy tym o narzucenie określonego poglądu, korzystnego z punktu widzenia interesów rosyjskich, na wojnę toczącą się w Ukrainie, jednak bez głębszej refleksji teoretycznej realizmu politycznego. Ten rodzaj zarządzania opiera się na oddziaływaniu w większym stopniu na emocje niż na sferę informacyjną poprzez tworzenie takich fałszywych opozycji jak realizm–romantyzm/podżeganie wojenne. Realistyczne podejście ma przy tym przynieść pokój i dobrobyt, a podejście przeciwnie – wojnę, zagładę nuklearną, zniszczenia i biedę spowodowaną sankcjami gospodarczymi.

Powielanie tej narracji jest skuteczniejsze w ramach operacji kognitywnej przede wszystkim z dwóch powodów. Po pierwsze, publicyści (a w konsekwencji również osoby znajdujące się pod wpływem ich opinii), którzy szerzą taką narrację, wierzą w jej prawdziwość, a to powoduje, że są bardziej wiarygodni. Z kolei ich mechanizm obronny przed dysonansem poznawczym pozwala odrzucać fakty podważające tę narrację. Po drugie, w warunkach demokratycznego państwa prawa brak jest instrumentów prawnych uniemożliwiających szerzenie nieprawdziwych opinii, gdyż stanowiłoby to ograniczenie prawa do wolności słowa. Nawet krytyka takiej narracji, rozumianej jako rezultat operacji informacyjno-psychologicznych Rosji, wywołuje protesty, gdyż jest sprowadzana do oskarżeń o agenturalność. Jedynym rozwiązaniem jest zatem poszerzanie wiedzy na temat operacji psychologiczno-informacyjnych oraz wojny kognitywnej, a także wzmocnienie współpracy w tym zakresie z mediami,

podmiotami fact-checkingowymi, think tankami, ośrodkami analitycznymi i naukowymi, organizacjami pozarządowymi, itp.

Inną kwestią jest nieadekwatność niektórych założeń realizmu politycznego w odniesieniu do oceny wojny w Ukrainie, w szczególności: odrzucania aksjologii i sprowadzania jej do konfliktu interesów. Rosyjskie oddziaływanie kognitywne opiera się bardzo mocno na manipulacji wartościami i wpływaniu w ten sposób na percepcję sprofilowanych grup docelowych. Dotyczy to m.in. narracji o „degeneracji Zachodu”, prawa mieszkańców Donbasu i Krymu do samookreślenia czy prześladowań etnicznych łączonych z „banderyzmem” (oddziałującym na podświadomość polskiego odbiorcy). Kwestionowanie wymiaru tej wojny na poziomie aksjologicznym (suwerenność, ład międzynarodowy vs. imperializm i rewizjonizm) i ideologicznym (demokracja vs. autorytaryzm) prowadzi do zaburzenia percepcji opinii publicznej w zakresie celu, istoty oraz powodu niesienia wsparcia Ukrainie przez kraje zachodnie. Konieczne jest zatem przeciwstawianie w zdecydowany sposób narracji rosyjskiej własnej narracji dotyczącej wymiaru aksjologicznego i ideologicznego wojny w Ukrainie i globalnej wojny hybrydowej. Wiąże się to z promocją pojęcia „Wolnego Świata” opartego na wartościach określonych w Traktacie Waszyngtońskim: wolności jednostki, demokracji i rządów prawa.

Bibliografia

References List

Balcerowicz B., *Czym współcześnie jest wojna?*, „Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL” 2005, R. 18, nr 3/4.

Beauchamp-Mustafaga N., *Cognitive Domain Operations: The PLA's new holistic concept for influence operations*, <https://jamestown.org/program/cognitive-domain-operations-the-plas-new-holistic-concept-for-influence-operations/> (dostęp: 4 marca 2023 r.).

Bilal A., *Wojna hybrydowa – nowe zagrożenia, złożoność i „zaufanie” jako antidotum*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2021/11/30/woj>

- na-hybrydowa-nowe-zagrozenia-zlozonosc-i-zaufanie-jako-antidotum/index.html (dostęp: 4 marca 2023 r.).
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych, krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe, współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Hoffman F., Mattis J., *Future warfare, the rise of hybrid wars*, <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars> (dostęp: 4 marca 2023 r.).
- Jawor A., „Wojna mentalna” a rosyjska agresja na Ukrainę. Kluczowa rola armii, <https://defence24.pl/geopolityka/wojna-mentalna-a-rosyjska-agresja-na-ukraine-kluczowa-rola-armii> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Kasprzyk R. K., *Wojny przyszłości i operacje informacyjne (INFOOPS) w cyberprzestrzeni*, w: *Systemy informatyczne na potrzeby bezpieczeństwa państwa oraz gospodarki narodowej: modele i metody*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa 2019.
- Kołodko G., *Wojna i pokój*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022.
- Korab-Karpowicz W., *Pokój na Ukrainie. Potrzeba realizmu politycznego*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl/publicystyka/art36404711-w-julian-korab-karpowicz-pokoj-na-ukrainie-potrzeba-realizmu-politycznego> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Kupiecki R., *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, PISM, Warszawa 2019.
- Kuźniar R., *Trismus czyli szczękoscisk Putina*, <https://www.rp.pl/publicystyka/art37808931-roman-kuzniar-trismus-czyli-szczekoscisk-putina> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Lefebvre V., *Basic ideas of reflexive games logic*, Problemy Issledovania Systemi Structur, AN USSR Press, Moscow 1965.
- Lisicki P., *Polska szkoła realizmu*, „Do Rzeczy” 2023, nr 6/2023 (513).
- Mapa na szaliku Orbana rozwścieczyła Ukraińców. Ambasador Węgier zostanie wezwany na dywanik*, <https://www.wprost.pl/polityka/10969276/mapa-na-szaliku-orbana-rozwscieczyla-ukraincow-ambasador-wegier-zostanie-wezwany-na-dywanik.html> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Mearsheimer J., *Tragizm polityki mocarstw*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2019.

- Morgenthau H., *Polityka między narodami, walka o potęgę i pokój*, Thompson K.W. (red.), Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
- Sokala W., *Prorosyjskie środowiska w Polsce przeszły do działań łopatologicznych*, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/8652366,rosja-agent-wplywu-ukraina-wojna.html> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Solmaz T., *Hybrid warfare: one term, many meanings*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-warfare-one-term-many-meanings> (dostęp: 4 marca 2023 r.).
- Szpyra R., *Bezpieczeństwo militarne państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
- Volkoff V., *Petite histoire de la désinformation*, Les Editions du Rocher, Monaco 1999.
- Warzecha Ł., *Wojenni podżegacze*, „Do Rzeczy” 2023, nr 3 (510), 16.01.2023.
- Wojnowski M., „Zarządzanie refleksyjne” jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w., „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12.

Źródła

Sources

- Address by the President of the Russian Federation*, Moskwa 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Karta Narodów Zjednoczonych*, San Francisco 1946, https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (dostęp: 13 lutego 2023 r.).
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

© Copyright 2023 Witold Repetowicz

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

**Siły Zbrojne RP i przemysłowy
potencjał obronny
– kierunki transformacji**

gen. bryg. dr hab. inż. Mariusz M. Fryc¹

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, Polska

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE KSZTAŁTUJĄCE ROZWÓJ SIŁ ZBROJNYCH I ICH OPERACYJNE UŻYCIĘ DO 2039 ROKU

MODERN TECHNOLOGIES SHAPING THE DEVELOPMENT OF THE ARMED FORCES AND THEIR OPERATIONAL ENGAGEMENT UNTIL 2039

Abstrakt:

W pierwszym kwartale 2023 r. zgodnie z *Metodyką planowania i programowania rozwoju Sił Zbrojnych RP* powinny zostać wdrożone *Główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP oraz ich przygotowań do obrony państwa na lata 2025–2039*. Dokument, kluczowy dla programowania obronnego, będzie ukierunkowywał cały proces planowania i programowania rozwoju sił zbrojnych (SZ), w tym również ich modernizację techniczną, na najbliższe piętnaście lat. To analityczno-planistyczne przedsięwzięcie będzie jednym z kluczowych projektów realizowanych w bieżącym roku w obszarze obronności państwa nie tylko dla Ministerstwa Obrony Narodowej, w tym Sztabu Generalnego (SG) WP, lecz także dla Biura Bezpieczeństwa Narodowego (BBN).

Można przypuszczać, że w znacznej mierze jego treść będą kształtować doświadczenia wynikające z dotychczasowego zaangażowania Wojska Polskiego m.in. w przeciwdziałanie pandemii COVID-19 oraz operacji udaremniania ataków hybrydowych na polsko-białoruskiej granicy, jak również rekomendacje płynące z trwającej wojny w Ukrainie. Wskazując priorytety rozwojowe siłom zbrojnym, planiści nie mogą jednak zapomnieć, że długoterminowy horyzont projektowania, który przyjmuje ten dokument, będzie ich zmuszać do „oderwania” się od teraźniejszości i wybiegnięcia daleko w przyszłość, by w efekcie mogli określić kluczowe zdolności, jakimi wojsko powinno dysponować w 2039 r.

Mówiąc o *Głównych kierunkach rozwoju sił zbrojnych*, nie sposób w tym kontekście nie przyjrzeć się innowacjom technologicznym, które

¹ <https://orcid.org/0000-0002-8037-7435>.

dziś wprawdzie znajdują się na wczesnym etapie swojego rozwoju, lecz mają potencjał, by w przyszłości determinować funkcjonowanie i działanie sił zbrojnych.

Słowa kluczowe: siły zbrojne, planowanie obronne, nowoczesne technologie wojskowe

Abstract:

In the first quarter of 2023, in accordance with the “Methodology of planning and programming the development of the Polish Armed Forces”, the “Main directions of development of the Polish Armed Forces and their preparations for state defense for the years 2025–2039” should be implemented. The key document for defense programming will direct the entire process of planning and programming the development of the Polish Armed Forces, including their technical modernization, for the next fifteen years. This analytical and planning project will be one of the key projects implemented this year in the field of state defense, not only for the Ministry of National Defense, including the General Staff of the Polish Armed Forces, but also for the National Security Bureau.

It can be assumed that, to a large extent, its content will be shaped by the experiences resulting from the involvement of the Polish Army so far, among others in counteracting the COVID-19 pandemic and operations to prevent hybrid attacks on the Polish-Belarusian border, as well as recommendations from the ongoing war in Ukraine. While indicating development priorities for the armed forces, planners must not forget that the long-term design horizon adopted by this document will force them to “cut away” from the present and look far into the future so that they can determine the key capabilities that the military forces should have in 2039. In this context, when talking about the main directions of development of the armed forces, it is impossible not to look at technological innovations, which today, although at an early stage of their development, have the potential to determine the functioning and operations of the armed forces in the future.

Keywords: armed forces, defence planning, modern military technologies

Wprowadzenie

Na przestrzeni dziejów rozwój nowoczesnych technologii determinował nie tylko sposoby wytwarzania dóbr czy świadczenia usług, lecz także prowadzenia zbrojnych operacji i toczenia wojen. Dziś takie technologie jak sztuczna inteligencja, duże zbiory danych i bezprzewodowe, szerokopasmowe sieci telekomunikacyjne, robotyka, systemy autonomiczne, Internet rzeczy, technologie immersyjne i produkcja addytywna, a także technologie energetyczne, hipersoniczne, kosmiczne oraz cybernetyczne w istotny sposób kształtują życie społeczne i gospodarcze.

Amerykański wizjoner Alvin Toffler twierdził, że społeczeństwa walczyć tak, jak wytwarzają dobra. Możemy zatem założyć, że każda z wyżej wymienionych rodzących się dziś technologii – zastosowana w wymiarze obronności i wojskowości z osobna czy też różnorakie, hybrydowe ich kombinacje – będzie zmieniać sposób funkcjonowania i działania sił zbrojnych. Należy przypuszczać, że ich zastosowanie będzie ukierunkowane na osiągnięcie najlepszych efektów działań przy jak najmniejszych nakładach. W tym wypadku ta optymalizacja może sprowadzać się m.in. do: redukcji liczebności i zaangażowania, obniżenia kosztów, minimalizacji ryzyka i zapewniania wyższego poziomu bezpieczeństwa, przyspieszenia tempa i zwiększenia precyzji działań, poszerzenia świadomości sytuacyjnej (operacyjnej) czy też poprawy decyzyjności.

Metodologia badań

Przedmiotem badań w niniejszym opracowaniu uczyniono wskazane powyżej, rozwijające się obecnie kluczowe technologie oraz ich potencjalny wpływ na siły zbrojne. Główny problem badawczy został wyrażony w postaci pytania, jak zidentyfikowane technologie mogą w perspektywie najbliższych piętnastu lat zdeterminować funkcjonowanie i zdolności operacyjne sił zbrojnych. Z tego powodu celem badań było wskazanie obszarów, zdolności i cech, które dzięki wdrożeniu nowych

technologii nabędą siły zbrojne oraz przyczynią się do optymalizacji ich funkcjonowania i działania. Z kolei pośrednim zamysłem badań było zwrócenie uwagi analityków i planistów wojskowych na szczególne znaczenie wpływu rozwijających się technologii na zdolności operacyjne wojska oraz zainspirowanie ich do poczynienia pogłębionych analiz w tym zakresie podczas prac nad dokumentem *Główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP oraz ich przygotowań do obrony państwa na lata 2025–2039*. Podejście badawcze zostało oparte na przeglądzie oraz analizie literatury przedmiotu badań. Synteza przeanalizowanego materiału umożliwiła natomiast dostrzeżenie pewnych charakterystycznych cech i prawidłowości, które mogą wystąpić w procesie transformacji sił zbrojnych pod wpływem oddziaływania nowych technologii. Dzięki wnioskowaniu indukcyjnemu i dedukcyjnemu zebrano interesujący poznawczo materiał, który następnie został usystematyzowany i uogólniony do postaci specjalistycznych tez.

Sztuczna inteligencja, duże zbiory danych i bezprzewodowe, szerokopasmowe sieci telekomunikacyjne

Wdrażanie technologii sztucznej inteligencji – tj. systemów komputerowych zdolnych do wykonywania zadań, które zazwyczaj wymagają ludzkiej inteligencji – już się rozpoczęło. Sztuczna inteligencja – definiowana jako zdolność maszyn do wykazywania ludzkich umiejętności, takich jak rozumowanie, uczenie się, planowanie i kreatywność – ma coraz większe zastosowanie². Narzędzia sztucznej inteligencji są już dziś wręcz wszechobecne, zarówno w zastosowaniach cywilnych, jak i związanych z bezpieczeństwem i obronnością. Wirtualni asystenci, systemy rozpoznawania mowy i twarzy, oprogramowanie do analizy obrazu, wyszukiwarki internetowe itd. to praktycznie wykorzystywane narzędzia w naszym codziennym życiu³.

² *Sztuczna inteligencja: co to jest i jakie ma zastosowania?*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20200827STO85804/sztuczna-inteligencja-co-to-jest-i-jakie-ma-zastosowania>, (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

³ J.J. Carafano, *Scenarios for artificial intelligence*, <https://www.gisreportsonline.com/r/artificial-intelligence/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Zdolność komputerów do oceny danych i informacji, dokonywania wyborów i podejmowania decyzji poczyniła znaczne postępy w ciągu ostatniej dekady. Think Tank Parlamentu Europejskiego szacuje, że wzrost wydajności pracy związany z rozwojem sztucznej inteligencji będzie oscylował do 2035 r. między 11 a 37 proc.⁴ Z tego powodu sztuczna inteligencja jest wskazywana dość powszechnie jako jedna z najważniejszych technologii, która w przyszłości będzie przyczyniać się do rozwoju nowej generacji produktów i usług. Za taką uznały ją m.in. władze w Pekinie, określając ją jako zasób krytycznie ważny dla swojego strategicznego rozwoju⁵.

Wydaje się, że najważniejsze znaczenie sztucznej inteligencji będzie polegało na oferowaniu ogromnego przeskoku w zdolności komputerów do tworzenia wiedzy z dostępnych danych i informacji. Rozwój sztucznej inteligencji w połączeniu z uczeniem maszynowym, Internetem przedmiotów wojskowych (IoMT), eksploracją zbiorów danych typu *big data* oraz rozwojem sieci szerokopasmowych otwiera przed siłami zbrojnymi możliwości optymalizacji doczasowych procesów ich funkcjonowania i działania, w tym wykształcenia szeregu nowych, unikatowych zdolności.

Zasadniczo pozwoli to podnieść zdolności potencjału bojowego i jednocześnie zwiększyć ochronę i odporność na negatywne oddziaływanie przeciwnika. Będzie także sprzyjać tworzeniu pełnej, zautomatyzowanej świadomości sytuacyjnej, m.in. poprzez wczesne wykrywanie, identyfikowanie i klasyfikowanie zagrożeń w różnych domenach w czasie rzeczywistym. Umożliwi również dostęp do szerokiego zakresu danych, informacji i zidentyfikowanych wzorców działania (funkcjonowania) przeciwnika. W rezultacie technologia będzie sprzyjać budowaniu przewagi informacyjnej i decyzyjnej nad przeciwnikiem. Co więcej, można zakładać, że dzięki dostępowi do zbiorów danych i informacji oraz identyfikacji wzorców (schematów)

⁴ *Sztuczna inteligencja: szanse i zagrożenia*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20200918STO87404/sztuczna-inteligencja-szanse-i-zagrozenia> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁵ J.J. Carafano, *op.cit.*

działania znacznie skuteczniejsze okaże się również prognozowanie przyszłych zdarzeń, w tym i zagrożeń.

Można założyć, że za sprawą sztucznej inteligencji praktycznie wszystkie obszary funkcjonalne sił zbrojnych, tj.: dowodzenie, rozpoznanie, rażenie, ochrona i przetrwanie wojsk czy też logistyczne zabezpieczenie działań, ulegną daleko idącej optymalizacji. Pod jej wpływem będą rozwijać się zarówno systemy ofensywne, jak i defensywne. Prawdopodobnie przyczyni się również do zwiększenia stopnia precyzyjności rażenia. Można oczekiwać także zwiększenia skuteczności systemów obrony powietrznej, w tym przeciwlotniczej i raketowej, a także różnego typu systemów antydostępowych (kontrdostępnościowych).

Sztuczna inteligencja z Internetem przedmiotów wojskowych pozwoli lepiej zarządzać zasobami i ich przepływem, oszczędzać energię, usprawni logistykę wojskową, a także zapewni optymalizację procesów zakupowych i serwisowych. Będzie pełnić coraz ważniejszą funkcję również w przestrzeni informacyjnej, szczególnie w zakresie prowadzenia walki informacyjnej, jak też i przeciwdziałania jej skutkom. Można z dość dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że sztuczna inteligencja sprawdzi się nie tylko w działaniach zbrojnych, lecz także w obszarze szeroko pojętego zarządzania w sytuacjach kryzysowych. Umożliwi ona wcześniejsze ostrzeżenie o klęskach żywiołowych, katastrofach naturalnych, awariach technicznych. To natomiast sprzyjać będzie efektywniejszemu przygotowaniu się do tego typu zdarzeń, jak i łagodzeniu ich skutków.

Sztuczna inteligencja opiera się na zbiorach danych i informacji, a jej rozwój zależy od sposobu zarządzania nimi. Z kolei duże zbiory danych, by mogły być właściwie przetwarzane, wymagają zastosowania nowych technologii, m.in. sztucznej inteligencji. Zachodzi tu więc wyraźne sprzężenie. Pojawienie się dużych zbiorów danych umożliwiło rozwój uczenia maszynowego (*machine learning*⁶)

⁶ Uczenie maszynowe (*machine learning*) to część (podzbiór) sztucznej inteligencji. Koncentruje się na nauczaniu na podstawie danych i doskonaleniu dzięki doświadczeniu.

i głębokiego (*deep learning*⁷), co z kolei przełożyło się na ich szybsze pozyskiwanie, przetwarzanie, analizowanie i wizualizowanie⁸.

Obecnie ludzkość wytwarza ogromne ilości danych cyfrowych. Komisja Europejska przewiduje, że do 2025 r. całkowita ich ilość na świecie wzrośnie o 530 proc. w porównaniu z 2018 r.⁹ Procesy integracji danych cyfrowych oraz ich wykorzystania stają się w coraz większym stopniu autonomiczne, a zatem ograniczające lub wręcz wykluczające udział człowieka w ich przebiegu. W wyniku integracji danych wytwarzanych masowo przez sieci, których uczestnikami są ludzie, organizacje, systemy i urzędnicy, tworzy się zjawisko tzw. datafikacji. Polega ono na czerpaniu określonych wartości ekonomicznych, społecznych czy politycznych¹⁰.

Datafikacja z pewnością dotknie również wojsko. Można przyjąć, że przyszłe działania sił zbrojnych w coraz większym stopniu będą warunkowane dostępem do danych i informacji, a ich efektywność determinowana umiejętnościami wyciągania wniosków i tworzenia prognoz. Przewagę informacyjną i decyzyjną uzyskają tylko te siły zbrojne, które będą posiadać zdolność selekcji najważniejszych danych i ich szybkiej, bezpiecznej dystrybucji¹¹. Procesy te w coraz większym stopniu będą autonomiczne.

Technologia mobilna piątej generacji (5G) pozwala dziś na transfer danych z prędkością do 20 Gb/s i opóźnieniem na poziomie 1 ms. Obejmuje ona trzy kategorie zastosowań:

- masową łączność pomiędzy urządzeniami, zwaną także Internetem Rzeczy (IoT), pozwalającą na łączenie się urządzeń bez ingerencji człowieka na dużą skalę;

⁷ Głębokie uczenie się (*deep learning*) to rodzaj uczenia maszynowego. Bazuje na warstwach sieci neuronowych, które są algorytmami modelowanymi w przybliżeniu do sposobu działania ludzkich mózgow.

⁸ K. Śledziwska, R. Włoch, *Gospodarka cyfrowa. Jak nowe technologie zmieniają świat*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 74.

⁹ *Big data: definicja, korzyści, wyzwania (infografika)*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20210211STO97614/big-data-definicja-korzysci-wyzwania-infografika> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

¹⁰ K. Śledziwska, R. Włoch, *op.cit.*, s. 93.

¹¹ *Top 10 Military Technology Trends & Innovations for 2023*, <https://www.startus-insights.com/innovators-guide/top-10-military-technology-trends-2022/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

- ultraniezawodną łączność o niskich opóźnieniach;
- ulepszoną bezprzewodową transmisję szerokopasmową – zapewniającą szybszą transmisję danych oraz większą pojemność¹².

Ericsson Mobility Report z czerwca 2022 r. ocenia, że około ¼ światowej populacji ma obecnie dostęp do sieci 5G, do 2027 r. zaś odsetek ten zwiększy się do poziomu ¾. Ten wzrost jest prognozowany rosnącą skalą używania telefonów komórkowych, ciągłym rozwojem mobilnego Internetu szerokopasmowego, a także postępującą cyfryzacją społeczeństwa i gospodarki¹³.

Obecnie trwają już prace nad kolejną technologią komunikacji bezprzewodowej – technologią szóstej generacji (6G). Są one jednak na dość wczesnym etapie zaawansowania. Mimo to przewiduje się, że wdrożenie technologii 6G będzie pociągać za sobą rewolucyjne zmiany w komunikacji. Technologia 6G zapewni prawdopodobnie jeszcze większe prędkości przesyłu i mniejsze opóźnienia. Pierwszych prób jej wykorzystania należy się spodziewać pod koniec obecnego dziesięciolecia¹⁴.

Wdrożenie szybszego Internetu było akceleratorem rozwoju tzw. chmury obliczeniowej (*cloud computing*). Dzięki możliwości korzystania z zasobów komputacyjnych – serwerów, baz danych, oprogramowania, archiwizacji – które nie znajdowały się na lokalnym komputerze, nastąpiło zwiększenie mocy obliczeniowej systemów teleinformatycznych¹⁵.

W 2022 r. globalna wartość rynku „chmury” była szacowana na ok. 549 mld dolarów. Analitycy przewidują, że w 2027 r. wartość tego rynku wzrośnie do ok. 1,24 biliona dolarów¹⁶. W 2022 r. Departament

¹² 5G, technologia mobilna piątej generacji – standard sieci komórkowej będący następcą standardu 4G, <https://pl.wikipedia.org/wiki/5G> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

¹³ *Ericsson Mobility Report: 5G to top one billion subscriptions in 2022 and 4.4 billion in 2027*, <https://www.ericsson.com/en/press-releases/2022/6/ericsson-mobility-report-5g-to-top-one-billion-subscriptions-in-2022-and-4.4-billion-in-2027> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

¹⁴ 6G w Polsce – czy już coś wiadomo?, <https://nafalinauki.pl/6g-w-polsce-czy-juz-cos-wiadomo/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

¹⁵ K. Śledziewska, R. Włoch, *op.cit.*, s. 39.

¹⁶ *Cloud Computing Market*, <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/cloud-computing-market-234.html> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Obrony USA w celu zagwarantowania globalnego dostępu do usług w chmurze (*Joint Warfighting Cloud Capability*), zapewniającej najwyższy standard bezpieczeństwa na wszystkich szczeblach kierowania i dowodzenia, tj. od poziomu strategicznego przez operacyjny do taktycznego, podpisał kontrakty z przedsiębiorstwami Amazon, Google, Microsoft i Oracle o wartości 9 mld dolarów¹⁷. Korzystanie z chmury oferuje globalne możliwości dzielenia się danymi, zapewnia ciągły dostęp do danych i informacji na bieżąco aktualizowanych, a także obniża koszty funkcjonowania i przyczynia się do redukcji infrastruktury teleinformatycznej (dysków twardych, serwerów, itd.).

Sztuczna inteligencja, duże zbiory danych, bezprzewodowe, szerokopasmowe sieci telekomunikacyjne oraz usługi chmurowe nie pozostaną bez wpływu na rozwój wojskowych systemów i nabywanie przez siły zbrojne nowych zdolności operacyjnych. Przesyłanie ogromnych, zaktualizowanych ilości danych w czasie rzeczywistym z pewnością istotnie wzmocni świadomość sytuacyjną, wesprze procesy decyzyjne, odciąży logistykę, ale również zwiększy zdolności bojowe oraz możliwości szkoleniowe wojsk¹⁸.

Robotyka, systemy autonomiczne, Wojskowy Internet Rzeczy

Rozwój robotyki, różnego typu systemów autonomicznych i bezzałogowych platform będzie powodował rosnącą robotyzację pola walki oraz w konsekwencji zmianę taktyki i sposobu operowania wojsk. Już dziś bezzałogowe systemy mają coraz powszechniejsze zastosowania i wywierają większy wpływ na sposób prowadzenia działań zbrojnych. Roboty stają się bardziej autonomiczne, lepiej rozpoznają otoczenie, sprawniej manipulują przedmiotami i współpracują z ludźmi¹⁹.

¹⁷ M. Farrell, *Pentagon Divides Big Cloud-Computing Deal Among 4 Firms*, <https://www.nytimes.com/2022/12/07/business/pentagon-cloud-contracts-jwcc.html> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

¹⁸ *Top 10 Military...*, *op.cit.*

¹⁹ K. Śledziwska, R. Włoch, *Gospodarka...*, *op.cit.*, s. 53.

Do 2030 r. udział platform robotycznych, zarówno zdalnie kontrolowanych, jak i autonomicznych, w siłach zbrojnych Federacji Rosyjskiej ma wynosić 30 proc.²⁰ Z kolei Armia USA zwiększyła swój budżet na robotykę z 17 mln dolarów w 2015 r. do 379 mln dolarów w 2021 r. Portfolio robotyczne obejmuje projekty, które rozciągają się od małych bezzałogowych systemów powietrznych i robotów naziemnych, poprzez pojazdy logistyczne i bojowe, aż po egzoszkielety przenoszone przez żołnierzy. Priorytetami rozwojowymi w tym zakresie są poprawa świadomości sytuacyjnej, zmniejszenie obciążeń fizycznych i poprawa zdolności kognitywnych u żołnierzy; zwiększenie zdolności do utrzymania i ochrony wojsk, a także poprawa zdolności ruchu i zwiększenie manewrowości pojazdów²¹.

Przewiduje się, że wielkość rynków robotów wojskowych wzrośnie z 14,5 mld dolarów w 2020 r. do 24,2 mld dolarów w 2025 r.²² Stymulatorem sprzyjającym rozwojowi robotyzacji będą innowacje komercyjne wdrażane w zakresie zaawansowanych materiałów, nanotechnologii, transportu czy ogniw paliwowych²³. Ich dalszy rozwój z pewnością przełoży się na zwiększenie swobody manewru wojsk, elastyczność ich działań, zachowanie ekonomii sił czy też zapewnienie bezpieczeństwa wojsku podczas realizowanych misji. Robotyka i systemy bezzałogowe (autonomiczne) usprawnią poruszanie się żołnierzom w trudnym terenie, zmniejszą ich zaangażowanie i obciążenie fizyczne, zapewnią lepszą ochronę, ale też pozwolą na wzrost ich świadomości operacyjnej. Roboty najprawdopodobniej przejmą od ludzi znaczną część z całego spektrum realizowanych zadań, tj. nie tylko w wymiarze bojowym czy rozpoznania, lecz także zabezpieczenia działań czy wsparcia logistycznego²⁴.

²⁰ *ibidem*, s. 234.

²¹ J. Harper, *Big Boost in Spending for Military Robots*, <https://www.nationaldefense-magazine.org/articles/2021/1/4/big-boost-in-spending-for-military-robots> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

²² *Military Robots Market*, <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/military-robots-market-245516013.html> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

²³ J.J. Carafano, *Rapid advancements in military tech*, <https://www.gisreportsonline.com/r/military-technology/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

²⁴ *Top 10 Military...*, *op.cit.*

Obecnie nie tylko ludzie komunikują się ze sobą i z urządzeniami. W naszym otoczeniu urządzenia także komunikują się między sobą – głównie po to, aby uzyskiwać dodatkowe informacje i rozszerzać swoją funkcjonalność. W ten sposób współpracuje dziś ze sobą ponad 20 mld urządzeń, co czyni tę branżę jedną z kluczowych gałęzi rozwoju technologicznego²⁵.

Internet rzeczy (*internet of things*, IoT) rozumiany jako sieć obiektów (rzeczy) wyposażonych w różnorodne czujniki, oprogramowanie i inne technologie, łączących się między sobą i wymieniających dane za pośrednictwem Internetu, dynamicznie się rozwija, a jego wykorzystanie w praktyce będzie prawdopodobnie coraz powszechniejsze²⁶. Już dziś ta technologia jest kluczowym czynnikiem rozwoju inteligentnych miast (*smart cities*) z inteligentnymi mieszkaniami i transportem. Siłą napędową Internetu rzeczy jest rozwój łączności 5G, zapewniającej szybką, bezprzewodową transmisję danych, jak również sztuczna inteligencja.

Zastosowanie Internetu rzeczy obecne jest również w siłach zbrojnych. W obszarze wojskowości i obronności obejmuje on łączenie systemów uzbrojenia – okrętów, samolotów, czołgów, dronów, satelitów, a także dowództwa i bazy wojskowe z żołnierzami – we wspólną sieć wymiany informacji²⁷. Czujniki i urządzenia obliczeniowe, noszone przez żołnierzy i wbudowane w ich wyposażenie, zbierają różnorodne statyczne i dynamiczne dane biometryczne²⁸. Współpracujące ze sobą urządzenia w efekcie poprawiają percepcję, zwiększają świadomość sytuacyjną, skracają procesy podejmowania decyzji i maksymalizują szybkość działania²⁹. Można przypuszczać, że ta technologia będzie wykształcała w siłach zbrojnych nową cechę organizacyjną zwaną inteligentną armią.

²⁵ W. Kulik, *Internet Rzeczy – co to jest? Przykłady urządzeń IoT*, https://www.komputronik.pl/informacje/internet-rzeczy-co-to-jest/?gclid=EAIaIQobChMI0a7Xy-im_QIV8RJ-7Ch3jxgZjEAAAYASAAEgJK7vD_BwE&gclid=aw.ds (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

²⁶ M. Zerelik, *Internet Rzeczy (IoT) – Co to jest? Jak działa? Zastosowanie, przykłady*, <https://cryps.pl/poradnik/internet-rzeczy-iot-co-to-jest-jak-dziala-zastosowanie-przyklady/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

²⁷ *Top 10 Military...*, *op.cit.*

²⁸ *ibidem.*

²⁹ *ibidem.*

Technologie immersyjne i produkcja addytywna

Wśród błyskawicznie rozwijających się nowych technologii znajdują się również technologie immersyjne. Stosuje się je zarówno w rozwiązaniach konsumenckich, jak i korporacyjnych. Obecne są w domenie gier komputerowych i branży rozrywkowej, a także w branży budowlanej, motoryzacyjnej, lotniczej, medycznej, w marketingu i obsłudze klienta oraz w wielu innych dziedzinach. Swoją funkcjonalnością istotnie zmieniają zarówno rynek pracy, jak i jego potrzeby³⁰.

Immersja oznacza poczucie „zanurzenia” w sztucznie wykreowanej rzeczywistości cyfrowej. Technologia łączy zatem rzeczywistość ze sztucznie wykreowanym światem cyfrowym. W ogólnym rozumieniu jest to kolejny etap rozwoju Internetu – jego trójwymiarowy następca, który w różnym zakresie i stopniu angażuje nasze zmysły i pozwala odczuć sztuczny świat tak, jak rzeczywisty³¹. Do technologii immersyjnych zaliczana jest rzeczywistość wirtualna (*virtual reality*, VR), rozszerzona (*augmented reality*, AR) czy też mieszana (*mixed reality*, MR). Każda z tych odmian ma inne cele oraz potencjał zastosowania i w rezultacie pozwala doświadczyć immersji w różnym stopniu, zakresie i formie³².

Zastosowanie wirtualnej rzeczywistości upowszechnia się również w środowisku wojskowym. Symulacje i szkolenia wspierają rozwój umiejętności zarówno u pojedynczego żołnierza, jak i całych jednostek wojskowych. Dzięki tworzeniu syntetycznych środowisk szkoleniowych wojsko ćwiczy w rzeczywistych sytuacjach z realną bronią i sprzętem. To z kolei umożliwia mu działanie i podejmowanie decyzji w okolicznościach, które realnie mogłyby w wielu sytuacjach okazać się zbyt niebezpieczne lub zbyt kosztowne do przeprowadzenia³³. Procesy szkoleniowe z wykorzystaniem wirtualnej

³⁰ M. Marszycki, *Sektor przemysłowy podnosi kompetencje dzięki metaversum*, <https://itwiz.pl/sektor-przemyslowy-podnosi-kompetencje-dzieki-metaversum/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

³¹ *ibidem*.

³² *Technologie immersyjne – jak wykorzystać VR/AR w biznesie?*, <https://gromar.eu/blog/technologie-immersyjne/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

³³ S. Lasserre, *4 use cases for virtual reality in the military and defense industry*, <https://blog.techviz.net/4-use-cases-for-virtual-reality-in-the-military-and-defense-industry> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

rzeczywistości już dziś podnoszą w znacznym stopniu gotowość bojową żołnierzy i jednostek. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że zakres oddziaływania technologii immersyjnych – takich jak rzeczywistość wirtualna, rozszerzona czy mieszana – będzie wciąż postępował i wypierał klasyczne metody szkoleniowe.

W tym miejscu należy wspomnieć, że rzeczywistość wirtualna to również doskonałe narzędzie do projektowania i optymalizacji uzbrojenia, sprzętu wojskowego, a także instalacji wojskowych. W rezultacie stosowanie jej przyczynia się do poprawy ogólnej jakości sprzętu, zwiększenia jego skuteczności czy też poprawy ergonomii³⁴.

Produkcja addytywna (*additive manufacturing*, AM/druk 3D) także została uznana za przełomową technologię. Pozwoliła ona na szybkie prototypowanie poprzez przekształcanie danych 3D CAD w fizyczne modele zaledwie w ciągu kilku godzin. W rezultacie w ciągu ostatnich kilku dekad stała się popularna w niemalże wszystkich sektorach przemysłu. Dzięki uproszczeniu procesów wytwórczych, obniżeniu ich kosztów i skróceniu czasu wprowadzania gotowego produktu na rynek produkcję addytywną stosuje się m.in. w branży motoryzacyjnej, lotniczej, kosmicznej czy też medycznej. Co więcej, coraz częściej technologię tę postrzega się jako „rzeczywistą” technikę produkcyjną, a więc tę, która w przyszłości będzie umożliwiać produkcję na masową skalę³⁵. Ten trend z pewnością będzie implikował funkcjonowanie przedsiębiorstw przemysłowego potencjału obronnego, jak również procesów wytwarzania uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Prawdopodobnie stworzy też nowe możliwości projektowania inżynierskiego, znacznie obniży koszty produkcji i zmniejszy obciążenia logistyczne. W efekcie produkcja komponentów i części będzie zużywać mniejsze ilości materiałów niż tradycyjna produkcja. Nowa technologia pozwoli też sprawniej produkować na żądanie, jak również ułatwi tworzenie nowatorskich kombinacji materiałowych³⁶.

³⁴ *ibidem*.

³⁵ P. Groot, *Produkcja addytywna: nowe wyzwania dla walidacji*, <https://www.plastech.pl/wiado-mosci/Produkcja-addytywna-nowe-wyzwania-dla-walidacji-17600> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

³⁶ *Top 10 Military...*, *op.cit.*

Broń energetyczna, technologie hipersoniczne i kosmiczne, cyberaktywność

Rosnące uzależnienie stopnia zaawansowania produkowanego uzbrojenia i sprzętu wojskowego od implementowanych w nich urządzeń elektronicznych, i w konsekwencji większa ich podatność na porażenie elektromagnetyczne, a także postępy w rozwoju stałoprądowych źródeł zasilania dużej mocy oraz generatorów mikrofalowych sprawiają, że wszystkie liczące się dziś armie świata rozwijają broń energetyczną lub pracują nad środkami jej przeciwdziałania³⁷.

Zadaniem broni energetycznej jest zgromadzenie energii, a następnie przekazanie jej celowi, by wywołać jego zniszczenie (obezwładnienie). Pod pojęciem broni elektromagnetycznej kryje się m.in. broń impulsowa (*electromagnetic pulse*, EMP), mikrofalowa, laserowa i *railgun*, czyli działo elektromagnetyczne.

Broń impulsowa, generująca silny impuls elektromagnetyczny, służy do obezwładniania elektronicznych urządzeń przeciwnika, w tym jego systemów uzbrojenia, rozpoznania czy dowodzenia. Broń mikrofalowa oddziałuje na cel promieniowaniem elektromagnetycznym o długości fali pomiędzy podczerwienią a falami ultrakrótkimi. Traktowana jest jako broń „niezabijająca”, wykorzystywana np. w działaniach prewencyjnych do odstraszenia tłumu. Z kolei systemy broni laserowej są zdolne do uwalniania skoncentrowanej energii w postaci wiązki świetlnej w bardzo krótkim czasie. Działo elektromagnetyczne (*railgun*) dzięki silnemu polu magnetycznemu, wytworzonemu przy pomocy prądu, jest w stanie za to miotać pociski z prędkością kilku machów³⁸.

Obecnie rynek broni energii skierowanej jest wyceniany na kwotę 4,3 mld dolarów i prognozuje się, że do 2026 r. jego wartość wzrośnie do 10,1 mld³⁹. Dziś technologia broni energetycznej implementowana

³⁷ P. Bochniak-Koziółek, M. Dras, W. Tyranowicz, *Mikrofalowa broń elektromagnetyczna cz. 1.*, <https://zbiam.pl/artykuly/mikrofalowa-bron-elektromagnetyczna-cz-1/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

³⁸ *Broń elektromagnetyczna*, <https://mlodytechnik.pl/news/23719-bron-elektromagnetyczna> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

³⁹ *Global Directed Energy Weapons Market by Technology (High energy lasers, High-power microwave, electromagnetic weapon technology, Sonic weapon technology), Platform*

jest w projektach systemów przeciwlotniczych, antybalistycznych, kosmicznych czy też antydronowych⁴⁰. Umożliwia ona tworzenie stref kontrdostępnościowych, np. pod postacią ustanowienia „strefy zakazu lotów” wokół bronionej instalacji, jak również może być skutecznym środkiem przeciwko tanim i licznym celom bezzałogowym operującym w roju. Choć obecnie wytwarzanie broni energetycznej jest dość kosztowne, przewiduje się, że jej eksploatacja stanie się relatywnie tania.

Broń energetyczna może mieć znaczący wpływ na sposób i charakter prowadzenia przyszłych operacji wojskowych. Przyjmuje się, że zapewni ona większą skuteczność rażenia w porównaniu z klasycznymi systemami uzbrojenia, pozwoli zmniejszyć obciążenie logistyczne, a także spowoduje mniejszą śmiertelność na polu walki⁴¹. Prognozuje się również, że broń energii skierowanej będzie rozwijana w dwóch kierunkach. Pierwszy z nich to tworzenie systemów generujących nieskupione impulsy o niskich częstotliwościach przeciwko obiektom infrastruktury cywilnej; drugi zaś – tworzenie broni, która służy do generowania ukierunkowanych impulsów bardzo wysokiej częstotliwości, wymierzonych w cele wojskowe. Z kolei prace nad miniaturyzacją tej technologii mają doprowadzić do zdolności przenoszenia ładunków generujących impuls elektromagnetyczny także przez artylerię lufową i raketową⁴².

Kolejną wartą rozpatrzenia technologią jest technologia hipersoniczna. Choć istnieje ona już od dziesięcioleci, to jednak powszechnie uważana jest za uzbrojenie nowej generacji. Zaawansowane hipersoniczne systemy wojskowe są obecnie testowane i stopniowo wprowadzane na wyposażenie sił zbrojnych. Na najbardziej

(*Land, Airborne, naval, Space*), *Application, Range, Product and Region – Forecast to 2026*, <https://www.researchandmarkets.com/reports/5367733/global-directed-energy-weapon-s-market-by> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁴⁰ Ł. Michalik, *Prąd zamiast prochu, czyli dlaczego Europa buduje railguna?*, <https://tech.wp.pl/prad-zamiast-prochu-czyli-dlaczego-europa-buduje-railguna,6782886698445792a> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁴¹ *ibidem*.

⁴² A. Golański, *Broń EMP – jak działa i czym grozi humanitarny postrach naszych czasów?*, <https://www.dobreprogramy.pl/bron-emp-jak-dziala-i-czym-grozi-humanitarny-postrach-naszyczasow,6628340455151233a> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

zaawansowanym etapie rozwoju tej technologii znajdują się Rosja, Chiny i USA. Wysokie nakłady na jej rozwój wciąż rosną. W 2022 r. Pentagon na badania systemów hipersonicznych przeznaczył 3,8 mld dolarów, a w 2023 r. planował zwiększyć tę kwotę do 4,7 mld.

Pociski hipersoniczne nie poruszają się po krzywej balistycznej. Trajektorie ich lotu są zmienne – mogą manewrować, poruszać się na małych wysokościach, przekraczać prędkości dźwięku (nawet piętnastokrotnie). Własności te czynią broń hipersoniczną prawie niemożliwą dziś do śledzenia przez systemy obrony przeciwraкетowej, nie mówiąc już o możliwościach jej przechwycenia i zniszczenia⁴³. Obecnie ma miejsce jej bojowe zastosowanie: m.in. w sierpniu 2022 r. Rosjanie potwierdzili trzykrotne użycie pocisków hipersonicznych Kinżal przeciwko celom na Ukrainie⁴⁴. Broń hipersoniczna przeznaczona jest do zwalczania wysoko wartościowych celów, dzięki czemu jej użycie pozwala osiągać zupełnie nowe i odmienne od klasycznych efekty: operacyjne i strategiczne. Równoległe z rozwojem nowych pocisków i systemów hipersonicznych prowadzone są prace nad nowymi systemami obrony powietrznej i przeciwraкетowej⁴⁵.

Dynamicznie ewoluuje również środowisko cyberbezpieczeństwa. Istotny wpływ ma na nie trwająca wojna w Ukrainie. W efekcie zmienia się charakter zagrożeń cybernetycznych. Obserwowany jest znaczący wzrost hakytywizmu i aktywności cybernetycznej. Operacje w cyberprzestrzeni są prowadzone w koordynacji z kinetycznymi operacjami wojskowymi. Ma miejsce mobilizacja hakytywistów, a także wzrost cyberprzestępstw. Usługi hakerskie – jako model biznesu – zyskują wciąż na popularności, a państwa coraz częściej sponсорują ataki dokonywane przez cyberprzestępców. Ponadto dezinformacja staje się istotnym narzędziem w cyberwalce. Cyberaktorzy zwiększają również swoje zdolności. Zaawansowane i długotrwałe

⁴³ M. Dąbrowski, *Czym zwalczać pociski hipersoniczne? [ANALIZA]*, <https://space24.pl/bezpieczenstwo/technologie-wojskowe/czym-zwalczac-pociski-hipersoniczne-analiza> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁴⁴ Ł. Pacholski, *Pociski Kinżal użyte bojowo na Ukrainie*, <https://zbiam.pl/kinzal-naukrajnie/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁴⁵ M. Dąbrowski, *op.cit.*

cyberataki stają się coraz częstsze, bardziej destrukcyjne i destabilizujące. Zwiększa się też ilość niszczonej lub wykradanych danych. Wśród cyberzagrożeń dominuje oprogramowanie *ransomware*⁴⁶ i zagrożenia dla dostępności⁴⁷. Tak obecnie można ogólnie scharakteryzować cyberśrodowisko w dziedzinie bezpieczeństwa.

Prognozuje się, że nie tylko rozwój technologii, lecz także geopolityka dalej będą wywierać istotny wpływ na prowadzone operacje cybernetyczne i środowisko cyberbezpieczeństwa. W nadchodzących latach wykorzystanie oprogramowania destrukcyjnego prawdopodobnie znacząco wzrośnie. Cyberprzestępcy, w tym podmioty sponsorowane przez państwa, będą zwiększały zakres swoich działań⁴⁸. Cyberoddziaływanie na infrastrukturę krytyczną państw, taką jak sieci elektroenergetyczne czy też systemy komunikacyjne, będzie się przypuszczalnie nasilać. Podobnie można spodziewać się wzmożonych ataków na łańcuchy dostaw (na relację między organizacjami a ich dostawcami) i usługi zarządzania infrastrukturą informatyczną.

Rozwój sztucznej inteligencji w połączeniu z cyberzagrozeniami będzie skutkować prawdopodobnie tworzeniem się nowych, kompleksowych (hybrydowych) zagrożeń bezpieczeństwa. Ukierunkowane ataki cybernetyczne, wzmacniane dostępnością danych i informacji czerpanych z inteligentnych urządzeń (Internet rzeczy), staną się powszechne. Już dziś dezinformacja i tzw. fake newsy są potężnymi środkami służącymi do manipulacji opinią społeczną. Można zakładać, że w przyszłości dezinformacja, dodatkowo wspomagana przez sztuczną inteligencję, sprawi, że wyłonią się jej nowe, bardziej złożone i wyrafinowane formy. Można spodziewać się również ciągłego wzrostu liczby zagrożeń dla danych, które będą niszczone lub wykradane.

⁴⁶ Rodzaj ataku ukierunkowany na przejęcie kontroli nad aktywami celu i zażądanie okupu w zamian za przywrócenie dostępności aktywów lub ich nieujawnianie.

⁴⁷ Zagrożenia dostępności (*Denial of Service*) – atak na dostępność danych, usług lub innych zasobów. Cel ataku może być osiągnięty poprzez wyczerpanie usługi i jej zasobów lub przeciążenie elementów infrastruktury sieciowej.

⁴⁸ *Wojna cybernetyczna inspirowana działaniami państw*, <https://techno-senior.com/2023/02/16/wojna-cybernetyczna-inspirowana-dzialaniami-panstw/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Do nowych uwarunkowań bezpieczeństwa cyberprzestrzeni muszą również zaadaptować się siły zbrojne. Jednymi z priorytetów rozwojowych zapisanych w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP są m.in. osiągnięcie zdolności do prowadzenia pełnego spektrum działań militarnych w cyberprzestrzeni, zwiększenie poziomu odporności systemów informacyjnych, jak również kompetencji, wiedzy oraz świadomości zagrożeń⁴⁹.

Niezwykle dynamicznie rozwija się również rynek technologii kosmicznych. Systemy nawigacji i łączności satelitarnej, a także satelitarne zobrazowania znajdują zastosowanie w bardzo wielu dziedzinach życia społecznego i gospodarczego, w tym również w obszarze obronności i bezpieczeństwa. Prowadzone działania zbrojne w Ukrainie potwierdzają wagę i znaczenie domeny kosmicznej na współczesnym polu walki. Technologie satelitarne dostarczają cennych danych pod postacią zobrazowań, ułatwiają komunikację oraz nawigację, sprawiają, że operacje wojskowe stają się precyzyjniejsze i skuteczniejsze. Dane z rozpoznania satelitarnego są podstawą planowania operacyjnego i zabezpieczenia działań. Pozwalają poszerzyć świadomość sytuacyjną oraz usprawnić procesy decyzyjne. W efekcie przyczyniają się do lepszego gospodarowania zasobami, czasem, a także pośrednio – ludzkim życiem⁵⁰.

Obecnie rywalizacja w kosmosie wyraźnie się zaostrza, a systemy satelitarne coraz częściej stają się celem oddziaływania przeciwnika. W kwietniu 2022 r. firma SpaceX, która zapewnia ukraińskiemu wojsku i cywilom dostęp do Internetu poprzez świadczenie satelitarnych usług szerokopasmowych Starlink, poinformowała, że jej satelity były celem rosyjskich ataków⁵¹.

W obecnej sytuacji geopolitycznej koniecznością staje się rozwijanie narodowych zdolności kosmicznych i wejście w posiadanie systemów rozpoznania elektromagnetycznego, bezpiecznej łączności

⁴⁹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, s. 20.

⁵⁰ M. Mitkow, *Rok inwazji Rosji na Ukrainie. Domena kosmiczna w dobie wojny [KOMENTARZ]*, <https://space24.pl/bezpieczenstwo/technologie-wojskowe/rok-inwazji-rosji-na-ukrainie-domena-kosmiczna-w-dobie-wojny-komentarz> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

⁵¹ *ibidem*.

oraz zobrazowania radarowego, optycznego, hiperspektralnego, podczerwonego w celu zapewnienia pełnej świadomości sytuacyjnej na poziomie strategicznym, zarówno na czas pokoju, jak i na wypadek wojny. Taki bowiem priorytet w kontekście rozwoju technologii kosmicznych zapisany został również w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP. Mówi on o potrzebie zbudowania narodowego, zintegrowanego systemu świadomości sytuacyjnej, opartego na różnego rodzaju środkach rozpoznania, dowodzenia i łączności, w tym na krajowych systemach satelitarnych i systemach bezzałogowych przy zachowaniu pełnego bezpieczeństwa kryptograficznego⁵².

Wpływ nowych technologii na rozwój zdolności operacyjnych sił zbrojnych

Nowoczesne technologie, które tworzą dziś nową jakość i przebudowują stopniowo wszystkie aspekty naszego życia – polityczne, gospodarcze, społeczne – także przemieniają sferę bezpieczeństwa, obronności i wojskowości. Ich oddziaływanie prowadzi do przekształcania się rynków, produkcji, pracy, konsumpcji, ale też do innego funkcjonowania i operowania sił zbrojnych. Z tego powodu w kontekście projektowania *Głównych kierunków rozwoju sił zbrojnych na lata 2025–2039* nie można zmarginalizować tego kontekstu.

Kształtowanie kultury otwartości na wdrażanie i upowszechnianie rozwijających się technologii

Nowe technologie otwierają przed siłami zbrojnymi możliwości optymalizacji ich funkcjonowania i działania, w tym wykształcenia szeregu nowych, unikatowych cech i zdolności w obszarze rozpoznania, rażenia, dowodzenia, wsparcia działań czy też logistycznego ich zabezpieczenia. Dlatego też, by wykorzystać tę rozwojową szansę, muszą kształtować kulturę otwartości i gotowości do wprowadzania zmian, rozwoju innowacyjnych rozwiązań, wdrażania nowych

⁵² *Strategia..., op.cit.*, s. 19.

technologii. Tylko takie podejście może uczynić siły zbrojne organizacją szybko uczącą się i sprawnie adaptującą się do zmian, które zachodzą w jej otoczeniu.

Nowe technologie jako wsparcie interoperacyjności sił zbrojnych

Interoperacyjność, określana mianem klucza do efektywności, od dekad jest jednym z priorytetów rozwojowych większości armii na świecie. Koncepcja Obronna RP, która kreśli wizję Sił Zbrojnych RP w 2032 r., również przyjmuje, że przyszła ich efektywność zasadniczo będzie warunkowana umiejętnościami współdziałania poszczególnych jednostek rodzajów sił zbrojnych w ramach prowadzenia połączonej operacji⁵³. Interoperacyjność umożliwi współdziałanie, ale i wdrożenie koncepcji wielodomenowych operacji, która jest dziś modelowym rozwiązaniem prowadzenia obecnych i przyszłych zbrojnych działań. Z kolei nowe technologie – takie jak sztuczna inteligencja, rozwinięty wojskowy Internet rzeczy, dostęp do dużych zbiorów danych i możliwość ich przesyłu bezpiecznymi, bezprzewodowymi szerokopasmowymi sieciami telekomunikacyjnymi – mogą wydzwignąć interoperacyjność na nowy, wyższy poziom w zakresie procedur współdziałania, rozumienia rzeczywistości czy integracji wielu funkcji i nowych domen. Technologie cyfrowe będą wspierać budowę inteligentnego ekosystemu wojskowego, zdolnego do efektywnej współpracy w sieci tworzących go urządzeń i systemów. Umożliwią tworzenie tzw. systemu systemów – łączącego urządzenia, sensory, efektory w różnych domenach: na lądzie, w powietrzu, na morzu, w cyberprzestrzeni czy w kosmosie – który będzie zapewniać zdolność do osiągnięcia synergicznego efektu zasobów i działań. Dlatego też planiści wojskowi muszą wypracować wizję, a na jej bazie zaplanować strategię wielowymiarowej przestrzeni walki, która będzie uwzględniać maksymalne wykorzystanie rozwijających się dziś technologii cyfrowych.

⁵³ *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017, s. 45.

Wpływ nowych technologii na stworzenie pełnej świadomości sytuacyjnej oraz uzyskania przewagi decyzyjnej

Z pewnością dalszy postęp nowoczesnych technologii teleinformatycznych będzie skutkować rozwojem systemów zintegrowanej świadomości sytuacyjnej, opartych na środkach rozpoznania, łączności, zautomatyzowanych systemach dowodzenia, w tym na załogowych, bezzałogowych systemach czy też zasobach satelitarnych. Będą one umożliwiać wykrywanie, identyfikowanie i klasyfikowanie zagrożeń w różnych domenach w rzeczywistym czasie dzięki dostępowi do licznych sieci i źródeł danych, informacji oraz wzorców. Przeskok technologiczny pozwoli również na pozyskiwanie wiedzy z dostępnych danych i informacji oraz prognozowanie przyszłych zdarzeń i procesów. Te zdolności radykalnie zwiększą możliwości sił zbrojnych w zakresie tworzenia przewagi informacyjnej i decyzyjnej. Z tego powodu, tworząc Główne kierunki rozwoju sił zbrojnych, planiści wojskowi muszą przewidzieć możliwy postęp nowych technologii, ich implikacje, a także stworzyć obraz zintegrowanych, wielodomenowych systemów decyzyjnych, funkcjonujących na każdym szczeblu kierowania obroną państwa (strategicznym, operacyjnym, taktycznym) i dowodzenia siłami zbrojnymi.

Nowe technologie na drodze do zrobotyzowania przyszłego pola walki

Dążąc do poprawy efektywności swoich działań, nowoczesne armie oprócz wykorzystania nowoczesnych technologii będą prawdopodobnie usiłować maksymalnie zrobotyzować przyszłe pole walki. W obszarze robotyki priorytetami rozwojowymi są dzisiaj poprawa świadomości sytuacyjnej u żołnierzy, ograniczenie ich fizycznego zaangażowania, przejęcie przez maszyny większego ryzyka i odciążenie wojska od realizacji określonych czynności i zadań. Mając to na uwadze, planiści wojskowi muszą znaleźć odpowiedzi na pytania: które funkcje, czynności i domeny – dotychczas wykonywane przez żołnierzy m.in. w wymiarze bojowym, rozpoznania, zabezpieczenia działań

czy wsparcia logistycznego – zostaną przejęte przez roboty i autonomiczne systemy? Jak użycie robotów – samodzielnie czy wspólnie z konwencjonalnymi siłami, w formie tzw. chmur czy rojów – zdeterminuje kształt struktur organizacyjnych sił zbrojnych, a także ich liczebność? Trzeba także zastanowić się, jakie zmiany wymusi robotyzacja w taktyce prowadzenia działań i jak w konsekwencji będzie musiał funkcjonować system szkolenia wojsk. Na bazie uzyskanych odpowiedzi wojskowi muszą opracować nowe doktryny, aby móc wykorzystać unikalne atrybuty rozwijającej się robotyki i technologii cyfrowych.

Możliwość wdrożenia efektywnego systemu zabezpieczenia logistycznego

Można przewidywać, że nowe technologie wyniosą logistykę wojskową na zupełnie inny poziom funkcjonowania i zabezpieczenia procesów w siłach zbrojnych. Sztuczna inteligencja z Internetem przedmiotów wojskowych (IoMT) pozwoli lepiej zarządzać zasobami i ich przepływem, oszczędzać energię, usprawni planowanie i realizację przemieszczania, utrzymania wojsk, a także wpłynie na poprawę procesów zakupowych i serwisowych. Dlatego też analitycy wojskowi powinni przemyśleć od nowa logistykę i uczynić ją przede wszystkim multidomenową, dopasowaną do nowych uwarunkowań, struktur organizacyjnych i zrobotyzowanych jednostek wojskowych. Dokonując transformacji logistyki, muszą uwzględnić własne doświadczenia, ale i czerpać ze wzorców cywilnego świata biznesu. Wdrożenie nowoczesnych technologii stwarza szansę poprawy efektywności logistycznej. Umożliwia zwiększenie jej potencjału, poprawę elastyczności, szybszą odpowiedź na potrzeby wojska czy też wydajniejsze gospodarowanie zasobami.

Zwiększenie zdolności rażenia oraz stworzenie systemu odpornościowego i obszarów antydostępowych

Nowe technologie zwiększą możliwości rażenia sił zbrojnych. Wesprą je klasyczne zdolności w wymiarze zarówno śmiercionośnym, jak i nieśmiercionośnym. Precyzyjność rażenia i wywoływania

efektów strategicznych zostanie zwiększona przez systemy energii skierowanej, walki radioelektronicznej czy własności bezzałogowych platform w połączeniu ze sztuczną inteligencją i dostępem do sieci danych, wsparciem technologii satelitarnych, a także zdolnościami ofensywnymi i defensywnymi w cyberprzestrzeni. Z tego powodu planiści wojskowi muszą zastanowić się, jak właściwie zagospodarować nowoczesne technologie w budowie odpornego państwa, jak wykorzystać ich własności w sferze cywilnej i wojskowej, aby zachować ciągłość działania administracji państwowej i funkcjonowania krytycznych procesów (np. zapewnić ochronę ludności, zaopatrzenie w energię, wodę i żywność). Muszą również przemyśleć, jak nowoczesne technologie mogą zostać wykorzystane w tworzeniu systemów „antydzostępowych” (*Anti-Access/Area Denial, A2/AD*) i jak mogą pomóc w wielodomenowym (lądowym, morskim, powietrznym, cybernetycznym, kosmicznym, radioelektronicznym, informacyjnym) ograniczeniu dostępu potencjalnemu przeciwnikowi.

„Zanurzenie” szkolenia wojsk w cyfrową rzeczywistość

Już dzisiaj można zaobserwować dość silny trend tworzenia syntetycznych, cyfrowych środowisk szkoleniowych. Immersyjne technologie sprawiają, że poczucie „zanurzenia” w sztucznie wykreowanej rzeczywistości jeszcze bardziej nasili się, łącząc perfekcyjnie rzeczywisty świat z cyfrowym. Wojskowi planiści powinni uwzględnić tę tendencję, tworząc wizję nowoczesnego systemu szkolenia i planując zarówno rozwój umiejętności pojedynczego żołnierza, dowódców i sztabów, jak i pododdziałów z autonomicznymi platformami operującymi w roju.

Nowe możliwości rozwoju przemysłowego potencjału obronnego

Dzięki nowym technologiom procesy wytwarzania uzbrojenia i sprzętu wojskowego ulegną zmianie. Być może rozwój technologii addytywnej sprawi, że stanie się ona „rzeczywistą” techniką produkcyjną, umożliwiającą wytwarzanie na masową skalę. Z pewnością nowe technologie doprowadzą do uproszczenia procesów

wytwórczych, obniżenia ich kosztów i skrócenia czasu. W ślad za tym dojdzie do poprawy ogólnej jakości sprzętu i uzbrojenia wojskowego, zwiększenia jego skuteczności oraz poprawy ergonomii. W erze cyfrowej dominacji wojsko musi jednak pamiętać, aby przede wszystkim otworzyć się na współpracę nie tylko z dużymi koncernami przemysłowymi, lecz także z małymi firmami, często start-upami. To one bowiem, dostrzegając w transformacji cyfrowej swoje szanse rozwojowe, będą coraz częściej oferowały wysokiej jakości, unikatowe cyfrowe zdolności, usługi i produkty, potrzebne siłom zbrojnym do funkcjonowania i działania.

Nowe technologie jako oś badań naukowych

Z kolei plany prowadzenia badań naukowych – narodowe, w tym i wojskowe – muszą zostać ukierunkowane na rozwój sztucznej inteligencji, dużych zbiorów danych, szerokopasmowych sieci telekomunikacyjnych, robotyki i systemów autonomicznych, Internetu rzeczy, technologii immersyjnych oraz produkcji addytywnej, a także technologii hipersonicznej, kosmicznej, cybernetycznej czy energii skierowanej. Zakres tych aktywności powinien obejmować tworzenie nowych ośrodków naukowo-badawczych, inicjowanie i finansowanie badań podstawowych oraz stosowanych, jak również budowanie infrastruktury zbiorów danych i wiedzy.

Zakończenie

W całym procesie programowania obronnego *Główne kierunki rozwoju sił zbrojnych* stanowią podstawę i są jednocześnie punktem wyjścia do planowania ich rozwoju. Przyjmując piętnastoletnią perspektywę, zmuszają planistów do „oderwania” się od bieżących uwarunkowań, zdarzeń i procesów oraz nakreślenia dalekosiężnej wizji rozwojowej armii. Z tego powodu, oprócz wykorzystania zebranych doświadczeń z przeciwdziałania pandemii COVID-19, operacji przeciwhybrydowej na granicy polsko-białoruskiej i z wojny w Ukrainie,

wojskowi muszą dokonać również przeglądu nowoczesnych technologii i ocenić ich potencjalny wpływ na siły zbrojne.

Wskazując priorytety rozwojowe siłom zbrojnym, należy przanalizować w sposób szczególny możliwości rozwojowe sztucznej inteligencji, dużych zbiorów danych, bezprzewodowych, szerokopasmowych sieci telekomunikacyjnych, robotyki, Internetu rzeczy, technologii immersyjnych i produkcji addytywnej oraz technologii energetycznych, hipersonicznych, kosmicznych oraz cybernetycznych. Następnie wojskowi powinni ocenić ich wpływ na funkcjonowanie i operowanie sił zbrojnych, m.in. jak zdeterminują one dowodzenie, rozpoznanie, rażenie, ochronę i przetrwanie wojsk czy też logistyczne zabezpieczenie działań.

Przegląd nowoczesnych technologii w niniejszym opracowaniu miał na celu przede wszystkim uwrażliwić planistów wojskowych, obecnie pracujących nad *Głównymi kierunkami rozwoju Sił Zbrojnych RP oraz ich przygotowaniem do obrony państwa na lata 2025–2039*, na ten właśnie aspekt. Miał też zainspirować analityków do tego, by projektując przyszłe zdolności sił zbrojnych, nowoczesne technologie stały się ważnym determinantem ich myślenia o rozwoju armii.

Przeprowadzony proces badawczy dostarczył jednocześnie wstępnych i dość ogólnych wniosków, które pozwalają m.in. stwierdzić, że nowoczesne technologie mają solidny potencjał, by wzmocnić interoperacyjność sił zbrojnych; umożliwić im stworzenie pełnej świadomości sytuacyjnej oraz przewagi decyzyjnej. Zwiększają one zdolności rażenia, pozwalają na wdrożenie sprawniejszego systemu zabezpieczenia logistycznego, stworzenie efektywniejszego systemu odpornościowego w państwie i rozwijanie obszarów kontrdostępnościowych. Prawdopodobnie w istotny sposób zrobotyzują również przyszłe pole walki i w jeszcze większym stopniu „zanurzą” szkolenie wojsk, dowództw i sztabów oraz pojedynczych żołnierzy w cyfrową rzeczywistość. Nowy cyfrowy ekosystem już dziś przenika do sił zbrojnych. Dlatego też, by wojsko w pełni mogło wykorzystać stojącą przed nim szansę świadomego wykorzystania nowoczesnych technologii i stania się „inteligentną armią”, musi otworzyć się na ich wdrożenie i rozwój.

Bibliografia

References List

- 5G, technologia mobilna piątej generacji – standard sieci komórkowej będący następcą standardu 4G*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/5G> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- 6G w Polsce – czy już coś wiadomo?*, <https://nafalinauki.pl/6g-w-polsce-czy-juz-cos-wiadomo/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Big data: definicja, korzyści, wyzwania (infografika)*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20210211STO97614/big-data-definicja-korzysci-wyzwania-infografika> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Bochniak-Koziołek P., Dras M., Tyranowicz W., *Mikrofalowa broń elektromagnetyczna cz. 1.*, <https://zbiam.pl/artykuly/mikrofalowa-bron-elektromagnetyczna-cz-1/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Broń elektromagnetyczna*, <https://mlodytechnik.pl/news/23719-bron-elektromagnetyczna> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Carafano J. J., *Rapid advancements in military tech*, <https://www.gisreportsonline.com/r/military-technology/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Carafano J. J., *Scenarios for artificial intelligence*, <https://www.gisreportsonline.com/r/artificial-intelligence/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Cloud Computing Market*, <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/cloud-computing-market-234.html> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Dąbrowski M., *Czym zwalczać pociski hipersoniczne? [ANALIZA]*, <https://space24.pl/bezpieczenstwo/technologie-wojskowe/czym-zwalczac-pociski-hipersoniczne-analiza> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Ericsson Mobility Report: 5G to top one billion subscriptions in 2022 and 4.4 billion in 2027*, <https://www.ericsson.com/en/press-releases/2022/6/ericsson-mobility-report-5g-to-top-one-billion-subscriptions-in-2022-and-4.4-billion-in-2027> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Farrell M., *Pentagon Divides Big Cloud-Computing Deal Among 4 Firms*, <https://www.nytimes.com/2022/12/07/business/pentagon-cloud-contracts-jwcc.html> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Global Directed Energy Weapons Market by Technology (High energy lasers, High-power microwave, electromagnetic weapon technology, Sonic weapon technology), Platform (Land, Airborne, naval, Space), Application,*

- Range, Product and Region – Forecast to 2026*, <https://www.researchandmarkets.com/reports/5367733/global-directed-energy-weapons-market-by> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Golański A., *Broń EMP – jak działa i czym grozi humanitarny postrach naszych czasów?*, <https://www.dobreprogramy.pl/bron-emp-jak-dziala-i-czym-grozi-humanitarny-postrach-naszycz-czasow,6628340455151233a> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Groot P., *Produkcja addytywna: nowe wyzwania dla walidacji*, <https://www.plastech.pl/wiadomosci/Produkcja-addytywna-nowe-wyzwania-dla-walidacji-17600> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Harper J., *Big Boost in Spending for Military Robots*, <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2021/1/4/big-boost-in-spending-for-military-robots> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017.
- Kulik W., *Internet Rzeczy – co to jest? Przykłady urządzeń IoT*, https://www.komputronik.pl/informacje/internet-rzeczy-co-to-jest/?gclid=EAIaIQobChMI0a7Xyim_QIV8RJ7Ch3jxgZjEAAAYASAAEgJK7vD_BwE&gclid=aw.ds (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Lasserre S., *4 use cases for virtual reality in the military and defense industry*, <https://blog.techviz.net/4-use-cases-for-virtual-reality-in-the-military-and-defense-industry> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Marszycki M., *Sektor przemysłowy podnosi kompetencje dzięki metaversum*, <https://itwiz.pl/sektor-przemyslowy-podnosi-kompetencje-dzieki-metaversum/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Michalik Ł., *Prąd zamiast prochu, czyli dlaczego Europa buduje railguna?*, <https://tech.wp.pl/prad-zamiast-prochu-czyli-dlaczego-europa-buduje-railguna,6782886698445792a> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Military Robots Market*, <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/military-robots-market-245516013.html> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).
- Mitkow M., *Rok inwazji Rosji na Ukrainie. Domena kosmiczna w dobie wojny [KOMENTARZ]*, <https://space24.pl/bezpieczenstwo/technologie-wojskowe/rok-inwazji-rosji-na-ukrainie-domena-kosmiczna-w-dobie-wojny-komentarz> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Pacholski Ł., *Pociski Kinżał użyte bojowo na Ukrainie*, <https://zbiam.pl/kinzal-naukrainie/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020.

Sztuczna inteligencja: co to jest i jakie ma zastosowania?, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20200827STO85804/sztuczna-inteligencja-co-to-jest-i-jakie-ma-zastosowania> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Śledziwska K., Włoch R., *Gospodarka cyfrowa. Jak nowe technologie zmieniają świat*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020.

Technologie immersyjne – jak wykorzystać VR/AR w biznesie?, <https://gromar.eu/blog/technologie-immersyjne/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Top 10 Military Technology Trends & Innovations for 2023, <https://www.startus-insights.com/innovators-guide/top-10-military-technology-trends-2022/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Wojna cybernetyczna inspirowana działaniami państw, <https://techno-senior.com/2023/02/16/wojna-cybernetyczna-inspirowana-dzialaniami-panstw/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

Zerelik M., *Internet Rzeczy (IoT) – Co to jest? Jak działa? Zastosowanie, przykłady*, <https://cryps.pl/poradnik/internet-rzeczy-iot-co-to-jest-jak-dziala-zastosowanie-przyklady/> (dostęp: 28 lutego 2023 r.).

© Copyright 2023 Mariusz M. Fryc

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

**Zarządzanie
w sytuacjach kryzysowych
– konteksty**

Jarosław Gryz¹

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

Sławomir Gromadzki²

Państwowa Uczelnia Zawodowa im. Ignacego Mościckiego,
Ciechanów, Polska

PRZECIWDZIAŁANIE SUSZY W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO POLSKI. MODEL ROZWIĄZAŃ W ZAKRESIE RETENCJI I OCHRONY ZASOBÓW WODY

COUNTERACTING DROUGHT IN THE POLISH NATIONAL SECURITY SYSTEM. A MODEL OF SOLUTIONS FOR RETENTION AND PROTECTION OF WATER RESOURCES

Abstrakt

Celem artykułu jest prezentacja obecnego stanu rzeczy i propozycja nowych rozwiązań w zakresie zarządzania kryzysowego bezpieczeństwem państwa, uwzględniającego retencję wody jako komplementarny element przeciwdziałania powodziom, suszom oraz zanieczyszczeniom cieków wodnych, a także ochrony przeciwpożarowej. W niniejszym artykule wskazuje się także, jak taki model – uwzględniający aktywny udział podmiotów społecznych i instytucji publicznych – może zostać wdrożony. Autorzy przekonują, że dzięki przyjęciu *Lokalnych strategii retencji i ochrony zasobów wody* na poziomie lokalnym i mikrozlewni możliwe stanie się utworzenie całościowego systemu retencji i ochrony zasobów wody w Rzeczypospolitej Polskiej, a także – na polskim przykładzie – w ramach Unii Europejskiej. Zastosowanie niniejszego modelu pozwoli na wdrożenie największego wyzwania strategicznego Polski w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, czyli powszechnego systemu zaopatrzenia rolnictwa w wodę do produkcji rolnej. Celami szczegółowymi tego modelu są m.in: zaprezentowanie rozwiązań dedykowanych

¹ <https://orcid.org/0000-0001-6671-2391>.

² <https://orcid.org/0000-0002-6296-3457>.

rozwojowi ekonomicznemu społeczeństwa, ochronie środowiska i bioróżnorodności oraz bezpieczeństwu żywnościowemu państwa. W konsekwencji zaś – wypracowanie i adaptacja wiedzy do zmieniającej się rzeczywistości klimatycznej w Polsce i Europie.

Treści prezentowane w artykule odwołują się do dorobku naukowego autorów zawartego w ich publikacjach, stanowiąc tym samym syntezę ich dotychczasowej wiedzy. W niniejszym tekście zostały przedstawione zagadnienia dotyczące zarządzania kryzysowego bezpieczeństwem państwa i wdrożenia jego nowej formuły z udziałem rolników, przedsiębiorców, podmiotów społecznych, publicznych oraz instytucji państwa (w formule „od dołu do góry”). Tym samym prezentuje się kompleksowe podejście do retencji oraz ochrony zasobów wody w Polsce w wymiarze bezpieczeństwa państwa, a na jej przykładzie – w Unii Europejskiej.

Artykuł prezentuje badania podstawowe, teoretyczne. Do sporządzenia tekstu posłużono się: analizą systemową (do określenia sposobu organizacji systemu zarządzania kryzysowego z retencją wody); metodą idealizacyjną (do wygenerowania rozwiązań organizacyjnych oraz funkcjonalnych); metodą zbiorów (do określenia przyjętej wykładni organizacyjnej), modelowaniem (do ukazania funkcjonalnego modelu zarządzania retencją wody w ramach systemu zarządzania kryzysowego i strategicznego bezpieczeństwem państwa w kontekście formułowania i realizacji celów oraz sposobów ich osiągnięcia w czasie).

Słowa kluczowe: przeciwdziałanie suszy, retencja wody, zarządzanie kryzysowe, bezpieczeństwo narodowe, rozwój ekonomiczny, ochrona środowiska, Polska, Unia Europejska

Abstract

The purpose of the article is to present the current state of affairs and propose new solutions for emergency management of state security, taking into account water retention as a complementary element in counteracting floods, droughts and pollution of watercourses, as well as fire protection. This article also shows how such a model – which takes into account the active participation of social actors and public institutions – can be implemented. The authors argue that through the adoption of Local Water Retention and Protection Strategies at the local and micro-catchment levels, it will become possible to create a comprehensive system of water retention and protection in the Republic of Poland, as well as – using the Polish example – within the European Union. The application of this model will allow the implementation of Poland's greatest strategic challenge in the area of ensuring food security, i.e. a universal system of supplying

agriculture with water for agricultural production. The specific objectives of the presented model include the presentation of solutions dedicated to the economic development of society, the protection of the environment and biodiversity, as well as the country's food security, and, consequently, the development and adaptation of knowledge to the changing climate reality in Poland and Europe.

The content presented in the article refers to the scientific achievements of the authors contained in their publications, thus constituting a synthesis of their previous knowledge. This text presents issues concerning the crisis management of state security and the implementation of its new formula with the participation of farmers, entrepreneurs, social, public entities and state institutions (in a "bottom-up" formula). Thus, a comprehensive approach to the retention and protection of water resources in Poland in the dimension of state security, and on its example – in the European Union, is presented.

The article presents basic, theoretical research. To compile the text, the following methods were used: system analysis (to determine the way of organization of the crisis management system with water retention); idealization method (to generate organizational and functional solutions); set method (to determine the adopted organizational interpretation), modeling (to show the functional model of water retention management within the crisis management system and strategic state security in the context of the formulation and implementation of objectives and ways to achieve them over time).

Key words: drought prevention, water retention, crisis management, national security, economic development, environmental protection, Poland, European Union

Wprowadzenie

Zapewnienie odpowiedniej ilości wody dla ludności oraz do produkcji rolnej są podstawą podejmowanych od tysiącleci działań człowieka w obszarze gospodarki wodnej. W związku ze zmianami klimatycznymi zachodzącymi w nowej epoce geologicznej Ziemi, czyli antropocenie, woda stanowi obecnie warunek rozwoju lub regresu społecznego, ekonomicznego, politycznego czy wręcz cywilizacyjnego, a w konsekwencji wpływa także na poziom bezpieczeństwa

żywnościowego i środowiskowego – składowych bezpieczeństwa narodowego. Łączenie zrównoważonego wykorzystania zasobów wodnych z działaniami na rzecz ochrony środowiska, bioróżnorodności, rozwoju ekonomicznego i społecznego stanowi część polityki państwa polskiego, ale także Unii Europejskiej.

Istniejące w Polsce i innych krajach Unii rozwiązania w zakresie retencji wodnej, ochrony jej zasobów oraz wykorzystania w przeciwdziałaniu efektom suszy wymagają redefinicji i adaptacji do nowych wyzwań związanych ze zmianami klimatu i środowiska naturalnego. Obfite deszcze i długotrwałe susze (w tym permanentna susza rolnicza) wymagają podjęcia konstruktywnych i pilnych działań politycznych, ekonomicznych i społecznych, harmonijnie powiązanych ze sobą i rozplanowanych nie na najbliższe lata, lecz całe dekady. Natura i tempo zmian klimatycznych sprawiają, że margines czasu na ich wypracowanie i praktyczne wdrażanie nieomal nie występuje³.

Propozycje rozwiązań organizacyjnych w zakresie retencji i ochrony zasobów wody na poziomie krajowym i unijnym zostały opracowane na podstawie wyników badań aplikacyjnych, a następnie zaproponowane w autorskiej pracy pt. *Model europejskiego «Lokalnego partnerstwa na rzecz wody»*. Realizacja celów Europejskiego Zielonego Ładu⁴ oraz rozwinięte w monografii *Lokalne partnerstwo na rzecz wody. Model ochrony zasobów wodnych w formule bezpieczeństwa Unii Europejskiej*⁵. Niniejszy model został przedstawiony w dniach 1–2 czerwca 2022 r. w Malmö w Szwecji podczas drugiego posiedzenia grupy fokusowej EIP-Agri Focus Group (FG) odbywającego się pod hasłem: „Nature-Based Solutions for water management under climate change”. Podczas prac grupy, działającej pod agendą Komisji Europejskiej, przyjęto powyższe rozwiązanie jako jedną z propozycji do dalszych

³ J. Gryz, S. Gromadzki, *Przeciwdziałanie suszy. Retencja wody w systemie zarządzania kryzysowego Polski*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2021.

⁴ S. Gromadzki, *Model europejskiego «Lokalnego partnerstwa na rzecz wody»*. Realizacja celów Europejskiego Zielonego Ładu, w: M. Staniszewski i H. A. Kretek (red.), *Zrównoważony rozwój i Europejski Zielony Ład wektorami na drodze doskonalenia warsztatu naukowca*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2021.

⁵ J. Gryz, S. Gromadzki, *Lokalne partnerstwo na rzecz wody. Model ochrony zasobów wodnych w formule bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2023, s. 132–135.

badania⁶. Model opisano jako „Nature-Based Solutions” w podsumowaniu pt. *Studies from the EIP-AGRI Focus Group Nature-Based Solutions for water management under climate change*⁷, będącym wynikiem prac ekspertów zrzeszonych w 2022 r. w ramach grupy fokusowej nr 46 (*Focus Group 46: Water. Nature-Based Solutions for water management under climate change*), będącej częścią *The Agricultural European Innovation Partnership* (EIP-AGRI) Komisji Europejskiej⁸. Wspomniany model zaprezentowano również podczas konferencji ONZ „UN 2023 Water Conference” odbywającej się w dniach 22–24 marca 2023 r. w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku.

Sytuacja problemowa

Zmiany klimatyczne zachodzące w Polsce na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat sprawiły, że zimy są coraz cieplejsze, nadchodzą późno i szybko się kończą; wydłuża się okres wegetacji roślin, nie występują nigdy powszechne wiosenne powodzie opadowe, a klimat Dolnego Śląska już dziś odpowiada klimatowi węgierskiego rejonu Tokaj sprzed 20 lat (słynnego z uprawy winorośli). Odczuwamy także skutki przesunięcia się strefy zwrotnikowej na północ, co powoduje częstszy dopływ do Polski rozgrzanego powietrza zwrotnikowego, które następnie zderza się z chłodnym powietrzem z rejonów polarnych, powodując w okresie letnim intensyfikację burz, nawalnych i powstawanie trąb powietrznych. Prognozuje się, że ciągu kolejnych stu lat średnie roczne temperatury w Polsce mogą wzrosnąć nawet

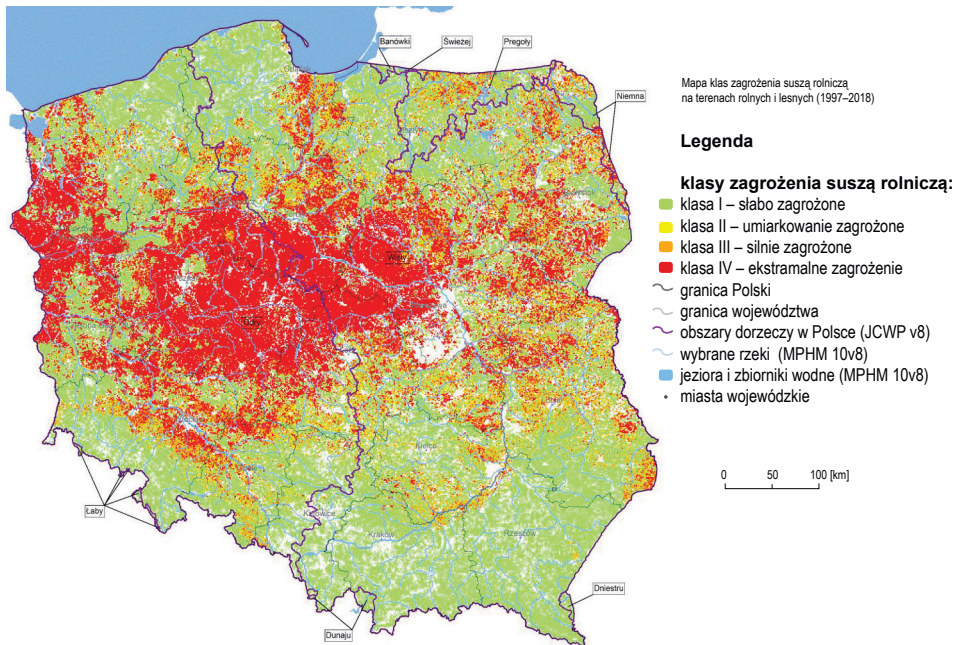
⁶ Relacja z drugiego posiedzenia Grupy Fokusowej EIP-AGRI «Nature-Based Solutions for water management under climate change», Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR), Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, <https://sir.cdr.gov.pl/2022/06/08/relacja-z-ii-posiedzenia-grupy-fokusowej-eip-agri-nature-based-solutions-for-water-management-under-climate-change/> (dostęp: 8 stycznia 2023 r.).

⁷ *Studies from the EIP-AGRI Focus Group Nature-Based Solutions for water management under climate change*, https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/fg46-posters_booklet_a4_lr.pdf (dostęp: 8 stycznia 2023 r.).

⁸ EIP-AGRI Focus Group, *Nature-based Solutions for water management under climate change FINAL REPORT*, https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/eip-agri_ws_nature-based-solutions-water-management_final-report_2022_en.pdf.pdf (dostęp: 8 stycznia 2023 r.).

o 4–5°C. Styczeń może stać się cieplejszy średnio nawet o 5°C. Latem możemy spodziewać się częstych temperatur sięgających 35°C, a nierzadko nawet upałów z temperaturą 40°C⁹. Zmiany w bilansie wodnym, polegające na zmianie rozkładu opadów, są przyczyną występowania w Polsce zagrożeń suszą, ale i powodzią. Efektem są również deficyty zasobów wodnych na terenach rolniczych i leśnych (mapa 1).

Mapa 1. Deficyt zasobów wodnych na potrzeby roślin w profilu glebowym na terenach rolniczych i leśnych (1997–2018)

Źródło: *Przeciwdziałanie niedoborom wody w rolnictwie*, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2020, <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/20/043/> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

⁹ *Wpływ zmian klimatu na Polskę*, <https://ziemianarozdrozu.pl/encyklopedia/107/wplyw-zmian-klimatu-na-polske> (dostęp: 29 grudnia 2022 r.).

Konsekwencje deficytów wody dotyczą bezpośrednio problemów bezpieczeństwa narodowego zdefiniowanych w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. W dokumencie podkreśla się, że „konieczna jest poprawa zarządzania bezpieczeństwem narodowym (adekwatnie do współczesnych wyzwań i zagrożeń) poprzez m.in. zintegrowanie wielu rozproszonych, funkcjonujących obok siebie rozwiązań. Obecny stan utrudnia elastyczne i szybkie reagowanie na zaistniałe sytuacje. Wymaga to spójnych i kompleksowych rozwiązań organizacyjno-prawnych w tym zakresie, zmierzających do stworzenia zintegrowanego systemu zarządzania bezpieczeństwem narodowym”¹⁰. Wykorzystanie potencjału środowiska naturalnego do absorpcji, retencji oraz odtwarzania wód powierzchniowych i podpowierzchniowych jest kluczem do stworzenia systemu, który zapewni Polsce, a także Unii Europejskiej, adaptację do postępujących zmian klimatycznych.

Istniejące mechanizmy naturalne, biologiczne i środowiskowe, wzmocnione działalnością człowieka, dają możliwość zwiększenia ilości zatrzymywanej wody. Wykorzystanie terenów bagiennych, torfowisk, śródpolnych depresji naturalnych lub tych sztucznie utworzonych przez człowieka w celu retencji wody może umożliwić zahamowanie postępujących trendów wylesiania, jałowienia gleb, stepowienia i pustynnienia. Tylko na terenach bagiennych i torfowiskach można magazynować ok. 35 mld m³ wody, czyli prawie 10 razy więcej w skali całego kraju niż obecnie we wszystkich sztucznych zbiornikach w Polsce. Kolejne 11 mld m³ wody może zostać magazynowane w obszarach leśnych¹¹. Około 7 mld m³ wody można by pozyskać z obszarów rolnych, na których zostałyby wykorzystane śródpolne naturalne depresje lub utworzone sztucznie przez człowieka zbiorniki wodne o pojemności między 500 a 1500–2000 m³¹².

¹⁰ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2020, s. 9.

¹¹ *Kurtyka: potrzebne kompleksowe podejście do problemu suszy*, <https://forsal.pl/biznes/aktualnosci/artykuly/8157253,kurtyka-potrzebne-kompleksowe-podejscie-do-problemu-suszy.html> (dostęp: 11 stycznia 2023 r.).

¹² Portal *Global Compact Network Poland* wskazuje, że obszary Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski, mają średnio mniej niż 200 mm słodkiej wody dostępnej każdego roku, podczas gdy popyt na wodę jest 3–10 razy wyższy. W roku hydrologicznym

Uzasadnieniem do podjęcia powyższych działań na rzecz zwiększenia ilości wody jest fakt, że w Polsce nie funkcjonuje efektywny system zarządzania retencją wody, a także ochrony jej zasobów w przeciwdziałaniu suszy. Do tej pory nie określono także strategicznego znaczenia retencji wody dla bezpieczeństwa narodowego jako elementu zabezpieczenia przed skutkami suszy. Brakuje też powiązania organizacyjnego i funkcjonalnego między zarządzaniem retencją wody i ochroną jej zasobów a systemem zarządzania kryzysowego państwa. Analiza projektów, planów, strategii oraz ustaw w obszarze retencji wody wskazuje na konieczność koordynacji działań w zakresie budowy oraz zarządzania małą i średnią retencją wody w Polsce¹³.

Obecna formuła rozwiązań – zarys problematyki

Obecnie mamy do czynienia z brakiem efektywnych rozwiązań systemowych w zakresie retencji wody, ochrony jej zasobów, przeciwdziałania suszy, funkcjonujących w powiązaniu z innymi środkami bezpieczeństwa w zakresie zarządzania kryzysowego w Polsce oraz Unii Europejskiej. Ten stan wynika z rozproszenia działań

2016 łączne zasoby wód płynących wyniosły w Polsce 41 438,9 mln m³ (z tego dopływ wód spoza granic Polski wyniósł 5073,4 mln m³, a odpływ ze zlewni znajdujących się w granicach Polski 36 365,5 mln m³). W jeziorach, zbiornikach retencyjnych oraz obszarach wodno-błotnych zretencjonowane jest ok. 40 km³ wód powierzchniowych. Potencjalna retencja powierzchniowa w 856 jeziorach o powierzchni ponad 10 ha wynosi 18,2 km³. Podobna ilość wody jest magazynowana w obszarach wodno-błotnych. Natomiast łączna objętość wody zmagazynowana w sztucznych zbiornikach retencyjnych wynosi ok. 4 mld m³, co stanowi niewiele ponad 6,5 proc. objętości średniego rocznego odpływu z wielolecia. Za: *Zasoby wodne w Polsce*, <https://ungc.org.pl/info/zasoby-wodne-polsce/> (dostęp: 9 lipca 2020 r.).

¹³ „Realizowane zadania inwestycyjne i utrzymaniowe przez PGW WP w gospodarce wodnej były zadaniami o szerokim zakresie, łączącymi zarówno cele przeciwpowodziowe, jak i służące przeciwdziałaniu skutkom suszy, nie były one jedynie ukierunkowane na przeciwdziałanie niedoborom wody w rolnictwie. Dopiero na początku 2020 r. w obliczu zagrożenia kolejną suszą w rolnictwie opracowano założenia do programu kształtowania zasobów wodnych i wskazano bezpośrednio zadania, których celem jest zwiększenie retencji na obszarach wiejskich oraz rozpoczęto działania formalno-prawne w zakresie jego realizacji”. Za: *Informacja o wynikach kontroli «Przeciwdziałanie niedoborom wody w rolnictwie»*, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2020, s. 47.

wspomnianych podmiotów w tym obszarze, a także z braku spójnej propozycji kompleksowych rozwiązań.

W przypadku Polski wspomniane deficyty wynikają z aktualnej organizacji jej bezpieczeństwa narodowego. Dotychczas nie wypracowano właściwych korelacji procesów między systemami zarządzania kryzysowego, ochrony przeciwpowodziowej oraz przeciwdziałania suszy i jej skutkom. Ten stan rzeczy wynika m.in. z: odrębnych systemów operacyjnych; działań prowadzonych według różnych regulacji prawnych; rozproszenia kompetencji w poszczególnych ministerstwach; utrudnionej koordynacji działań, polityk i strategii na poszczególnych szczeblach administracji, a w konsekwencji – z ograniczonej zdolności do uzyskiwania efektu synergii; nieuporządkowanego zarządzania zasobami wodnymi Polski; nieracjonalności i nieekonomiczności podejmowanych działań instytucji publicznych; braku efektu systemowego obejmującego misję, wizję oraz związanych z nimi celów państwa polskiego¹⁴. W obecnym momencie istnieje bardzo niskie zainteresowanie samorządów budową retencji w celu zabezpieczenia wody na potrzeby gospodarcze (w tym przede wszystkim na potrzeby sektora rolniczego), co uwidacznia potrzebę nadania instytucjom państwa wiodącej roli w tym przedsięwzięciu.

W przypadku Unii Europejskiej, w dotychczasowej praktyce działania Komisji Europejskiej i Rady Europejskiej, nie pojawia się ani preferowany model retencji i ochrony zasobów wody, ani nawet jego wizja. Można ten negatywny efekt przypisać współdzieleniu kompetencji w tym zakresie przez różne instytucje, a także rozproszonej formule działań prowadzonych w poszczególnych państwach. To z kolei wywiera wpływ na formułę polityk, dyrektyw, strategii i programów Unii; warunkuje także powstanie koncepcji uniwersalnego modelu ochrony zasobów wody, jej retencji w przeciwdziałaniu suszy w aspekcie działalności rolnej i pozarolniczej oraz ich oddziaływania na kwestie klimatu. Niestety obecna ramowa dyrektywa wodna Unii Europejskiej wraz z towarzyszącymi jej dokumentami nie wprowadza w tym zakresie uregulowań ani propozycji koniecznych

¹⁴ J. Gryz, S. Gromadzki, *Przeciwdziałanie suszy...*, *op.cit.*, s. 25.

rozwiązań¹⁵. Co więcej, istniejący w tym obszarze potencjał nie został do tej pory należycie zidentyfikowany pod kątem użyteczności dla polityki Europejskiego Zielonego Ładu¹⁶ (*European Green Deal*, EGD). Jest to o tyle istotne, że EGD obejmuje zróżnicowane geograficznie i klimatycznie regiony, cechujące się różnym stopniem ryzyka i zagrożeniami (mapa 2).

Obecny stan rzeczy związany z retencją, ochroną zasobów wody i przeciwdziałaniem suszy, zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej, należy uznać za przejściowy. Rosnące zagrożenia dla polskiego bezpieczeństwa narodowego w obszarze gospodarki wodnej, a w konsekwencji – dla bezpieczeństwa żywnościowego będą w najbliższym czasie stanowić powód do podjęcia zdecydowanych działań nastawionych na uzyskanie efektu synergii. W opracowywaniu systemowego podejścia państwa do problemu, obejmującego działania na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym, należy uwzględnić przede wszystkim:

- ograniczone zaangażowanie samorządów lokalnych w przeciwdziałanie skutkom suszy;
- brak ustalonych norm partnerstwa publiczno–prywatnego, szczególnie w obszarze wykorzystania środków prywatnych, społecznych i publicznych na rzecz ograniczania skutków suszy i powodzi, co gwarantowałyby synergię działań;
- brak lokalnego planowania w zakresie retencji i ochrony zasobów wody (na poziomie samorządu gminnego i mikrozwlewni);
- słabe zaangażowanie podmiotów prywatnych w proces planowania retencji i ochrony zasobów wody dla należących do nich obszarów (tj. niebędących własnością skarbu państwa), a w szczególności dla gruntów rolnych, obszarów leśnych i zurbanizowanych.

¹⁵ *Ramowa dyrektywa wodna Unii Europejskiej*, Komisja Europejska, https://publications.europa.eu/resource/cellar/ff6b28fe-b407-4164-8106-366d2bc02343.0006.02/DOC_1 (dostęp: 11 kwietnia 2023 r.).

¹⁶ J. Gryz, S. Gromadzki, *Lokalne partnerstwo...*, *op.cit.*, s. 12–13.

Mapa 2. Wpływ zmian klimatycznych w Europie

Źródło: *Czysta planeta dla wszystkich. Europejska długoterminowa wizja strategiczna do brze prosperującej, nowoczesnej, konkurencyjnej i neutralnej dla klimatu gospodarki*, Komisja Europejska, Bruksela 2018, s. 3, <https://www.c-track50.eu/sites/default/files/repo/2020-04/Czysta%20planeta%20dla%20wszystkich.pdf> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

Efekt synergii, a tym samym zwiększenie efektywności i skuteczności działań w zakresie przeciwdziałania skutkom suszy, zagrożeniom powodziowym i zagrożeniom środowiskowym, będzie można uzyskać poprzez:

- włączenie planowania oraz zarządzania małą i średnią retencją w system zarządzania kryzysowego na szczeblu gminnym i powiatowym, a następnie na poziomie wojewódzkim i krajowym;

- nałożenie obowiązku na samorządy lokalne (gminy) realizacji zadań spółek wodnych w formule partnerstwa publiczno–prywatnego;
- nałożenie na samorząd lokalny (gmina, powiat) obowiązku opracowywania gminnych i powiatowych strategii oraz planów retencji i ochrony zasobów wody.

Efektem tych działań powinno być funkcjonalne powiązanie retencji i ochrony zasobów wody w przeciwdziałaniu suszy z systemem zarządzania kryzysowego Polski.

Lokalna strategia retencji i ochrony zasobów wody – paradygmat zmian

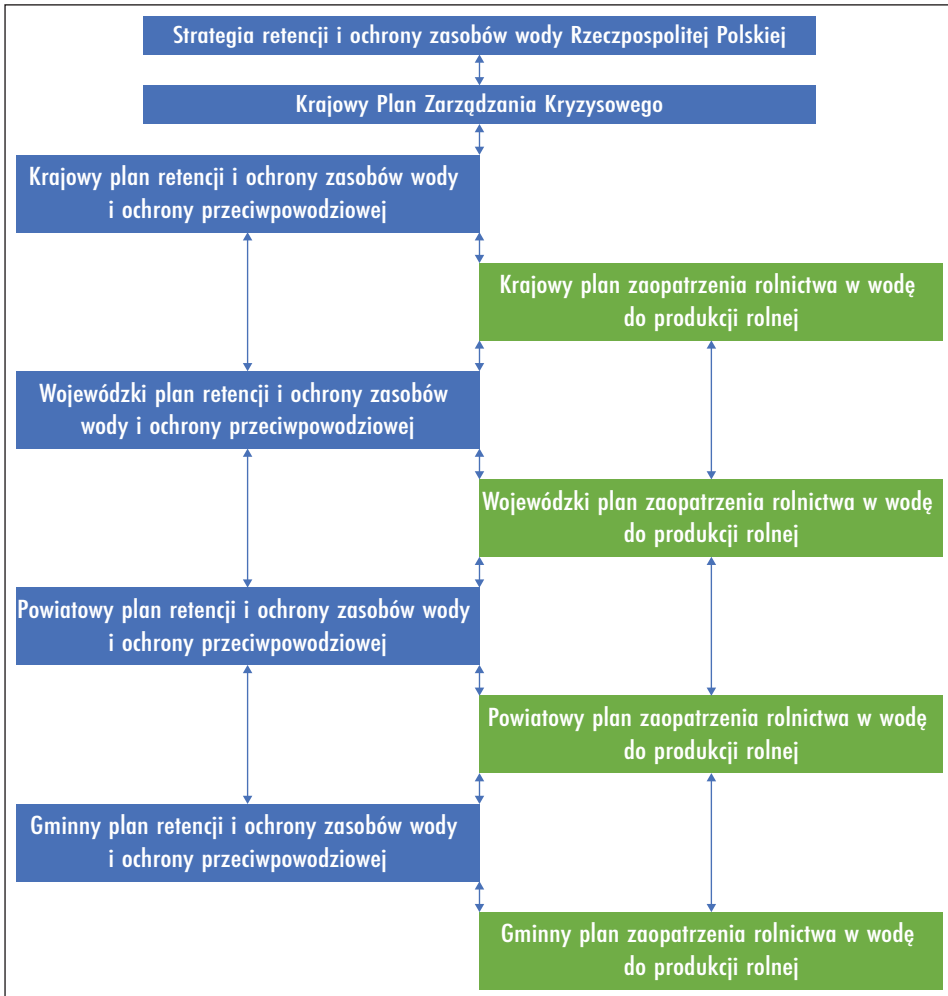
Aby sformułować odpowiednie założenia metodologiczne oraz rozwiązania organizacyjno-prawne potrzebne do budowy i wdrożenia *Lokalnych strategii retencji i ochrony zasobów wody* na poziomie mikro – bądź małych zlewni (powiązanych funkcjonalnie z systemem zarządzania kryzysowego, spójnych z lokalnymi planami zagospodarowania przestrzennego na terytorium całego kraju), konieczne jest stworzenie w pierwszej kolejności podstaw i norm interpretacyjnych w zakresie zarządzania strategicznego bezpieczeństwem państwa dotyczącego przeciwdziałaniu suszom i powodziom, umożliwiającego warunki do ochrony i zwiększania zasobów wody, a także zasady wykorzystania tych zasobów w rolnictwie i leśnictwie. Takie działania dałoby tym samym asumpt do wdrożenia powszechnego systemu zaopatrzenia rolnictwa w wodę do produkcji rolnej (nie mylić z systemem zaopatrzenia ludności w wodę pitną). Towarzysząca mu wymiana wiedzy, dotycząca sposobu włączenia retencji wody do systemu zarządzania kryzysowego Polski w celu ochrony jej zasobów (powierzchniowych i podziemnych) oraz przeciwdziałania suszom i powodziom, wymaga zaangażowania zarówno instytucji państwowych, jak i Unii Europejskiej. Umożliwia to dodatkową płaszczyznę do prowadzenia polskiej polityki wewnętrznej i zagranicznej, tj. realizację krajowego i europejskiego interesu ekonomicznego,

społecznego oraz środowiskowego, ukierunkowanego na hamowanie zmian klimatycznych, a także na podtrzymanie i wzmocnienie naturalnej bioróżnorodności.

Podstawą wdrożenia lokalnych strategii ochrony zasobów wody w przeciwdziałaniu suszy powinno być planowanie i zarządzanie retencją na szczeblu lokalnym, prowadzone przez lokalne partnerstwa na rzecz wody. Ich formuła zakłada aktywny udział samorządu (gminnego i powiatowego, spółki wodnej, rolników czy posiadaczy lasów) oraz organizacji społecznych przy wsparciu organizacyjnym i finansowym z poziomu wojewódzkiego i ogólnopolskiego. Dzięki temu będzie możliwe sparametryzowanie informacji pochodzących z obszarów, na których znajdują się mikrozwlewnie. Przy wykorzystaniu dostępnych oraz nowych technologii (m.in. obrazowania sytuacyjnego, Internetu Rzeczy) będzie można nakreślić kierunki zmian organizacyjnych i normatywnych w Polsce, umożliwiających powiązanie retencji i ochrony zasobów wody z systemem zarządzania kryzysowego. Ponadto nastąpi określenie praktycznych, dostępnych środków, narzędzi i metod, które zostaną połączone w spójną całość i wykorzystane w systemie zarządzania bezpieczeństwem państwa.

Powiązanie retencji i ochrony zasobów wody z gminnym, powiatowym, wojewódzkim oraz krajowym planem zarządzania kryzysowego umożliwi uruchomienie planowania oddolnego w zakresie: ochrony zasobów wody i przeciwpowodziowej, ochrony przed skażeniem i zanieczyszczeniem wód, a także przeciwdziałania skutkom suszy. Co więcej, pozwoli to na kompleksowe potraktowanie lokalnej infrastruktury krytycznej, w tym zbiorników retencyjnych oraz urządzeń melioracyjnych i hydrotechnicznych na obszarze mikrozwlewni, a także na uwzględnienie ich w planach i strategiach rozwoju lokalnego i regionalnego. W rezultacie działanie to stworzy podstawy do wdrożenia w Polsce powszechnego systemu zaopatrzenia rolnictwa w wodę do produkcji rolnej od poziomu pojedynczej gminy oraz mikro – lub małej zwlewni do poziomu państwa (schematy 1, 2, 3).

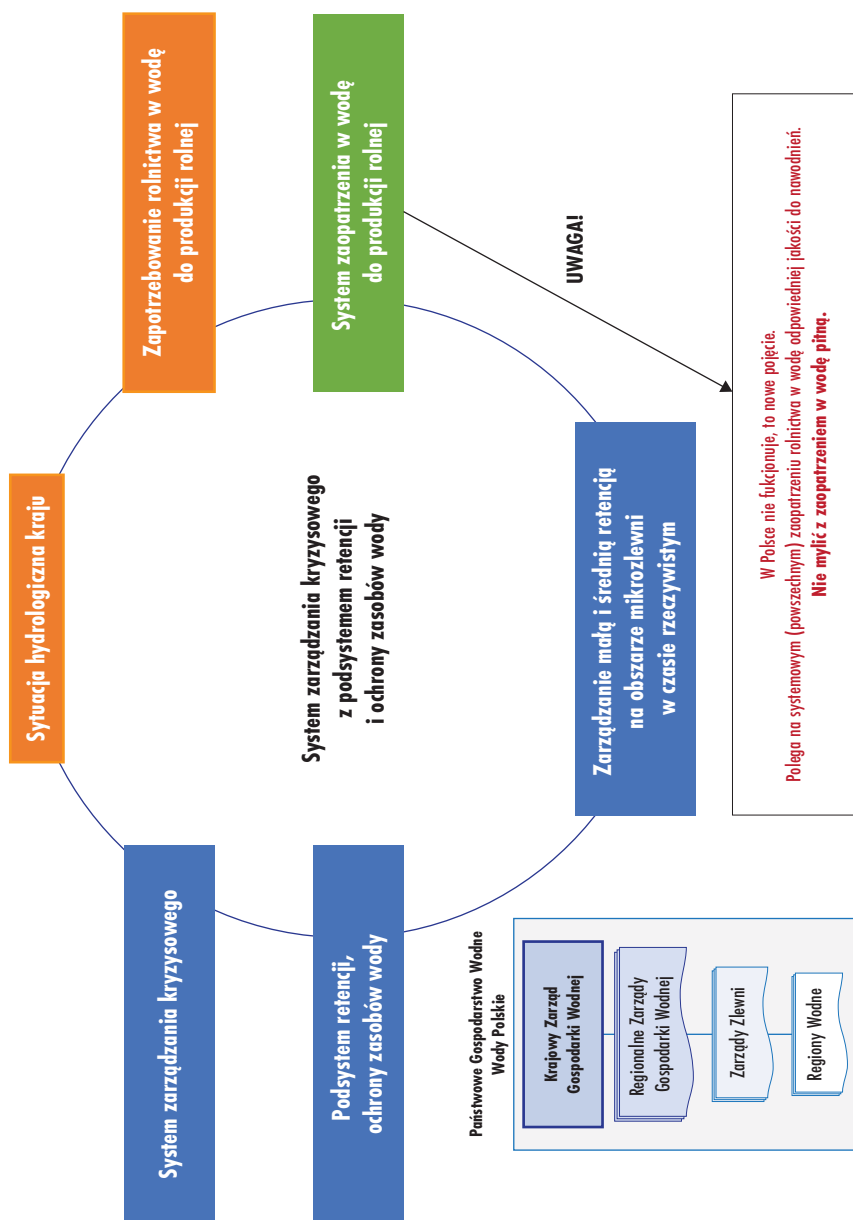
Schemat 1. Dokumenty koncepcyjne dotyczące realizacji retencji i ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego Polski

Źródło: opracowanie własne.

Warto przy tym wskazać na kierunki praktycznych działań wynikających z wdrożenia niniejszej strategii. Po pierwsze, należy zidentyfikować pożądany kierunek rozwoju w zakresie zarządzania bezpieczeństwem państwa. Po drugie, należy określić sposoby zarządzania bezpieczeństwem państwa obejmujące systemy operacyjne bezpieczeństwa narodowego (czyli: system zarządzania

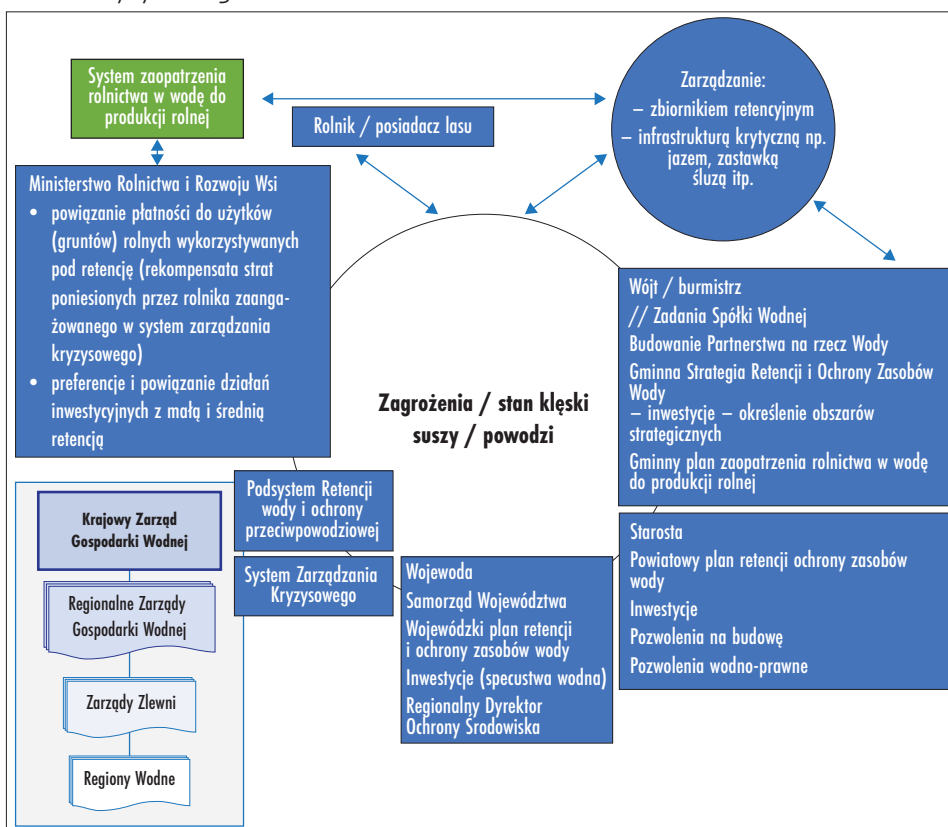
Schemat 2. Formuła realizacji retencji i ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego Polski

Źródło: opracowanie własne.

kryzysowego, system ochrony przeciwpowodziowej, system przeciwdziałania skutkom suszy, system ochrony środowiska, system ochrony przeciwpożarowej). Po trzecie, należy określić sposoby i kierunki działania podmiotów publicznych (instytucji państwa, administracji terenowej zespolonej i niezespolonej), spółek wodnych (integrujących podmioty samorządu terytorialnego, prywatnych właścicieli gruntów rolnych, lasów, wód), podmiotów społecznych (społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych) w ramach zarządzania kryzysowego państwa (schemat 3).

Schemat 3. Formuła realizacji retencji i ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego Polski

Źródło: opracowanie własne.

Po czwarte, należy określić sposób organizacji retencji i ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego na poziomie lokalnym (mikro – lub mała zlewnia, samorząd lokalny). Powinien on obejmować:

1. Projekt modelu organizacyjno-funkcjonalnego zarządzania retencją wody w systemie zarządzania kryzysowego państwa.
2. Analizę organizacyjną możliwości praktycznego zastosowania lokalnego modelu organizacyjnego i funkcjonalnego zarządzania retencją wody w powiązaniu z systemem zarządzania kryzysowego.
3. Stworzenie metodologii planowania i wdrażania *Lokalnych strategii retencji i ochrony zasobów wody* z udziałem *Lokalnego partnerstwa na rzecz wody* spójną z planem zagospodarowania przestrzennego, strategią rozwoju społeczno-gospodarczego (gminy), *Lokalną strategią rozwoju* realizowaną przez Lokalne Grupy Działania czy Lokalne Grupy Rybackie, a także z planem zarządzania kryzysowego występującym na danym obszarze.
4. Stworzenie ram organizacyjnych i prawnych dla *Lokalnego partnerstwa na rzecz wody*.
5. Opracowanie podstaw do wdrożenia powszechnego systemu zaopatrzenia rolnictwa w wodę do produkcji rolnej.

Po piąte, wdrożenie rozwiązań w zakresie retencji i ochrony zasobów wody umożliwi określenie uwarunkowań finansowych i ekonomicznych, obejmujących:

1. Określenie roli i miejsca planowania przestrzennego na poziomie lokalnym w rozwoju małej retencji w Polsce wraz z wypracowaniem rekomendacji zmian w sposobach finansowania inwestycji będących częścią partnerstwa publiczno-prywatnego.
2. Określenie ekonomicznych skutków rozwoju retencji, ochrony zasobów wody na poziomie państwa i wykorzystanie tej wiedzy do ulepszenia działania systemu zarządzania kryzysowego.
3. Określenie ekonomicznych skutków rozwoju retencji, ochrony zasobów wody na poziomie lokalnym (z uwzględnieniem zadań samorządu terytorialnego).

4. Określenie ekonomicznych skutków rozwoju retencji, ochrony zasobów wody na poziomie gospodarstwa rolnego, spółki wodnej, Lokalnego Partnerstwa Wodnego, a także Lokalnej Grupy Działania czy Lokalnej Grupy Rybackiej.
5. Budowę modelu finansowania retencji i ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego, zawierającego:
 - 5.1. Retencję i ochronę zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego w ujęciu zasad gospodarki przestrzennej.
 - 5.2. Ekonomiczne skutki włączenia retencji, ochrony zasobów wody do systemu zarządzania kryzysowego na poziomie państwa.
 - 5.3. Ekonomiczne skutki włączenia retencji, ochrony zasobów wody do systemu zarządzania kryzysowego na poziomie samorządu terytorialnego.
 - 5.4. Ekonomiczne skutki włączenia retencji, ochrony zasobów wody do systemu zarządzania kryzysowego na poziomie gospodarstwa rolnego lub spółki wodnej, lokalnego partnerstwa wodnego.
 - 5.5. Model finansowania retencji, ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego.

Po szóste, wdrożenie dedykowanego modelu retencji i ochrony zasobów wody pozwoli na analizę uwarunkowań hydrologicznych w zlewniach, co obejmie:

1. Adaptację metodyki i narzędzia obliczeniowego do szacowania potrzeb i możliwości retencji, ochrony zasobów wody w skali mikro – lub małej zlewni.
2. Opracowanie wytycznych dla modelu hydrologicznego przeznaczonego do oszacowania zasobów wodnych oraz skutków działań systemu zbiorników retencyjnych w mikro – lub małych zlewniach rzecznych.
3. Szacowanie zasobów wodnych i zdolności retencyjnych mikro – lub małych zlewni przy wykorzystaniu bezzałogowych lotów rozpoznawczych.

4. Wykorzystanie metody przeciwdziałania zjawiskom ekstremalnym, tj. zarządzania zagrożeniem przeciwpowodziowym i suszą.
5. Wykorzystanie zielonej i błękitnej infrastruktury do wzrostu zdolności retencyjnej oraz zabezpieczenia przeciwpowodziowego w zlewniach.
6. Zastosowanie na poziomie lokalnym „Nature-Based Solutions” w zakresie zarządzania zasobami wody.

Po siódme, możliwe staną się następujące działania:

1. Wielokryterialna analiza podstawowych uwarunkowań środowiska mających wpływ na kształtowanie stosunków wodnych na wybranym obszarze mikro – lub małej zlewni.
2. Ocena wielkości niedoborów lub nadmiaru wody w kontekście zarządzania kryzysowego.
3. Określenie możliwości retencyjnych obszaru w oparciu o istniejące, zlikwidowane, wymagające rekonstrukcji bądź nowe elementy systemu hydrograficznego.
4. Analiza możliwości uzyskania dodatkowych zasobów wodnych z zewnętrznego układu hydrograficznego.
5. Opracowanie koncepcji modelu retencji i ochrony zasobów wody powiązanego z aspektami ekologicznymi obszarów wodnych.

Po ósme, konieczne jest ustalenie i aktualizacja stanu prawnego w zakresie retencji i ochrony zasobów wodnych w systemie zarządzania kryzysowego Polski, w tym zgodności z prawem unijnym i międzynarodowym. Proces ten obejmuje:

1. Wskazanie propozycji zmian w obowiązujących przepisach prawa, które pozwolą zmodyfikować i usprawnić istniejący sposób gospodarowania wodami na poziomie lokalnym przy udziale samorządu, spółek wodnych, lokalnych partnerstw wodnych oraz pozostałych partnerów społecznych.
2. Zbadanie i analizę przepisów prawa unijnego odnoszących się do gospodarowania zasobami wody, zarządzania retencją i ochroną zasobów wód, jak również do systemu zarządzania

kryzysowego i podejmowanych działań przez podmioty administracji rządowej i samorządowej w tym obszarze.

3. Zbadanie i analizę przepisów prawa polskiego dotyczących gospodarowania zasobami wody, zarządzania retencją wód oraz zarządzania kryzysowego, w szczególności: ocenę ustawowych przesłanek, wyróżnienie podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie działań, wskazanie prawnych form i środków działania, ustalenie procedur postępowania, przygotowanie propozycji włączenia wypracowanych rozwiązań do systemu zarządzania kryzysowego i polskiego prawa (w postaci rozwiązań legislacyjnych).

Po dziewiąte, konieczne jest opracowanie metodyki projektowania oraz przyrostowego i hybrydowego wytwarzania spersonalizowanych systemów magazynowania wody deszczowej. Te rozwiązania przeznaczone są do zastosowań w małej energetyce wodnej, a także w eksploatacji bieżącej w małych i średnich gospodarstwach domowych, w układzie skalowalnym pozwalającym na dostosowanie do potrzeb odbiorców.

Po dziesiąte, należy wdrożyć sposoby gospodarowania wodami opadowymi na terenach zurbanizowanych, co umożliwi:

1. Rozwiązanie problemów gospodarki wodnej wywołane postępującą urbanizacją kraju i wskazanie innowacyjnych metod przeciwdziałania im.
2. Gospodarcze wykorzystanie wód opadowych.
3. Wspomaganie podejmowania decyzji w gospodarce wodami opadowymi na obszarach zurbanizowanych.

W związku z tym warto wdrożyć projektowanie i analizę lokalnych modułów systemu Internetu Rzeczy dla małej retencji wodnej w szczególności: dedykowanych modułów IoT (powtarzalnych, z zastosowaniem druku 3D) wyposażonych w modele układów czujnikowych i wykonawczych. Moduły i oprogramowanie pozwolą na ułatwienie realizacji systemu retencji wody, zapewniając zdalne funkcje zarządzania kryzysowego i pracy autonomicznej, skorelowanej z lokalnymi warunkami środowiskowymi oraz parametrami sąsiednich mikrozewni, zlewni czy zbiorników retencyjnych.

Konsekwencją opracowania i wdrożenia *Lokalnych strategii retencji i ochrony zasobów wody*, będących składową *Narodowej strategii retencji i ochrony zasobów wody Rzeczypospolitej Polskiej*, pod sugerowaną nazwą *WODA PLUS*, stanie się:

- koordynacja podstawowych działań prewencyjnych, tj. budowy małej i średniej retencji na poziomie lokalnym (gminy i powiatu) odpowiadającym powierzchniom mikro – lub małej zlewni (w obszarze zlewni określonych dla właściwych regionów wodnych) w ramach systemu zarządzania kryzysowego;
- usprawnienie systemu zarządzania kryzysowego oraz podniesienie poziomu bezpieczeństwa narodowego (tj. ekonomicznego, żywnościowego, środowiskowego);
- efektywniejsza koordynacja działań w zakresie zwiększenia poziomu retencji i ochrony zasobów wody w Polsce;
- uaktualnienie, rozbudowanie i usprawnienie systemu zarządzania kryzysowego;
- podniesienie poziomu bezpieczeństwa narodowego w obszarze gospodarki wodą, gospodarki żywnościowej oraz zapobiegania zagrożeniom ekologicznym;
- zastosowanie rozwiązań zmniejszających koszty społecznych, ekonomicznych i środowiskowych skutków klęsk żywiołowych.

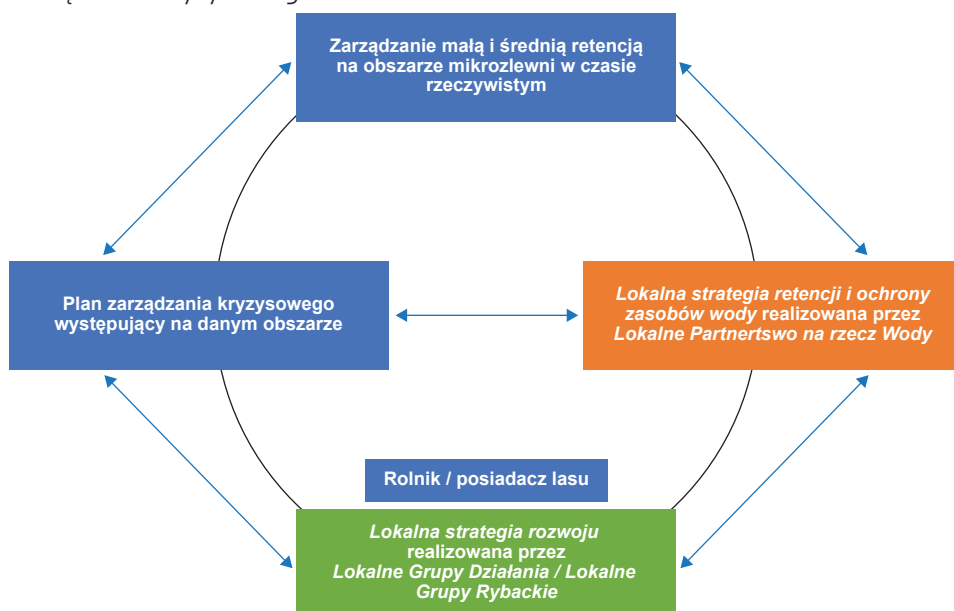
Reasumując, zwiększenie zasobów wody przyczyni się do wzrostu wydajności i konkurencyjności polskiej gospodarki, w szczególności rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego, a także do rozwoju społeczności lokalnych. Pozwoli również na efektywniejszą ochronę bioróżnorodności, zasobów wody pitnej, gleby i krajobrazu, tworząc dodatkowy bodziec do rozwoju turystyki.

Wdrożenie projektowanych rozwiązań na poziomie lokalnym

Wdrożenie zarządzania kryzysowego obejmującego retencję i ochronę zasobów wody powinno obejmować rozmaite formy współpracy, koordynacji działań i partycypacji partnerów publicznych, społecznych i prywatnych. Powinno także odbywać się przy wykorzystaniu

Lokalnych strategii retencji i ochrony zasobów wody realizowanej przez Lokalne Partnerstwo na rzecz wody, spójnej z planem zagospodarowania przestrzennego, strategią rozwoju społeczno-gospodarczego (gminy), Lokalną Strategią Rozwoju realizowaną przez Lokalne Grupy Działania czy Lokalne Grupy Rybackie¹⁷ oraz planem zarządzania kryzysowego występującym na danym obszarze (schemat 4).

Schemat 4. Formuła zapewnienia retencji i ochrony zasobów wody w systemie zarządzania kryzysowego Polski

Źródło: opracowanie własne.

¹⁷ Lokalna Grupa Działania (*Local Action Group*, LAG) została zdefiniowana w ramach prawnych UE jako rodzaj partnerstwa terytorialnego. Prawnie określonym obszarem działania LAG są obszary wiejskie. Zrzesza ona przedstawicieli lokalnych partnerów sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego, tworząc specyficzną formę partnerstwa publiczno-prywatno-społecznego i aktywizując społeczności. W przypadku państw członkowskich Unii Europejskiej podstawą prawną funkcjonowania LAG jest prawodawstwo UE oraz danego podmiotu. W Polsce są to przepisy stanowiące o stowarzyszeniach oraz wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich. W Polsce członkiem LAG może być samorząd gminny, placówki oświatowej, placówki kultury, parafii, organizacji i stowarzyszeń działających na danym terenie, w tym Ochotnicza Straż Pożarna, koła gospodyń wiejskich, firm, spółdzielni, itp. W stowarzyszeniach mogą być członkami także zwykli mieszkańcy. Za: *ibidem*, s. 80.

Dzięki stworzeniu systemu i warunków do powoływania *Lokalnych partnerstw na rzecz wody* realizujących *Lokalną strategię retencji i ochrony zasobów wody*, wyposażonych w lokalną infrastrukturę krytyczną dotyczącą zarządzania zasobami wody, będzie można zastosować narzędzia informatycznego wsparcia procesów zarządzania informacją, w szczególności informacją w systemie: retencji wody, ochrony przeciwpowodziowej, wykrywania skażeń i alarmowania ludności, ochrony przeciwpożarowej. Będzie możliwe także pozyskiwanie różnorodnych informacji w czasie rzeczywistym. W rezultacie retencja wody i ochrona jej zasobów w przeciwdziałaniu suszy w systemie zarządzania kryzysowego umożliwi osiągnięcie celów w postaci:

- przeciwdziałania powodziom poprzez ograniczenia ryzyka występowania katastrofalnych powodzi;
- przeciwdziałania suszy przez planową budowę retencji wody na poziomie mikro – lub małej zlewni;
- identyfikacji działań i ich kierunków na rzecz ujednoczenia prawodawstwa w zintegrowanym obszarze bezpieczeństwa narodowego;
- osiągnięcia synergii związków normatywnych, organizacyjnych i nakładów finansowych w funkcjonalnej formule systemu zarządzania kryzysowego państwem;
- ochrony środowiska naturalnego przez rozwój retencji na obszarze mikrozlewni, służącej ochronie zasobów wody z uwzględnieniem gruntów rolnych, leśnych i zurbanizowanych;
- implementacji gospodarki 4.0 w zakresie Internetu Rzeczy (zarządzania, kontrolowania, nadzoru, administrowania elementami infrastruktury krytycznej).

Wnioski dla polityki, strategii i systemu bezpieczeństwa narodowego

Implementacja celów zarządzania kryzysowego obejmującego retencję i ochronę zasobów wody wymaga skorelowania rozwiązań prawnych, organizacyjnych oraz finansowych. Konieczna jest także koordynacja systemu zarządzania kryzysowego na szczeblu ogólnopolskim i wojewódzkim (powiat i gmina) z planowaniem i zarządzaniem retencją wody, ochroną jej zasobów w zlewniach. Dzięki temu możliwe będzie osiągnięcie następujących celów:

- podniesienie efektywności przeciwdziałania zagrożeniom powodziowym przez zwiększenie potencjału małej i średniej retencji na obszarze zlewni rolniczych i leśnych, co przyczyni się do zmniejszenia odpływu wody ze zlewni;
- włączenie systemu zarządzania retencją (planowanie, budowa, kontrola) do systemu zarządzania kryzysowego na szczeblu państwa, województwa, powiatu i gminy w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu koordynacji działań oraz planowania antykryzysowego;
- zwiększenie zasobów wody w obszarze mikrozlewni rolniczej i leśnej w celu przeciwdziałania skutkom suszy, a tym samym – niwelowania strat gospodarczych i środowiskowych;
- bieżące regulowanie poziomu zasobów wody przy jednoczesnym określaniu priorytetów ich rozdysponowania (niwelowanie zagrożeń kryzysowych, takich jak powódź czy susza; potrzeby ludności, środowiska, gospodarki, rolnictwa) za pośrednictwem systemu zarządzania kryzysowego lokalną infrastrukturą krytyczną.

Wymogiem dla opisanych rozwiązań jest wdrożenie zmian ustawowych w kompetencjach, obowiązkach, organizacji podmiotów publicznych, prywatnych i społecznych w ramach *Lokalnego partnerstwa na rzecz wody*, składającego się z samorządu (gminnego i powiatowego), spółki wodnej, rolników (posiadaczy gruntów i lasów) przy wsparciu instytucjonalnym i finansowym z poziomu regionalnego i krajowego. Stworzenie podstaw organizacyjno-prawnych

oraz finansowych, potrzebnych do funkcjonowania *Lokalnych partnerstw na rzecz wody*, pozwoli na efektywne:

- planowanie, a następnie wdrażanie gminnych lub powiatowych strategii i planów retencji oraz ochrony zasobów wody;
- zarządzanie retencją wody na szczeblu lokalnym, regionalnym z udziałem ogólnopolskiego systemu zarządzania;
- systemową koordynację gromadzenia, poboru i upustu wody na szczeblu lokalnym i regionalnym z udziałem ogólnopolskiego systemu zarządzania;
- zbudowanie kompleksowej, hydrologicznej (i uzupełniającej jej informatycznej oraz komunikacyjnej) infrastruktury krytycznej państwa.

W konsekwencji przyjęcia powyższego modelu w Polsce będzie mógł powstać nowoczesny i responsywny system przeciwdziałania suszy, retencji wody oraz zaopatrzenia rolnictwa, który pod uwagę bierze ekologię, bioróżnorodność oraz ochronę środowiska naturalnego. Dzięki takiemu działaniu Polska uzyska również możliwość projekcji tego rodzaju polityki na forum Unii Europejskiej oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych, zajmując tym samym aktywne stanowisko i wpływając na jedno z kluczowych zagadnień bezpieczeństwa w XXI w.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

- Gromadzki S., *Model europejskiego «Lokalnego partnerstwa na rzecz wody»*. *Realizacja celów Europejskiego Zielonego Ładu*, w: Staniszewski M. i Kretek H.A. (red.), *Zrównoważony rozwój i Europejski Zielony Ład wektorami na drodze doskonalenia warsztatu naukowca*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2021.
- Gryz J., Gromadzki S., *Przeciwdziałanie suszy. Retencja wody w systemie zarządzania kryzysowego Polski*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2021.
- Gryz J., Gromadzki S., *Lokalne partnerstwo na rzecz wody. Model ochrony zasobów wodnych w formule bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2023.

Źródła

Sources

- Czysta planeta dla wszystkich. Europejska długoterminowa wizja strategiczna na dobrze prosperującą, nowoczesną, konkurencyjną i neutralną dla klimatu gospodarkę*, Komisja Europejska, Bruksela 2018, <https://www.c-track50.eu/sites/default/files/repo/2020-04/Czysta%20planeta%20dla%20wszystkich.pdf> (dostęp: 14 marca 2023 r.).
- EIP-AGRI Focus Group, *Nature-based Solutions for water management under climate change FINAL REPORT*, https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/eip-agri_ws_nature-based-solutions-water-management_final-report_2022_en.pdf.pdf (dostęp: 8 stycznia 2023 r.).
- Kurtyka: potrzebne kompleksowe podejście do problemu suszy*, <https://forsal.pl/biznes/aktualnosc/artykuly/8157253, kurtyka-potrzebne-kompleksowe-podejscie-do-problemu-suszy.html> (dostęp: 11 stycznia 2023 r.).
- Przeciwdziałanie niedoborom wody w rolnictwie*, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2020, <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/20/043/> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

Ramowa dyrektywa wodna Unii Europejskiej, Komisja Europejska, https://publications.europa.eu/resource/cellar/ff6b28fe-b407-4164-8106-366d2bc02343.0006.02/DOC_1 (dostęp: 11 kwietnia 2023 r.).

Relacja z drugiego posiedzenia Grupy Fokusowej EIP-AGRI «Nature-Based Solutions for water management under climate change», Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR), Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, <https://sir.cdr.gov.pl/2022/06/08/relacja-z-ii-posiedzenia-grupy-fokusowej-eip-agri-nature-based-solutions-for-water-management-under-climate-change/> (dostęp: 8 stycznia 2023 r.).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Biuro Bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2020.

Studies from the EIP-AGRI Focus Group Nature-Based Solutions for water management under climate change, https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/fg46-posters_booklet_a4_lr.pdf (dostęp: 8 stycznia 2023 r.).

Wpływ zmian klimatu na Polskę, <https://ziemianarozdrozu.pl/encyklopedia/107/wpływ-zmian-klimatu-na-polske> (dostęp: 29 grudnia 2022 r.).

© Copyright 2023 Jarosław Gryz, Sławomir Gromadzki

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

NOTKA BIOGRAFICZNA

Jacek Siewiera

Prawnik, lekarz, major Wojska Polskiego, Sekretarz Stanu, Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu, Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wyższej Szkoły Prawa we Wrocławiu. Obronił rozprawę doktorską w Katedrze Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu. Na Uniwersytecie Oksfordzkim ukończył z wyróżnieniem studia w dziedzinie „Strategii i Innowacji”.

W czasie służby wojskowej w Wojskowym Instytucie Medycznym utworzył Klinikę Medycyny Hiperbarycznej. Jest autorem koncepcji modułowych szpitali tymczasowych oraz innowacyjnych rozwiązań technicznych z dziedziny medycyny i bezpieczeństwa. W 2020 r. był dowódcą polskiej Wojskowej Misji Medycznej skierowanej do USA. Jest autorem publikacji z zakresu ratownictwa i ochrony ludności, a także założycielem Centrum Ratownictwa.

Dwukrotnie odznaczony Krzyżem Zasługi za Dzielność: za podjęcie się ratunkowej terapii hiperbarycznej pilota samolotu odrzutowego MiG-29 oraz za kierowanie polską Wojskowo-Cywilną Misją Medyczną we Włoszech w czasie pandemii COVID-19. Wyróżniony amerykańskim Wojskowym Medalem Zasługi Stanu Illinois.

Od czerwca 2022 r. na stanowisku Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezydenta RP zajmował się m.in. kwestiami zarządzania kryzysowego oraz ochrony ludności. 11 października 2022 r. wyznaczony przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę na stanowisko Sekretarza Stanu w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego, Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

Lucjan Bełza

Prawnik i ekonomista, a obecnie doradca Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Wcześniej był doradcą ekonomicznym w Departamencie Obrony Narodowej Najwyższej Izby Kontroli (NIK), gdzie pełnił również obowiązki zastępcy dyrektora Departamentu. Koordynował i prowadził kontrole w Ministerstwie Obrony Narodowej, Sztapie Generalnym WP, Dowództwie Generalnym i Dowództwie Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych oraz Agencji Uzbrojenia między innymi z obszaru planowania operacyjnego, gotowości bojowej sił zbrojnych oraz programowania obronnego. Podczas pracy w Departamencie Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Obrony Narodowej NIK, prowadził kontrole w Policji, Straży Granicznej oraz Żandarmerii Wojskowej z zakresu czynności operacyjno-rozpoznawczych. W latach 2006–2008 pełnił funkcję zastępcy Komendanta Głównego Straży Granicznej, gdzie odpowiadał m.in. za koordynację działań związanych z wejściem Polski do strefy Schengen. W latach 2003–2005 był również dyrektorem Biura Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta w Warszawie.

Andrzej Dawidczyk

Doktor habilitowany, inżynier. Absolwent Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Obrony Narodowej, pracownik naukowy Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku. Ze szkolnictwem wyższym związany od 1989 r. Jest autorem i współautorem wielu książek i opracowań specjalistycznych z zakresu metodologii bezpieczeństwa, planowania strategicznego, strategii bezpieczeństwa, obronności i wojskowości. Czynn timer uczestniczy w działalności naukowej instytucji państwowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Piotr Swoboda

Doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce specjalizujący się w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Informacyjnego Instytutu Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Jego badania obejmują problematykę

transformacji systemowej w Polsce, bezpieczeństwa państwa, bezpieczeństwa międzynarodowego, bezpieczeństwa informacji, zarządzania kryzysowego oraz współczesnego terroryzmu. Współorganizator oraz uczestnik krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych lub specjalistycznych związanych z tematyką bezpieczeństwa. Członek Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie.

Leszek Elak

Pułkownik, profesor doktor habilitowany, inżynier, prorektor ds. dydaktycznych Akademii Sztuki Wojennej, szef Katedry Nauk o Bezpieczeństwie Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie. Autor kilkudziesięciu publikacji i monografii z obszaru obronności i bezpieczeństwa. Wypromował dwudziestu doktorów w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Jego zainteresowania naukowe oscylują wokół tematyki zagrożeń militarnych, współczesnych konfliktów zbrojnych, bezpieczeństwa wewnętrznego, sztuki wojennej, polityki bezpieczeństwa państwa, operacji poza granicami kraju oraz współdziałania służb w sytuacjach kryzysowych.

Karolina Brysiak

Studentka Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie, w którym w 2022 r. uzyskała tytuł licencjatu. Współautorka artykułu „Geneza hegemonii – implikacja terminu na podstawie Machiavellego oraz analiza hegemonii wybranych państw na przestrzeni wieków”. Prowadzi badania i analizy w obszarze bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem geopolityki, oraz nauk pokrewnych. Obiektem jej zainteresowań są również sytuacje na arenie międzynarodowej, relacje pomiędzy mocarstwami, a także rozwój i bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej.

Karol Zygo

Doktor, prawnik, asystent w Katedrze Zdrowia Publicznego Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Członek Izby Adwokackiej w Rzeszowie. Dyrektor departamentu strategii PGE dystrybucja. Absolwent studiów podyplomowych „Zarządzanie podmiotami leczniczymi”

oraz MBA na Politechnice Lubelskiej. Prowadzi kursy organizowane przez Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego dla lekarzy będących w trakcie specjalizacji. Jego wykłady obejmują tematy związane ze zdrowiem publicznym oraz prawem medycznym. W styczniu 2019 r. otrzymał nagrodę Rektora Uniwersytetu Medycznego w Lublinie w rankingu najlepszych dydaktyków UM. Jest autorem i współautorem kilkunastu prac naukowych, głównie z zakresu prawa medycznego. Naukowe spektrum jego zainteresowań to odpowiedzialność karna oraz cywilna pracowników ochrony zdrowia, a także zagadnienia związane z bezpieczeństwem w ochronie zdrowia.

Sławomir Kamiński

Doktor nauk społecznych, magister międzynarodowych stosunków gospodarczych i politycznych. Absolwent Studium Bezpieczeństwa Narodowego na Uniwersytecie Warszawskim oraz Wyższych Kursów Obronnych w Akademii Obrony Narodowej (ob. Akademia Sztuki Wojennej). Uczestnik kilkunastu kursów i programów studyjnych w kraju i zagranicą. Autor książki pt. „Przegląd bezpieczeństwa narodowego w planowaniu strategicznym Polski” (2015); współautor zbioru „NATO Acquis” (1998). Autor kilkudziesięciu artykułów i publikacji zwartych z dziedziny bezpieczeństwa międzynarodowego, stosunków politycznych oraz strategii bezpieczeństwa. Członek zespołów autorskich: „Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa” pod redakcją naukową J. Pawłowskiego, B. Zdrodowskiego, M. Kulickowskiego (2020) oraz „Strategicznej koncepcji bezpieczeństwa morskiego Rzeczypospolitej Polskiej” (2017). Naczelnik wydziału w Departamencie Analiz Strategicznych BBN. Członek władz Stowarzyszenia Alumni.

Witold Repetowicz

Doktor nauk o bezpieczeństwie, magister prawa. Adiunkt na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej. Ekspert Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego i portalu Defence24 oraz stały współpracownik Magazynu Układ Sił. Zajmuje się problematyką: bezpieczeństwa i stosunków międzynarodowych w obszarze Bliskiego

Wschodu, a także Afryki Północnej oraz Azji Centralnej; zagadnieniami bezpieczeństwa związanymi ze światem islamu, migracją i demografią; zagadnieniami geopolitycznymi; zagrożeniami hybrydowymi i asymetrycznymi. Opublikował m.in.: *Broń „D” jako zagrożenie asymetryczne* (Kwartalnik „Wiedza Obronna”, 2018); *Ontologia Iraku – spór o sztuczność państwa* (Kwartalnik „Bellona”, 2021); *Zagrożenie niezrównoważonym wzrostem demograficznym w Afryce i na Bliskim Wschodzie* („Roczniki kulturoznawcze”, 2018).

Mariusz Maksymilian Fryc

Generał brygady, doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie, inżynier. Obecnie Z-ca Dyrektora Departamentu Zwierzchnictwa nad Siłami Zbrojnymi w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego. Wcześniej analityk w Zintegrowanym Centrum Zarządzania Kryzysowego i Operacyjnego NATO (*Comprehensive Crisis and Operations Management Centre* – CCOMC) w Naczelnym Dowództwie Sojusznicznych Sił Zbrojnych NATO w Europie (SHAPE). Był adiunktem w Katedrze Strategii i Geostrategii Akademii Obrony Narodowej. W 2011 r. skierowany z SHAPE do Afganistanu w ramach prac nad strategią rozwoju sojusznicznych zdolności militarnych w misji ISAF. Specjalizuje się w obszarze teorii wojny i strategii oraz problematyce konfliktów zbrojnych XXI w. W 2009 r. za rozprawę doktorską „Wojny przyszłości” otrzymał nagrodę Ministra Obrony Narodowej. Autor m.in. monografii „Wojna – współczesne oblicze”, „Sztuka zwyciężania. Strategia tworzenia i wykorzystania asymetrycznej przewagi”. Absolwent Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej w Akademii Sztuki Wojennej (2019–2020). Uczestnik stażu naukowego w Europejskim Centrum Studiów Strategicznych im. George’a C. Marshalla.

Jarosław Gryz

Absolwent Instytutu Nauk Politycznych Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, doktor Instytutu Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW, doktor habilitowany Wydziału

Politologii Uniwersytetu im. Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, profesor zwyczajny nauk społecznych. Specjalizuje się w problematyce bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, w tym zarządzania bezpieczeństwem państwa, polityką i strategią bezpieczeństwa państw i organizacji międzynarodowych.

Sławomir Gromadzki

Doktor nauk o bezpieczeństwie, absolwent Akademii Sztuki Wojennej, adiunkt i kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Państwowej Uczelni Zawodowej im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie. Uczestnik United Nations 2023 Water Conference w Nowym Jorku. Autor inicjatywy zgłoszonej do Water Action Agenda ONZ pt. *The universal model of the “Local water partnership” and “Local water strategy” as the basis for building water security at the local and global level*. Ekspert grupy fokusowej nr 46 w ramach Agricultural European Innovation Partnership (EIP-AGRI) Komisji Europejskiej. Żołnierz Wojsk Obrony Terytorialnej, rolnik.

ISSN 1896-4923